

| KATOLÍCKA UNIVERZITA V RUŽOMBERKU

| TEOLOGICKÁ FAKULTA KOŠICE

INŠTITÚT CIRKEVNÝCH DEJÍN

NOTITLÆ HISTORLÆ ECCLESIASTICÆ

Ružomberok 2014

Notitiæ historiæ ecclesiasticæ

vedecký recenzovaný časopis | *Scientific peer-reviewed journal*

ročník | *Volume* 3, číslo | *Issue* 1, rok | *Year* 2014

vychádza 2x ročne | *Frequency: twice a year*

Hlavný redaktor | *Editor-In-Chief*: doc. PhDr. ThDr. Štefan LENČIŠ, PhD.

Redakčná rada | *Editorial Board*:

prof. PaedDr. ThLic. Martin WEIS, ThD. – *TF Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích*

prof. Dr. KÄFER István, PhD. – *Gál Ferenc Főiskola Szeged*

prof. Dr hab. Józef MARECKI – *Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie*

prof. ThDr. Cyril HIŠEM, PhD. – *TF Košice, Katolícka univerzita v Ružomberku*

doc. PhDr. Ivan CHALUPECKÝ – *TF Košice, Katolícka univerzita v Ružomberku*

ThDr. Konštantín Daniel BOLEŠ O.Praem. – *Rád premonštrátov – Opátstvo Jasov*

ThDr. Peter BORZA, PhD. – *GTF, Prešovská univerzita v Prešove*

HEDr. Ľuboslav HROMJÁK, PhD. – *TI TF Košice, Katolícka univerzita v Ružomberku*

ThDr. Angelus Štefan KURUC O.Praem., PhD. – *Rád premonštrátov – Opátstvo Jasov*

Mons. HELic. Jozef KRIŠTOF – *Segreteria di Stato, Citta del Vaticano*

Mgr. Viliam Štefan DÓCI OP – *Archiv und Bibliothek des Dominikanerkonventes Wien*

Mgr. Peter FEDORČÁK, PhD. – *FF, Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach*

Jazykový redaktor:

- **slovenského textu** | *Slovak text Editor*: Mgr. Helena MOTÝLOVÁ
- **anglického textu** | *English text Editor*: ThLic. Tatiana JANOČKOVÁ, PhD.

Technický redaktor | *Technical Editor*: JUDr. Milan MOLOKÁČ

Návrh obálky | *Cover design*: Ján MIŠKO

Adresa vydavateľa | *Addres of Editorial Publisher*:

© 2014 Verbum – vydavateľstvo Katolíckej univerzity v Ružomberku

Námestie Andreja Hlinku 60, 034 01 Ružomberok

web: www.ku.sk

Adresa redakcie | *Addres of Editorial Office*:

© Inštitút cirkevných dejín, Teologická fakulta Košice

Katolícka univerzita v Ružomberku

Hlavná 89, 041 21 Košice

web: www.icd.ktfke.sk

email: icd@ktfke.sk

ISSN 1338-9572

OBSAH | CONTENTS

Úvod <i>Editorial</i>	5
Ježiš Kristus – vzor vzdelávania	8
<i>Jesus Christ – a model for teacher</i> Gabriela Genčúrová	
Darovanie majetkov Leles, Veľké Kapušany, Vysoká n/Uhom a Kráľovský Chlmec Boleslavom, vacovským biskupom premonštrátom	27
<i>Donation of property in Leles, Veľké Kapušany, Vysoká n/Uhom and Kráľovský Chlmec by Boleslaw, bishop of Vacov to the Premonstratensians</i> Daniel Boleš	
Misijná činnosť humenských jezuitov na vybraných šľachtických panstvách v rokoch 1615 – 1618	39
<i>Jesuit missionary activities in Humenné in selected aristocratic lordships in 1615 – 1618</i> Štefan Lenčič	
Cholerová epidémia z roku 1831 v gréckokatolíckych farnostiach Laboreckého dekanátu Prešovskej eparchie z pohľadu cirkevných matrik	49
<i>Cholera epidemic in 1831 in the Greek-Catholic's parishes of the dean's office of Laborec, eparchy of Prešov in terms of the church registers</i> Anton Liška	
Sv. Vincent de Paul – formátor diecézneho kléru	71
<i>St. Vincent de Paul – formator of the diocesan clerics</i> Emil Hoffmann	
Vyučovanie náboženskej výchovy na ľudových školách v období prvej Československej republiky	91
<i>The teaching of Religious in elementary schools during the First Czechoslovak Republic (1918 – 1939)</i> Gabriela Sabová	

Niekoľko poznámok k činnosti prešovského biskupa Pavla Petra Gojdiča OSBM v prospech židovského obyvateľstva na Slovensku	109
<i>Some notes about the activities of Presov Bishop Paul Peter Gojdič, OSBM in favor of the Jewish population in Slovakia</i>	
Peter Borza	
Miesto reholí v komunistickom Československu a ich situácia v roku 1950 na príklade ženského <i>Institutum Beatae Marie Virginis</i> košickej diecézy	126
<i>Place of religious orders in communist Czechoslovakia and their situation in 1950 on the example of Institutum Beatae Marie Virginis in diocese of Košice</i>	
Tatiana Janočková	
Ján Pavol II. a jeho pontifikát vo svetle starostlivosti o chorých a trpiacich ľuďoch	149
<i>John Paul II and his pontificate from the point of view of care of the sick and suffering people</i>	
Marek Krupský	
Univerzitné pastoračné centrum Dr. Štefana Héseka v Prešove 2002 – 2007	169
<i>University pastoral center of Dr. Stephen Heseke in Prešov in 2002-2007</i>	
Ján Knapík	
Listina kráľa Belu IV. v záležitosti darovania patronátneho práva na kláštor premonštrátov v Lelese z roku 1252	179
<i>The charter of King Belo IV. in the matter of donating rights of patronage over Premonstratensian monastery in Leles from 1252</i>	
Konštantín Daniel Boles	
Spomienka na pápežskú návštevu: pamätná tabuľa a socha Jána Pavla II.	181
<i>Commemoration of papal visit: Commemorative plaque and statue of John Paul II</i>	
Tomáš Filip	
Recenzie <i>Reviews</i>	184
Recenzenti príspevkov <i>Reviewers</i>	187

ÚVOD | EDITORIAL

Vážení čitatelia!

Bohatá história ľudstva pozná mnohé dátumy a s nimi spojené udalosti, ktoré zaraďujeme medzi významné, alebo aj výnimočné. Pre dejiny 20. storočia, osobitne pre Katolícku cirkev, sú zaiste veľmi výrazné postavy pápežov – Jána XXIII. a Jána Pavla II. Historickým sa stáva aj ich spoločný dátum 27. apríl 2014. Jeho výnimočnosť spočíva v tom, že títo dvaja pápeži boli v tento deň na Námestí sv. Petra v Ríme slávnostne kanonizovaní. Zvlášť pápež Ján Pavol II. je nám Slovákom veľmi blízky, čo, okrem iného, umocnili aj jeho tri pastoračné návštevy na Slovensku. Pri druhej návšteve Slovenska (2. júl 1995) Svätý Otec prišiel aj do Košíc a Prešova. Jeho osobnú prítomnosť v týchto mestách pripomínajú tiež pamiatky, na ktoré chceme poukázať i týmto číslom. Z príležitosti jeho svätorečenia aj naša redakcia chce mu venovať toto číslo ako prejav našej úcty a vďačnosti, pretože sme v ňom videli človeka – charizmatika, ktorý jasne a silno presadzoval „lásku k pravde“.

Aj naším časopisom chceme v skromnej miere prispieť k poznávaniu dejinných udalostí, ktoré sa odohrali v dávnej, či blízkej minulosti. Tento náš pohľad je preto pestrý na rôzne témy, ktoré sa dotýkajú cirkevných dejín. Prvý príspevok ponúka pohľad na najväčšieho učiteľa ľudských dejín – na Ježiša Krista – od autorky Gabriely Genčúrovej. Stredovekým dejinám sa venuje Daniel Boleš, ktorý opisuje okolnosti darovania majetkov – Leles, Veľké Kapušany, Vysoká n/Uhom a Kráľovský Chlmec – premonštrátom. Novoveké dejiny otvára Štefan Lenčíš svojím príspevkom o misijnej činnosti humenských jezuitov na začiatku 17. storočia. Zaujímavú tému predkladá Anton Liška, ktorý predstavil choleroú epidémiu z roku 1831 v jednom z dekanátov Prešovskej eparchie. Emil Hoffman

zasa ponúka čitateľom osobnosť sv. Vincenta de Paul ako reformátora diecézneho kléru. Dejiny 20. storočia otvára Gabriela Sabová svojím príspevkom o vyučovaní náboženskej výchovy na ľudových školách v období prvej ČSR. Zaujímavú tému predkladá aj Peter Borza príspevkom o prešovskom biskupovi Pavlovi P. Gojdičovi a o jeho postoji k židovským obyvateľom na Slovensku. Pohľad na komunistickú moc a jej vzťah k rehoľníckam (CJ) prezentuje Tatiana Janočková. Hodnotný príspevok ponúka aj Marek Krupský, ktorý sa zamýšľa nad pontifikátom Jána Pavla II. vo svetle starostlivosti o chorých a trpiacich. Veľmi „čerstvé dejiny“ spomína Ján Knapík pri spätnom pohľade

na Univerzitné pastoračné centrum Dr. Štefan Héseka v Prešove. Záverečnú časť časopisu uzatvárajú: listina kráľa Belu IV. z roku 1252 v preklade Daniela Boleša, okolnosti a ideová myšlienka umiestnenia pamätnej tabule a sochy Jána Pavla II. v Košiciach a Prešove od Tomáša Filipa a recenzia zborníka od Cyrila Hišema.

Spomínanému pápežovi Jánovi Pavlovi II. dnes už patrí titul *svätý*. Jeho osoba a jeho pontifikát nepochybne ovplyvnili dejiny Európy i sveta. Iste to dokázal aj preto, lebo pochopil podstatu, ktorú aj sám verejne vyslovil, že: „zmŕtvychvstanie Ježiša Krista je kľúčom k pochopeniu dejín sveta i dejín celého stvorenia a je hlavne kľúčom k pochopeniu dejín človeka.“

Naším čitateľom prajeme obohacujúce chvíle pri čítaní týchto príspevkov.

Redakcia

JEŽIŠ KRISTUS – VZOR VZDELÁVANIA

Gabriela Genčúrová

JESUS CHRIST – A MODEL FOR TEACHER

Abstract: On the basis of historical analysis of the ancient Christian education as well as hermeneutical interpretation of Biblical events and application of modern theological knowledge to our scientific research we have come to a whole system of theology expressing in sense of Jesus's teaching and education the origins of Christian education. By categorising single typical elements marking Jesus as a teacher, this study classifies single theological categories, which represent constructive functions and character of Jesus's teaching. Their detailed description and theology express the meaning, calibre and relevance of the origin of Christian education accumulated in the person of Jesus Christ. The study offers this theology as an introduction to the next descriptive description of the ancient Christian education.

Keywords: Education. Upbringing. Antiquity. Jesus Christ. Teacher. Christianity. Bible.

Úvod

Staroveké kresťanské vzdelávanie chápané ako historická skutočnosť, ktorá reprezentuje charakter a poslanstvo tohto historického javu, dá sa vyjadriť v rôznych kontextoch. Kontext pôvodu a prameňa kresťanského vzdelávania všeobecne predstavuje základné piliere, na ktorých stojí aj súčasná výchova a náboženské vyučovanie. V tomto zmysle vychádzame zo Svätého písma a historických udalostí, ktoré sa reálne udiali, aby nám v osobe Ježiša Krista prezentovali nielen pravdy o viere v jazyku Božej pedagogiky, ale aj samotné historické fakty, na ktorých stojí súčasné kresťanské pedagogické vyučovanie a vo všeobecnosti i celá kresťanská výchova.

Pôvod kresťanskej vzdelanosti

Základ židovského vzdelávania je postavený na dôkladnom poznaní a dodržiavaní Zákona a Tóry. Pre Židov bolo poznanie Zákona dôkazom plnenia zmluvy, ktorú s nimi – ako s vyvoleným národom – uzavrel Boh Stvoriteľ, aby im dal večný život. Dodržiavať príkazy (*micva*), zjavené Mojžišovi od samého Boha Otca (ako napr. v modlitbe Šema Dt 6,6-9 a Dt 11,9), si preto židovský národ v očakávaní plnosti časov kladie za nutnú

povinnosť. Židia boli presvedčení, že len dôkladnou znalosťou a striktným dodržiavaním Zákona v židovskom spoločenstve si zabezpečia večný život. Preto starovekí Židia kládli veľký dôraz na vzdelávanie, ktorého hlavným cieľom bolo dokonale poznanie Zákona.

Kresťania však nasmerovali svoju povinnosť vzdelávať sa na najvyššieho Učiteľa, Ježiša Krista. Podstatným cieľom kresťanského vyučovania bolo viesť ľudské vieroučné znalosti k poznaniu Ježiša Krista a jeho spásneho diela. Význam vzdelávania preto videli v dosiahnutí večného života čistým a sviatostným životom. Zmysel vzdelávania videli v prijímaní sviatostí a v praktickom sviatostnom živote. Kresťania sa sústredili na vzdelanie len do tej miery, do akej sa vzťahovalo k večnému životu. Zameranie náboženského vyučovania v kresťanstve, chápané ako jediný prostriedok ako spoznať Boha a dosiahnuť večnú spásu, je takto nasmerované výhradne na Syna Spasiteľa (ako napr. v Mt 28,18-20).

Podľa pôvodu príkazu môžeme jednoducho povedať, že Židia svoje vyučovanie orientujú výhradne monoteisticky a kresťania vykazujú zreteľne kristocentrické, a teda trinitárne smerovanie svojho náboženského vyučovania.

Všeobecné prvky starovekého náboženského vzdelávania

Celým kresťanským životom v ranom kresťanstve preniká posolstvo spásy. Preto účasť na večnej spáse podstatne ovplyvňuje aj kresťanské staroveké vzdelávanie. Evanjelium, prístupné pre všetkých ľudí bez rozdielu, je však v prvom období kresťanského staroveku veľmi úzko podmienené prijatím krstu. Práve preto ten dáva zmysel celému vtedajšiemu vzdelávaniu. Starovekí kresťania boli totiž presvedčení, že len tí, ktorí prijmu krst, môžu byť spasení. Najjednoduchšie a najvýstižnejšie tento fakt vystíhol Tertullián, keď ako horlivý obranca nutnosti krstu pre spásu duše hovoril svojim odporcom, že krst je pre spásu nevyhnutný: *...,je určené zákonom, že nikomu nenáleží spása bez krstu.*¹ Ale súčasne odôvodňuje, prečo je tomu tak, že *„môžeme byť spasení iba vytrvaním v pripodobňovaní sa Kristu.*² Všetka spása teda vychádza od hlavy Krista, preto len krst v mene Ježiša Krista, prostredníctvom Cirkvi, ktorá je jeho telom, vedie ku spáse. Nevyhnutná potreba viery a krstu si vyžaduje teda aj nevyhnutnú potrebu Cirkvi (KKC 846).

Zámerom a cieľom kresťanského vzdelávania je tak príprava na krst. Kresťanské vzdelávacie aktivity Cirkvi sa preto v apoštolskom období obmedzili na výklad základných kresťanských náboženských právd tak, aby mohli byť dospelí patrične uvedení do sviatostného života. Iniciáciu do kresťanskej Cirkvi zákonite sprevádzala vzdelávacia príprava a cielená výchova k cnostnému životu kresťana explicitne zameraná na prijatie krstu i ostatných iniciačných sviatostí. Len splnením tejto podmienky mal kresťan možnosť dosiahnuť večnú spásu. Predurčenie k vzdelávaniu v kresťanstve teda vyšlo z faktu, že ak sa zvyčajne dospelý pohan či Žid chcel stať platným členom kresťanskej Cirkvi, musel prijať krst v mene Ježiša Krista. Prijat' krst z moci Ježišovho Božského

¹ TERTULLIAN. *De baptismo*. [online]

Dostupné na internete: <https://http://www.thelatinlibrary.com/tertullian/tertullian.baptismo.shtml>, kap. XII., 1.

² TERTULLIAN. *De baptismo*. [online]

Dostupné na internete: <https://http://www.thelatinlibrary.com/tertullian/tertullian.baptismo.shtml>, kap. XII., 1.

postavenia znamenalo prijať automaticky vieru v Najsvätejšiu Trojicu. Zároveň vďaka tomuto Trojičnému kristocentrizmu a sile jeho vnútornej dynamiky, Boh prijíma človeka do spoločenstva s ním.³ Práve prijatím krstu a vyznaním viery v Trojjediného sa človek pripodobil Kristovi a mohol s ním užívať jeho privilégia. Preto sa dá hovoriť o tom, že katechéza vychováva obráteného vo viere a spolu s prijatím krstu ho začleňuje do kresťanského života, teda do Cirkvi (VKD 61; 99). Krst však nebol reprezentovaný len vonkajšími znakmi ponorenia do vody, ale predovšetkým tými vnútornými, ktoré boli nevyhnutné pre dosiahnutie spásy. Z tohto teda vznikla potreba oboznámiť uchádzača o krste, o tajomstvách Cirkvi a patrične ho v nich vychovávať.

I napriek tomu, že si kresťanstvo postupne začalo podmaňovať celý svet a stále viac ľudí prijímalo kresťanskú vieru, boli starovekí kresťania vystavení sústavnej nepriazni spoločnosti a nepríjemnému prenasledovaniu. V dôsledku toho bolo vzájomné sprostredkovanie Ježišovho učenia prístupné len doma v rodine.⁴

Korelácia učiteľa a žiaka v starovekom vzdelávaní

Všeobecný profil základu kresťanského vzdelávania možno určiť v rámci vzťahu medzi Bohom a príslušníkom náboženstva, teda veriacim. Vo vzdelávaní sa táto korelácia prejavuje v tom, aký dôraz sa kladie na vzdelanie v súvislosti s prežívaním náboženského kultu, v spôsobe zjavovania sa Boha človeku a v tom, aký charakter má pedagogická stratégia. Podobne aj dialogický vzťah učiteľa k žiakovi vyplýva z postoja, aký voči sebe zachovávajú všetci zúčastnení tohto transcendentného pedagogického procesu. Keďže sa Boh zjavil Izraelu ako Otec a Stvoriteľ, Boh Učiteľ pristupuje k národu Izraela v zmysle vzťahu otca a syna. Jeho charakter určuje skutočnosť, že Boh ako učiteľ zhodnotil jednotlivé vlastnosti, schopnosti a prejavy Izraela ako žiaka a podľa toho pristupuje k edukácii. V zmysle tohto vzoru následne otec v židovstve vzdeláva svoje deti podľa takého nadradeného prístupu.

Ale Ježiš zo svojej pozície človeka hodnotí tento vzťah inak. V osobe Ježiša Krista sa Boh zjavuje ako brat a priateľ. Učí ako učiteľ, ktorý má rovnocenný vzťah k človeku. Preto kresťanský učiteľ (brat, sestra) učí a vzdeláva svojich blížnych bratov a sestry. Na spôsobe vyučovania, učenia a výchovy teda krásne vidieť, ako sa mení starozákonný vzťah k Bohu na novozákonný a ako tento vzťah premieňa starozákonné vzdelávanie na novozákonné.

Na základe týchto skutočností možno tvrdiť, že v kresťanskom staroveku sa všeobecný ráz chápania vzťahu medzi Bohom a človekom podstatne mení. Kým v kresťanstve je tento vzťah rovnocenný, akoby súrodenecký, v židovstve badať striktné

³ KUTARŇA, Jozef. *Id'te a ohlasujte*. Bratislava : SKS, 1994, s. 28, 30 – 31, 33; NEMEC, Jaroslav. *Dějiny křesťanského starověku*. Olomouc : MCM, 1997, s. 22, 25.

⁴ Kresťanské deti sa však mohli učiť čítať, písať a počítat v rámci gréckych, alebo, ak pochádzali zo židovstva, v židovských vzdelávacích inštitúciách a elementárnych školách. Náboženské vzdelávanie bolo teda od profánneho nekompromisne oddelené. Po definitívnom oddelení kresťanstva od židovstva začali koncom 1. storočia postupne vznikať katechumenátne školy, v ktorých sa vzdelávali budúci kresťania a odborné prípravovali na prijatie krstu. Paralelne v tom istom čase vznikali aj katechetické školy vytvorené pre prípravu na budúce povolanie učiteľov-katechumenov a kňazov ako nástupcov apoštolov.

nadradenú funkciu otca k synovi. Pedagogický vzťah účastníkov edukačného procesu v židovstve môžeme charakterizovať ako vertikálny vzťah *otca* a *syna* a v kresťanstve ho definovať ako horizontálny vzťah *brata* a *sestry*. Tomu znázorneniu zodpovedá i charakter vzťahov a postojov edukátora k edukantovi oboch náboženstiev.

V týchto rezultátoch však možno vidieť aj spoločné prvky náboženského vzdelávania. Obe náboženstvá vytvárajú pedagogický vzťah Boha s človekom. Spoločným prvkom vzdelania teda ostáva primát morálneho zmyslu ľudského života založenom na poslušnosti voči príkazom najvyššej autority, teda Boha. Kľúčový význam starovekého kresťanského náboženského vzdelávania v procese jeho ľudskej formácie ostáva i naďalej uskutočnený vo vzťahu *Boh* a *človek*, ktorého Božské vtelenie je najvyššiu a najpravdivejším príkladom a vzorom Božej korelácie človekom. Práve vďaka tomuto vzťahu Boh dáva človeku možnosť prostredníctvom náboženského vzdelávania dosiahnuť večnú spásu.

Ježiš vzor kresťanskej vzdelanosti

Kresťanské staroveké náboženské vzdelávanie si vytvára svoj jedinečný charakter spojením výchovy orientovanej na rozvoj ľudských schopností, postojov, hodnôt a vedomého správania nasmerovaného na posledný cieľ a tiež vyučovaním, ktoré je v tomto zmysle chápané ako edukačný proces, v ktorom prebieha získavanie kognitívnych vedomostí o Bohu. Starozákonný židovský Boh ako Učiteľ a Vychovávateľ v najširšom zmysle slova naďalej ostáva vzorom náboženskej vzdelanosti aj v starovekom kresťanstve. Avšak kresťanstvo učí židovskú cestu k múdrosti a bázni pred Bohom primárne aj v osobe Ježiša Krista a jeho vykupiteľského diela. Ježiš Kristus sa preto stáva zvláštnym vzorom kresťanského vyučovania, učnosti a vzdelanosti.

Novozákonná múdrosť poukazuje na konkrétnu cestu k spáse či zatrateniu v osobe učiteľa Ježiša Krista, ktorý pomáha človeku spoznať Boha aký je „*z tváre do tváre*“, a pritom „*ostat' nažijú*“ (DV 7; Gn 32,31; Ex 33,11; Dt 5,4).⁵

V kresťanstve poznať Boha znamená prijať ho a nasledovať. Človek, ktorý si osvojí Ježišove poučenia, zbavuje sa starého človeka s predchádzajúcimi spôsobmi života a oblieka si nového (GS 22; 2Tm 3,14; Rím 16,17). Práve v tomto úkone človek hlboko v sebe spozná pravého Boha. Túto skutočnosť reprezentuje krst. Pavol v *Filp* 4,11 hovorí, že je v Pánovi, lebo sa naučil Krista. To v teologickej reči Pavla znamená, že sa ním dal sformovať. Nejde teda len o to, naučiť sa kognitívne pravdu o Bohu a o Ježišovi, ale podrobiť sa jeho vôli a afektívne prijať to, čo predkladá do svojho srdca. Teda vďaka Božiemu zjaveniu v Ježišovi Kristovi dostávajú ľudia „*Slovo, ktoré sa stalo telom*“ a „*v Duchu Svätom prístup k Otcovi*“ (DV 1; Ef 2,18; 2Pt 1,4). Ak sa teda takýmto spôsobom človek vzdeláva v Kristovi a v Duchu Svätom, tak dospeje na Ježišove vykúpenie (*Zjv* 14,3; 15,3; 5,9; Ž 33,3; 40,4; 96,1; 98,1; 144,9; 149,1; Iz 42,10), čím sa ho stáva osobnostne hodný.⁶

⁵ LEÓN-DUFOUR, Xavier et al. *Slovník biblické teologie III. L – Ř*, s. 350, 355; HUDEČEK, Jan. Ježiš Kristus učiteľom I. In *Časopis katolického duchovenstva*. 1906, č. 1, s. 32 – 38. [online] Dostupné na internete: <<http://depositum.cz/knihovny/ckd/strom.clanek.php?clanek=21255>>, s. 32.

⁶ NOVOTNÝ, Adolf. *Biblický slovník*. [online]

V Novom zákone ústami Ježiša Krista tak učí Slovo (Dt 18,18), ako bolo predpovedané v Starom zákone. Boh, okrem toho, že dáva ľudom svojho Syna ako dar, dáva aj vtelené Slovo, ktoré učí osobne, konkrétne a historicky, bezprostredne a priamo vo svete. Týmto Boh potešil všetkých zarmútených, ako píše Písmo, a zavŕšil zjavenie, lebo priblížil Boha, ktorý učí človeka preto, aby ho mohol plnohodnotne spasit' (DV 4; Iž 61,1-2; Lk 4,21).⁷

Vzdelávať sa v Kristovi znamená ďalej vidieť v ňom aj vzor poslušného a oddaného konania voči Bohu aj svetu. Svojím príkladným obetavým životom Ježiš ukazuje spôsob, ako dosiahnuť večnú spásu. Takéto učenie vzorom a činom⁸ ukazuje, že to, čo sa človek naučí, má aj reálne uskutočňovať. Pretože dielo Zjavenia (lat. *revelationis oeconomia*) sa naplňuje činmi a slovami, ktoré sú navzájom vnútorne späté (DV 2). Bez tohto zjednotenia nemožno byť vzdelaný v Ježišovi.

Vtelené Slovo pôvod kresťanského učiteľa

Je teda zjavné, že v prípade učiteľa Ježiša, ktorý učí slovom, ide o viac než len o obyčajné vypočutie slova, alebo akési vyučenie sa v remesle. Ježiš ako učiteľ je aj vzorom toho, čo učí. A seba aj tak prezentuje, ako napr. v Jn 13,15. Vlastným príkladom učí nie preto, aby sa vyvyšoval nad ľudí, ale vyzýva, aby si ľudia osvojili Božie konanie i zmýšľanie a stali sa dokonalými v Bohu (napr. v Mt 5,44 – 48 alebo v Mt 5,14 – 16). Vtelenie, v ktorom sa realizuje spojenie dvoch Kristových prirodzeností, je jedinečným vzorom pre chápanie prirodzených i nadprirodzených vecí. Ukazuje, aké podstatné je spájať život viery s prirodzeným praktickým životom človeka. Týmto ukazuje, prečo sa má človek snažiť byť chudobný (napr. v Mt 8,20), verný (napr. v Jn 2,017), láskavý (napr. v Jn 13,14), obetavý i milosrdný vo svete a nemyslieť len na pozemské alebo len na duchovné záležitosti, ale prepájať obe do vzájomného harmonického celku. Zámerom Ježišovho učenia, ktorého je on sám aj príkladom, je, aby jeho nasledovníci presne vedeli, kým sú a akými sa majú stať. Teda zámerom je spoznať samého seba.⁹

Ježiš bol teda aj prvým vzorom učiteľa a tiež žiaka, teda toho, kto je vzdelávaný. Tak dal v sebe absolútny vzor kresťanskej vzdelanosti „...učte sa odo mňa, lebo som tichý a pokorný srdcom; a nájdete odpočinok pre svoju dušu“ (Mt 11,29). Vyučuje tak, že oslovuje najhlbšie vnútro človeka (srdce), vychováva k dôvere v Boha a viere vo večný život.¹⁰

Dostupné na internete: <http://cb.cz/praha2/bib_slovník_novotny.htm>, s. 1130, 1133.

⁷ LEÓN-DUFOUR, Xavier et al. *Slovník biblické teologie III. L – Ř*, s. 350, 355; HUDEČEK, Jan. Ježiš Kristus učiteľom I. In *Časopis katolíckeho duchovenstva*. [online]

Dostupné na internete: <<http://depositum.cz/knihovny/ckd/strom.clanek.php?clanek=21255>>, s. 32.

⁸ HUDEČEK, Jan. Ježiš Kristus učiteľom I. In *Časopis katolíckeho duchovenstva*. [online]

Dostupné na internete: <<http://depositum.cz/knihovny/ckd/strom.clanek.php?clanek=21255>>, s. 34.

⁹ NOVOTNÝ, Adolf. *Biblický slovník*. [online]

Dostupné na internete: <http://cb.cz/praha2/bib_slovník_novotny.htm>, s. 1131; LEÓN-DUFOUR, Xavier et al. *Slovník biblické teologie III. L – Ř*, s. 354 – 355; KUTARŇA, Jozef. *Idte a oblasujte*, s. 24; HUDEČEK, Jan. Ježiš Kristus učiteľom I. In *Časopis katolíckeho duchovenstva*. [online]

Dostupné na internete: <<http://depositum.cz/knihovny/ckd/strom.clanek.php?clanek=21255>>, s. 34.

¹⁰ KIŠŠ, Igor. *Výchova ku kresťanskej dospelosti. (Kompendium katechetiky)*, s. 8; SV. AUGUSTIN. *Kníha o vyučovaní katechumenů*. [online] Dostupné na internete:

Ak si tieto skutočnosti zjednodušíme, môžeme povedať, že výchova k dôvere v Boha, a predovšetkým k viere, láske a k nasledovaniu Krista, vedie k slobode rozhodovania, k odovzdanosti Bohu a k pochopeniu kríža.¹¹

Výchova k poslušnosti, vernosti a chudobe sa stáva – popri starozákonnej výchove k dokonalosti – charakteristickým znakom kresťanskej výchovy. Výchova človeka Ježišom Vykupiteľom je bezprostredná, priama a autentická. Vychovávať vykupiteľským dielom a sústavným obetovaním sa, vyžaduje si od človeka obrovskú úctu a bázeň. Trest, karhanie, napomínanie však i napriek tomu nestráca svoj zmysel, ale – vzhľadom na vykupiteľské dielo Krista – mení svoj zmysel a svoju silu ešte viac umocňuje.

Poverenie vzdelávať a vychovávať

Ježiš svojou učiteľskou činnosťou poveril pred vystúpením na nebesia svojich učeníkov, teda apoštolov.¹² Zverením svojho učiteľského úradu apoštolom, predĺžil svoje učiteľské poslanie a zabezpečil jeho kontinuitu.

Preto si z množstva ľudu (opisovaného v *Mt* 12,15; *Lk* 6,17; 19,37) dôkladne vyberal svojich učeníkov a povolal ich (napr. týmito slovami v *Mt* 4,19; 23,34; *Mk* 1,17; 2,14; 10,21; *Lk* 5,1; 9,59; *Jn* 1,43; 6,70; 13,18; 15,16.19), teda sám rozhodol o tom, koho bude učiť a kto sa stane jeho nasledovníkom. Vyberal si ich nie podľa intelektuálnych vlôh alebo morálnych zásad, nenechával sa dokonca ani ovplyvniť požiadavkami spoločnosti, zvlášť židovskej, ale rozhodujúcim podnetom Ježišovho povolania za učeníka bola v zásade len obyčajná reakcia človeka na Jeho výzvu nasledovať ho. Práve tá uschopnila človeka stať sa Ježišovým učeníkom. Ježiš si často vyberal takých, ktorí, ako sa na prvý pohľad zdalo, boli verejne odmietaní, čím si vážne znepriatelil vtedajších predstaviteľov zo židovstva (napr. ako v *Mk* 5,18; *Lk* 15,1). Ide teda o osobný vzťah k viere a k Bohu, ktorý rozhodoval pri Ježišovom výbere. Ježišom určení nasledovníci to prejavili istým vyjadrením viery v Mesiáša (napr. ako v *Jn* 6,69; *Lk* 5,8; *Jn* 1,45). Dôkazom, že naozaj boli schopní nasledovať Krista, bol ďalej aj fakt, ako svoju vieru dokázali naplniť aj činom. Bez výhrad sa vzdali všetkých svojich istôt (ako napr. v *Lk* 9,57-62) a oddajúc sa Božej prozreteľnosti (*Lk* 12,22-34), šli bezpodmienečne za ním (ako v *Mt* 4,18; 10, 37; *Mk* 1,16). Ježišova radikálna požiadavka Jeho nasledovania, nech sa navonok zdá akokoľvek nepochopiteľná, stojí zásadne „len“ na poslušnosti a odovzdanosti. Takto Ježišom a sebou vybraní apoštoli, považovali svoje učeníctvo za trvalý stav, hodnotu, ktorá niesla so sebou povinnosť byť poslušným nástrojom a spolupracovníkom Boha. Boh im zveril isté poslanie (ako napr. v *Lk* 5,1.10; 10,1; *Mt* 5,13; 25,14; *Mt* 10,5), lebo vedel, že sú v jeho mene ochotní znášať utrpenie a ohlasovať evanjelium. Lebo len ak sú učeníci schopní obetovať svoj život za Ježiša a nieť jeho kríž

<<http://www.skolasvatehoaugustina.cz/sites/default/files/De%20katech%20rudibus.pdf>>, s. 5; PLEŠKOVÁ, Eva. *Teória katechetickej metódy*, s. 3; NEMEC, Jaroslav. *Dějiny křesťanského starověku*, s. 22; LEÓN-DUFOUR, Xavier et al. *Slovník biblické teologie III*. L – Ř, s. 380.

¹¹ PLEŠKOVÁ, Eva. *Teória katechetickej metódy*, s. 3 – 4.

¹² LEÓN-DUFOUR, Xavier et al. *Slovník biblické teologie III*. L – Ř, s. 379.

a piť jeho kalich (Mk 8,43; Mk 10,38), len vtedy sú schopní prijať od neho aj Božie kráľovstvo (Mt 19,28; Lk 22,28; Jn 14,3) a môžu sa stať jeho svedkami.¹³

Ustanovenie Cirkvi Učiteľky

Takto vybraní priami pokračovatelia učenia Ježiša Krista ďalej vyučujú svojich nasledovníkov, ktorých podobne poverujú učiteľským poslaním, ako ich predtým splnomocnil Ježiš. Povereným uskutočňovať ďalšie kresťanské vzdelávanie je preto kresťanský Učiteľský úrad. Ten ustanovil Ježiš Kristus slovami adresovanými jeho učeníkom: „...*Daná je mi všetka moc na nebi i na zemi. Chodte teda a učte všetky národy, krstite ich v mene Otca i Syna i Ducha Svätého, aby zachovávali všetko, čo som prikázal ja vám. A hľa, ja som s vami po všetky dni až do skončenia sveta*“ (Mt 28,18 – 20). Preto môžeme povedať, že od svojho vzniku je Cirkev vždy katechizujúca a katechizovaná, teda vždy bola tá, ktorá má právo v mene Božom učiť a zároveň v Duchu je sústavne aj vyučovaná (CT 42; 73; 45).¹⁴

Cirkev sa zapája do realizácie Božieho plánu spásy práve tým, že realizuje Ježišov príkaz ohlasovania a učenia. Každý jej člen je povinný ohlasovať spásonosnú zvesť, a zároveň ju aj prijímať. Zodpovednosť za katechizáciu, ktorej realizáciu zveril Kristus Cirkvi ako Matke (podľa vzoru Márie), má preto v sebe vo vnútri i navonok uskutočňovať každý jej člen podľa svojich schopností, možností a postavenia (vertikálna hierarchizácia; *Catechesi Tradendae* 16).¹⁵

Teologický pôvod starovekého kresťanského vyučovania

V Ježišovi Kristovi sa *Božský* vzdelávací princíp približuje *ľudskému* a v kresťanskom vzdelávaní vytvára podstatný a konštrukčný rozmer. Ježiš vychováva a vyučuje tak, že vedie každého človeka k dokonalosti a večnej spásy jeho osobe vlastným spôsobom. Táto Božia pedagogika je sprostredkujúci výchovný a vzdelávací element, v ktorom Boh komunikuje základné Božie pravdy a činnosť, ktorá ich naplňuje. Božský vzdelávací prístup sa tak javí v ľudskom vzdelávaní ako jemu vlastná a špecifická pedagogika, ktorej človek rozumie a na jej základe vie zdokonaľovať aj tú vlastnú.

Vlastná pedagogika človeka sa prejavuje v každej kultúre. Pedagogický proces prebiehal v staroveku všeobecne všade tam, kde sa zhromažďovali žiaci okolo svojho učiteľa. Na základe toho sa hovorilo, že ide o uskutočňovanie vyučovania. V poexilovom židovstve sa takto sústreďovali žiaci okolo učiteľa Zákona a inak to nebolo ani v čase pôsobenia Ježiša Krista.

¹³ LEÓN-DUFOUR, Xavier et al. *Slovník biblické teologie III. L – Ř*, s. 261; NOVOTNÝ, Adolf. *Biblický slovník*. [online] Dostupné na internete: <http://cb.cz/praha2/bib_slovník_novotny.htm>, s. 1126, 1131; VOUGA, François. *Dějiny ranného křesťanství*. Praha/Brno : Vyšehrad/CDK, 1997, s. 58 – 59.

¹⁴ HRONEK, Jozef. *Katechetika. Duch a forma katolíckeho vyučovania náboženského*, s. 16.

¹⁵ JENČO, Ján. *Poznámky k skúške z katechetiky*, s. 42 – 43.

Ježiš Kristus Učiteľ Zjavovateľ

Kresťania prirodzene považovali za vzor svojho učiteľa Ježiša Krista (gr. *didaskalos*), ktorý vyučoval podobne ako Židia v tej dobe. Avšak vzhľadom na jeho Božské postavenie, nové výchovné metódy, spôsoby vyučovania a vzhľadom na priamy vzťah k predmetu vzdelávania musíme povedať, že pôvod kresťanského učiteľského povolania vôbec nachádzame, okrem židovstva, predovšetkým v jeho výnimočnej Božskej osobnosti a unikátnej učiteľskej činnosti. Výnimočnosť jeho učiteľského povolania spočíva v jeho Božskom pôvode. Ježiš sa zjavuje človeku ako Boh, ktorý ho vlastným príkladom a obetou učí, ako dosiahnuť večnú spásu. Ako učiteľ Zjavovateľ predstavuje Ježiš Boha človeku v plnom význame prostredníctvom svojej osoby, ktorá učí o tom, čo dôverne pozná. Jeho postavenie, vážnosť i metódy vyučovania sú jedinečné (gr. *didaskalos*, hebr. *rabbi*; Mt 23,8.10),¹⁶ ale napriek tomu, že Ježiš ako učiteľ je neopakovateľný, je zároveň aj konkrétny historický učiteľ, ktorý nielen učí svojich učeníkov a svoj ľud ako svojich bratov a sestry v konkrétnom čase za istých vonkajších podmienok, ale ktorý si vyžaduje, aby ho jeho nástupcovia vo všetkom napodobňovali a nasledovali jeho učenie, a tak ho odovzdávali stále ďalej s rovnakým nasadením ako on, Zjavovateľ Božej vôle.

Ježiš Učiteľ, Spasiteľ a Vykupiteľ

V kontexte očakávania večnej spásy Ježiš učí o tajomstve Najsvätejšej Trojice, o Božom kráľovstve vo vnútri každého človeka, zvlášť o Cirkvi ako spoločenstve, ktoré je predobrazom Božieho kráľovstva, ktoré už prišlo (Mt 16,19).¹⁷ Ježiš, vtelené Slovo, preto vyučuje v zmysle hypostatickej únie o večnej spáse, o Božom kráľovstve i o ceste, ktorá k nemu vedie, a to nielen ako rabín-učiteľ, ale hlavne ako Boh, Spasiteľ a Vykupiteľ. Tak ho ľudia mohli spoznávať nielen ako Boha, ktorý sa zjavuje ľudom, i učiteľa a proroka, ale aj ako kráľa a kňaza (Jn 3,2).¹⁸

Prostredníctvom svojho trojitého úradu, ktorým poveruje Boh *pomazaného*, naplňuje Ježiš Starozákonné očakávanie prorockého prostredníka spásy (Joel 2,28; 1Mak 4,46; 14,11; Sir 48,10) a sprostredkúva priblíženie Božieho kráľovstva (gr. *basileia tú theû*) (Mk 1,15; Mt 4,17; Lk 4,14), naplneného na konci časov (gr. *kairos*).¹⁹

Ježiš uskutočňuje cieľ vykúpenia a vyslovene ho prijíma (Jn 13,13) prorockým a učiteľským charakterom svojho poslania. Zvlášť evanjelista Lukáš (Lk 7,16; 7,39; 24,19)

¹⁶ NOVOTNÝ, Adolf. *Biblický slovník*. [online]

Dostupné na internete: <http://cb.cz/praha2/bib_slovník_novotny.htm>, s. 1130; LEÓN-DUFOUR, Xavier et al. *Slovník biblické teologie III. L – Ř*, s. 379.

¹⁷ NEMEC, Jaroslav. *Dějiny křesťanského starověku*, s. 22; NOVOTNÝ, Adolf. *Biblický slovník* [online]

Dostupné na internete: <http://cb.cz/praha2/bib_slovník_novotny.htm>, s. 1133.

¹⁸ NOVOTNÝ, Adolf. *Biblický slovník*. [online]

Dostupné na internete: <http://cb.cz/praha2/bib_slovník_novotny.htm>, s. 1130; LEÓN-DUFOUR, Xavier et al. *Slovník biblické teologie III. L – Ř*, s. 379.

¹⁹ KIŠŠ, Igor. *Výchova ku křesťanské dospelosti. (Kompendium katechetiky)*. VMV SECAV, 1994, s. 8; SVATÝ AUGUSTÍN. *Katechetické spisy*. Praha : Krystal OP, 2005, s. 5; PLEŠKOVÁ, Eva. *Teória katechetické metody*. Žilina : ROSA, 1999, s. 3; HUDEČEK, Jan. Ježiš Kristus učiteľom I. In *Časopis katolíckeho duchovenstva*. [online] Dostupné na internete: <<http://depositem.cz/knihovny/ckd/strom.clanek.php?clanek=21255>>, s. 33; ULLRICH, Lothar. Úrady Ježiša Krista. In BEINERT, Wolfgang (ed.). *Slovník dogmatiky*. Olomouc : Matice cyrilometodějská, 1994, s. 410.

a Skutky apoštolov (Sk 3,22; 7,37) zastávajú *prorockú kristológiu*, v ktorej zdôrazňujú naplnenie Ježišovho Učiteľského úradu. Podobne vyjadrujú veľkosť a význam tohto proroctva aj evanjelisti Marek a Matúš. Potvrdzujú, že Ježišove učenie je plné moci a účinnosti (Mk 1,21; 1,27), lebo to, čo učil, aj naplnil. Preto často Nový zákon vyzýva k nasledovaniu Krista (Mk 10,17; Mt 18,19; Jn 13,13).²⁰

Poukazujúc na jeho výnimočné učiteľské postavenie chce ohlasovaním hodnoverného Božieho posolstva priviesť ľudí k tomu, aby ho prijali a chápali v zmysle očakávania večnej spásy, svojím vyučovaním chce dosiahnuť, aby v ňom postupne spoznali pravého Mesiáša. Lebo len ten, kto spozná jeho ako Vykupiteľa a Spasiteľa, prijíma samotné učenie jediného Boha a môže povedať, že pozná Slovo, a teda pozná aj Boha. Lebo on hovorí to, čo hovorí jeho Otec (Jn 8,28), v Ježišovi pozná človek Najvyššieho Boha. V jeho primárnom záujme bolo, aby ohlasovanie a učenie Božieho kráľovstva stotožnili s jeho osobou (Mt 4,17). Pretože len ten, kto prijíma Ježiša Krista ako Mesiáša, prijíma samého Boha. Preto Ježiš pojmom učiteľ²¹ (gr. *didaskalos*) označuje všetkých svojich učeníkov a sprievodcov, ktorí ukazujú cestu k večnej spásy, vychádzajúc zo Zákona, nasledujúc jeho osobu, čím sa osobne angažujú v ohlasovaní spásy²². Ježiš preto varuje pred falošnými učiteľmi (gr. *pseudodidaskalos*), ktorí učia bludnú náuku (2 Tim 4,3; 2 Pt 2,1), lebo ich učenie nikam nevedie. Je samoučelné a plytké. Nestojí na pevných základoch. Ježiš preto často poukazuje na fakt, že učители, ktorí učia jeho náuku (gr. *didaskalos*), sa výrazne líšia dokonca aj od učiteľov židovského Zákona (gr. *nomodidaskalos*; Lk 5,17; Sk 5,34, 22,3; 1 Tim 1,7; Mt 22,35; 1 Tim 1,7; Mt 2,4). Týmto sa Ježiš snažil vyjadriť kontinuitu ďalšieho vyučovania s nasledovaním Ježiša Krista Spasiteľa a Vykupiteľa.²³

Boh poslal na svet svojho jednorodeného Syna nielen na to, aby ako prvý svedok učil o Bohu, ale Boh vždy zjavuje – okrem seba samého – aj svoju vôľu spasiť človeka (DV 6). Práve tá sa najvýstižnejšie odzrkadľuje v učiteľskom poslaní Ježiša Krista.²⁴ Ježišovo vyučovanie má preto zásadný soteriologický charakter.

Ježiš Učiteľ Zákona a spravodlivosti

Ježiš sa viditeľne ukazuje svojmu ľudu ako rabín, teda učiteľ Zákona (gr. *didaskalos*; Jn 1,38; Jn 20,16), ktorého postavenie a koncept poznala vtedajšia celá židovská komunita

²⁰ ULLRICH, Lothar. Úrady Ježiša Krista. In BEINERT, Wolfgang (ed.). *Slovník dogmatiky*, s. 410; MÜLLER, Gerhard Ludwig. *Dogmatika pro studium i pastoraci*. Kostelní Vydří : Karmelitánské nakladatelství, 2010, s. 281; HUDEČEK, Jan. Ježiš Kristus učiteľom V. In *Časopis katolíckeho duchovenstva*. 1906, č. 5, s. 340 – 345. [online] Dostupné na internete: <<http://depositum.cz/knihovny/ckd/strom.clanek.php?clanek=21377>>, s. 340.

²¹ Za učiteľa menuje napr. Ján Krstiteľ (Lk 3,12), alebo iných poctivých učiteľov pracujúcich v Chráme (Lk 2,46).

²² JENČO, Ján. Poznámky k skúške z katechetiky, s. 2.

²³ NOVOTNÝ, Adolf. *Biblický slovník*. [online]

Dostupné na internete: <http://cb.cz/praha2/bib_slovník_novotny.htm>, s. 1130; LEÓN-DUFOUR, Xavier et al. *Slovník biblickej teológie III*. L – Ř, s. 379.

²⁴ NOVOTNÝ, Adolf. *Biblický slovník*. [online]

Dostupné na internete: <http://cb.cz/praha2/bib_slovník_novotny.htm>, s. 1131; LEÓN-DUFOUR, Xavier et al. *Slovník biblickej teológie III*. L – Ř, s. 354 – 355; KUTARŇA, Jozef. *Idte a ohlasujte*, s. 24; HUDEČEK, Jan. Ježiš Kristus učiteľom I. In *Časopis katolíckeho duchovenstva*. [online]

Dostupné na internete: <<http://depositum.cz/knihovny/ckd/strom.clanek.php?clanek=21255>>, s. 34.

aj staroveká spoločnosť. Z tejto viditeľnej a materiálnej pozície Boh privádza svoj ľud k vzdialenému cieľu náboženského vyučovania. Ježiš vzdeláva svojich učeníkov, teda všetkých, ktorí ho nasledujú v pravde a spravodlivosti. Boh v ňom však dáva človeku neobyčajného Učiteľa, lebo okrem vyučovania o Bohu, prišiel na svet vykonať najvyššiu spravodlivosť, lebo bola mu „daná všetka moc na nebi i na zemi“ (Mt 28,18). Preto ako bolo predurčené a v Písme prorokované, posielala Boh v Ježišovi Učiteľovi spravodlivosti (Joel 2,23) samotnú Spravodlivosť. Ježiš učí o svojom Otcovi, pretože ho najlepšie pozná, ale učí aj to, ako dostať spravodlivú odmenu v nebi.²⁵

Ježiš teda učí z pozície rabína, ale aj z Božej Spravodlivosti. Jeho vyučovanie rešpektovalo židovskú tradíciu i Zákon a dodržiavalo aj liturgické slávenia i predpisy, ale aj napriek tomu bolo iné. Ježiš v ňom postupne zjavuje svoju osobu a poslanie, aby tí, čo ho chcú nasledovať, úplne pochopili, že ich učí ako Boží Syn, ten, ktorý má autoritu (Mt 7,28-29; Mk 1,27). I napriek tomu, že ostal vo všetkom verný starému učeniu, napr. očakávaniu Mesiáša, viere v jediného Boha, nádeji v Božie kráľovstvo, či vo vzkriesenie, vykladal Božiu vôľu obsiahnutú v Zákone ako svoju vlastnú. Keďže prišiel priamo od Otca. Vyučuje teda ako ten, čo má moc (Jn 7,46; Jn 3,2; Mt 5,21-22). Nevyučoval však ako bežný učiteľ, ktorý sprostredkúva svojim blízkym Zákon, ale učil ako prorok, ako ten, ktorý vysvetľuje Zákon aj Božiu vôľu, ktorú dôverne pozná. Preto keď učil, zhromaždení ľudia cítili, že hovorí a koná neobyčajný učiteľ. Práve svojou kompetenciou učiť a prorokovať sa výrazne odlišoval od rabínov tej doby. Ježišovo učenie vykazovalo známky novosti, čo ľudia udivovalo, ale zároveň vyvolávalo aj istý strach a bázeň (Mk 1,27; 11,18). Ježiš fascinoval prirodzeným výkladom Zákona, ohlasovaním blízkosti nebeského kráľovstva, predstavením nových životných pravidiel i svojím životom či uskutočnenými zázrakmi. Pokračoval teda v židovskom vzdelávaní ľudí, ale po novom. Predmetom učenia už nebol Zákon a jeho dodržiavanie, ale učil o konkrétnej udalosti spásy, ktorá bola naplnená a zdokonalená v jeho osobe. Keď Ježiš začal svojich poslucháčov učiť nový pohľad na Zákon a vysvetľovať pravdy viery zjavené už v Starom zákone, rátať s údivom a nedôverou. Preto nikdy nezabúdal dôrazne upozorňovať, že neprišiel Zákon rušiť, ale naplniť (Mt 5,17).²⁶ Ježišovo vyučovanie bolo teda veľmi progresívne. Aj nepriatelia mu museli prisvedčať a diviť sa nad jeho slovami (Mt 7,28; 13,53). Ježiš ako rabín argumentoval racionálnym spôsobom, poukazoval na známe veci, na Zákon, na pravidlá, na tradície, ale v tomto kontexte posúva Zákon ešte ďalej. Vysvetľovaním

²⁵ NOVOTNÝ, Adolf. *Biblický slovník*. [online]

Dostupné na internete: <http://cb.cz/praha2/bib_slovník_novotny.htm>, s. 1131; LEÓN-DUFOUR, Xavier et al. *Slovník biblické teologie III. L – Ř*, s. 354 – 355; KUTARŇA, Jozef. *Idte a oblasujte*, s. 24; HUDEČEK, Jan. Ježiš Kristus učiteľom I. In *Časopis katolíckeho duchovenstva*. [online] Dostupné na internete:

<<http://depositum.cz/knihovny/ckd/strom.clanek.php?clanek=21255>>, s. 34.

²⁶ NEMEC, Jaroslav. *Dějiny křesťanského starověku*, s. 22; KUTARŇA, Jozef. *Idte a oblasujte*, s. 24; LEÓN-DUFOUR, Xavier et al. *Slovník biblické teologie III. L – Ř*, s. 379 – 380; HUDEČEK, Jan. Ježiš Kristus učiteľom I. In *Časopis katolíckeho duchovenstva*. [online] Dostupné na internete:

<<http://depositum.cz/knihovny/ckd/strom.clanek.php?clanek=21255>>, s. 33.

a argumentáciou pôsobil na ľudský rozum, a tak fundovane odôvodňuje, dokazuje a poučuje.²⁷

Ježiš Učiteľ múdrosti

Ježišov reformný prístup k Zákonom vedeli zvlášť oceniť farizeji i napriek tomu, že nevyšiel zo žiadnej vyššej židovskej školy (hebr. *ješiva*). Tušili, že jeho výnimočné vedomosti v Zákone nemôžu pochádzať len od človeka. Vďaka jeho neuveriteľnej múdrosti sa dohadovali, že skutočne prišiel od toho, v mene ktorého učí (Jn 3,2). Práve tento Božský pôvod jeho učenia ich viedol k polemikám o tom, či má naozaj nárok na pravdu (1Tim 2,4; 4,3; 2Tim 2,25; 3,7; Tit 1,1,9). Vzhľadom na hypostatickú úniu, vyjadrujúcu Kristovu dokonalú ľudskú i Božskú prirodzenosť (DS 301),²⁸ môžeme tvrdiť, že jednorodený Syn, Boh, Slovo, je v dôsledku hypostatickej únie sama Múdrost' Božia. Židia však túto jednotu v dôsledku ich výraznému monoteizmu nemohli pripustiť v žiadnom ohľade. Tí však, čo Ježiš učil, verili, že v Ježišovi preto nemôže byť žiadna nevedomosť, lebo je skutočný Boh. Vlastnosti jeho poznania, bytia i chcenia sa v ňom odzrkadľujú a uskutočňujú v jeho ľudskej osobe, nenarúšajúc Božiu podstatu, ktorej je súčasťou. Každá z oboch Ježišových foriem, božská i ľudská, spôsobuje spoločne s druhou to, čo je jej vlastné (lat. pravidlo *communicatio idiomatum*, DS 294). Preto Ježiš vie všetko, čo potrebuje vedieť, aby splnil svoje mesiášske poslanie (Mt 24,36; Mk 13,32; Ž 139,1 – 6). Na základe hypostatickej únie je Ježiš plný múdrosti tak, ako je vtelené Slovo „plné milosti a pravdy“ (Jn 1,9.10). Ježiš preto legitímne učí svojich bratov a sestry ako Boží Syn v pravde. Vyjadrené v súčasnom teologickom a dogmatickom jazyku mal Ježiš všetky vedomosti: Mal *vedomosť videnia Boha* (lat. *visio beatifica*) (Jn 1,18), výsadne mu bola daná aj *vedomosť vliata* (lat. *scientia infusa*), ktorá prirodzene prislúcha len anjelom a ktorá ho učinila ideálom učenia (Iz 11,2; Jn 1,14; 2,25; 7,15). A nakoniec disponoval Ježiš aj *vedomosťou nadobudnutou skúsenosťou*, lebo „Ježiš sa vzťahoval v múdrosti, veku a v obľube u Boha i ľudí“ (Lk 2,52; Hebr 1,6-8), teda získaval vedomosti aj bežným experimentálnym spôsobom. Jeho rozum bol teda normálne prirodzene činný a jeho múdrost' aktuálna. Ježiš však nadobúdaval vedomosti rýchlejšie než najnadanejší človek, pretože oplýval duševnými i telesnými dokonalosťami. Bol ideálom vzdelanosti samej. Vedomosti Krista prevyšovali teda všetky vedomosti svetových učencov i anjelov spolu. Len takýto učiteľ – obdarený vedomosťou videnia Boha, vedomosťou vliatou i vedomosťou skúsenosti – môže vydávať svedectvo v pravde všetkými poznávacími prostriedkami, aké má k dispozícii. Slovom sv. Pavla, ktorý označuje Krista ako vševedúceho, môžeme povedať, že v ňom sú skryté „všetky poklady múdrosti a vedomostí (vedy, umenia)“ (Kol 2,3), ktoré z Božej milosti, kvôli ľuďom ako človek nadobudol, aby nás spasil. Aj keď jeho vševedúcnosť nebola absolútna, teda nepoznal všetko, ale relatívna, teda poznal to, čo poznať potreboval pre

²⁷ SVATÝ AUGUSTÍN. *Katechetické spisy*. Praha : Krystal OP, 2005, s. 5; PLEŠKOVÁ, Eva. *Teória katechetického metódy*, s. 3; HUDEČEK, Jan. Ježiš Kristus učiteľom V. In *Časopis katolíckeho duchovenstva*. [online] Dostupné na internete: <<http://depositum.cz/knihovny/ckd/strom.clanek.php?clanek=21377>>, s. 340 – 341; HUDEČEK, Jan. Ježiš Kristus učiteľom I. In *Časopis katolíckeho duchovenstva*. [online] Dostupné na internete: <<http://depositum.cz/knihovny/ckd/strom.clanek.php?clanek=21255>>, s. 33.

²⁸ Chalcedónsky koncil 451 n.l.

uskutočnenie svojho vykupiteľského diela, napriek tomu kompetentne učí v povolani svojho učiteľského úradu, ako najvyšší a jediný Učiteľ pravdy (Jn 14,6; 18,27).²⁹

Pravda o človeku, múdrosť, ktorú vďaka svojej vševedúcnosti Ježiš odhaľuje ľuďom a ktorú učí ako najväčšie tajomstvo (Jn 2,24.25), odníma temnotu mysle spôsobenej hriechom a prináša svetlo pravého poznania. S ohľadom na Božie atribúty má pravdu v slovách (pravdovravnosť), pravdu v skutkoch (vernosť), pravdu v láske (dobrotivosť) atď., jednoducho pravdu vo všetkom. Jeho zásadným cieľom vzdelávania je totiž oslovit' rozum človeka, aby odstránil náboženskú nevedomosť, ktorá vedie k večnému zatrateniu. Prostredníctvom Ježišovho rozumového vzdelávania môže človek prirodzeným svetlom ľudského rozumu poznať zo stvorených vecí bez omylu niektoré pravdy o Bohu (DS 3004 – 3006).³⁰

Biblický pôvod kresťanskej výchovy

Súčasná výchova – podobne ako náboženská výchova v staroveku – vychádza z premisy, že človek prichádza na svet ako nehotový. V priebehu života je teda nútený morálne sa formovať, aby sa čo možno najviac približoval svojmu ideálu. To, ako sa mu to darí, závisí od neho samého a od osôb, ktoré na neho vplývajú, vychovávajú ho a učia. V náboženskej výchove je táto závislosť človeka od výchovy zameraná – okrem vzťahu k človeku a k jeho rodine – aj na Boha a vzťah k nemu.³¹

Výchova v staroveku bola vždy riadená princípom odmeny a trestu, zvlášť v židovstve, kde sa tento princíp uplatňoval aj vo vzťahu k Bohu. V Ježišovej výchove však obidva výchovné princípy naberajú nový význam.

Ježiš Vychovávateľ

Božie jednanie je vo vzťahu k človeku zákonite a prirodzene nasmerované na jeho výchovu. Boh chce výchovnými prostriedkami priviesť človeka na správnu cestu. Aby sa s ním človek mohol stretnúť, učinil ho na svoj obraz a uschopnil ho prijímať jeho vôľu a zámery. Preto človeka poznačeného dedičným hriechom musí v Starom zákone karhať, napomínať, poučovať, dohovárať mu a dokonca aj trestať, ak nedodržiava Zákon. Toto napomínanie, poučovanie a káranie je však výrazovým prostriedkom Božej lásky, ktorým Boh vedie človeka k pochopeniu zmyslu života a k obráteniu (Gal 3,24). Preto má,

²⁹ Božia múdrosť sa prejavuje ako stvoriteľská múdrosť, usporadujúca múdrosť, vládnuca múdrosť. DANCÁK, František. *Boh Jediný a Trojjediný*. Prešov : PETRA, 2000, s. 37 – 40; HUDEČEK, Jan. Ježiš Kristus učiteľom I. In *Časopis katolíckeho duchovenstva*. [online]

Dostupné na internete:<<http://depositum.cz/knihovny/ckd/strom.clanek.php?clanek=21255>>, s. 34 – 35, 96 – 98; ULLRICH, Lothar. Úrady Ježiša Krista. In BEINERT, Wolfgang (ed.). *Slovník dogmatiky*, s. 411; ULLRICH, L. Hypostatická unie. In BEINERT, Wolfgang (ed.). *Slovník dogmatiky*, s. 109 – 115; MÜLLER, Gerhard Ludwig. *Dogmatika pro studium i pastorači*, s. 352.

³⁰ KISS, Igor. *Výchova ku kresťanskej dospelosti*. (Kompéndium katechetiky), s. 8; SVATÝ AUGUSTÍN. *Katechetické spisy*, s. 5; PLEŠKOVÁ, Eva. *Teória katechetickéj metódy*, s. 3; ULLRICH, Lothar. Úrady Ježiša Krista. In BEINERT, Wolfgang (ed.). *Slovník dogmatiky*, s. 410; HUDEČEK, Jan. Ježiš Kristus učiteľom I. In *Časopis katolíckeho duchovenstva*. [online]

Dostupné na internete:<<http://depositum.cz/knihovny/ckd/strom.clanek.php?clanek=21255>>, s. 33 – 34.

³¹ LANGEMAYER, Georg. Výchova. In BEINERT, Wolfgang (ed.). *Slovník dogmatiky*. Olomouc : Matice cyrilometodějská, 1994, s. 427.

aj bude mať, vždy svoj zmysel. Zvláštne miesto v tomto procese má milosť od Boha,³² ktorá obmedzenému človeku napomáha a vychováva k rozumnému a spravodlivému životu v zhode s Božou vôľou (*Tit* 2,12). Boh, využívajúc svoju milosť voči svojmu ľudu, vychováva aj prostredníctvom svojich služobníkov. Starozákonní otcovia ako služobníci Boží, ktorým bola zjavená Božia vôľa „učiť svojich synov,“ prísne napomínajú aj trestajú v mene Boha.³³

Inak tomu nie je ani vo výchove človeka Ježišom Kristom, avšak on – ako *služobník Boží* – okrem toho, že osobne zjavuje Božiu vôľu, preberá na seba aj trest, ktorý si ľudia zaslúžili za nedodržanie Zákona. A všetky tieto nápravné opatrenia – ako následky nášho správania – môže vykonávať v rámci svojej výhradnej pozície Boha Vykupiteľa, ktorý má moc snímať hriechy celého sveta (*Jn* 12,32).³⁴

Ježiš však nemení starozákonné karhania a napomínania, aj on ich naďalej využíva pri láskavej výchove človeka, avšak Ježiš dáva trestu nový rozmer práve tým, že trest za neposlušnosť ľudí berie na seba. Nehovorí len to, čo treba robiť, prípadne ako trestať, ale ako pravý vychovávateľ je sám vzorom, ktorý ukazuje ako ľudí uchrániť od hriechu a ako ich vykúpiť. Vďaka jeho obeti sa už človek nikdy nemusí báť večného zatratenia. Ježiš tým, že sa stotožnil s tými, ktorých má vychovávať, musel na seba prijať trest prislúchajúci celému Božiemu ľudu (*Iz* 53,5; *Mt* 8,17). Týmto zadost'učinením mohol dať Ježiš ľuďom nádej večného života. V Ježišovom učení ide vždy o úplné odovzdanie sa Bohu za cenu obety a k tomu vedie aj svojich bratov a sestry. Dôkazom krajnosti, ku ktorej ho toto odhodlanie viedlo, je jeho smrť na kríži. Svojou vernosťou a oddanosťou Bohu zároveň dosvedčuje, že berie na seba nie svoje tresty, ale tresty iných. Práve tým doviedol svoje vychovávanie Izraela do konca. Sníma hriechy sveta (*Jn* 1,29), aj keď sám bol bez hriechu. Vďaka tomu, že bol skúšaný, tak ako každý iný človek (*Hebr* 4, 15), ukazuje, aká dôležitá je poslušnosť voči Bohu. I keď bol synom samého Boha a nemal žiadnu vinu, žiadne hriechy, bol skúšaný. V skúške obstál, lebo bol poslušný až na smrť. Ako pravý vychovávateľ týmto ukazuje ľuďom, že dokonalým sa môžeme stať len vtedy, ak sme poslušní voči Bohu (*Hebr* 5,8). Ako vzor poslušnosti vychováva svoj ľud k vlastnej dokonalosti. Ukazuje, že vedieť znášať trest (za seba aj za iných) v poslušnosti a láske tak, aby bol vedený k dokonalosti, je výsada, ktorú dostal človek od Boha vďaka obeti, ktorú podstúpil Ježiš na kríži.³⁵

Ježiš Vykupiteľ vychováva aj karhaním. I napriek tomu, že plne rešpektuje nápravnú povahu Starého zákona, vychováva – podobne i jeho učeníci – k spásu, ktorú predstavuje konkrétne. Keď Písmo hovorí o prísnej výchove otca, ktorý má k výchove vlastného syna zodpovedný prístup (*Hebr* 12,7), má na mysli možnosť uchýľovať sa

³² Chápaná ako slobodné jednanie Božej lásky nasmerované na spásu ľudí. KRAUS, Georg. Milosť. In BEINERT, Wolfgang (ed.). *Slovník dogmatiky*. Olomouc : Matice cyrilometodějská, 1994, s. 198.

³³ LEÓN-DUFOUR, Xavier et al. *Slovník biblické teologie III. L – Ř.*, s. 353; LANGEMAYER, Georg. Výchova. In BEINERT, Wolfgang (ed.). *Slovník dogmatiky*, s. 427.

³⁴ LEÓN-DUFOUR, Xavier et al. *Slovník biblické teologie III. L – Ř.*, s. 353; LANGEMAYER, Georg. Výchova. In BEINERT, Wolfgang (ed.). *Slovník dogmatiky*, s. 427.

³⁵ LEÓN-DUFOUR, Xavier et al. *Slovník biblické teologie III. L – Ř.*, s. 353 – 354; NOVOTNÝ, Adolf. *Biblický slovník*. [online] Dostupné na internete: <http://cb.cz/praha2/bib_slovník_novotny.htm>, s. 1131.

k prísnejším trestom (*Zjv* 3,19). Ich zámerom však nie je kruto trestať alebo zabíjať (*2Kor* 6,9), ale ochraňovať pred večným zatratením (*1Kor* 11,32), pretože ich prvotným a jediným zámerom je priviesť hriešnika k spásu všetkými možnými spôsobmi. V prípade rešpektovania a plnenia Božej vôle, získa vychovávaný zaslúženú odmenu v nebi (*Hebr* 12,11), ale v prípade neuposlúchnutia, uvrhne na seba krutý trest večného zatratenia. Týmto sa ďalej poukazuje na vyšší zmysel trestu a odmeny, lebo trest je krutejší než bol pred príchodom Krista (večná smrť) a odmena naopak vyššia (večný život). Podľa týchto princípov vychováva aj sv. Pavol (*1Kor* 10,11; *Tit* 2,12; *2Tim* 3,16). Okrem toho, že v rámci výchovy vyzýva k nasledovaniu Krista, poukazuje aj na skutočnosť, že každý človek nesie následky aj za svojho brata, a teda životne zodpovedá za jeho náboženské smerovanie. V dôsledku toho sa všetci majú navzájom bratsky karhať a poučovať, ako to nariadil Ježiš (*Mt* 18,15; *1Sol* 5,14; *2Sol* 3,15; *Kol* 3,16; *2Tim* 2,25), aby nevybočili z cesty, ktorú im pripravil Kristus. Preto sa Pavol nebojí použiť palicu (*1 Kor* 4,21), ak ide o to, aby veci uviedol na správne miesto (*2Kor* 7,8 – 11). Podobne ako Ježiš, ktorý z chrámu vyhánal predavačov (*Mt* 21,12; *Jn* 2,17), aj Pavol napomínal svojich učeníkov (*1Kor* 4,14; *Sk* 20,31) a aj svojim nasledovníkom odporúča karhať, napomínať a dokonca i primerane trestať svoje deti tak, aby ich primerane vychovávali pre Krista.³⁶

Ježišova výchova k láske

Ježiš Vykupiteľ formuje k dokonalosti skúsenosťou, poučovaním, napomínaním a svojím príkladom obety a poslušnosti. Celá jeho výchova je nasmerovaná na to, aby v ľuďoch podnecoval nádej. Ako Božia autorita chcel uspokojiť nielen rozumové predpoklady človeka vyučovaním právd viery a náboženských skutočností, ale chcel sa zmocniť aj jeho vnútra. Lebo dobrý vychovávateľ dáva zreteľ na celého človeka, nielen na vedomosti získané rozumovým učením. Len celému človeku môže umožniť, aby s ním dokázal splynúť.³⁷

Preto Ježiš učil tak, aby mohol okrem rozumu vychovávať a pôsobiť aj na srdce človeka. K tomu, aby človek dosiahol vykúpenie, nestačí mu len rozumová vyspelosť a nadpriemerné chápanie, ale musí mať srdce pripravené plniť Božiu vôľu (*Jn* 7,17). Len otvorené, dobre vychované srdce je schopné vnímať a prijať vnútornú milosť, ktorá človeka uschopňuje byť vnímavým pre Božie vyučovanie (Božia pedagogika, *Jn* 6,44). Človek nemôže vidieť jasne všetku pravdu o Bohu, pretože len milosť od Boha mu dáva v jeho nemohúcnosti vidieť svetlo večnej Božej slávy (*Jn* 9,39). Láska v srdci je preto účelom a zmyslom celej kresťanskej vzdelanosti.³⁸

³⁶ LEÓN-DUFOUR, Xavier et al. *Slovník biblické teologie III. L – Ř*, s. 355.

³⁷ NOVOTNÝ, Adolf. *Biblický slovník*. [online]

Dostupné na internete: <http://cb.cz/praha2/bib_slovník_novotny.htm>, s. 1130; HUDEČEK, Jan. Ježiš Kristus učiteľom II. In *Časopis katolíckeho duchovenstva*. 1906, č. 2, s. 96 – 100. [online]

Dostupné na internete: <<http://depositum.cz/knihovny/ckd/strom.clanek.php?clanek=21287>>, s. 99.

³⁸ NOVOTNÝ, Adolf. *Biblický slovník*. [online]

Dostupné na internete: <http://cb.cz/praha2/bib_slovník_novotny.htm>, s. 1133, 1130;

LEÓN-DUFOUR, Xavier et al. *Slovník biblické teologie III. L – Ř*, s. 308; SV. AUGUSTIN. *Kníha o vyučování katechumenů*. [online] Dostupné na internete:

<<http://www.skolasvatehoaugustina.cz/sites/default/files/De%20katech%20rudibus.pdf>>, s. 10.

To, ako Ježiš vedel vychovávať srdce človeka, je obdivuhodné. Hlboké vnútro človeka sa Ježiš ako milujúci a milovaný Boží syn snažil osloviť najprv tým, že podporil túžbu po cnostnom živote a po rozumovom presvedčení o nadprirodzenej pravde. Oslovením srdca pohol človeka k adekvátnym skutkom, ale predovšetkým k viere, pretože len vierou mohol poznať ďalšie pravdy o Bohu. Ježiš poukazovaním na skúsenosť na dejinné podmienky nechal ľudí objavovať, že existujú veci, ktoré nespozná človek len rozumom. Len osvietenie Duchom Svätým osloví srdce človeka do takej miery, že mu umožní poznať neviditeľné Božie tajomstvá s istotou a bez omylu (*DS* 3005). Ježiš pomáha ľuďom oslovením srdca presiahnuť ľudskú chápacosť a zjaviť pravdy o Bohu nedostupné ľudskému rozumu. Keďže nadprirodzené poznanie Boha je možné len srdcom človeka, oslovoval dojímavým rozprávaním o starostlivosti a dôvere Boha o každého jedného človeka (*Jn* 10,14-16). Ozrejmoval význam prisľúbení, ktoré od neho človek sústavne dostáva (*Lk* 12,24-28). Aby umocnil u človeka túžbu po Božej láske, ukazuje, ako obetoval Boh svojho jednorodeného Syna pre večnú spásu (*Jn* 4,9 – 10). A to všetko len z lásky k hriešnikom a nevercom, lebo jediný Zákon Boží je láska (*1Kor* 13,13). Práve preto oslovuje zvlášť choré srdcia, preto ich lieči i utešuje a práve preto im smeruje svoje prisľúbenia. Ježiš k ťažkému cnostnému životu motivuje odmenou (*Lk* 9,23-25). Vykupiteľ ju dáva aj za malé činy (*Mt* 10,40.42), lebo jej hlavným zámerom je podpora srdc tých, ktorí skutočne veria, a útecha tých, ktorí trpia, či budú trpieť za vieru (*Lk* 12,4-7). Pritom Ježiš vždy poukazuje na silu Božej lásky –Božieho srdca, ktoré nadovšetko miluje človeka. Láska ako najhlbší cit vniká do srdca najľahšie, preto Ježiš lásku často vyjadruje ako dar, ktorý Boh dal človeku vo svojom Synovi. Ježiš pôsobí na ľudské srdce, aby ho očistil, lebo z čistého srdca vychádza úprimná viera (*1Tim* 1,5). Chcel, aby uvedomením si viery v Boha človek vyjadril aj lásku k nemu, lebo práve „*láska buduje*“ (*1Kor* 8,1). A to bolo Ježišovým cieľom, keď oslovoval a vychovával srdce človeka – vzbudiť v ňom lásku k Bohu i svojmu blížnemu,³⁹ lebo kto nepozná lásku, nepozná Boha, „*lebo Boh je láska*“ (*1Jn* 4,16). Práve v tejto láske nachádza človek jednotu s Bohom (*Jn* 14,30). Základ každej výchovy je preto láska. Ukazuje silu odpustenia, obrátenia, viery a dôvery. Súcitné, pokorné a láskyplné srdce ukazuje, akou láskou Boh miluje človeka a ako má milovať každý vychovávateľ vychovávaného. I napriek týmto Ježišovým metódam, Ježiš najviac ukazuje svoju lásku svojim najbližším. Najmotívnejšie sa prejavila v udalosti Poslednej večere. Svojím ľudským srdcom oslovuje srdcia svojich učeníkov. Ukazuje sa ako pravý človek, ktorého srdcom hýbu skutočné city. Cíti s nimi a aby nesmútili, utešuje ich, sľubuje im Ducha Svätého (*Jn* 14,26), pokoj (*Jn* 14,27) i nádej, že sa opäť uvidia (*Jn* 16,16), lebo ako pravý Boh premôže svet (*Jn* 16,33). Môžeme preto tvrdiť, že všetko, čo Ježiš činil, činil z lásky, aby získal srdcia ľudí (*Jn* 7,12) pre Nebeské kráľovstvo.⁴⁰

³⁹ SV. AUGUSTIN. *Kníha o vyučovaní katechumenů*. [online].

Dostupné na internete:

<<http://www.skolasvatehoaugustina.cz/sites/default/files/De%20katech%20rudibus.pdf>>, s. 10, 19 – 22.

⁴⁰ LEÓN-DUFOUR, Xavier et al. *Slvník biblické teologie III. L – Ř*. s. 349; HUDEČEK, Jan. Ježiš Kristus učiteľom IV. In *Časopis katolíckeho duchovenstva*. 1906, č. 4, s. 238 – 243. [online]

Ježišova výchova k viere a nádeji

Ježiš ako Vychovávateľ sa nám predstavuje nielen ako vychovávateľ Vykupiteľ, ale hneď na začiatku v Písme ako Zjavovateľ Božieho zámeru. Preto prvé vyučovanie, ktoré dal o sebe samom Boh, je práve táto iniciácia človeka do Zjavenia (VKD 66). Ježiš sa svojim učeníkom zjavuje v dvoch fázach. Prvá sa vyznačuje tým, že sa Ježiš chce dať poznať ako Kristus. Otázkou „*a za koho ma pokladáte vy?*“ (Mt 16,13 – 19) sa pýta a chce, aby ho poslucháči sami identifikovali a stotožňovali jeho osobu s ohlasovaním Božieho Kráľovstva (Mt 16,21; 4,17). Jeho výchova tak smeruje k výchovnému cieľu, ktorým je samotné poznanie Zjaveného Boha. Dokazuje to svojím autoritatívnym správaním (Mt 7,28; Mk 1,27) a zázrakmi (Mt 8,27; Lk 4,36). Všetko robí preto, aby svojim poslucháčom predstavil Boha a vstúpil poučenia a správnu náboženskú výchovu vo viere natrvalo práve kvôli tomuto poznaniu. Dôkladné poznanie Boha v osobe Ježiša Krista vychováva k vernosti vo viere a k nádeji vo večný život. Vernosť k osobe Ježiša a jeho poslaniu dáva kresťanskej výchove hlboký náboženský a spirituálny zmysel. V druhej fáze nabera Ježišova *zjavovateľská výchova* hlbší a náročnejší rozmer. Veta: „*Od tej doby dával Ježiš svojim učeníkom najavo, že musí mnoho vytrpieť..., bude zabitý a tretieho dňa vstane z mŕtvych...*“ (Mt 16, 21), posúva jeho výchovu ku chápaniu a zžitiu sa s náročnejšími tajomstvami viery. Túto skutočnosť Ježiš prezentuje, ako poznanie hlbokých tajomstiev, ktoré je možné chápať len nadprirodzeným svetlom viery, ako napr. tajomstvo kríža, sviatostí, vykúpenia, súdu (DV 6; DS 3005; Rim 1,20). Ježiš vychováva a pripravuje jednotlivých kresťanov k definitívnemu a nadčasovému povolaniu – k večnému životu. Táto výchova je náročnejšia nielen na pochopenie, keďže tieto pravdy nie sú pochopiteľné ľudským rozumom, ale aj na samotné jej dodržiavanie a uskutočňovanie. Ježiš karhá Petra, keď nechápe význam kríža (Mt 16,22). Prípadne, keď sa Ježiš sťažuje na nedostatočnú vieru učeníkov, keď potrebuje psychickú podporu (Mt 17,17-19). To všetko len preto, že učeníci vtedy nechápu plný význam viery, ktorý pochopia, keď o Ježiša prídu. Ale Ježiš ich vedel aj patrične odmeniť. Keď napr. Peter pochopil jeho výchovný zámer, dáva mu možnosť, aby mu trikrát vyznal lásku (Jn 21, 15).⁴¹

Výchova v Duchu Svätom

Ježiš vedel, že nemôže dosiahnuť u svojich učeníkov dokonalé vychovanie. Nie preto, žeby na to nestačil, ale pre obmedzenosť ľudských schopností pochopiť celú Božiu pedagogiku (Jn 16,12). Preto prenecháva svoje miesto v týchto veciach Duchu Svätému (Jn 17,7). Duch sa tak stáva v tomto zmysle vychovávateľom, ktorý svoju výchovnú činnosť završuje ako vychovávateľ a obranca (lat. *Paracletus*) viery. Už nie Zákon (Gal 3,19; 4,2), ale Duch preniká kresťanskou výchovou (Gal 4,6) a dáva nový rozmer kresťanskému vzdelávaniu a výchove. Tešiteľ, Duch Svätý (lat. *Paracletus*) sústavne pripomína veriacim Ježišovo vyučovanie a pomáha jeho učenie brániť pred svetom

Dostupné na internete: <<http://depositum.cz/knihovny/ckd/strom.clanek.php?clanek=21347>>, s. 238 – 241.

⁴¹ LEÓN-DUFOUR, Xavier et al. *Slovník biblické teologie III. L – Ř*, s. 353 – 354; NEMEC, Jaroslav. *Dějiny křesťanského starověku*, s. 62 – 63; VOUGA, Francois. *Dějiny raného křesťanství*, s. 28.

a prenasledovateľom. Tiež ich naučí všetko, čo potrebujú vedieť a usmerní v tom, čo a ako majú hovoriť, aby ostali v pravde (Jn 14,26; 16,13). Duch poukazuje na fakt, že každý, kto bojuje v mene Božom, sa pomocou Ducha stáva Jeho učeníkom, schopným plniť Otcovu výzvu (Jn 6,45) a vychovávať v jeho Duchu aj druhých. Pomazanie srdca Duchom Svätým (1Jn 2,20.27) činí človeka schopným a skutočným vychovávateľom, v ktorom je prítomný sám najvyšší Vychovávateľ – Boh. Skutočným vychovávateľom je takto sám Boh prítomný vo vnútri človeka. Preto má Duch Svätý v kresťanskom učení veľmi dôležité miesto. Ľudia poslaní od Boha, ako bol poslaný Ježiš, nepotrebujú, aby ich niekto učil, pretože majú pomazanie od Ducha (1Jn 2,20.27), ktorého prijali od Krista. Nepotrebujú už nič viac vedieť, lebo už vedľa všetko. Preto aj Duch Svätý, zoslaný na Cirkev v deň Turíc, je sústavne prítomný v Cirkvi. Jeho účasť v Cirkvi ju predurčuje učiť jej vlastným spôsobom také pravdy, ktoré sú ľudskému rozumu nedostupné.⁴²

Cirkev je po smrti apoštolov – vďaka Duchu – plne kompetentná vychovávať. Už nie Zákon, ale Duch je vychovávateľom (Gal 3,19; 4,2; 4,6) a svojimi charizmami, pôsobiac v Cirkvi, preniká do vnútra každého človeka. Zoslanie Ducha na Cirkev dalo podnet aj ku vzniku prvej kresťanskej obce v Jeruzaleme (Sk 1,15; Mt 28,10; 1Kor 18,17), ktorej základným výchovným prvkom sa stáva láska, spolupatričnosť, solidarita a bratstvo.⁴³

Záver

Teologickým základom starovekej kresťanskej vzdelanosti je týmto nepochybne Ježišov učiteľský úrad, jeho Božská i ľudská podstata, Vtelenie, jeho vykupiteľské dielo, spásna udalosť i jeho historický život, skratka, Ježiš Kristus Pán a Boh. Preto z neho – ako zdroja múdrosti a vedy – vychádza celá teológia i prax náboženskej vzdelanosti. Určením vymedzenia jednotlivých kategórií, v ktorých sme podrobne popísali funkcie a skladbu jednotlivých atribútov Ježišovho vyučovania, sme kvalitatívnym prístupom k nášmu predmetu skúmania dospeli k novej teórii reprezentujúcej netradičný spôsob prezentovania Ježišovho vyučovania. Rámec jednotlivých kategórií, ktoré určujú charakter, akým Ježiš – pôvodca kresťanskej vzdelanosti – vyučuje človeka, sme vymedzili analogicky prostredníctvom jeho funkcií vo svete. Konkrétne to znamená, že spôsobom, akým sa nám dáva Ježiš poznať vo svete, takým aj reálne vyučuje. Ježiš teda učí ako Syn, brat, Zjavovateľ, Spasiteľ, Vykupiteľ, rabín, prorok, kňaz. Týmto príkladmi ponúka vzor, ako vyučovať a zároveň aj komplexne predstavuje vzor kresťanskej vzdelanosti. Týmto v plnej miere reprezentuje staroveký príklad, ako byť vzdelaný a vzdelávaný k dokonalosti v Bohu aj v súčasnosti.

⁴² NOVOTNÝ, Adolf. *Biblický slovník*. [online]

Dostupné na internete: <http://cb.cz/praha2/bib_slovník_novotny.htm>, s. 1131; LEÓN-DUFOUR, Xavier et al. *Slovník biblické teologie III. L – Ř*, s. 354 – 355.

⁴³ LEÓN-DUFOUR, Xavier et al. *Slovník biblické teologie III. L – Ř*, s. 355; NEMEC, Jaroslav. *Dějiny křesťanského starověku*, s. 23, 31; QUESNEL, Michel. *Ako vznikali evanjeliá*, s. 39.

RESUMÉ

Vzorom dokonalej židovskej výchovy (hebr. *musar*) bol vždy Boh Otec, ktorý vychováva k dokonalosti svojho Syna Izraela. Boh sa skutočne stará o svoj národ Izrael ako otec o svojho syna, a preto ho aj patrične trestá, ak ho neposlúcha. Všetky jeho výchovné metódy majú kolektívny charakter, lebo všetky opatrenia, tresty, odmeny i skúšky sú vždy nasmerované na celé spoločenstvo, aby bolo pripravené na plnosť časov. Ježiš Kristus ako vzor kresťanskej výchovy sa zas snaží ukázať, že výchovné metódy používané v Starom zákone strácajú jeho príchodom svoje opodstatnenie. Ježiš Kristus totiž už neberie na seba tresty celého národa, ale len toho, kto ho bude nasledovať. Svojím vykupiteľským dielom Ježiš vychováva každého človeka individuálne k vlastnej dokonalosti.

Podobne, absolútnym vzorom učiteľa Starého zákona je vševediaci Boh, ten, ktorý sa zjavil ako Jahve. Približuje sa k svojmu národu a vychováva ho tým, že zjavil svoj Zákon. Jeho juridický charakter možno vidieť hlavne vtedy, keď uskutočňuje tento Zákon – keď ako Otec trestá aj odmeňuje podľa Zákona. Boh Otec ako Stvoriteľ sa ukazuje človeku ako Učiteľ aj vo veciach, ktoré stvoril a ktoré človeka učia ako sa správať k svetu. Ježiš Kristus, vzor učiteľa v kresťanstve, však vychováva a učí už ako Syn Boží, ako Mesiáš ako pravý Učiteľ, Boh i človek, ktorý sa sám zjavil človeku konkrétne v historickom čase a v priestore. Ako Učiteľa Človeka ho môžeme poznať v pozícii rabína, učiteľa Zákona, ktorý učí individuálne každého človeka podľa jeho charakteru, lebo dokonale pozná každého jedného človeka. Ako Boha Učiteľa ho zas môžeme poznať ako toho, ktorý dáva nádej vo večný život. Ježiš ako Učiteľ Vykupiteľ a Spasiteľ, ako Mesiáš, učí o spáse, ktorú sám uskutočnil. Práve tento pedagogický element dáva kresťanskej vzdelanosti soteriologický charakter. Ježiš ako učiteľ Boh a Vládca predstavuje svoj vlastný učiteľský Úrad, ktorý mu zveril Otec, aby v zmysle jeho Synovstva učil Novému zákonu lásky k Bohu a blížnemu, aj z tejto pozície učí ako Zjavovateľ o sebe a Bohu Otcovi i Duchu Svätom, aby všetci spoznali pravého Boha. Ježiš Učiteľ a Vychovávateľ v mene jediného Boha pôsobí na rozum človeka, ktorým mu umožňuje pravdivo poznávať svet aj Boha zo stvorených vecí cez prirodzené poznanie prostredníctvom rozumu, ale aj nadprirodzene, srdcom človeka, ktorý verí. Ježišova výchova sa tak zameriava výhradne na celého človeka, ktorého učí pravde vo všetkom.

SUMMARY

Paradigm of perfect Jewish education (Hebrew *musar*) has always been God Father who raises his Son Israel to perfection. God takes care of his nation Israel literally as a father would care for his son and that is why he punishes him properly if he doesn't obey him. All his remedial precautions have a collective character because all precautions, punishments, rewards and examinations have always been aimed at the whole community in order to it would be prepared for the fullness of times. Jesus Christ as a model of Christian education tries to show that educational methods used in the Old Testament lost its foundation by his coming on the Earth. Jesus Christ namely doesn't take on

himself punishments of the whole nation, but only the one who would follow him. By his redemptory work Jesus raises every single person individually to his own perfection.

Similarly, an absolute ideal of the Old Testament teacher is omniscient God the one who had revealed himself as Yahweh. He approaches his nation and educates him by revealing his Law. Its juridical nature shows mainly when he realises the Law – when as Father he punishes as well as rewards according to the Law. God Father as Creator shows himself to a man as a Teacher even in things he had created and that teach a man how to behave towards the world. Jesus Christ, an ideal of a teacher, in Christianity he teaches and raises already as a Son of God, as an authentic teacher, God and a Man who has revealed himself to a man specifically in the historical space and time. As a teacher of a man we can recognise him in a position of a rabbi, teacher of the Law, who teaches every single person according to his character because he knows everybody in detail. As a God teacher we can recognise him as the one who gives hope for eternal life. Jesus as a teacher, redeemer and Saviour as well as Messiah teaches about the salvation he has realised himself. This specific pedagogical element gives Christian education its soteriologic character. Jesus as a teacher – God and Ruler – represents his own teaching office he had been entrusted with by his Father in order to teach the new law of love towards God and neighbor. In this position he teaches about himself, God Father and Holy Spirit so everyone could get to know the only God. Jesus in the name of God influences mind of a man and thus he enables him to get to know the world and God truthfully from the created things through natural acknowledgement and through the heart of a believing person. Jesus's education is thus aimed at the whole person who is being taught by him of the truth in all.

Adresa autorky:

PaedDr. Gabriela Genčúrová
Katolícka univerzita v Ružomberku
Teologická fakulta Košice
Hlavná 89, 042 01 Košice
e-mail: gencurgabriela@gmail.com

DAROVANIE MAJETKOV LELES, VEĽKÉ KAPUŠANY, VYSOKÁ N/UHOM A KRÁĽOVSKÝ CHLMEC BOLESLAVOM, VACOVSKÝM BISKUPOM PREMONŠTRÁTOM

Daniel Boleš

DONATION OF PROPERTY IN LELES, VEĽKÉ KAPUŠANY, VYSOKÁ N/UHOM AND KRÁĽOVSKÝ CHLMEC BY BOLESLAW, BISHOP OF VACOV TO THE PREMONSTRATIENSIS

Abstract: Topic of the study is to approach the circumstances of the origin of a one specific document dated back to the beginning of the 13th century. It is a letter of King Andrew II from the year 1214 by which he confirms the last will of Boleslaw, Bishop of Vacov. This way Bishop Boleslaw donated all his property to the Premonstratensians and thus he founded a monastery in one of them – Leles. The document deserves attention not only for its contents but also for the circumstances of its creation. It reveals not only proprietary relations in the field of catchment area of the rivers Uh, Laborec and Latorica in the Slovak region from the end of the 12th and the beginning of the 13th centuries but also some connections concerning history of Hungary. The letter is an initial document of the birth of an institution which played an important role in Hungarian history – the place of authentication of the Saint Cross in Leles.

Keywords: Letter of Andrew II. Bishop Boleslaw of Vacov. Premonstratensian monatory. Leles, history of Hungary.

Úvod

V tomto roku uplynie 800 rokov odvtedy, kedy kráľ Ondrej II. potvrdil darovanie majetkov premonštrátom biskupom Boleslavom. Svedčí o tom listina z roku 1214, ktorá je zároveň svedectvom o majetko-právnych vzťahoch v oblasti povodia riek Uh, Laborec a Latorica. Cieľom tejto práce nie je opísať všetky darované majetky, ale iba tie, ktoré sa nachádzajú na území Slovenska. Najprv opíšem niektoré súvislosti darovania majetku biskupom Boleslavom a potom jednotlivo každý majetok zvlášť s opisom hraníc.

Niektoré súvislosti s darovaním majetkov kláštora a kostolu Svätého kríža v Lelese

V spise s dátumom 6. august 1802 a s podpisom Martin Lendvay¹ je zachytený hodnoverný odpis kráľovských konfirmačných listín z rokov 1334, 1342 a 1364 na fundáciu leleského kláštora. V naračnej časti listiny kráľa Ľudovíta Veľkého (1342 – 1382) z 20. júna 1364 sa uvádza, že Ján, syn Boršoda, predstúpil pred kráľa v mene prepošta Petra a konventu Sv. kríža z Lelesa a požiadal ho o potvrdenie „...*rozličných slobôd a vlastníckych práv kláštora, ktoré mu boli darované*...“.² V listine sa ďalej spomína, že kráľ hodlá potvrdiť obsah inej svojej listiny, ktorá bola vydaná pod veľkou pečaťou, ale tá bola ukradnutá v zemi *Užur*. V súlade so zvykovým právom, v prípade, že kráľova pečať sa nejakým spôsobom dostala z rúk kráľa preč, museli si všetci privilegovaní vlastníci majetkov nechať u kráľa nanovo potvrdiť svoje privilégia.

Listina, ktorá odcudzením kráľovskej pečate vyžadovala potvrdenie, bola vydaná vo Vyšehrade 1. októbra 1342, necelé dva mesiace po prevzatí úradu kráľom Ľudovítom. V nej je uvedené, že kráľ jednoducho „simpliciter“ nechal prepísať listinu svojho otca Karola z roku 1334, v ktorej je prepísaný originál listiny kráľa Ondreja II., svojho dávneho predka – *proavi nostri*. Čo však je hodné povšimnutia, v porovnaní oboch listín kráľa Ľudovíta, je to – prvej z októbra 1342 a druhej z júna 1364 –, že sa v dispozičnej formulke iba druhej listiny píše: „...*a preto my, priaznivo naklonení žiadosti pána prepošta a konventu, ktorú nášmu Veličenstvu úctivo predložili prostredníctvom spomínaného Jána a ktorú sme ako oprávnení a v súlade s právom uznali, po zrelom uvážení, s kráľovskou autoritou touto našou listinou vydávanou pre spomínaný kláštor, prepošta a konvent uznávame a predloženú listinu potvrdzujeme aj s uvedenými slobodami a vlastníckymi právami i na základe dobrotivej podpory kráľovnej Alžbety, našej drahej matky i na radu našich prelátov ako aj barónov; ale s tou výnimkou, že seba ako aj svojim nástupcom vyhradzuje právo na príjmy kráľovskej komory (lucrum camerae)...*“.³ Vysvetlenie s ohľadom na túto „*exceptionis*“ výhradu treba hľadať – v súvislosti so zavedením podpory – *subsidium* pre kráľovskú pokladnicu.

Z obsahu listiny kráľa Ondreja II. je zrejmé, že vacovský biskup Boleslav požiadal kráľa o súhlas darovať formou testamentu všetok svoj majetok kláštora premonštrátov z Lelesa, ktorý založil. Boleslav svoju poslednú vôľu – ako naložiť s majetkami – prejavil v testamente už skôr. Ten potvrdil ešte kráľ Belo III. (1172 – 1196). Za vlády kráľa Imricha (1196 – 1204) bol však krivo obžalovaný a potrestaný. Boleslav, prv než požiadal

¹ Martin Lendvay bol archivárom v Archíve kráľovskej komory. Odpis je uložený vo fonde stredovekých listín DL, v Krajinskom archíve v Budapešti. – MOL DL 71. Listina z roku 1214 bola vydaná vo viacerých edíciách. – KATONA, Stephanus. *Historia critica regum Hungariae stirpis Arpadianae ex fide domesticorum et externorum scriptorum concinnata*. Tom.V., vyd. sumptib. Ioan. Michael. Landeres Posonii et Cassoviae 1783, s. 180 – 193. Autor poznamenáva, že listinu prepísal už z odpisu. Fundačná listina bola vydaná u Fejéra tiež z odpisu. – FEJÉR, Stephanus. *Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis*. tom. III., vol 1., (typ. Typ. reg. Univ. Ungar.) Budae 1829, s. 153 – 163. Originál listiny bol po smrti prepošta Dominika Palóczyho v roku 1403 jeho príbuznými odnesený spolu s inými písomnosťami z kláštorného archívu. – KUMOROWITZ, Bernát Lajos. *A leleszi konvent országos levéltárának története*. In *Levéltári közlemények* (ed. Pleidell Ambrus) 10 (1932) (vyd. Magyar király. Ország. levélt.) Budapest, s. 223; FUXHOFFER, Damianus. *Monasteriologiae regni Hungariae*, s. 36.

² „...*super diversis libertatibus praerogativis et donationibus possessionariis ipsi monasterio factis*...“ – MOL DL 71.

³ MOL DL 71.

kráľa Ondreja o potvrdenie darovania všetkých svojich majetkov kláštora v Lelese, prehlásil prvý testament za neplatný.

Čo sa týka jeho obvinenia a potrestania, viac prezrádza obsah listiny pápeža Inocenta III. z júla roku 1199.⁴ Prvú pôstnu nedeľu v roku 1198 – 15. februára –, vo večerných hodinách, keď sa biskup Boleslav modlil s kanonikmi v katedrále kompletórium, náhle vtrhol do katedrály kráľ Imrich. Nevedno prečo, počas modlitieb pýtal kľúč od sakristie a biskupovi riekol, aby išiel z kostola preč. Ten však nešiel, preto ho schmatol a strhol zo stupňa oltára až spadol na zem. Kráľovi ľudia biskupa potom násilím vyviedli von a tam ho nechali „položivého“. Medzitým kráľ násilím vtrhol do sakristie, prelomil dvere, vnikol do skriň a zobral odtiaľ pokladnicu kostola i peniaze určené na stavbu kláštora. Pápež otcovsky dohovárал kráľovi a požiadal ho, aby záležitosť s biskupom Boleslavom v pokoji vyriešil. Kráľ vo svojej odpovedi pápežovi vysvetlil, že Boleslav je v podozrení so spolupráce s Ondrejom, bratom kráľa Imricha. Je pravdou, že vnikol do miestnosti, v ktorej boli uložené listiny a peniaze a násilím ich zobral, lebo keď mu biskup nechcel otvoriť, mal ešte väčšie podozrenie, že niečo skrýva.⁵ Medzi kráľom Imrichom a kniežat'om Ondrejom vládlo napätie a ako píše Marczali, Ondrej už v roku 1197 napadol Imricha a prinútil ho, aby mu dal Slavóniu.⁶

Z obsahu pápežskej listiny je zrejmé, že kráľ zhabal osobné majetky biskupa Boleslava „*patrimonium*“. Tieto majetky z náboženských pohnútok Boleslav daroval kláštora, ktorý od základu - „*de novo*“ založil.⁷ Ak biskup Boleslav požiadal kráľa Bela III. o schválenie testamentu, ktorým riešil otázku poslednej vôle a naloženie so svojím majetkom, ktorý zdedil po otcovi, potom je otázka, či už bol v tom čase kláštor v Lelese založený. Podľa listiny pápeža Inocenta III. z júla 1199 to mohlo byť tak. Pápež okrem iného píše, že kráľ zhabal Boleslavovi jeho majetok, ktorý venoval kláštora. Kláštora, ktorý založil Boleslav na svojich majetkoch, konkrétne na majetku (*praedium*) Leles. Z toho teda vyplýva, že biskup Boleslav založil kláštor pred rokom 1198 a zakladacia listina musela byť vydaná pred týmto rokom, teda ešte za vlády kráľa Belu III. Peniaze, určené na stavbu kláštora, kráľ Imrich – podľa Boleslavovej sťažnosti poslanej pápežovi –, zhabal. Takže založenie kláštora, v zmysle vydania zakladacej listiny, sa udialo ešte za vlády kráľa Belu III. Otázkou zostáva, či už vtedy budovu kláštora vskutku aj začali stavať.⁸ Niektorí autori kladú za rok založenia kláštora rok 1190, iní zase až rok 1205, prípadne dobu 1205 – 1210.⁹

⁴ SZVORÉNYI, Michael. *Synopsis critico – historica decretorum synodaliū pro ecclesia Hungaro catholica editorum*. Vespriū (typ. Clarae Szammer viduae) 1807, s. 144 – 145.

⁵ WENZEL, Gusztáv. *Codex diplomaticus Arpadianus continuatus*. zv. 6., vyd. Eggenberg. Ferd. M. Akad. könyv. Pest 1867, nr. 125, s. 199.

⁶ MARZALI, Henrik. *Magyarország története az Árpádok korában* (1038 – 1301). In A Magyar nemzet története (ed. Szilágyi Sándor), zv. 2, vyd. Az Athen. irod. és nyomd. r. társulat Budapest 1896, s. 340.

⁷ „...*patrimonium... quod domui cuidam religiosae, quam ipse de novo fundaverat, concesserat intuitu pietatis ... pro motu voluntatis propriae confiscari rex fecit...*“ - BALUZIUS, Stephanus. *Epistolarum Innocentii III. Romani pontificis libri IX.*, (typ. Fr. Muguet typ. Regis et Ill. Archiep. Parisi.) Parisiis 1682, s. 400.

⁸ „...*propriam episcopi summam, quae domui religiosae Lelesziensi pro canonicis praemonstratensibus aedificandae fuerat destinata...*“ je použité gerundium s významom, že niečo sa má urobiť – *domui ...aedificandae* – na postavenie domu. - SZVORÉNYI, Michael. *Synopsis critico – historica*, s. 145; Backmund uvádza, že kláštor bol založený za vlády kráľa

Ak na jednej strane berieme do úvahy, že Boleslav sa dostal do nemilosti kráľa Imricha, tak zaiste ako vazal – majetky po otcovi i jeho majetky poväčšine pochádzali z donácií – nemohol robiť nič do času, v ktorom ho kráľ obviňoval. To by potvrdzovala i zmienka už zo spomínanej listiny pápeža Inocenta III. z roku 1199 o patrimóniu zhabanom skrze kráľa Imricha. Nezdá sa pravdepodobné, žeby počas vlády kráľa Imricha mohol Boleslav niečo v prospech stavby kláštora urobiť, ale reč o *domus religiosa Lelesiensis* v listine Inocenta III. by nasvedčovala, že inštitúcia už bola na svete. Na strane druhej však kráľ Imrich nechal obnoviť zborený kostol v Lelese tým, že kláštoru daroval poplatky určené pre kráľa a kráľovnú zbierané na sviatky Narodenia Pána, Veľkej noci a sv. Štefana, kráľa. Zaiste sa jednalo o poplatky vyberané na území leleského prédia. Kostol po jeho dokončení konsekroval jágersky, biskup Katapan a on daroval desiatky z majetku Leles. Ak kráľ nechal opraviť kostol v Lelese, musel byť buď jeho patrónom, alebo dobrodincom. Imrich začal panovať niekedy koncom jari v roku 1196. Katapan, ktorý bol prepoštom kapituly v Stoličnom Belehrade a kancelárom kráľa Bela III., sa v roku 1198 stal jágerským biskupom, ako to naznačuje darovacia listina pre biskupa Ugrina v Győri.¹⁰ Je celkom možné, že kostol mohol Katapan konsekrovať buď v tomto roku, alebo po tomto roku. Ak jágerský biskup daroval desiatky kostolu v Lelese na prosbu Boleslava, určite to nebolo kvôli tomu, žeby chcel biskup Boleslav zabezpečiť nejaké privilégium pre diecézny kostol. Skôr by to nasvedčovalo, že išlo o dar pre rehoľný kostol Svätého kríža. Otvorený prejav nepriateľstva medzi kráľom a Boleslavom dá sa určiť už zo spomínanej pápežskej listiny a je ním február 1198. Zdá sa, že vzťahy medzi Boleslavom a Imrichom boli zlé i predtým. Ak kráľa Imricha donútil jeho brat Ondrej v roku 1197¹¹ k istým ústupkom a došlo medzi nimi k zrážke, potom i všetci Ondrejovi stúpenci sa dostali u kráľa do nemilosti. Nepriamo by tomu nasvedčovalo i to, že v listinách kráľa Imricha sa v epilógu listín, v časti kde sú vymenúvaní hodnostári krajiny, meno Boleslava biskupa z Vácu vôbec nespomína. Na základe týchto okolností možno sa domnievať, že rok, v ktorom by nechal kráľ Imrich dotovať z kráľovských príjmov kostol v Lelese, ktorý jestvoval na majetku biskupa Boleslava a bol určený pre premonštrátov, mohol to byť so všetkou pravdepodobnosťou rok 1196. Potom bol

Belu III., ktorý panoval v rokoch 1173 – 1196 a fundáciu potvrdil kráľ Ondrej II. v roku 1214. – BACKMUND, Norbert. *Monasticon Praemonstratense*. Typ. Cl. Attenkofersche Buchdruck. Straubing 1949, s. 449. Fuxhoffer bol takisto toho názoru, že Boleslav založil kláštor ešte za vlády kráľa Belu III. ale kráľovská listina, ktorou bola fundácia kláštora potvrdená, sa za vlády kráľa Imricha zhabala. Znovu fundáciu potvrdil až Ondrej II. v roku 1214. – FUXHOFFER, Damianus. *Monasteriologiae regni Hungariae libri duo totidem tomis comprehensi*. (Ed. Maurus Czínár) tom. II., (vyd. Car. Sartor) Vindobonae et Strigonii 1869, s. 36.

⁹ PhDr. Žažová uvádza ako argument výsledky výskumu historika Uličného, ktorý rok 1190 považuje za rok založenia. Tiež spomínaná autorka uvádza mienku Körmendiho, podľa ktorého bol kláštor založený po roku 1205. Nakoľko sa odvoláva na údaj z roku 1252, podľa ktorého kláštor „...Bogyslaus ...ex concessione felicitis recordationis Andreae regis...fundaverat...“. Autorka kladie príchod premonštrátov do 80. alebo 90. rokov 12. storočia, ale založenie kláštora určuje na základe povolenia dané v listine z roku 1214. – ŽAŽOVÁ, Henrieta. *Z dejín premonštrátov na Slovensku*. In: Jasovskí premonštráti v premenách času - Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie (ed. Ambróz Štrbák), vyd. Viena Košice 2012, s. 26.

¹⁰ „...Datum per manus magistri Catapani agriensis ecclesiae electi pariter anulae regiae cancellarii...“. – MOL D1 40001. Ale už v roku 1198 sa spomína i ako kancelár kráľa Imricha i ako jágerský biskup. – MOL D1 39; 25025.

¹¹ V listine kniežat'a Ondreja z roku 1201, ktorá sa týka práv diecézy v Záhrebe sa v intitulácii uvádza „...Andreas Dei gratia Dalmatiae, Croatiae Chulmaeque dux...“. – MOL DF 283555.

opravený kostol konsekrovaný jágerským biskupom Katapanom v roku 1198, alebo po tomto roku. Otázkou je, v akom zmysle slova chápať, že kráľ zhabal *patrimonium* biskupa Boleslava. Keby mu odňal majetky v zmysle, že ich pričlenil ku korune, mohol by ich darovať svojim verným, čo sa však nestalo, alebo niet o tom zmienok. Podľa všetkého zhabal listiny, ktoré potvrdzovali vlastnícky vzťah Boleslava k majetkom, ale k faktickému odňatiu majetkov nedošlo. Ako si ináč vysvetliť, že pri posviacke chrámu žiadal o udelenie desiatkov Boleslav, nie kráľ Imrich. Zrejme kláštor v tom čase nebol postavený, lebo kráľ zhabal peniaze „...*propriam episcopi summami*...“ určené na stavbu rehoľného domu pre premonštrátskych kanonikov. Nevie sa o tom, žeby medzi kráľom Imrichom a biskupom z Vacova došlo k zmiereniu, hoci biskup i naďalej zotrval v úrade. Podľa týchto súvislostí by kláštor bol *de iure* založený pred rokom 1196, teda ešte za vlády kráľa Belu III, ktorý dovolil Boleslavovi – ako vazalovi – darovať svoj majetok kláštoru. Keďže s nástupom vlády kráľa Imricha došlo k bojom medzi bratmi Imrichom a Ondrejom, nebol to vhodný čas na stavbu kláštora. Podľa všetkého *de facto* kláštor bol stavaný až za vlády kráľa Ondreja II., až po roku 1205.

V súvislosti s celým prípadom je tu niekoľko nejasností. V naračnej časti listiny sa uvádza, že kráľ na žiadosť svojho verného Boleslava biskupa z Vácu potvrdzuje jeho testament. Nie je zmienka o tom, žeby biskup sa dostavil osobne alebo prostredníctvom zástupcov pred kráľa. Testament bol už raz schválený, a to kráľom Belom III., ale biskup Boleslav pred kráľom Ondrejom ho verejne vyhlásil za neplatný. Bolo to v čase vydania listiny, alebo predtým? Hneď nasleduje zmienka o záruke, že nik z tých, ktorí boli v listine uvedení, teda zo slobodníkov a oslobodených a ani z príbuzných si nesmie nárokovať nič z toho, čo Boleslav daroval kláštoru. V testamente sa spomínajú viacerí, ktorých biskup vyňal spod jarma služobných povinností a začali požívať status slobodných ľudí. Tiež spomedzi príbuzných sa spomínajú iba Marahard synovec a Elvinus, brat, ktorý bol za čias kráľa Imricha biskupom vo Veľkom Varadíne. Mal biskup Boleslav aj iných príbuzných? Okrem iného je zvláštne, že v menoslove hodnostárov sa biskup Boleslav prestáva uvádzať od roku 1212, a to v ôsmom roku vlády kráľa Ondreja.¹² V tom istom roku vlády, ale v roku 1213, sa začína uvádzať vacovský biskup Jakub. Listina Belu IV. o darovaní patronátneho práva na kostol i kláštor Svätého kríža v roku 1252¹³ hovorí o dovození zo strany kráľa Ondreja postaviť kláštor, pričom v samotnej listine kráľa Ondreja sa o dovození stavať kláštor nič nehovorí. Azda preto *in communi* vládne presvedčenie, že listina Ondreja II. z roku 1214 je sfaľovaná.¹⁴

¹² „...*Boleslavo Vacensi* ...“. - MOL DF 238427; DI 17. Neuvádza sa v listine z roku 1212 v ôsmom roku vlády kráľa Ondreja. - MOL DF 262 518. U Fejera sa biskup Jakub nespomína. - FEJÉR, Stephanus. *Codex diplomaticus Hungariae*, VII/2, s. 271.

¹³ DI 57208.

¹⁴ Listinu niektorí autori považujú za falzum. - SZENTPÉTERY, Imre. - BORSA, Ivan. *Az Árpádház királyok okleveleinek kritikai jegyzéke*. kötet I., füzet 1. Budapest 1923, nr. 295, s. 96. Szentpétery sa odvoláva na Erdélyho a Hómana. Historik Uličný časť listiny, v ktorej sú metácie majetkov, považuje za hodnovernú kvôli tomu, že pri skúmaní majetkovo-právnych vzťahov v okolí Lelesa v 13. – 14. storočí metácie nevybočujú z rámca tej doby. - ULÍČNÝ, Ferdinand. *Dejiny osídlenia užskej župy*. Vyd. FF v Prešove UPJŠ v Košicích, Prešov 1995, s. 253.

Celkove možno povedať, keby povolenie stavby kláštora bolo určené listinou z roku 1214, kde by potom premonštráti bývali, keď prišli medzi rokmi 1180 – 1190? Z čoho žili, keby do toho času nemohli užívať majetky? V listinách z rokov 1212 až 1214 sa už v menoslove hodnostárov biskup Boleslav nespomína, ale vacovský biskup Jakub (od roku 1213). Ak darovanie majetkov prostredníctvom testamentu malo nabrat' na právnej sile, mohlo sa udiat' až po smrti Boleslava. Ten mohol umrieť niekedy v rokoch 1212 - 1214. Skôr sa zdá, že fundácia listina bola vydaná ešte za vlády kráľa Belu III. (do roku 1196), čo oprávňovalo rehoľníkov zaujať miesto a stavba kláštora – vynútená okolnosťami až po roku 1205 – len potvrdila ich prítomnosť. Kráľ Ondrej však nepotvrdil len testament – lebo ten mohol cirkevný hodnostár vydať ako každá privilegovaná osoba v Uhorsku –, ale darovanie majetkov v rozsahu, ktorý bol vyjadrený v listine z roku 1214. O rozsahu donácie pred roku 1196 nevieme určiť nič bližšie.

Majetky darované kláštoru Leles do roku 1214

Samotná donácia biskupa Boleslava obsahovala majetky, ktoré sa nachádzali i mimo súčasného územia Slovenska. Cieľom tejto práce nie je opísať celkový majetok kláštora v Lelese, alebo iba tých častí, ktoré ležali na území dnešného Slovenska. Biskup Boleslav daroval premonštrátom v Lelesi majetky Leles, na ktorého území ležali majetky – ako jeho súčasť – Poľany, *Oylith*, *Chernafolo*, ktorý autori stotožňujú s Čiernou n/Tisou.¹⁵ Potom majetok Veľké Kapušany, Vysoká n/Uhom a Kráľovský Chlmec.

Leles

Prédium Leles dostal Boleslav od kráľa Belu II. Slepého ako dar od krstného otca. V listine kráľa Ondreja sa uvádza, že „...*predium, ktoré sa volá Lelesz, a v ktorom je i umiestnený kláštor, dostal od Belu II., syna kniežat'a Álmoša, keď ho vyzdvihol z krstného prameňa...*“.¹⁶ Kráľ Belo II. panoval v rokoch 1131 – 1141. Preto prédium Leles už muselo byť vo vlastníctve kráľa v spomínanom čase prv, než ho kráľ daroval Boleslavovi, ktorému bol krstným otcom. Nakoľko nevieme, koľko mal Boleslav rokov, a teda, v ktorom roku sa narodil, ťažko povedať, o ktorý rok sa jedná. I rok jeho smrti je otázný. V konfirmačnej listine kráľa Ondreja sa v súvislosti s Lelesom a ostatnými majetkami nespomína komitát, hoci je zrejme, že tieto majetky ležali na území Zemplína.¹⁷

Steinhübel v súvislosti so zánikom veľkého Boršodu spomína, že hrad Serenč s malým územím medzi ústím riek Slanej a Bodrogu sa spojil s hradným územím hradu Zemplín. Územie Zemplína bolo odčlenené z veľkého Užského komitátu.¹⁸ Zánik Boršodu sa zrejme – podľa jeho mienky – udial po roku 1110. Z toho vyplýva, ak predpokladáme, že do roku 1110 územie hradu Serenč – neskôr časť Zemplínskeho

¹⁵ FUXHOFFER, Damianus. *Monasteriologiae regni Hungariae*, s. 36; VARSÍK, Branislav. *Osídlenie košickej kotliny*. III., vyd. VEDA SAV, Bratislava 1977, s. 486.

¹⁶ KATONA, Stephanus. *Historia critica regum Hungariae*, s. 180; FEJÉR, Stephanus. *Codex diplomaticus Hungariae*, III./1., s. 153.

¹⁷ Je to vyslovene povedané v listine z roku 1252.

¹⁸ STEINHÜBEL, Ján. *Nitrianske kniežatstvo*. Vyd. Veda SAV a Rak Bratislava 2004, s. 326 – 327.

komitátu - patrila pod komitát Boršod a územie hradu Zemplín pred jeho utvorením bola súčasťou komitátu Uh, je otázka, kedy sa územie hradu Zemplín utvorilo. Keby to bolo súčasne s územím hradu Serenč, potom by bolo pochopiteľné, že vznikom akéhosi malého územného celku so sídlom na hrade Serenč bolo treba doplniť o ďalšie územie, a tým doplnkom by bolo územie Zemplína. Načo však bolo potrebné na tomto doplnku stavať ďalší hrad? Ak by však územie hradu Zemplín bolo odčlenené spod územia hradu Uh, bolo by to skôr odôvodniteľné a ostala by len otázka, prečo by územie hradu Serenč nebolo spojené s územím hradu Ujvár,¹⁹ s ktorým sa podľa spomínaného autora od Boršodu vyčlenilo. Čo sa Zemplína týka, za druhý variant sa prihovára tá skutočnosť, že hranice Zemplína s Abovom i Šarišom sa stýkali na miestach, o ktorých hovorí Anonym ako o hranici kniežatstva a užského komitátu. Steinhübel dodáva, že išlo o Nitrianske kniežatstvo. Celú rozpravu o existencii Boršodského komitátu – predtým kniežatstva – založil Steinhübel na správe z Anonymovej kroniky.²⁰ Takže územie hradu Zemplín bolo odčlenené od užského komitátu ešte počas existencie Boršodského komitátu, a to pred rokom 1110.²¹ V čase, kedy bol postavený kláštor (za vlády kráľa Ondreja II.) patrilo územie Lelesa k hradu Zemplín a aj za čias kráľa Belu II. Lebo ak kráľ daroval Boleslavovi majetok, daroval ho z pôdy patriacej ku komitátnemu hradu, ako je to uvedené v listine Belu IV. z roku 1252.²²

Opis hraníc prédia Leles, ktoré v sebe obsahovalo ďalšie tri prédia Poľany, *Oyloth* a *Chernafolo*, začínal pri rieke Latorica od západu na mieste za priekopou, ktorou tiekla voda do stojatej vody s názvom *Myhan*. Potom hranice prechádzali popri stromoch označených krížom a križujúc túto vodnú plochu išli až k potoku *Konchela* na miesto, kde stál kedysi mlyn. Od tohto miesta poníže hranice prechádzali k medzníkom pri potoku *Mortenpotoka*. Prechádzali cezeň a vyšli po prúde iného potoka, ktorý z neho vychádzal a zároveň z lesa, na miesto nazývané *Welchechalut* a okolo „spomínaného *thalut*“ hranice opísali oblúk až k ceste, kde boli medzníky. Odtiaľ stredom vrchu (pieskovcového) prešli k močaristej stojatej vode, nazývanej *Kazna*, ktorú obchádzali a na konci tejto močariny pod dedinou *Pomochy* prešli až na miesto, na ktorom stál mlyn patriaci kláštoru a presnejšie pri kalnom vodnom toku *Tuza*. Prejdúc týmto tokom na mieste nazývanom *Oylochtaluth*, prešli hranice až ku záhrade (*kerte*) v rohu lesa, ďalej prešli popri lese až k stojatej vode smerom na juh, ktorá bola hranicou medzi majetkami kláštoru a dedinou Boľ (*Beyle*), a uberajúc sa smerom na východ prechádzali stredom planiny až k spomínanej kalnej vode, ktorá bola považovaná za medzník, k dedine *Becheka*. Odtiaľ smerom na východ stredom planiny hranice išli až k potoku *Chyser*, ktorý sa tiež považoval za hranicu. Odtiaľ išli až na miesto, kde sa vchádzalo do lesa za spomínaný potok, smerom na východ.

¹⁹ Podľa Steinhübela sa Ujvár prvýkrát spomína v roku 1138. – STEINHÜBEL, Ján. *Nitrianske kniežatstvo*. s. 326

²⁰ Píše: „...O tomto veľkom rozsahu Boršodského kniežatstva nemusíme pochybovať, pretože Anonymové správy o existencii a územnom rozsahu starých predkomitátnych kniežatstiev sú spoľahlivé...“. – STEINHÜBEL, Ján. *Nitrianske kniežatstvo*, s. 218.

²¹ Autor uvádza, že Boršodské kniežatstvo potom komitát na východe ho „...Zemplínske a Slánske vrchy oddeľovali od Užského kniežatstva potom komitátu...“. – STEINHÜBEL, Ján. *Nitrianske kniežatstvo*, s. 216.

²² „...qui praedictum monasterium in praedicta terra Leles, quae fuerat castri de Zemphyn...“. – KATONA, Stephanus. *Historia critica regum Hungariae*, tom. VI., s. 172 – 174; MOL DI 57208.

Hranice vstúpili do lesa a prechádzali popri planine až ku kopcu zvanému *Molluma* na konci potoka, ktorý sa volal *Zohoygius*. Odtiaľto prešli až k medzníkom na brehoch Latorice k brodu nazývanému *Eleba*, na miesto, kde sa Uh vlieval do Latorice.²³

Opis hranice z roku 1214 v týchto miestach – od potoka *Chyser* k lesu popri kopcu až k rieke Latorica - vieme overiť skrze neskorší opis vynútený súdnym sporom z roku 1343.²⁴ Majiteľ majetku *Kapunya* dnes Kapoňa, Mikuláš, syn Martina z Kapone, sa postavil proti vytyčovaniu hraníc medzi Lelesom a Kapoňou. Pri vytyčovaní hraníc od potoka *Chyser*, ktorý bol pokladaný za hraničný potok až k lesu, sa v roku 1342 nachádzala cesta z Lelesa do Kapone. Odtiaľ Mikuláš bránil vytýčeniu hraníc a obnove medzníkov, presnejšie od potoka až na miesto, kde sa potok i cesta pretínali. Hranicu, ktorá pokračovala od tohto miesta až k začiatku lesa, potom za potokom cez les až k planine smerom na východ ku kopcu *Molua* na koniec potoka *Zonis* a potom vedúcej až k stromu, ktorý bol označený krížom, Mikuláš uznával. Avšak od tohto stromu až na miesto pri Latorici, kde sa Uh vlieval, Mikuláš tvrdil, že tadiaľto hranice Lelesu nevedú. Územie, ktoré Mikuláš považoval za súčasť majetku, v podstate ležalo poblíž hraničnej čiary od potoka *Zonis* či *Zohoygius* až k Latorici a po jej prúde k sútoku s Uhom. Dnes je to sútok Laborca a Latorice.

Veľké Kapušany

Podľa Uličného prédium Kapušany (*Kapos*) sa v roku 1214 týkalo malej časti územia Kapušian. V 13. storočí bol pre túto lokalitu zaužívaný názov Malé Kapušany a ležali na západnom okraji obce Veľké Kapušany.²⁵ Podľa vymedzenia hraníc z roku 1214 – darovanie majetku biskupom Boleslavom – hranice majetku, ktorý ležal „za Latoricou“, začínali pri Latorici smerom na východ pri priekopách, z ktorých jedna sa nazývala *Zopoth* a druhá *Beztriczze*.²⁶ Odtiaľto hranica išla stredom *Chalanspataka* k potoku, ktorý sa nazýval *Lesko*, pričom popri ňom sa hranice tiahli až „...kým sa nevyjde z lesa na pláň, ktorá sa volá *Kerenza*...“. V prípade *Chalanspataka* nie je uvedené, či sa jedná o potok a v prípade potoka Leško si nemyslí, žeby hranica išla popri ňom až von z lesa, ale popri ňom až tam, kde sa vychádza z lesa. Dôležitý údaj si myslím je zmienka o hraniciach (*metas*), ktoré oddeľovali majetok Kapušany (*Kopus*) od zeme hradných jobagiónov (*castrensium*) a od dediny Čepeľ. Podľa Uličného majetok Čepeľ – dnes súčasť mesta Veľké Kapušany – patril od roku 1263 z väčšej časti šľachticom z Pányoka.²⁷

Hranice prédia Kapušany pokračovali po planine stredom lesa zvaného *Horožt* k potoku *Hortoc*. Tento potok musel tečť smerom na sever, lebo ním prechádzala hranica a potom zabočila na západ k potoku *Husich*, *Husichpotaka*. Hranice obchádzali dookola

²³ MOL DI 233616.

²⁴ MOL DI 209751.

²⁵ ULICHNÝ, Ferdinand. *Dejiny osídlenia Užskej župy*, s. 253.

²⁶ Z týchto názvov slovanského či slovenského pôvodu historik Uličný usudzuje prítomnosť slovansko – slovenských sídlisk, ktorých časový rozsah možno stanoviť pred 11. storočie. – ULICHNÝ, Ferdinand. *Dejiny osídlenia*, s. 253.

²⁷ Podľa jeho názoru bola zmienka o dedine Čepeľ vsunutá do textu listiny z roku 1214 neskôr a to niekedy v tridsiatych rokoch 14. storočia. – ULICHNÝ Ferdinand: *Dejiny osídlenia*, s. 52.

spomínaný potok a prišli na miesto pri Latorici, kde bol brod nazývaný *Kazatanny*. V listine kráľa Ladislava z roku 1274 – podľa Szentpetéryho a Borsu ide o falzifikát zo 14. alebo 15. storočia²⁸ – sa uvádza, že medzi služobníkmi (*iobagiones*) kláštora z Malých Kapušian a služobníkmi hradu Nevické z Veľkých Kapušian dochádzalo k sporom. Dôvodom bola územná celistvosť oboch majetkov. Ukázalo sa, že kým by sa nevytýčila hranica medzi oboma majetkami, boli by len neustále spory pri užívaní pôdy. Hranica bola stanovená od rieky Latorice, kde sa spájala s hranicou majetku Leles a po nej hranica pokračovala k miestu, kde do rieky ústil potok a odtiaľ v smere na Kapušany k inému potoku. Potom hranica prechádzala k rohu lesa, odtiaľ k jednému malému údoliu, potom k veľkej ceste, avšak v listine nebolo uvedené, kam tá cesta viedla. Hranica sa tiahla k istému háju, k nejakému stromu a ďalej išla k inej veľkej ceste, ktorá však viedla k obom dedinám a pretínala ich, pričom viedla na sever. Po značnej vzdialenosti po danej ceste hranica dosiahla hraničný medzník, potom háj *Ortopatak*, kde sa spájala s hranicami istého majetku šľachticov. V listine sa neuvádza, o akých šľachticov išlo. Keďže v danom prípade kláštor prišiel o časť svojho územia – ako vynáhradu dostal od kráľa brod *Kecheterewe* -, pri ktorom bola mýtnica. O tomto brode sa zmieňuje Uličný v súvislosti s krajinou cestou vedúcou z Lelesa do Kapušian.²⁹

Vysoká nad Uhom

Medzi majetkami, ktoré biskup Boleslav daroval kláštoru premonštrátov Svätého kríža v Lelese, bolo i prédiu Vysoká. Jeho hranice boli opísané nasledovne: Začínali z východnej strany pri rieke *Schechena* trochu nižšie od brodu dediny, ktorý sa nazýval *Myrtal*.³⁰ Potom išli stredom lesa na miesto, ktoré sa volalo *Heggrine* a boli tam stromy označené krížom. Ďalej cez miesto nazývané *Laaž* a stredom *ligeth*, teda hájom až k *Blezanalaza*. Odtiaľto smerom na juh a oblúkom sa zatáčali smerom na západ, pričom vchádzali do lesa a prechádzali rovinou *Keathalaza*. Hranice prešli lesom a potokom *Palanapotoka* prešli k inému potoku *Hwnela*, potom k tretiemu potoku *Herny*,³¹ ktorý sa vlieva do rieky už spomínanej *Sczechena*. Potok tvoril smerom na sever hranicu majetku a bol spoločným, čo sa týka rybolovu s hradníkmi. Neskôr – v roku 1366³² – sa v susedstve majetku Vysoká spomína i majetok *Kys Merkalib*, ktorý v tom čase patrila Mikulášovi, synovi Gregora, a Mikulášovi, synovi Loranda z Ižkoviec. Podľa historika Uličného sa jedná o dedinu Malé Mirkovce a odvolávajú sa na listinu z roku 1400 uvádza, žeby išlo o obec Bajany. Dedina Mirkovce ležala pri rieke *Zechna*, ako to udáva

²⁸ Znaky, podľa ktorých možno pochybovať o jej pravosti, sú viaceré právne rozhodnutia v dispozičnej formulke a Ján, šopronský komes, sa neuvádza medzi hodnostármi, ale ako šopronský kómes sa uvádza hlavný pohárnik Mikuláš. - SZENTPÉTERY, Imre. – BORSA, Ivan. *Az Árpádházi királyok okleveleinek kritikái jegyzéke 1272 – 1290*. vyd. MOL kiadványai 2. sorozt. Forráskiadv. 9, Budapest 1961, s. 80.

²⁹ ULICHNÝ, Ferdinand. *Dejiny osídlenia*, s. 252.

³⁰ V listine sudcu Štefana Bubeke „...a fluvio Zetena nomine parvo inferius a portu ville Mirkol...“. - SNA Bratislava, Súkr. Archív Leleského prepošstva, 1368, nr. 192.

³¹ V listine sudcu Štefana Bubeke sa uvádza ako potok „...Horna...“. - SNA Bratislava, Súkr. Archív Leleského prepošstva, 1368, nr. 192.

³² „...particulam de possessione eorum Kysmerkaltib vocata ad dictam possessionem Vyžuka - SNA Bratislava, Súkr. Archív Leleského prepošstva, 1366, nr. 152.

listina z roku 1368. Teda ide o rieku *Sczechena* z roku 1214.³³ V tom čase však jestvovala i dedina Malé Mirkovce – *KysMerkalth*, ktorá – ako uvádza Uličný – bola predchodcom dnešnej obce Bajany. Ak porovnáme údaje listiny z roku 1214 a listiny z roku 1365, vidno zhodu. Podľa údajov z roku 1365 hranica majetku Vysokej začínala pri brode „...na konci dediny Mirkovce, z východnej strany, kde z rieky Zechna vychádzal potok Eer...“ Popri ňom, smerom na západ, hranica išla k miestu, kde stál most. Odtiaľ smerom na západ až k lesu zvanému Egrus. Tam bol rad stromov označených krížom. Potom hranica vyšla z lesa až miestu *Laaž*. Stredom tejto lokality sa hranica zatáčala na juh až k ceste vedúcej z Mirkoviec do Kapušian, a to cez značnú vzdialenosť po ceste. Potom cez päť medzníkov hranica pokračovala k miestu *Katalaža*. Susednými majiteľmi pozemkov bol v tom čase Gašpar, syn Jána, syna Petra z Veškoviec.

Kráľovský chlmec

Ďalším prédiom, ktoré daroval Boleslav premonštrátom v Lelese, bol Chlmec – *Hermely*. Prédium *Hermely* dostal Boleslav od kráľa Ondreja za verné služby. V ktorom roku nevedno. Prédium Boleslavovi vyznačili pristaldi Hemon a Matej, komesi. V Chlmci bola tržnica, kde mohli obyvatelia (tak miestni ako i z okolia) obchodovať.³⁴ Hranice majetku začínali na juhu pri akejsi stojacej vode – zrejme močiar – , ktorá oddeľovala majetky Chlmca a Boľu.³⁵ Potom hranice išli k akémusi kopcu, ktorý bol nablízku, a z kopca k inému miestu so stojacou vodou, ktoré bolo zrejme rybníkom, lebo sa nazývalo *Nadestbau*. Odtiaľ hraničná čiara sa tiahla k medzníkom pri veľkom *Kertu*. Tam bola cesta, popri ktorej hranice viedli k potoku *Karacha*. Popri potoku hranice viedli až k medzníkom s prédiom *Gyres* (Horeš) smerom na západ až na miesto, kde potok prechádzali a išli k lesu cez vrchy (pieskovcové). Tam sa nachádzali medzníky za lokalitou nazývanou *Iwanusteluke*. Tade išla i veľká cesta, popri ktorej hranice šli na východ a došli až k miestu, ktoré sa nazývalo *porcorum volutabrum* bahno sviň. Tam sa hranice zatáčali na západ a stredom lesa prichádzali na miesto zvané *Zorduch*. Odtiaľto stredom vrchu išli k ceste, ktorá viedla do Zemplína a popri nej smerom na východ a popri stojatej vode k ohybu vodného roku – kalnej vody – nazývanej Tyza, pričom to bola tiež hranica. Prédium Horeš bol takisto súčasťou prédia Chlmec a nachádzal sa na jeho okraji. Boleslav ho kúpil od synov Vitalisa za pätnásť hrivien a nejakú zem, ktorá patrila k prédiu Chlmec, odkúpil od komesa Hunta za viac ako osemdesiat tri hrivien. Pozoruhodné na tomto opise hraníc je, že chýbajú údaje o smere na juh a na sever. Je tu zdanie čiastočného ohraničenia. Z opisu hraníc majetku Leles sa zdá, že kalný potok *Tuža* bol hraničným medzi Lelesom a Chlmcom. Takže pri ohraničení majetku Chlmec sa uvádzali iba tie hranice, ktoré

³³ Podľa výpovede jedného z vlastníkov Bajan, Mikuláša, syna Gregora z roku 1367, ktorú vzniesol pred človekom kráľa a človekom spišskej kapituly, „...ak je to v zhode s právom, tak samé miesta i s riekou ako aj priebeh hraníc, ktoré oddeľujú spomínané majetky podľa tobo, ako ich uvádza privilegium kráľa Andreja, by vedel presnejšie a jasnejšie ukázať, než ako to urobili prepoš a konvent...“. – SNA Bratislava, Súkr. Archív Leleského prepošstva, 1368, nr. 192.

³⁴ „...Predium etiam Hermely nomine, contulit cum libero foro...“. – KATONA, Stephanus. *Historia critica regum Hungariae*, s. 184; FEJÉR, Stephanus. *Codex diplomaticus Hungariae*, III/1, s. 156.

³⁵ MOL DI 233616.

netvorili súčasť s majetkami Leles, nakoľko oba majetky ležali vedľa seba a tvorili jeden celok.

Záver

Listina z roku 1214 je zaujímavá tak po stránke obsahovej i po stránke okolností jej vyhotovenia. Obsah prezrádza majetkovo-právne vzťahy zo začiatku 13. storočia v oblasti pohraničia úžského a zemplínskeho komitátu na území dnešného Slovenska. Okolnosti jej vzniku nijako nezaostávajú za jej obsahovou stránkou. Osobne si myslím, že jej svedectvo môže priniesť veľa zaujímavých informácií pri skúmaní dejín 12. – 13. storočia v tejto oblasti a tým i rozšíriť obzor poznania našich dejín z čias postupného začleňovania nášho územia do štátu Arpádovcov.

RESUMÉ

Kláster premonštrátov v Lelesi zohrával významnú úlohu tak v stredovekých ako i novovekých dejinách Uhorska. Okrem toho, že sa jedná o cirkevnú ustanovizeň, ktorá plnila svoju úlohu v rámci Cirkvi na rozsiahlom území povodia riek Uh, Laborec a Latorica ako i v iných častiach Uhorska, bolo tu i hodnoverné miesto, ktorého archív je v značnej miere zachovaný. Slúži na poznávanie stredovekých i novovekých dejín Uhorska východného Slovenska. Cieľom príspevku je priblížiť obsah listiny s popisom v nej spomínaných lokalít. Zaiste rozsah darovaných majetkov bol oveľa väčší než je súčasťou príspevku. Vybrané lokality uvedené v listine, o ktorých je reč, sa zhodujú s tými, ktoré dodnes tvoria súčasť Východného Slovenska. Príspevok je zároveň sondou vo výskume dejín súvisiacich s posunom hraníc – zásekov v 11. – 12. storočí. Najprv je venovaná pozornosť skúmaniu okolností darovania majetkov biskupom Boleslavom a porovnávaní rozličných mienok historikov. Potom sú popísané majetky Lelesu, Veľkých Kapušian, Vysokej n/U. a Kráľovského Chlmca a to každý jednotlivo s uvedením ich pôvodu a hranicami. V niektorých prípadoch je totiž v listine z roku 1212 uvedené z akého titulu biskup Boleslav majetky vlastnil. Nakoniec opis hraníc z roku 1214 je v niektorých prípadoch porovnaný s opisom hraníc z neskoršieho obdobia. Samotný príspevok tým, že využíva informačnú bohatosť spomínanej listiny, je inšpirujúci pre ďalší výskum.

SUMMARY

The Premonstratensian monastery in Leles played a significant role in medieval as well as modern history of Hungary. Apart from the fact that it was a Church institution which did its duty within the Church on a vast area of the catchment basin of the river Uh, Laborec and Latorica just as in the other parts of Hungary there was a place of authentication which archives are well-preserved to a great extend. It serves for learning about medieval and modern history of Hungary of the eastern part of Slovakia. The aim of the study is to zoom in the contents of the letter together with the description of the sites mentioned in it. Surely the extent of the donated property was much greater than the

study says. The chosen sites presented in the letter corresponds to those which up to now make part of the Eastern Slovakia. The study is also a probe in the research of history linked to the border-movement – notches in the 11th and 12th centuries. First we pay attention to the research of circumstances of the donation of property to Bishop Boleslaw and the comparison of various conceptions of historians. Then we describe properties of Leles, Veľké Kapušany, Vysoká n/U. and Kráľovský Chlmec, individually every one of them along with giving their origins and borders. In some cases such as the letter from 1212 it gives reason why Bishop Boleslaw owned those properties. At last the description of borders from 1214 is compared in some cases to the description of borders from the later period. The study itself is inspiring for the next research by using richness of information of the letter.

Adresa autora:

ThDr. Konštantín Daniel BOLEŠŤ O.Praem.

Rehoľný dom premonštrátov

Hlavná 67, 040 01 Košice

e-mail: danielb.posta@gmail.com

MISIJNÁ ČINNOSŤ HUMENSKÝCH JEZUITOV NA VYBRANÝCH ŠLACHTICKÝCH PANSTVÁCH V ROKOCH 1615 – 1618

Štefan Lenčič

JESUIT MISSIONARY ACTIVITIES IN HUMENNÉ IN SELECTED ARISTOCRATIC LORDSHIPS IN 1615 - 1618

Abstract: Recatholization activity of the Catholic church is still an actual topic, which requires deeper historical research and to filling up of many blank spaces in this area. For a deeper and more objective understanding of this issue is needed to reach for the origin documents. One of them are without doubt the annual reports of the Jesuit fathers (*Litterae Annuae*), which represent a valued source of information about Jesuit recatholization missionary activities. One of important Jesuit missions was performed in the first half of the 17th. century in the estate of Drugets in Humenné. The biggest merit on this missionary work had convert, aristocrat from Humenné, Juraj III Druget. Importance of the place of this monastery is documented primarily by the fact, that Jesuit collegium, which was established in Humenné in years 1615–1618, administrated 9 mission stations in Užhorod, Mukacheve, Sered', Satu Mare, Rákóczi, Kiszvárd, Pácín, Parchovany and Košice.

Keywords: Juraj Druget. Mission. Monastery. Catholic church. Collegium.

Úvod

Rekatolizačná činnosť Katolíckej cirkvi zostáva aj naďalej témou, ktorá si vyžaduje prehĺbovať historické bádanie a doplniť ešte mnohé biele miesta v tejto oblasti. Pre jej hlbšie a objektívnejšie pochopenie je potrebné siahnuť po pramenných dokumentoch. Jedným z nich sú bez pochyb aj výročné správy pátrov jezuitov (*Litterae Annuae*), ktoré predstavujú veľmi bohatý zdroj informácií o jezuitskej rekatolizačnej misijnej činnosti. Jedna z významných jezuitských misií sa uskutočnila v prvej polovici 17. storočia na panstve humenských Drugetovcov.¹

Samotné výročné správy jezuitov (*Litterae Annuae*) neboli koncipované ako striktné historická literatúra, ale skôr sledovala informatívny charakter a mala poslúžiť aj na povzbudenie a poučenie spolubratov. V každej provincii, na základe hlásení

¹ BUJDOSÓ, István. Az Ungvári Drugeth Gimnázium története (az alapítástól az 1880-as évek végéig). In *Acta Beregsasiensis*. A II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola tudományos évkönyve. Ungvár 2011, X. évf. 1. kötet, s. 102 – 103.

zasielaných z jednotlivých domov, na konci roka poverení pátri zostavili správu o ročnej činnosti celej provincie. Na základe referátov v ročenkách humenského kolégia môžeme rozlíšiť štyri základné oblasti jej činnosti: pastoračná práca na majetkoch rodiny Drugetovej, konverzie, škola a misie na niektorých šľachtických majetkoch.

Zemepán Juraj III. Druget² vytvoril na svojom panstve v Humennom veľmi dobré podmienky pre misijnú i ďalšiu pastoračnú prácu jezuitov. Osobitné miesto v tejto pastoračnej práci malo aj jezuitské kolégium. To, že malo vynikajúcu úroveň, potvrdzuje aj konštatovanie historikov, že „za tých niekoľko rokov činnosti bolo toto kolégium najvýznamnejšou jezuitskou inštitúciou krajiny, ktorá svojím gymnáziom predstavovala stredisko vidieckej kultúry a prostredníctvom misií, pôsobiacich v oblasti majetkov katolíckych zemepánov, sa stali náboženským ústredím Horného Uhorska“. Pôsobenie jezuitov v Humennom nebolo síce časovo dlhé, ale splnilo očakávania predstavených jezuitov, že humenský kláštor zohraje veľmi dôležitú úlohu pri rekatolizácii Uhorska.³ Významné miesto tohto kláštora dokumentuje predovšetkým fakt, že v Humennom založené jezuitské kolégium v rokoch 1615 – 1618 spravovalo až 9 misijných staníc: užhorodskú, mukačevskú, seredniansku, satmársku, rákociovskú, kišvardianskú, páčinskú, parchovanskú a košickú misiu.

Zakladanie misijných staníc bez pevnej materiálnej bázy umožňovala okrem obetavosti šľachty ešte jedna dôležitá zmena: v jezuitskom ráde, počnúc od posledných rokov 16. storočia, v celej Európe vzrástol význam vnútrokrajinských misií. V roku 1581 sa predstaveným Jezuitskej spoločnosti stal Klaudio Aquaviva. Počas svojho pôsobenia ako generál spoločnosti (1590 až 1609) obracal sa viackrát v obežníkoch na provinciálov, v ktorých žiadal urýchliť mobilizáciu členov rádu pre vyslanie do misií. V inštrukcii v roku 1599 nariadil, aby každý vhodný kňaz v tejto službe raz ročne išiel na misie a svoju misijnú činnosť mali vykonávať podľa vzoru apoštolov – vo dvojici. V každom kláštore mali byť aspoň dvaja členovia neustále zadelení do misií, alebo v každej provincii mali sa založiť dva-tri dočasné rezidencie bez stáleho príjmu, aspoň so 6 kňazmi a 2 bratmi, z ktorých - podobne ako z misijných stredísk - môžu pátri pochodiť po okolí. Pôsobiacich misionárov v rezidenciách bolo potrebné časom presunúť späť do kolégií a vyslať na ich miesta nových.⁴

² Juraj III. Druget (* 1583 – † 21. jún 1620) bol príslušník humenskej vetvy šľachtického rodu Drugetovcov. Jeho otec Juraj II. bol užhorodský župan a zemepán Trebišova a matka Eufrozína, rodená Dóciová. Boli protestantmi, hlásili sa ku kalvinizmu. V roku 1610 sa oženil s Katarínou Nádašdyovou, mladšou dcérou Alžbety Bátoriovej. Gróf Juraj III. konvertoval na katolícku vieru pod vplyvom neskoršieho ostrihomského arcibiskupa Petra Pázmaňa, s ktorým sa pravdepodobne stretol počas štúdií v jezuitskom kolégiu v Prahe (r. 1605). Po návrate do Humenného sa stal veľkým podporovateľom rekatolizácie. Keď po vypuknutí povstania Štefana Bočkaja museli jezuiti opustiť Sedmohradsko, zastavili sa v Humennom, kde ich Juraj Druget srdečne prijal. Zemepán využil túto situáciu a požiadal ich, aby zostali pôsobiť na jeho panstve. Jezuiti prijali toto pozvanie a postupne sa ich práca veľmi bohato rozrástla. Pastoračne pôsobili v samotnom mestečku Humenné a jeho okolí, založili kolégium a gymnázium. – STOLÁRIK, Stanislav: *Humenské kolégium a traja košickí mučeníci*. Humenné : Miestny odbor Matice slovenskej, Regionálne kultúrne stredisko, 1995, s. 22 – 23.

³ LUKÁCS, László - MOLNÁR, Antal. A homonnai jezsuita kollégium (1615 – 1619). In Balázs, Mihály, et al., eds. *Művelődési törekvések a korai újkorban*. Szeged : JATE Régi Magyar Irodalom Tanszék, 1997, s. 355.

⁴ LUKÁCS, László - MOLNÁR, Antal. *A homonnai jezsuita kollégium*, s. 359.

Pre Aquavivu znamenalo oživenie misijného poslania jezuitov – zakladanie misijných domov, pomoc pre najviac opustených – organickú súčasť duchovnej obnovy Spoločnosti Ježišovej. Tým, že svojimi povzbudzujúcimi obežníkmi v prospech misií pohol z pohodlia kolégií a z múrov veľkomiest stovky až tisíce členov, dal svojmu rádu nové ciele, nový rozlet. V rámci misií jezuiti boli so zdesením konfrontovaní s náboženským úpadkom európskeho vidieka, dedín, hoci na demonštrovanie toho už od polovice 16. storočia sa často využívala metafora „india“. Misie - najdôležitejšie poslanie jezuitského rádu – získali pod vedením Aquavivu nové organizačné formy a spôsoby, v rámci ktorých mohli v nasledujúcich dvoch desaťročiach veľmi úspešne fungovať.⁵

Nová expanzívna politika jezuitov a zmenená nábožensko-politická situácia v krajine spoločne vytvorili novú stratégiu v Uhorsku, ktorej základnými článkami boli misie zakladané pri šľachtických dvoroch. V priebehu roku 1607 hlavný predstavený jezuitov poslal niekoľko nádejných listov provinciálovi Alexandrovi Dobokaymu, bývalému rektorovi šaľanského kolégia (vo veci návratu jezuitov do Uhorska), lebo sa spoliehal na osobitnú podporu zemepánov, ktorí stáli na ich strane. Na sneme roku 1608 katolíci utrpeli porážku. Keďže nevedeli obnoviť kolégium, už koncom toho istého roku prišli misionári v dvojiciach na majetky arcibiskupa Forgáča a jeho brata Žigmunda i Juraja Drugeta. Toto potichu sa obnovujúce misijné podujatie v Uhorsku páter Aquaviva schválil, ale dôrazne napomínal pátrov, aby boli obozretní a nedávali príčinu na útoky. Spomedzi misií, ktoré začali svoju činnosť v západnej či východnej polovici krajiny, len druhá sa ukázala životaschopná. V nasledujúcich rokoch v severozápadnej časti iba pri arcibiskupovi Forgáčovi pôsobila stála misia s dvoma pátrami, zatiaľ počet hornouhorských misií s ústredím v Humennom prudko vzrastal. Tento sľúbený rozvoj a počiatočný úspech treba hľadať v osobe humenského šľachtica Juraja III. Drugeta.⁶

V tomto príspevku sa sústreďíme na (šesť) vybrané šľachtické panstvá, na ktoré prichádzali pracovať jezuiti z humenského kolégia v rokoch 1615 – 1618. Pôjde o misijnú činnosť: na Makovici, v Satu Mare, v Kisvarde, Mukačeve, Pácine a v Parchovanoch.

Jezuitská misia na Makovici

V roku 1604 boli jezuiti Štefanom Bočkajom vyhnaní zo Sedmohradska a z Košíc. Pavol Rákoci využil túto príležitosť a jezuitov – na ceste do Poľska – pozval na svoje panstvo, na hrad Makovicu pri Zborove. Jezuitskú skupinu tvorili tí, ktorí boli poslaní do Košíc z Viedne. Rákociho panstvo tvorilo v tom čase 96 dedín. Aj keď toto územie nebolo zasiahnuté reformáciou, jezuiti mali veľa práce. Svoju misijnú činnosť rozšírili aj na majetky grófa Žigmunda Forgáča v Hertníku.⁷ V roku 1614 na tejto misii pracovalo päť

⁵ LUKÁCS, László - MOLNÁR, Antal. *A homonnai jezsuita kolégium*, s. 359.

⁶ LUKÁCS, László - MOLNÁR, Antal. *A homonnai jezsuita kolégium*, s. 360.

⁷ Žigmund Forgáč patril medzi popredné politické a vojenské osobnosti Uhorska. Zastával rôzne funkcie a v rokoch 1618 – 1621 sa stal palatínom. Pôvodne bol evanjelikom, no v roku 1603 konvertoval a stal sa obľúbencom Habsburgovcov, od ktorých dostal viaceré donácie. Mal osem súrodencov, z ktorých Žofia bola prvou manželkou palatína Juraja Turzu. Jeho brat František (o. 1560 – 1615), ktorému je dielo venované, bol kardinálom a ostrihomským arcibiskupom, čo sme už spomenuli. Žigmund Forgáč mal tri manželky, ktoré mu porodili jedenásť detí. Prvou manželkou bola Anna Lošonciová (zomrela v roku 1595, pravdepodobne matka

pátrov a jeden fráter. Vďaka jezuitom sa na tomto území zachovala pevná kontinuita katolíckej viery a z tohto kraja vzišlo aj veľa jezuitských povolání, ktoré boli veľmi potrebné pre ďalšiu misijnú činnosť. Misia na Makovici trvala až do roku 1629 a počas jej existencie sa dotkla aj Humenného. V Humennom sa podarilo jezuitom zriadiť kolégium a následne ono udržiavalo misiu na Makovici.⁸

Prvú informáciu o misii na Makovici z humenského kolégia máme z roku 1616. Jezuitský historik v nej zaznamenal, že misia sa konala „u veľkomožného pána Pavla Rákociho,⁹ mladíka s najvyššími nádejami, od začiatku katolíka, ktorý vynikajúco študoval humanitné vedy na Akadémii v Grazi“. Na tejto misii pôsobil 8 mesiacov (možno aj viac) jeden jezuitský páter s pomocníkom.¹⁰ Mladého grófa pokladali jezuiti za zbožného mladíka. Žil medzi kalvínmi a luteránmi a medzi dvoma bratmi, ktorým katolícka viera bola cudzia. Gróf vynikal zbožnosťou, ale aj štedrosťou. Po rozdelení rákociovských majetkov medzi bratmi, daroval gróf Pavol Rákoci Spoločnosti Ježišovej istý opustený kláštor, v ktorom by mohol zabezpečiť pôsobenie pre 12 bratov. V kronikách ďalej zaznamenal: „U toho veľkomožného pána oživilí naši a aj na rozličných miestach svojimi kázňami, boboslužbami, vysluhovaním sviatostí pamäť katolíckej viery v dušiach mnohých veriacich. Z herézy konvertovali 16. Vyslyšaní boli aj tí, ktorí už dlhšie časy prerušili svoje spovede. Posvätný voskový baránok, povzbudený plameňmi, nabral silu, aby sa už neplazil. Nebezpečenstvo ich ťažkých hriechov vzal na seba v mestečku s jedným kláštorom. Z dvoch farností boli luteránski pastori už vystahovaní zásluhou veľkomožného Pavla Rákociho. Veľká nádej svitá zo značných prístupov ku katolíckej viere, posilneniu toho napomáha veľkomožný pán a osvietená pani Zuzana Erdődiová,¹¹ vdova na svojom spišskom hrade.“¹²

V nasledujúcom roku 1617 počas rákociovskej misii „pred sviatkom Paschy“ pristúpilo k sv. spovedi 70 ľudí, z ktorých niektorí sa spovedali po mnohých rokoch. Dôvodov takého počtu bolo viacero: niektorí prišli až z veľkých vzdialeností, iným bránili rôzne vzbury, alebo aj preto, že to odkladali pre nedostatok katolíckych kňazov. Na ďalší veľmi významný sviatok Narodenia Pána sa vyspovedalo 64 ľudí, z nich štyria opustili kalvínsku a jeden luteránsku vieru. Zaznamenaný je aj prípad, keď priniesli kazateľovi dieťa, ktoré sa narodilo hluchonemej žene mimo manželstva. Kazateľ ho však nechcel pokrstiť pre matkin hriech. Tohto prípadu sa ujali jezuiti a dieťa pokrstili s poučením,

Evy Forgáčovej), druhou manželkou bola od roku 1598 Zuzana Turzová (zomrela v roku 1608, dcéra Alexeja II. Turzu a Barbory Zrínskej, dcéry sigetského hrdinu, Mikuláša Zrínskeho) a tretou bola Katarína Pálfiová (dcéra Mikuláša Pálfiho a Márie Fuggerovej). Na základe tohto je zrejmé, s akými významnými rodmi bola rodina v príbuzenskom pomere. Ako sme už uviedli, toto panegyrikum je venované jeho synovi Adamovi Forgáčovi a dcére Eve Forgáčovej.

⁸ KRAPKA, Emil. - MIKULA, Vojtech: *Dejiny Spoločnosti Ježišovej na Slovensku*. Cambridge (Ontario) : Dobrá kniha, 1990, s. 49.

⁹ Pavol Rákoci (1596 – 1636), neskorší krajinský sudca.

¹⁰ Jeden z pátrov, ktorý pôsobil na Makovici, bol aj P. Ján Bistriciensis, saxo, – narodil sa v roku 1573 v Rumunsku, do SJ vstúpil v roku 14. marca 1603 v Brne, v rokoch 1604 – 1606 bol novicom a v Brne učiteľ gramatiky, 1607-1608 študent teológie v Olomouci, 1609 učiteľ gréckej gramatiky, 1610-1616 misia v Uhorsku, 1618 - 1619 operarius v Humennom, večné sľuby zložil 16. júna 1619 v Humennom, 1621 misia v Brne, 1622 misia vo Viedni, 1623-1634 Trnava, misia u palatína. Zomrel 1. januára 1635 v Alba Julii. - LUKÁCS, Ladislav. *Catalogi personarum et officiorum Provinciae Austriae S. I. (1601 – 1640)*. II. Romae 1982, s. 551.

¹¹ Zuzana Erdődiová (†1533), vdova po Krištofovi Turzovi.

¹² ARSI - *Archivum Romanum Societatis Jesu, Rome Austr. - Provincia Austriae*. 133, fol. 251 v. *Správa Humenského jezuitského kolégia o jeho príslušných misiách*. Ďalej len: *ARSI Austria - Provincia Austriae*.

ktoré si vypočuli aj mnohí prítomní. Pre zväčšenie úcty k Ježišovi Kristovi bol vo Svätom týždni postavený Pánov hrob podľa katolíckeho zvyku, kde sa zišlo veľa ľudí z mestečka.¹³ V roku 1618 na tejto misii úspešne pracoval P. Matej Hajnal.¹⁴

Jezuitská misia v Satu Mare

Jedna z misijných staníc jezuitov bola zriadená aj v Satu Mare - v Sedmohradsku. V roku 1617 bol určený do Satu Mare páter Štefan Váradi.¹⁵ Po niekoľkých dňoch však ochorel, dostal horúčku a o päť dní zomrel. Jeho telo odprevadili s úctou ku hrobu a k tomuto obradu sa pripojil aj kalvínsky kazateľ a rektor kalvínskej školy, čo v takom nekatolíckom prostredí to znamenalo veľa.

V roku 1618 bolo na tomto panstve vyspovedaných 211 ľudí a celoživotnú spoveď si vykonal 15 ľudí. V záznamoch môžeme čítať: *„Čiastočne z kalvinizmu a čiastočne z luteranizmu boli privedení ku katolíckej viere 24 ľudí, medzi nimi niekoľko šľachticov, ostatní boli ľudia s veľkou autoritou. Ária opustil jeden. Mnohí kalvíni sa vyspovedali a sľúbili, že nebudú počúvať kázne kazateľov tak dlho, ako to len bude možné. Mnohí boli utvrdení vo viere, tým sa zabezpečilo čítanie náboženských kníh na sviatky, aby nemuseli byť na heretických kázňach“.*

Na tomto mieste dokázali pátri jezuiti oslovit' a priviesť ku katolíckej viere približne 100 jednoduchých ľudí, a to predovšetkým svojimi kázňami. Úspech tejto misie vyjadruje aj nadšenie veriacich, ktorí celí nadšení požiadali svoju patrónku, aby im zabezpečila natrvalo katolíckeho kňaza.

Zaujímavý prípad sa stal s vojenským eureským kapitánom, ktorý sa zázračne uzdravil: *„jeho manželka požiadala o dúšok svätej vody pre manžela, ktorý dostal horúčku. Keď ju dostala, navrátilo sa mu zdravie“.*

V závere misijnej správy jej autor napísal aj takúto potešiteľnú správu: *„Chodili sme do rozličných končín, kde výsledkom našich kázní bolo, že celá šľachtická rodina vyložila svoje briechy nášmu kňazovi“.*¹⁶

Jezuitská misia v Kisvarde

Kisvárd bolo mestečko v Sabolčskej stolici a patrilo grófovi Petrovi Melitovi. Ročné misijné správy z roku 1616, v spojitosti s misiou v Kisvarde, majú zaznamenané: *„Na veľký osob a potešenie katolíkov, ktorí medzi kalvínmi nemajú katolíckeho kňaza, bol vyslaný náš“*

¹³ ARSI Austria - Provincia Austriae 133, fol. 252 v. *Správa Humenského jezuitského kolégia o jeho príslušných misiách.*

¹⁴ P. Matej Hajnal – narodil sa 23. 4. 1578 v Trnave, do SJ vstúpil 4. 2. 1698 v Olomouci, večné sľuby zložil v Humennom 14.10.1622, 1599 noviciát v Brne, 1600 učiteľ gramatiky v Olomouci, 1601-1602 štúdium filozofie v Grazi, učiteľ gramatiky v Šali, 1618 na misii u Forgáča, 1619 Trnava u palatína Uhorska, 1620 Viedeň, 1621 Záhreb, 1622-1643 Trnava, misia u grófa Mikuláša Esterházyho, zomrel 28.5.1644 vo Viedni. - LUKÁCS, Ladislaus. *Catalogi personarum et officiorum Provinciae Austriae S. I. (1551 – 1600)*. I. Romae 1978, s. 683.

¹⁵ Štefan Váradi SJ (1575 – 1617). - LUKÁCS, Ladislaus: *Catalogi personarum et officiorum Provinciae Austriae S. I. (1551 – 1600)*. I. Romae 1978, s. 805. P. Štefana Váradiho vystriedal P. Štefan Sziny, Uhor, narodil sa v Albe Julií v Rumunsku v roku 1580, v roku 1620 vstúpil do SJ v Ríme, večné sľuby zložil 3. septembra 1612, 1603 noviciát v Ríme, 1604 – 1607 študent filozofie a prefekt seminára v Ríme, 1608-1611 Maceratae min., 1615 misia turc, 1618-1645 misia v Rumunsku, zomrel 14. septembra 1645 v Albe Julií. - LUKÁCS, Ladislaus. *Catalogi personarum et officiorum Provinciae Austriae S. I. (1601 – 1640)*. II. Romae 1982, s. 766.

¹⁶ ARSI Austria - Provincia Austriae 133, fol. 290 v. *Správa Humenského jezuitského kolégia o jeho príslušných misiách.*

kňaz¹⁷ do Kisvárdy na známy brad medzi vodami a močiarimi, ktorý zákonite vlastní veľkomožný pán Peter Melit s manželkou¹⁸ s deťmi a mnohým katolíckym služobníctvom oboch pohlaví. Je to bojovný muž, ktorý svojou múdrosťou a radami zabrzdil s božou pomocou narastajúcu vzburu kalvínov proti nášmu osvietenému zakladateľovi a proti Koléziu humenských pátrov“. Vyslaný páter tam pokrstil niekoľko ľudí a aj nasledujúce vyjadrenie jasne dokumentuje úspech i tejto misie, keď v správe čítame aj toto: „Viaceri z kalvínov boli privedení k pravde a radšej chceli znášať nadávky protivníkov, ako porušiť spásu svojej duše. Je podivné, ako sa niektorí potešili, keď sa vyspovedali nášmu kňazovi, keďže mnoho rokov nemali katolíckeho kňaza a nemohli sa vyspovedať zo svojich briečov“. Táto misia sa dotkla aj ďalších šľachtických rodín, o čom misionár napísal: „Istá vznešená pani, ležiaca s ťažkou chorobou, sa vyspovedala privolanému pátrovi aj s väčšou časťou služobníctva a keď prijala boží pokrm, ozdravela“.19

Jezuitské misie v Mukačeve

Misiu v Mukačeve na svojom panstve privítal gróf Mikuláš Esterházi, „muž milostivý k našej Spoločnosti“. Na tomto mieste pracoval jeden páter v kaplnke, ktorá sa nachádzala v strede hradu. V kaplnke bol umiestnený oltár a dva zvony. Vysvätil ich Štefan Ciki, samandriensky biskup, v stredu októvu Nanebovstúpenia Pána pri bohoslužbe. Bohoslužby sa v nej konali v jednotlivých dňoch pred sviatkom i vo sviatok, preto účastníkmi boli aj pán a pani so služobníctvom. Vo sviatok pátri aj kázali a ich kázne „počúvali to aj mnohí heretici, najprv v aule, potom častejšie vo vybudovanej kaplnke. Účasť nie je väčšia pre ťažký prístup zo vzdialeného mestčka“. V správe je uvedené, že k spovedi tu pristúpilo 292 ľudí, 40 ľudí sa vrátilo ku katolíckej viere a bolo vykonaných až 15 generálnych spovedí. V tejto kaplnke bola udelená aj sviatosť birmovania už vyššie spomínaným biskupom dvakrát; v počte 47 a 14 veriacich. Medzi týmito birmovancami boli aj gróf Mikuláš Esterházi so svojou manželkou,²⁰ gróf Gašpar Telegdi s manželkou,²¹ služobníctvo a niekoľko veriacich z Mukačeva. Niektorí prinášali so sebou „akési kožky, ktoré nazývajú „sekundinae“, dúfajúc na ich ochranu, že budú bezpeční pred zbraňami útočníkov. Niektorí aj akýsi amulet na ochranu. Boli poučení, že takáto pomoc je prázdna a poverčivá, tak ju zabodili“.

V tomto neľahkom misijnom prostredí slávili bohoslužbu a mali kázeň aj v rusínskom chráme, kde jej obsahom bola téma „o presvätej Sviatosti Eucharistie a o úctivom zaobchádzaní“. Je zaznamenané aj svedectvo jedného šľachtica, ktorý bol „katolík, z mestčka Seredné, ktoré je plné kalvínov a od Mukačeva vzdialené na dve míle, zavolať pátra na pobreb svojho zomrelého syna. Páter mal tu dve kázne, jednu v dome, kde zomrelý ležal, druhú v chráme, z ktorého stáli len steny, bez strechy, bez oltárov a tam zomrelého pochovali“. Postupne sa tu zväčšoval počet kázní i pohrebov v katolíckom ohrade.

¹⁷ Na tejto misijnej stanici pracoval P. Ján Bistriciensis. Pozri vyššie.

¹⁸ Peter Melit (†1643) a manželka Alžbeta Sokolová.

¹⁹ ARSI Austria - Provincia Austriae 133, fol. 251 v. Správa Humenského jezuitského kolégia o jeho príslušných misiách.

²⁰ Mikuláš Esterházi a prvá manželka Uršula Deršfiová (†1619).

²¹ Gašpar Telegdi s manželkou Zuzanou Náriovou.

V roku 1616 v meste misijne pôsobil jeden páter,²² o ktorom zapisovateľ zanechal správu, že bol veľmi horlivý v kazateľskej činnosti a svojou usilovnosťou „*prijal 343 spovedí celkovo, z nich mnoho generálnych, ktoré neboli opakované už mnoho rokov. Pokrstil dvoch dospelých zo sekty ariánov posvätným krstom*“.²³

*Jezuitská misia v Pácine*²⁴

V roku 1616 k šľachticovi Melicharovi Alagimu²⁵ prišiel jeden páter²⁶ z humenského kolégia na sviatky Paschy, Ducha Svätého a na Narodenie Krista. Vyspovedal tam asi 200 ľudí, „*z nich 12 boli po celý život heretici a teraz konvertovali na katolícku vieru*“. V misijnej činnosti sa ukázal veľký záujem veriacich ľudí o svätenú vodu, „*lebo keď bol niekto v bolestiach, akoby v bezvedomí, a prijal jednu dve kvapky, hneď sa prebral*“.

V prípade tejto misijnej činnosti na panstve Pácín bol dotýčný páter požiadany, aby sprevádzal chorú grófkú Sáru Prepoštváriovú,²⁷ vdovu po grófovi Františkovi Alagim (bol veľkým dobrodincom jezuitov), na cestu do Čenstochovej, aby „*videla obraz blaženej Panny, ktorý vraj namaloval sv. Lukáš*“. Vo výročnej správe z tohto roka máme o tom podrobný zápis: „*Nemôžeme poprieť našej veľkej dobrodinke, ktorá sa úprimne modlila, čo konala s veľkou pietou a že podnikla putovanie od 11. septembra až do 3. októbra a tam to ukončila. Dostala veľký dar od blaženej Panny. Vyspovedala sa pátrovi z celého svojho života a posvätné miesta a relikvie osvietila neuveriteľnou pietou. Na horu kalvárie, zbudovanej ako imitácia posvätných miest, ktoré vidno v Jeruzaleme a v Poľsku vyzdobenej kaplnkami, ona,ého videla pred sebou a on ju nemohol nijakými prosbami odhovoríť od jej zámeru. Vese pamätlivá na Kristovo utrpenie, vyšla bosými nohami, hoci po celej ceste mala veľkú horúčku a pred večerom povedala, že je už vyčerpaná zo všetkých síl. Potom po celom ďalšom putovaní chcela bosými nohami navštíviť tie kaplnky. Pohnutá príkladom pátra, ktorlá a horlivá vykonala cestu do toľkých kaplniek na veľké vzdialenosti boso medzi nimi. V Krakove navštívila posvätné miesta, chrámy, relikvie a medzi inými aj kráľovské paláce. Povedala, že v nich necíti nijakú úctu ani záľubu, ale želala si vidieť relikvie. Keď zbadala Kristov klinec, hneď padla na kolená*

²² Na tejto misijnej stanici pracoval P. Ján Bistriciensis. Pozri vyššie.

²³ ARSI Austria - Provincia Austriae 133, fol. 252 v. *Správa Humenského jezuitského kolégia o jeho príslušných misiách.*

²⁴ Pácín je v súčasnosti obec v Maďarsku v Boršodsko-abovsko-zemplínskej župe v Bodroghözskom obvode.

²⁵ Melichar Alagi (Allaghy, Alaghy) (*1587 – †15. jún 1631, zomrel na hrade Pácín, a pochovali ho v Lelesi) bol uhorský krajinský hodnostár. Jeho otec bol Gašpar Alagi, matka Veronika, rodená Šerédiiová, manželka Barbora, rodená Nyáryová, dcéra Pavla Nyáryho. Pôsobil ako zemplínsky župan v rokoch 1622-1631. V rokoch 1625 – 1631 krajinský sudca. Roku 1620 vyslanec na bansko-bystrickom sneme. Účastník bojov proti Turkom. Od roku 1629 hornouhorský kapitán. Kráľovský radca a komorník (kráľovský dverník v rokoch 1618 – 1625).

²⁶ P. Matej Szemczi, Uhor. – Narodil sa v roku 1580 v Szemcziensis, do SJ vstúpil 16.9. 1601v Brne, 1602 – 1603 noviciát v Brne, 1604 – 1606 štúdium filozofie v Grazi, 1607 učiteľ gramatiky v Brne, 1608 – 1609 učiteľ gramatiky v Olomouci, 1610 – 1611 štúdium teológie v Grazi, 1612 3. abrobácia v Olomouci, 1613 – 1614 Viedeň, misia v Uhorsku, 1615 – Humenné proc., cons., 1616 min. cons. v Jindřichuv Hradci, 1617 – 1619 Humenné, sakristián, infirmarista, zomrel v Humennom 22.10.1619. – LUKÁCS, Ladislaus. *Catalogi personarum et officiorum Provinciae Austriae S. I. (1601 – 1640). II. Romae 1982, s. 765.* Ďalším pátrom, ktorý pôsobil na tejto misijnej stanici, bol jezuita P. František Lovass (Kecske-méthi), Uhor – narodil sa v októbri 1582 v Kecskeméte, do SJ vstúpil 31. júla 1604 v Ríme, večné sľuby zložil 22. októbra 1617 v Humennom, v rokoch 1606-1609 študent filozofie a teológie v Ríme, 1610 sa vrátil do Uhorska, v rokoch 1611 – 1612 študent teológie v Olomouci (3. aprobácia), 1613 – 1615 misia v Humennom, 1616 misia v Jindřichovom Hradci, 1617 – 1619 Humenné u grófa Alaghio, 1620 – Krakov exul, 1622 Ljubljana - prefekt knižnice, 1623 – 1627 Trnava, prefekt cons., conf., 1628 misia v Sedmohradsku, zomrel 28. októbra 1628 na misii v Alba Julii. – LUKÁCS, Ladislaus. *Catalogi personarum et officiorum Provinciae Austriae S. I. (1601 – 1640). II. Romae 1982, s. 662.*

²⁷ Sára Prepoštváriová, vdova po Františkovi Alagim.

a s veľkým nárekom a vášňou sa modlila poležiaccky a dlho, kým nebola odtiaľ násilím odnesená. Nerobila to z dôvodu slabosti tam, kde boli prítomní svetskí i duchovní páni, klerici a iní vysokocezení ľudia oboch pohlaví. Všetkých dojala tak, že málo z nich, skôr nikto, ani naši, nemohli zadržať slzy“.²⁸

Jezuitská misia v Parchovanoch

Do Parchovian boli jezuiti pozvaní v roku 1616 grófkou Barborou,²⁹ vdovou po Žigmundovi Rákocim, sedmohradskom kniežati. Patrila medzi veľké dobrodinky jezuitov. Na odporúčanie jedného jezuitského pátra, „rozšírila svoju aulu na katolícke, pietne a náboženské miesto“.

Na tomto misijnom mieste viac ako rok pracoval jeden páter³⁰ a ukázali sa pekné výsledky, predovšetkým v tom, že sa prehĺbila kresťanská viera. „Teraž sa radujú, že úprimne očistili svoje duše a kajajú sa za predošlé briechy prísnejšími trestami. Niekedy až sebabičovaním“.

V Parchovanoch sa vyskytlo aj niekoľko situácií, keď páter ponúkal svoju službu odsúdeným na smrť. V jednom takomto prípade kronikár zapísal nasledovne: „Istého mladíka, hodeného do žalára pre jeho zločiny, napomínal páter, aby sa díval radšej na poškvrny svojho života, poškvrny spásy, ktoré majú byť zotreté trestom, keďže si želal vypočúť radu priateľov a bratov o tej veci a odkladal liek spovede až natoľko, že bol neočakávanou smrťou vytrhnutý zo života. Často mu hovoril páter, pôsobiaci v žalári: Hľa, tu som a tak nebudeš mať ospravedlnenie pred Bohom, že si zanedbal svoju spásu, ani pred ľuďmi a v poslednej hodine budeš volať po spovedi. Tak sa aj stalo, lebo na mieste trestu si neskoro uvedomil, čo je to smrť a začal volať kňaza, že sa chce vyspovedať. No kňaz tam nebol a kat mu dal rozbrešenie useknutím hlavy“. Týchto a podobných prípadov bolo viac.³¹

Záver

Predložené výročné správy (Litterae Annuae) nám predstavujú veľmi bohatú misijnú činnosť jezuitov z humenskej rezidencie po širokom okolí. Ich obsah je na niektorých miestach veľmi zjednodušený a vzletný. Napriek tomu ponúkajú istý obraz rekatolizačnej práce jezuitov, náboženské myslenie ľudí. Osobitne je možné vidieť vplyv zemepanských rodín na rekatolizáciu Horného Uhorska. Samotná rekatolizačná misijná činnosť jezuitov bola vykonaná veľmi horlivo, nadšene a systematicky. Treba tiež pripomenúť, že dôležitú úlohu v tejto misijnej činnosti zohrala aj významná rodina Drugetovcov, ktorá dala prvý podnet, ale aj vytvorila potrebné vonkajšie i vnútorné podmienky pre misijnú, pastoračnú a pedagogickú činnosť humenských jezuitov.

RESUMÉ

Rekatolizačná činnosť Katolíckej cirkvi je stále aktuálnou témou, ktorá si vyžaduje prehĺbovať historické bádanie a doplniť ešte mnohé biele miesta v tejto oblasti. Pre jej hlbšie a objektívnejšie pochopenie je potrebné siahnuť po pramenných dokumentoch.

²⁸ ARSI Austria - Provincia Austriae 133, fol. 252 v. Správa Humenského jezuitského kolégia o jeho príslušných misiách.

²⁹ Barbora Telegdiová, vdova po Žigmundovi Rákocim, Sedmohradskom kniežati.

³⁰ Na tejto misijnej stanici pracoval P. Ján Bistriciensis. Pozri vyššie.

³¹ ARSI Austria - Provincia Austriae 133, fol. 53 v. Správa Humenského jezuitského kolégia o jeho príslušných misiách.

Jedným z nich sú bez pochyb aj výročné správy pátrov jezuitov (*Litterae Annuae*), ktoré predstavujú veľmi bohatý zdroj informácií o jezuitskej rekatolizačnej misijnej činnosti. Jedna z významných jezuitských misií sa uskutočnila v prvej polovici 17. storočia na panstve humenských Drugetovcov. Najväčšiu zásluhu na tomto misijnom diele mal konvertita humenský šľachtic Juraj III. Druget. Významné miesto tohto kláštora dokumentuje predovšetkým fakt, že v Humennom založené jezuitské kolégium v rokoch 1615 – 1618 spravovalo až 9 misijných staníc: užhorodskú, mukačevskú, seredniansku, satmársku, rákociovskú, kišvardianskú, pácinskú, parchovanskú a košickú misiu.

Samotné výročné správy jezuitov (*Litterae Annuae*) neboli koncipované ako striktné historická literatúra, ale skôr sledovala informatívny charakter a mala poslúžiť aj na povzbudenie a poučenie spolubratov. V každej provincii, na základe hlásení zasielaných z jednotlivých domov, na konci roka poverení pátri zostavili správu o ročnej činnosti celej provincie. Na základe referátov v ročenkách humenského kolégia môžeme rozlíšiť štyri základné oblasti jej činnosti: pastoračná práca na majetkoch rodiny Drugetovej, konverzie, škola a misie na niektorých šľachtických majetkoch.

Predstavený Jezuitskej spoločnosti Klaudio Aquaviva v inštrukcii v roku 1599 nariadil, aby každý vhodný kňaz raz ročne išiel na misie a svoju misijnú činnosť mali kňazi vykonávať podľa vzoru apoštolov – vo dvojici.

V každom kláštore mali byť aspoň dvaja členovia neustále zadelení do misií, alebo v každej provincii mali sa založiť dva-tri dočasné rezidencie bez stáleho príjmu, aspoň so 6 kňazmi a 2 bratmi, z ktorých – podobne ako z misijných stredísk – môžu pátri pochodiť po okolí. Pôsobiacich misionárov v rezidenciách bolo potrebné časom presunúť späť do kolégií a vyslať na ich miesta nových.

Predložené výročné správy nám predstavujú veľmi bohatú misijnú činnosť jezuitov z humenskej rezidencie po širokom okolí. Ich obsah je na niektorých miestach veľmi zjednodušený a vzletný. Napriek tomu ponúkajú istý obraz rekatolizačnej práce jezuitov a náboženské myslenie ľudí. Osobitne je možné vidieť vplyv zemepanských rodín na rekatolizáciu Horného Uhorska.

SUMMARY

Recatholization activity of the Catholic church is still an actual topic, which requires deeper historical research and to filling up of many blank spaces in this area. For a deeper and more objective understanding of this issue is needed to reach for the origin documents. One of them are without doubt the annual reports of the Jesuit fathers (*Litterae Annuae*), which represent a valued source of information about Jesuit recatholization missionary activities. One of important Jesuit missions was performed in the first half of the 17th. century in the estate of Drugets in Humenné. The biggest merit on this missionary work had convert, aristocrat from Humenné, Juraj III Druget. Importance of the place of this monastery is documented primarily by the fact, that Jesuit collegium, which was established in Humenné in years 1615–1618, administrated 9 mission stations in Uzhorod, Mukacheve, Sered', Satu Mare, Rákoci, Kisvárda, Annual

reports of the Jesuits (*Litterae Annuae*) were not conceived as a strictly historical literature, but rather followed an informative status and served for encouragement and guidance of brothers. In each province, based on the reports, which were sent from each house, commissioned by fathers in the end of the year drew up a report about the annual activity of the province. Based on the reports in the yearbooks of collegium in Humenné, is possible to differentiate four main areas of their activity: pastoral work on the estates of Druget family, conversions, school and missions in some aristocratic estates.

The Father Superior of the Jesuits society Klaudio Aquaviva in the instruction from 1599 ordered obligation to every appropriate priest to going once a year on a mission, and this missionary activity had priests execute by following the example of the Apostoles – in pairs.

In each monastery should have been at least two members constantly assigned to missions, or in each province should have been set up two or three temporary residences without permanent income with at least six priests and two brothers of which - as in the missionary centers - Fathers could visited surrounding area. It was necessary to move missionaries working in the residences back to collegiums and send new missionaries on their working places.

Submitted annual reports show us a huge missionary activity of the Jesuit residence of Humenné in the wide area. Their content is in some places very simplified and poetic. Nevertheless they offer particular image of the recatholization work of the Jesuits and religious thinking of people. Specially it is possible to see impact of noble families to the recatholization of the Upper Hungary

Adresa autora:

doc. PhDr. ThDr. Štefan Lenčíš, PhD.

Katolícka univerzita v Ružomberku

Teologická fakulta Košice

Hlavná 89, 041 21 Košice

e-mail: stefan.lencis@ku.sk

CHOLEROVÁ EPIDÉMIA Z ROKU 1831 V GRÉCKOKATOLÍCKYCH FARNOSTIACH LABORECKÉHO DEKANÁTU PREŠOVskej EPARCHIE Z POHLADU CIRKEVNÝCH MATRIK

Anton Liška

CHOLERA EPIDEMIC IN 1831 IN THE GREEK-CATHOLIC'S PARISHES OF THE DEAN'S OFFICE OF LABOREC, EPARCHY OF PREŠOV IN TERMS OF THE CHURCH REGISTERS

Abstract: The territory of Slovakia suffered great misery in the form of insidious cholera epidemic during the summer of 1831 that brought death to thousands of people. The reconstruction of events of cholera outbreak in a regional area is quite difficult, as the source material, according to official correspondence on the subject usually does not exist, or the partiality is not processed yet. Address this situation the help of church records register containing information on the number, age structure and course of cholera in terms of recording time duration of the epidemic in individual parishes. Translated study aims to reconstruct and determine the course of cholera mortality in Greek-Catholic's parishes of the dean's office of Laborec during an epidemic in 1831. It also aims to determine which age groups of population of the dean's office of Laborec were the most threatened during the cholera epidemic. This study is compiled with the help of survived church registers and the available literature, attaching to the topic post.

Keywords: Dean's office of Laborec. Greek Catholics. Greek-Catholic's parishes. Cholera. Year 1831.

Obyvatelia Uhorska oddávna hromadne zomierali v dôsledku moru, kiahní, týfusu a iných vysoko infekčných ochorení, no s cholerou sa až do roku 1831 nestretli.¹ Jej domovom bola Ázia, predovšetkým oblasť Indie, kde po stáročia masovo hubila domorodé obyvateľstvo. Do Európy cholera prenikla po prvýkrát až v roku 1830. Ako prvé zasiahla Rusko, odkiaľ sa rýchlo rozšírila do severských štátov, Nemecka a strednej Európy. Do Uhorska prenikla pravdepodobne z Haliče v lete 1831. V júni 1831 zachvátila

¹ KÓNYA, Peter. Obce okolia Vranova v roľníckom povstaní v r. 1831. In KOTOROVÁ-JENČOVÁ, Mária – ŠAFRANKO, Peter. (eds.). *Zborník referátov k východoslovenskému roľníckemu povstaniu z roku 1831*. Vranov nad Topľou : Vlastivedné múzeum Hanušovce nad Topľou, 2007, s. 15.

severovýchod krajiny vrátane východoslovenských žúp, odkiaľ sa v priebehu niekoľkých týždňov rozšírila do zvyšných častí Uhorska.²

Cholera mala veľmi rýchly priebeh a spravidla po niekoľkých dňoch (2 až 5 dní) končila smrťou. Aj v Uhorsku sa veľmi rýchlo šírila a krátko od prepuknutia si vyžiadala veľké množstvo ľudských životov. Najviac postihnutý bol predovšetkým vidiek a príslušníci chudobnejších vrstiev obyvateľstva, žijúci v zlých hygienických podmienkach.³ Neznalosť, resp. nedodržiavanie základných hygienických návykov – umývanie rúk, každodenná výmena bielizne, dezinfekcia výkalov, preváranie a dezinfekcia zdrojov pitnej vody a iné – malo pre nich fatálne dôsledky. Cholera sa totiž prenáša prostredníctvom výkalov, v ktorých sa kumulujú choroboplodné zárodky. Z tohto dôvodu sa ľudia, nedodržiavajúci základné hygienické zásady, veľmi ľahko nakazili. Prvými obeťami cholery sa stávali najmä slabší, podvyživení jedinci, malé deti a starí ľudia. Zle živený, príliš mladý či prestarnutý organizmus oveľa ľahšie podľahne chorobám.⁴

Uhorské úrady sa snažili obmedziť negatívne vplyvy epidémie prostredníctvom zavádzania proticholery opatrení, akými boli zákazy konania trhov, jarmokov a bohoslužieb, zákaz navštevovania krčiem a pohostinstiev, osiňovanie, izolácia chorých, pochovávanie chorých v spoločných hrobách, či dezinfekcia zdrojov pitnej vody. Spomenuté opatrenia však prinášali iba mizivé výsledky. V mnohých prípadoch vyvolávali aj odpor a nevôľu obyvateľstva, a preto uhorské úrady od ich zavádzania radšej upustili.

K vysokej úmrtnosti na cholery v roku 1831 prispela aj tá skutočnosť, že všetky dovtedy známe lieky sa voči cholere ukázali ako neúčinné. Uhorskí lekári dokonca nepoznali ani pôvodcu ochorenia. Neznámy pôvod choroby zákonite narážal na ťažkosti, spojené s poskytovaním účinných liečebných postupov a prostriedkov. „*Kolko na svete doktorov bolo, tolko rozličných prostriedkov predkladal a radil každý z nich.*“⁵ Lekári tak neboli schopní pacientom poskytnúť účinnú lekársku starostlivosť. S cieľom objaviť pôvodcu cholery epidémie síce vykonali veľké množstvo pitiev, úspešní však neboli. Negatívne vyznieva aj ten fakt, že na mnohých miestach Uhorska zostali ľudia kvôli nedostatočnému počtu lekárov a ich strachu z nakazenia bez akejkoľvek odbornej lekárskej pomoci.⁶

Svoj podiel viny na vysokej cholery úmrtnosti v roku 1831 nesie aj stoličná vrchnosť a jej úradníci. Stoliční úradníci, pretože neinformovali dostatočne obyvateľov

² KÓNYA, Peter. Skrabské v sedliackom povstaní a revolúcií (1831 – 1849). In KÓNYA, Peter. *Dejiny Skrabského*. Prešov : Lana, 2002, s. 76; LIŠKA, Anton. Cholery epidémia z roku 1831 a jej priebeh v rímskokatolíckych, gréckokatolíckych a evanjelických farnostiach Solianskeho okresu Zemplínskej župy. In *Theologos : teologická revue*, 2012, roč. 16, č. 1, s. 272.

³ KÓNYA, Peter. Vo víre vojen a sociálnych zápasov (1800 – 1848). In MICHNOVIČ, Imrich. *Dejiny obce Sol'*. Prešov : L.I.M., 1997, s. 48.

⁴ MIŠÍKOVÁ, Alena. Cholery epidémia na panstve Sztáraiovcov v lete 1831. In KOTOROVÁ-JENČOVÁ, Mária – ŠAFRANKO, Peter. (eds.). *Zborník referátov k východoslovenskému roľníckemu povstaniu z roku 1831*. Vranov nad Topľou : Vlastivedné múzeum Hanušovce nad Topľou, 2007, s. 29.

⁵ ROJKO, Matej. *Kronika Cyrkany Evangelické Solanské (1783 – 1855)*. Rkp., s. 141. Vlastivedné múzeum Hanušovce nad Topľou.

⁶ KÓNYA, Peter. V sedliackom povstaní a revolúcií (1831 – 1848). In KÓNYA, Peter. *Dejiny Čierneho nad Topľou*. Čierne nad Topľou : Obecný úrad Čierne nad Topľou, 1999, s. 63.

cholera postihnutých obcí o význame zavádzaných opatrení a ich dodržiavanie si vynucovali pod hrozbou násilia. Vrchnosť zase preto, že v čase najväčšieho výskytu cholery sa vystaňovala do bezpečných častí nakazených stolíc a okresov a pospolitý ľud nechala napospas osudu.⁷

Opačným postojom ako svetská vrchnosť sa v tejto bezútešnej situácii prezentovali príslušníci cirkevného kléru. Tí sa napriek všetkým ťažkostiam a nástrahám, ktoré so sebou cholera prinášala, s úctou a láskou starali o telesné a duševné blaho svojich veriacich. Slúžili bohoslužby, vysluhovali sviatosti, zaopatrovali nemocných, vyprovádzali mŕtvych k poslednému odpočinku. Okrem toho vzdelávali ľud a robili medzi ním osvetovú činnosť, aby sa dokázal brániť proti nákaze. V mnohých prípadoch dokonca suplovali úlohu lekárov a za pomoci prírodných liečiv a bylín sa snažili napomôcť k uzdraveniu svojich chorých farníkov. Krásny príklad pomoci veriacemu ľudu zo strany cirkvi možno vidieť v osobe gréckokatolíckeho biskupa Gregora Tarkoviča.⁸ Ten počas celého obdobia panovania cholery v Uhorskom kráľovstve zasielal na arcidekanáty svojej eparchie listy a obežníky, v ktorých informoval arcidekanov i dekanov a prostredníctvom nich aj farárov a gréckokatolíckych veriacich Prešovskej eparchie o proticholeryových opatreniach a spôsoboch liečby tohto vysoko infekčného ochorenia.⁹

Prvý prípad cholery v Uhorsku zaznamenali 13. júna 1831 v Ugočskej župe. V priebehu mesiacov júl a august sa rozšírila do zvyšných žúp. V období od 13. júna 1831 do 22. februára 1832 sa v dôsledku tohto vysoko infekčného ochorenia nakazilo v Uhorsku celkovo 536 517 osôb. Z nich sa 298 876 ľudí vyliečilo a 237 641 zomrelo.¹⁰

V Prešovskej eparchii zahynulo počas cholerovej epidémie 15 kňazov. Presný počet obetí cholery z radov gréckokatolíckych veriacich v danej eparchii nie je známy, nakoľko sa o ich úmrtnosti v dôsledku tohto vysoko infekčného ochorenia nedochovali kompletne záznamy. Zo zachovalých záznamov však možno určiť aspoň percentuálny podiel úmrtnosti, ktorý v predmetnej eparchii činil 5,29 %. Na základe tohto údaju možno odhadovať celkový počet obetí cholery z radov gréckokatolíckych veriacich Prešovskej eparchie na 9180.¹¹

⁷ LIŠKA, Anton. Z obsahu proticholeryových brožúrok a obežníkov z rokov 1830 - 1831 (I.). Štátne a cirkevné opatrenia a odporúčania proti šíreniu cholery. In *Dejiny – internetový časopis Inštitútu histórie FF PU v Prešove*, 2012, roč. 7, č. 1, s. 103. [online] Dostupné na internete: <http://dejiny.unipo.sk/Dejiny_1_2012.pdf> (12.12.2013).

⁸ Bližšie o opatreniach biskupa Gregora Tarkoviča pozri: LIŠKA, Anton. Opatrenia biskupa Gregora Tarkoviča zavádzané v Prešovskej eparchii počas epidémie v roku 1831. In *Notitiae historiae ecclesiasticae*, 2013, roč. 2, č. 1, s. 66-76.

⁹ LIŠKA, Anton. *Cholera epidémia z roku 1831 a jej priebeh v Prešovskej eparchii*. Prešov : GTF PU v Prešove, 2012, s. 102.

¹⁰ LIŠKA, Anton. Z obsahu proticholeryových brožúrok a obežníkov z rokov 1830 - 1831 (II.). Preventívne proticholeryové rady a odporúčania a dobová liečba cholery. In *Dejiny – internetový časopis Inštitútu histórie FF PU v Prešove*, 2013, roč. 8, č. 1, s. 178. [online] Dostupné na internete: <http://dejiny.unipo.sk/PDF/Dejiny_1_2013.pdf> (12.12.2013).

¹¹ LIŠKA, Anton. *Výpočet obetí cholerovej epidémie z roku 1831 vo farnostiach a dekanátoch Prešovskej eparchie*. Prešov : Vydavateľstvo PU v Prešove, 2013, s. 146.

Charakteristika dochovaných gréckokatolíckych cirkevných matrik z roku 1831

Zo skúmaného obdobia sa dochovalo z celkového počtu 19 gréckokatolíckych cirkevných matrik farností Laboreckého dekanátu len 11. Dochované sú matriky gréckokatolíckych farností Borov, Čabiny, Čertižné, Krásny Brod, Nižné Zbojné, Repejov, Svetlice, Výrava, Vyšná Radvaň a Zbudská Belá a z gréckokatolíckej filiálky Palota. Nedochovali sa cirkevné matriky gréckokatolíckych farností Čabalovce, Habura, Medzilaborce, Pakostov, Rokytov pri Humennom, Roškovce, Sukov a Vydraň.¹²

Všetky skúmané matriky boli v roku 1831 písané ručne v latinskom jazyku. Gréckokatolícki farári vo svojich záznamoch o zomrelom uvádzali, okrem mena zomrelého aj jeho vek, sociálny status, dátum, miesto a príčinu úmrtia. Zápis v matrikách bol jednotný. Menoslov obetí cholery bol uvádzaný v rámci kalendárneho roka v takom poradí, v akom veriaci v dôsledku cholery zomierali. Kňazi viedli jednu spoločnú matriku pre celú farnosť, kde uvádzali obeť zo všetkých obcí, ktoré do farnosti administratívne patrili.

Pri hodnotení miery výpovednej hodnoty gréckokatolíckych cirkevných matrik z roku 1831 je potrebné brať do úvahy fakt, že zapisovanie do cirkevných matrik malo viacero nedostatkov. Ako najmarkantnejší nedostatok sa javí uvádzanie nepresnej príčiny úmrtia. Nepresnosť v uvádzaní skutočnej príčiny úmrtia možno vysvetliť tým, že tak farári ako i lekári v prvých týždňoch panovania epidémie v Uhorsku nevedeli rozpoznať, že ide o cholera, nakoľko sa s ňou nikdy predtým nestretli. Preto uvádzali ako príčinu smrti úplavicu¹³ (dissenteria), alebo naopak, všetkých mŕtvych v priebehu trvania epidémie v sledovanej oblasti označili ako zomrelých na cholera. Ďalším nedostatkom gréckokatolíckych cirkevných matrik z roku 1831 je častá absencia údajov o obetiach cholery z filiálok. V dochovaných matrikách chýbajú údaje o počtoch obetí cholery zo 7 filiálok (Hrabovec nad Laborcom, Kalinov, Pravrovce, Rokytovce, Valentovce, Varechove, Vydraň). Absenciu spomenutých údajov možno pripísať proticholeryovým opatreniam, ktoré boli zavádzané v obciach nakazených cholera, na základe ktorých sa farári nemohli dostať do svojich filiálok.¹⁴ Naproti tomu údaje o počtoch obetí cholery z farských obcí sú veľmi presné a presné. Výnimku v tomto smere tvorí farnosť Vydraň. Zo spomenutej farnosti sa nám z roku 1831 dochovala iba cirkevná matrika filiálnej obce Palota, v ktorej miestny farár Andrej Petrašovič uviedol obeť cholery za

¹² V štúdiu nevyužívame originály cirkevných matrik, ale ich kópie, ktoré sú dostupné na internetovej stránke www.familysearch.org – pozn. A. L.

¹³ V čase šírenia cholery epidémie v roku 1831 sa v Uhorsku vyskytovala aj tzv. žľčová úplavica, ktorá bola – na rozdiel od cholery – uhorským lekárom dobre známa. Mala podobné príznaky a priebeh ako cholera. Od cholery sa líšila predovšetkým dĺžkou trvania (kým cholera trvala spravidla od 1 do 3 dní, úplavica človeka trápila aj niekoľko týždňov) a sfarbením stolice (pri žľčovej úplavici vylučuje pacient krvavo-hnisavo-hlienovité hnačky, pri cholere vodnaté hnačky). Z tohto dôvodu mnohí uhorskí lekári a kňazi zo začiatku nesprávne stotožňovali cholera so spomínanou žľčovou úplavicou, ktorá sa bežne vyskytovala v našich končinách a jej liečba bola úspešne podchytená – pozn. A. L.

¹⁴ MIŠÍKOVÁ, Alena. Cholera epidémia na panstve Sztáraiovcov v lete 1831. In KOTOROVÁ-JENČOVÁ, Mária – ŠAFRANKO, Peter. (eds.). *Zborník referátov k východoslovenskému roľníckemu povstaniu z roku 1831*. Vranov nad Topľou : Vlastivedné múzeum Hanušovce nad Topľou, 2007, s. 27.

filiálnu obec Palota. Informácie o počtoch obetí cholery vo farskej obci Vydraň v spomenutej cirkevnej matrike abstentujú.

Výkaz o obetiach cholery Laboreckého dekanátu z roku 1832

V priebehu trvania cholerovej epidémie v roku 1831 vydal prešovský gréckokatolícky biskup Gregor Tarkovič viaceré inštrukcie a nariadenia,¹⁵ ktorých cieľom bolo zmierniť negatívne dopady cholery na veriacich a kňazov eparchie, ktorú ako biskup spravoval. Okrem vlastných opatrení, vzťahujúcich sa na cirkevné záležitosti (obmedzenie konania pútí a odpustov v čase cholery, úpravy v liturgickom slávení božských liturgii, večerní, pohrebov atď.), oboznamoval správcov farností i veriaci ľud Prešovskej eparchie prostredníctvom úradnej korešpondencie s vicearchidiakonmi, dekanmi a igumenmi monastierov so štátnymi a stoličnými proticholеровými opatreniami, spôsobmi liečby i liekmi, odporúčanými v boji proti tomuto zákernému infekčnému ochoreniu.

V období, keď už bolo jasné, že cholera v Uhorsku prepukla v epidémiu, adresoval biskup Gregor Tarkovič 4. septembra 1831 dekanom a vicearchidiakonom svojej eparchie list, v ktorom ich žiadal, aby vyhotovili sumárne výkazy o obetiach cholerovej epidémie z radov gréckokatolíckych veriacich¹⁶ v dekanátoch, ktoré spravovali.¹⁷ V sumárnych výkazoch obetí cholery uviedli dekan i vicearchidiakoni údaje o počtoch obetí cholery za jednotlivé farnosti, v niektorých prípadoch i za filiálky daného dekanátu Prešovskej eparchie. Dekani a vicearchidiakoni údaje o počte zomrelých zaznamenali spravidla do prehľadných tabuliek. Čerhatský vicearchidiakon uviedol počty zomrelých v texte listu adresovaného biskupovi Gregorovi Tarkovičovi. Vo výkazoch absentujú akékoľvek ďalšie informácie o trvaní, prípadne priebehu cholery v tom-ktorom dekanáte.¹⁸

Laborecký vicearchidiakon Michal Jakovič zaslal biskupovi výkaz o obetiach cholerovej epidémie 10. januára 1832.¹⁹ Vo výkaze uviedol počty obetí cholery za jednotlivé farnosti troma spôsobmi – za farskú obec (Krásny Brod), za celú farnosť vrátane filiálnych obcí (Nižné Zbojné, Pakostov, Repejov, Rokytov pri Humennom, Vydraň, Vyšná Radvaň, Výrava) a zvlášť za farskú obec a filiálne obce (Borov, Čabalovce, Čabiny, Čertižné, Habura, Medzilaborce, Sukov, Svetlice, Zbudská Belá). Vo výkaze absentuje

¹⁵ Bližšie o opatreniach gréckokatolíckeho biskupa Gregora Tarkoviča, zavádzaných v Prešovskej eparchii v čase cholerovej epidémie v roku 1831 pozri: LIŠKA, Anton. *Cholera epidémia z roku 1831 a jej priebeh v Prešovskej eparchii*. Prešov : GTF PU v Prešove, 2012, s. 52 – 63.

¹⁶ Presný počet obetí cholerovej epidémie z radov gréckokatolíckych veriacich v Prešovskej eparchii nie je známy, nakoľko sa o ich úmrtnosti v dôsledku tohto vysoko infekčného ochorenia nedochovali kompletne záznamy. Z dochovaných záznamov možno určiť aspoň percentuálny podiel úmrtnosti, ktorý v predmetnej eparchii činil 5,21 %. Na základe tohto údaje možno odhadovať celkový počet obetí cholery z radov gréckokatolíckych veriacich Prešovskej eparchie na 9041. Z radov gréckokatolíckeho duchovenstva Prešovskej eparchie podľašlo cholere v roku 1831 celkovo 15 kňazov – pozn. A. L.

¹⁷ Archív gréckokatolíckeho arcibiskupstva (AGA) Prešov, fond (f.) Bežná agenda (BA), inventárne číslo (inv. č.) 347, signatúra (sign.) 1050/1831. *List prešovského biskupa Gregora Tarkoviča adresovaný dekanom a vicearcidekanom Prešovskej eparchie zo dňa 4. septembra 1831*.

¹⁸ LIŠKA, Anton. *Cholera epidémia z roku 1831 a jej priebeh v Prešovskej eparchii*. Prešov : GTF PU v Prešove, 2012, s. 68.

¹⁹ AGA Prešov, f. BA, inv. č. 348, sign. 147/1832. *Výkaz o obetiach cholery z roku 1831 v Laboreckom dekanáte*.

údaj o počte obetí cholery vo farnosti Roškovce.²⁰

Priebeh cholery v gréckokatolíckych farnostiach Laboreckého dekanátu

Laborecký dekanát mal v roku 1831 celkovo 13 781 veriacich. Tvorilo ho 18 farností (Borov, Čabalovce, Čabiny, Čertižné, Habura, Krásny Brod, Medzilaborce, Nižné Zbojné, Pakostov, Repejov, Rokytov pri Humennom, Roškovce, Svetlice, Sukov, Vydraň, Vyšná Radvaň, Výrava a Zbudská Belá), v ktorých sa nachádzalo 18 farských a 8 filiálnych chrámov.²¹ Na území Laboreckého dekanátu sa nachádzal aj jeden monastyr²² (baziliánsky monastyr v Krásnom Brode). Igumenom²³ monastyru v Krásnom Brode bol páter Germánus Miensky. V monastieri okrem neho pôsobili 4 pátri (Hilár Simkovič, Martin Zápotocký, Gabriel Gomboš, Ezechiel Sejka) a 1 fráter (Cyril Paulovič).²⁴ Cirkevnú správu dekanátu mal na starosti vicearchidiakon Michal Jakovič.²⁵ Z administratívneho hľadiska patrila Laborecký dekanát do Zemplínskeho arcidekanátu.

Farnosť Borov

Gréckokatolícka farnosť Borov mala v roku 1831 celkovo 814 veriacich. Okrem farskej obce Borov bola jej súčasťou i filiálna obec Kalinov. Cirkevnú správu farnosti mal na starosti farár Jozef Pánkovič. Vo farnosti sa v roku 1831 nachádzal jeden farský a jeden filiálny chrám. Farský chrám v Borove bol zasvätený sv. Michalovi Archanjelovi, filiálny chrám v Kalinove sv. Mikulášovi biskupovi.²⁶

Prvý prípad úmrtia na cholera zaznamenali vo farnosti Borov 8. júla. Toho dňa skonala na cholera vo veku 32 rokov Anna Gomborová z Borova. Najstaršou obeťou cholery vo farnosti sa stal Bazil Rapacký z Borova, ktorý zomrel 20. augusta vo veku 58 rokov. Cholera vo farnosti kulminovala v dňoch 23. – 30. augusta, v priebehu ktorých zahynuli 6 veriaci. Najviac ľudí (2) zomrelo 20. augusta. Epidémia si vo farnosti vyžiadala 6 ženských a 4 mužské životy. Celkovo tak vo farnosti v dôsledku tohto vysoko infekčného ochorenia zahynulo 10 gréckokatolíkov. Poslednou obeťou epidémie sa stal Matej Vojtko z Borova, ktorý zahynul 30. septembra vo veku 49 rokov.²⁷

²⁰ Absencia spomenutých údajov vznikla pravdepodobne preto, že farnosť Roškovce nemala v roku 1831 vlastného farára. Farnosť v danom roku spravoval administrátor Ján Andrejco, ktorý bol farárom v Sukove a zastával i funkciu notára Laboreckého dekanátu. Neobsadenosť postu farára pravdepodobne mala za následok to, že vo farnosti sa počas cholerovej epidémie (a možno aj dlhšie obdobie) nevedla cirkevná matrika, a teda neexistoval ani údaj o počtoch obetí cholery vo farnosti, ktorý bolo potrebné zaslať dekanovi príslušného dekanátu – pozn. A. L.

²¹ *Schematismus venerabilis cleri graeci ritus catholicorum dioecesis Eperiessiensis pro Anno Domini M.D.CCC.XXXI.* Budae 1831, s. 101.

²² Monastier je označenie pre kresťanský kláštor východného obradu – gréckokatolícky alebo pravoslávny – A. L.

²³ Igumen je predstavený monastiera v gréckokatolíckej alebo pravoslávnej cirkvi – A. L.

²⁴ *Schematismus venerabilis cleri graeci ritus catholicorum dioecesis Eperiessiensis pro Anno Domini M.D.CCC.XXXI.* Budae 1831, s. 126.

²⁵ AGA Prešov, f. BA, inv. č. 348, sign. 147/1832. *Výkaz o obetiach cholery z roku 1831 v Laboreckom dekanáte.*

²⁶ *Schematismus venerabilis cleri graeci ritus catholicorum dioecesis Eperiessiensis pro Anno Domini M.D.CCC.XXXI.* Budae 1831, s. 101.

²⁷ Matrika zomrelých gréckokatolíckej farnosti Borov z rokov 1826 – 1852. In *Familysearch*. [online]. Dostupné na internete: <<https://familysearch.org/pal:/MM9.3.1/TH-267-12881-26739-51?cc=1554443&wc=MM1Q-1V5:1625739233>> (12.12.2013).

Tabuľka 1 Výpočet obetí cholery z roku 1831 v gréckokatolíckej farnosti Borov²⁸

Obec	Dátum výskytu prvého ochorenia	Dátum výskytu posledného ochorenia	Počet veriacich v roku 1831	Počet obetí cholery v roku 1831	Percentuálny podiel obetí
Borov	8.7.1831	30.9.1831	428	10	2,34 %
Kalinov	–	–	386	–	–
Spolu	8.7.1831	30.9.1831	814	10	1,23 %

Farnosť Čabalovce

Gréckokatolícka farnosť Čabalovce mala v roku 1831 celkovo 1001 veriacich. Okrem farskej obce Čabalovce boli jej súčasťou i filiálne obce Ňagov a Sterkovce. Cirkevnú správu farnosti mal na starosti farár Jozef Fejo. Vo farnosti sa v roku 1831 nachádzal jeden farský (Čabalovce) a jeden filiálny chrám (Ňagov). Oba chrámy boli zasvätené sv. Michalovi Archanjelovi.²⁹

Z výkazu o počte obetí cholerovej epidémie z roku 1831 v Laboreckom dekanáte Prešovskej eparchie vyplýva, že vo farnosti Čabalovce podľahlo epidemickej nákaze 24 gréckokatolíckych veriacich. Percentuálny podiel obetí cholery dosiahol v sledovanom období úroveň 2,4 %.³⁰

Tabuľka 2 Výpočet obetí cholery z roku 1831 v gréckokatolíckej farnosti Čabalovce³¹

Obec	Dátum výskytu prvého ochorenia	Dátum výskytu posledného ochorenia	Počet veriacich v roku 1831	Počet obetí cholery v roku 1831	Percentuálny podiel obetí
Čabalovce	–	–	342	8	2,34 %
Ňagov	–	–	392	16	4,08 %
Sterkovce	–	–	267	–	–
Spolu	–	–	1001	24	2,40 %

Farnosť Čabiny

Gréckokatolícka farnosť Čabiny mala v roku 1831 celkovo 900 veriacich. Tvorila ju obec Čabiny. Cirkevnú správu farnosti mal na starosti vicearchidiakon Humenského dekanátu

²⁸ Tabuľka 1 bola zostavená na základe údajov získaných z cirkevnej matriky gréckokatolíckej farnosti Borov (údaje o prvom a poslednom prípade výskytu cholery vo farskej a filiálnych obciach), z výkazu o obetiach cholery z roku 1831 v Laboreckom dekanáte Prešovskej eparchie (údaje o počte obetí cholery vo farskej a filiálnych obciach) a zo schematizmu Prešovskej eparchie z roku 1831 (údaje o počtoch veriacich v roku 1831) – pozn. A. L.

²⁹ *Schematismus venerabilis cleri graeci ritus catholicorum dioecesis Eperiessiensis pro Anno Domini M.D.CCC.XXXI.* Budae 1831, s. 101-102.

³⁰ AGA Prešov, f. BA, inv. č. 348, sign. 147/1832. *Výkaz o obetiach cholery z roku 1831 v Laboreckom dekanáte.*

³¹ Tabuľka 2 bola zostavená na základe údajov získaných z výkazu o obetiach cholery z roku 1831 v Laboreckom dekanáte Prešovskej eparchie (údaje o počte obetí cholery vo farskej a filiálnych obciach) a zo schematizmu Prešovskej eparchie z roku 1831 (údaje o počtoch veriacich v roku 1831) – pozn. A. L.

Ján Sekerák. Vo farnosti sa v roku 1831 nachádzal jeden farský chrám, ktorý bol zasvätený sv. Mikulášovi, biskupovi.³²

Prvý prípad úmrtia na cholery zaznamenali vo farnosti Čabiny 1. augusta. Toho dňa skonal na cholery vo veku 40 rokov Jakub Kostoj z Čabín. Najstaršou obeťou cholery vo farnosti sa stal Simeon Pajukov z Čabín, ktorý zomrel 31. augusta vo veku 60 rokov. Cholere podľahol aj Ján Sopina z Čabín, ktorý zahynul 9. októbra a vo veku 5 rokov bol najmladšou a zároveň poslednou obeťou epidémie vo farnosti. Cholera si vo farnosti vyžiadala najviac ľudských životov 31. augusta, kedy zahynuli dvaja veriaci. Celkovo vo farnosti v dôsledku tohto vysoko infekčného ochorenia zahynulo 7 ľudí (5 muži a 2 ženy).³³

Tabuľka 3 Výpočet obetí cholery z roku 1831 v gréckokatolíckej farnosti Čabiny³⁴

Obec	Dátum výskytu prvého ochorenia	Dátum výskytu posledného ochorenia	Počet veriacich v roku 1831	Počet obetí cholery v roku 1831	Percentuálny podiel obetí
Čabiny	17.8.1831	9.10.1831	900	7	0,78 %
Spolu	17.8.1831	9.10.1831	900	7	0,78 %

Farnosť Čertižné

Gréckokatolícka farnosť Čertižné mala v roku 1831 celkovo 780 veriacich. Tvorila ju obec Čertižné. Cirkevnú správu farnosti mal na starosti farár Michal Beskid. Vo farnosti sa v roku 1831 nachádzal jeden farský chrám, ktorý bol zasvätený Premeneniu Pána.³⁵

Prvý prípad úmrtia na cholery zaznamenali vo farnosti Čertižné 14. októbra. Toho dňa skonal na cholery Mareus Semancič z Čertižnej. Vo veku 1 roka a 5 mesiacov bol najmladšou obeťou epidémie vo farnosti. Cholere podľahla aj Mária Zazuliaková z Čertižnej, ktorá zahynula 26. októbra vo veku 62 rokov a bola najstaršou obeťou epidémie vo farnosti. Cholera vo farnosti kulminovala v dňoch 18. – 29. októbra, v priebehu ktorých zahynulo 8 veriacich. Najviac ľudí (2) zomrelo 19., 26. a 29. októbra. Epidémia si vo farnosti vyžiadala 5 ženských a 7 mužských životov. Celkove vo farnosti v dôsledku tohto vysoko infekčného ochorenia zahynulo 12 ľudí. Poslednou obeťou

³² *Schematismus venerabilis cleri graeci ritus catholicorum dioecesis Eperiessiensis pro Anno Domini M.D.CCC.XXXI.* Budae 1831, s. 102.

³³ Matrika zomrelých gréckokatolíckej farnosti Vyšné Čabiny z rokov 1824 – 1835. In *Familysearch*. [online]. Dostupné na internete: <<https://familysearch.org/pal:/MM9.3.1/TH-266-11708-45668-94?cc=1554443&wc=MM1Q-157:n1528449895>> (12.12.2013).

³⁴ Tabuľka 3 bola zostavená na základe údajov získaných z cirkevnej matriky gréckokatolíckej farnosti Čabiny (údaje o prvom a poslednom prípade výskytu cholery vo farnosti), z výkazu o obetiach cholery z roku 1831 v Laboreckom dekanáte Prešovskej eparchie (údaje o počte obetí cholery vo farnosti) a zo schematizmu Prešovskej eparchie z roku 1831 (údaje o počtoch veriacich v roku 1831) – pozn. A. L.

³⁵ *Schematismus venerabilis cleri graeci ritus catholicorum dioecesis Eperiessiensis pro Anno Domini M.D.CCC.XXXI.* Budae 1831, s. 102.

epidémie sa stal Michal Juronko z Čertižnej, ktorý zahynul 11. novembra vo veku 50 rokov.³⁶

Tabuľka 4 Výpočet obetí cholery z roku 1831 v gréckokatolíckej farnosti Čertižné³⁷

Obec	Dátum výskytu prvého ochorenia	Dátum výskytu posledného ochorenia	Počet veriacich v roku 1831	Počet obetí cholery v roku 1831	Percentuálny podiel obetí
Čertižné	14.10.1831	11.11.1831	780	12	1,54 %
Spolu	14.10.1831	11.11.1831	780	12	1,54 %

Farnosť Habura

Gréckokatolícka farnosť Habura mala v roku 1831 celkovo 982 veriacich. Tvorila ju obec Habura. Cirkevnú správu farnosti mal na starosti farár Teodor Gojdič. Vo farnosti sa v roku 1831 nachádzal jeden farský chrám, ktorý bol zasvätený sv. Michalovi Archanjelovi.³⁸

Z výkazu o počte obetí cholerovej epidémie z roku 1831 v Laboreckom dekanáte Prešovskej eparchie vyplýva, že vo farnosti Habura podľahlo epidemickej nákaze 5 gréckokatolíckych veriacich. Percentuálny podiel obetí cholery dosiahol v sledovanom období úroveň 0,51 %.³⁹

Tabuľka 5 Výpočet obetí cholery z roku 1831 v gréckokatolíckej farnosti Habura⁴⁰

Obec	Dátum výskytu prvého ochorenia	Dátum výskytu posledného ochorenia	Počet veriacich v roku 1831	Počet obetí cholery v roku 1831	Percentuálny podiel obetí
Habura	–	–	982	5	0,51 %
Spolu	–	–	982	5	0,51 %

Farnosť Krásny Brod

Gréckokatolícka farnosť Krásny Brod mala v roku 1831 celkovo 703 veriacich. Okrem farskej obce Krásny brod ju tvorila filiálna obec Rokytovce a baziliánsky monastyr v Krásnom Brode. Farnosť Krásny Brod nemala v roku 1831 vlastného farára.

³⁶ Matrika zomrelých gréckokatolíckej farnosti Čertižné z rokov 1821 – 1885. In *Familysearch*. [online]. Dostupné na internete: <<https://familysearch.org/pal:/MM9.3.1/TH-266-11672-27465-96?cc=1554443&wc=MM1Q-1VL:n1676826737>> (12.12.2013).

³⁷ Tabuľka 4 bola zostavená na základe údajov získaných z cirkevnej matriky gréckokatolíckej farnosti Čertižné (údaje o prvom a poslednom prípade výskytu cholery vo farnosti), z výkazu o obetiach cholery z roku 1831 v Laboreckom dekanáte Prešovskej eparchie (údaje o počte obetí cholery vo farnosti) a zo schematizmu Prešovskej eparchie z roku 1831 (údaje o počtoch veriacich v roku 1831) – pozn. A. L.

³⁸ *Schematismus venerabilis cleri graeci ritus catholicorum dioecesis Eperiessiensis pro Anno Domini M.D.CCC.XXXI*. Budae 1831, s. 102.

³⁹ AGA Prešov, f. BA, inv. č. 348, sign. 147/1832. *Výkaz o obetiach cholery z roku 1831 v Laboreckom dekanáte*.

⁴⁰ Tabuľka 5 bola zostavená na základe údajov získaných z výkazu o obetiach cholery z roku 1831 v Laboreckom dekanáte Prešovskej eparchie (údaje o počte obetí cholery vo farnosti) a zo schematizmu Prešovskej eparchie z roku 1831 (údaje o počtoch veriacich v roku 1831) – pozn. A. L.

Do 25. júla 1831 mal cirkevnú správu farnosti na starosti baziliánsky páter Martin Zápotocký, pôsobiaci v monastyre v Krásnom Brode. Po ňom farnosť spravoval baziliánsky páter Germanus Miensky, igumen monastyra v Krásnom Brode. Vo farnosti sa v roku 1831 nachádzal jeden farský a jeden filiálny chrám a jedna kaplnka (kaplnka Zázračného obrazu Madony pri monastyre v Krásnom Brode). Farský chrám v Krásnom Brode bol zasvätený sv. Jánovi Krstiteľovi, filiálny chrám v Rokytovciach Zvestovaniu Presvätej Bohorodičky.⁴¹

Prvý prípad úmrtia na cholery zaznamenali vo farnosti Krásny Brod 25. júla. Toho dňa skonal na cholery vo veku 52 rokov páter Martin Zápotocký OSBM, administrátor farnosti v Krásnom Brode. Spomedzi všetkých obetí epidémie v krásnobrodskéj farnosti ho ako jediného pochovali na miestnom cintoríne (in cemeterio). Všetky ostatné obeť tohto vysoko infekčného ochorenia boli pochované mimo cintorína (extra cemeterio). Najmladšou obeťou cholery vo farnosti bola Anna Dudová z Krásneho Brodu, ktorá zomrela 24. augusta vo veku jeden a pol roka. Cholere podľahol aj Juraj Lipa z Krásneho Brodu, ktorý zahynul 24. augusta vo veku 80 rokov a bol najstaršou obeťou epidémie vo farnosti. Cholera vo farnosti kulminovala v dňoch 17. – 24. augusta, v priebehu ktorých zahynulo 8 veriacich. Najviac ľudí (3) zomrelo 24. augusta. Epidémia si vo farnosti vyžiadala 4 ženské a 9 mužských životov. V dôsledku tejto choroby vo farnosti zahynulo 13 ľudí. Poslednou obeťou epidémie sa stal Andrej Dzoptsak z Krásneho Brodu, ktorý zahynul 25. augusta vo veku 40 rokov.⁴²

Tabuľka 6 Výpočet obetí cholery z roku 1831 v gréckokatolíckej farnosti Krásny Brod⁴³

Obec	Dátum výskytu prvého ochorenia	Dátum výskytu posledného ochorenia	Počet veriacich v roku 1831	Počet obetí cholery v roku 1831	Percentuálny podiel obetí
Krásny Brod (obec)	12.8.1831	25.8.1831	411	12	2,92 %
Krásny Brod (monastyr)	25.7.1831	25.7.1831	19	1	5,26 %
Rokytovce	–	–	273	–	–
Spolu	25.7.1831	25.8.1831	703	13	1,85 %

⁴¹ *Schematismus venerabilis cleri graeci ritus catholicorum dioecesis Eperiessiensis pro Anno Domini M.D.CCC.XXXI.* Budae 1831, s. 103.

⁴² Matrika zomrelých gréckokatolíckej farnosti Krásny Brod z rokov 1829 – 1852. In *Familysearch*. [online]. Dostupné na internete: <<https://familysearch.org/pal:/MM9.3.1/TH-266-12587-37574-85?cc=1554443&wc=MM1Q-12R:258724128>> (12.12.2013).

⁴³ Tabuľka 6 bola zostavená na základe údajov získaných z cirkevnej matriky gréckokatolíckej farnosti Krásny Brod (údaje o prvom a poslednom prípade výskytu cholery vo farskej a filiálnych obciach) z výkazu o obetiach cholery z roku 1831 v Laboreckom dekanáte Prešovskej eparchie (údaje o počte obetí cholery vo farskej a filiálnych obciach) a zo schematizmu Prešovskej eparchie z roku 1831 (údaje o počtoch veriacich v roku 1831) – pozn. A. L.

Farnosť Medzilaborce

Gréckokatolícka farnosť Medzilaborce mala v roku 1831 celkovo 682 veriacich. Tvorila ju obec Medzilaborce. Cirkevnú správu farnosti mal na starosti farár Andrej Kapišinský. Vo farnosti sa v roku 1831 nachádzal jeden farský chrám, ktorý bol zasvätený sv. Bazilovi Veľkému.⁴⁴

Z výkazu o počte obetí cholerovej epidémie z roku 1831 v Laboreckom dekanáte Prešovskej eparchie vyplýva, že vo farnosti Medzilaborce podľahlo epidemickej nákaze 10 gréckokatolíckych veriacich. Percentuálny podiel obetí cholery dosiahol v sledovanom období úroveň 1,47 %.⁴⁵

Tabuľka 7 Výpočet obetí cholery z roku 1831 v gréckokatolíckej farnosti Medzilaborce⁴⁶

Obec	Dátum výskytu prvého ochorenia	Dátum výskytu posledného ochorenia	Počet veriacich v roku 1831	Počet obetí cholery v roku 1831	Percentuálny podiel obetí
Medzilaborce	–	–	682	10	1,47 %
Spolu	–	–	682	10	1,47 %

Farnosť Nižné Zbojné

Gréckokatolícka farnosť Nižné Zbojné mala v roku 1831 celkovo 575 veriacich. Okrem farskej obce Nižné Zbojné bola jej súčasťou i filiálna obec Vyšné Zbojné.⁴⁷ Farnosť Nižné Zbojné v roku 1831 nemala vlastného farára. Cirkevnú správu farnosti mal na starosti administrátor⁴⁸ Michal Jurista. Vo farnosti sa v roku 1831 nachádzal jeden farský chrám, ktorý bol zasvätený sv. Mikulášovi, biskupovi (Nižné Zbojné).⁴⁹

Prvý prípad úmrtia na choleru zaznamenali vo farnosti Nižné Zbojné 30. júla. V ten deň skončil na choleru Ján Teodorič Kostur z Vyšného Zbojného. Najmladšou obeťou epidémie vo farnosti bol Ivan Pivok z Vyšného Zbojného, ktorý zahynul 30. augusta vo veku 12 rokov. Cholere podľahla aj Anna Kulinitsová z Nižného Zbojného, ktorá zahynula 9. septembra a vo veku 60 rokov bola najstaršou a zároveň poslednou veriacou farnosti Nižné Zbojné, ktorá v roku 1831 podľahla epidemickej nákaze. Cholera vo farnosti kulminovala v dňoch 21. – 30. augusta, v priebehu ktorých zahynuli 6 veriaci. Najviac ľudí (2) zomrelo 10. a 21. augusta. Epidémia si vo farnosti vyžiadala 3 ženské a 12 mužských životov. V dôsledku tohto vysoko infekčného ochorenia vo farnosti zahynulo

⁴⁴ *Schematismus venerabilis cleri graeci ritus catholicorum dioecesis Eperiessiensis pro Anno Domini M.D.CCC.XXXI.* Budae 1831, s. 103.

⁴⁵ AGA Prešov, f. BA, inv. č. 348, sign. 147/1832. *Výkaz o obetiach cholery z roku 1831 v Laboreckom dekanáte.*

⁴⁶ Tabuľka 7 bola zostavená na základe údajov získaných z výkazu o obetiach cholery z roku 1831 v Laboreckom dekanáte Prešovskej eparchie (údaje o počte obetí cholery vo farnosti) a zo schematizmu Prešovskej eparchie z roku 1831 (údaje o počtoch veriacich v roku 1831) – pozn. A. L.

⁴⁷ V roku 1960 sa obce Nižné Zbojné a Vyšné Zbojné zlúčili do obce Zbojné – pozn. A. L.

⁴⁸ Administrátor alebo administrátor excurrento je duchovným správcom farnosti v dobe, keď farnosť nemá ustanoveného farára. Za predpokladu, že biskup nestanoví ináč, administrátor farnosti je viazaný rovnakými povinnosťami a má rovnaké práva ako farár – pozn. A. L.

⁴⁹ *Schematismus venerabilis cleri graeci ritus catholicorum dioecesis Eperiessiensis pro Anno Domini M.D.CCC.XXXI.* Budae 1831, s. 106.

spolu 15 gréckokatolíkov.⁵⁰

Tabuľka 8 Výpočet obetí cholery z roku 1831 v gréckokatolíckej farnosti Nižné Zbojné⁵¹

Obec	Dátum výskytu prvého ochorenia	Dátum výskytu posledného ochorenia	Počet veriacich v roku 1831	Počet obetí cholery v roku 1831	Percentuálny podiel obetí
Nižné Zbojné	10.8.1831	9.9.1831	223	7	3,14 %
Vyšné Zbojné	30.7.1831	30.8.1831	352	8	2,27 %
Spolu	30.7.1831	9.9.1831	575	15	2,61 %

Farnosť Pakostov

Gréckokatolícka farnosť Pakostov mala v roku 1831 celkovo 465 veriacich. Okrem farskej obce Pakostov boli jej súčasťou i filiálne obce Černina, Hrubov, Jankovce, Nižná Sitnica, Ruská Kajňa a Ruské Petrovce. Cirkevnú správu farnosti mal na starosti farár Štefan Dzuby. Vo farnosti sa v roku 1831 nachádzal jeden farský a jeden filiálny chrám. Farský chrám v Pakostove bol zasvätený Ochrane Presvätej Bohorodičky, filiálny chrám v Ruskej Kajni sv. Michalovi Archanjelovi.⁵²

Z výkazu o počte obetí cholerovej epidémie z roku 1831 v Laboreckom dekanáte Prešovskej eparchie vyplýva, že vo farnosti Pakostov podľahlo epidemickej nákaze 20 gréckokatolíckych veriacich. Percentuálny podiel obetí cholery dosiahol v sledovanom období úroveň 4,30 %.⁵³

Tabuľka 9 Výpočet obetí cholery z roku 1831 v gréckokatolíckej farnosti Pakostov⁵⁴

Obec	Dátum výskytu prvého ochorenia	Dátum výskytu posledného ochorenia	Počet veriacich v roku 1831	Počet obetí cholery v roku 1831	Percentuálny podiel obetí
Černina	–	–	0	–	–
Hrubov	–	–	8	–	–
Jankovce	–	–	3	–	–
Nižná Sitnica	–	–	22	–	–
Pakostov	–	–	158	–	–
Ruská Kajňa	–	–	201	–	–
Ruské Petrovce	–	–	73	–	–
Spolu	–	–	465	20	4,30 %

⁵⁰ Matrika zomrelých gréckokatolíckej farnosti Nižné Zbojné z rokov 1830 – 1897.

In *Familysearch*. [online]. Dostupné na internete: <<https://familysearch.org/pal:/MM9.3.1/TH-266-11664-40647-20?cc=1554443&wc=MM1Q-1XD:n2071236432>> (12.12.2013).

⁵¹ Tabuľka 8 bola zostavená na základe údajov získaných z cirkevnej matriky gréckokatolíckej farnosti Nižné Zbojné (údaje o prvom a poslednom prípade výskytu cholery a údaje o počte obetí cholery vo farskej a filiálnych obciach) a zo schematizmu Prešovskej eparchie z roku 1831 (údaje o počtoch veriacich v roku 1831) – pozn. A. L.

⁵² *Schematismus venerabilis cleri graeci ritus catholicorum dioecesis Eperiessiensis pro Anno Domini M.D.CCC.XXXI*. Budae 1831, s. 103-104.

⁵³ AGA Prešov, f. BA, inv. č. 348, sign. 147/1832. *Výkaz o obetiach cholery z roku 1831 v Laboreckom dekanáte*.

⁵⁴ Tabuľka 9 bola zostavená na základe údajov získaných z výkazu o obetiach cholery z roku 1831 v Laboreckom dekanáte Prešovskej eparchie (údaje o celkovom počte obetí cholery vo farnosti) a zo schematizmu Prešovskej eparchie z roku 1831 (údaje o počtoch veriacich v roku 1831) – pozn. A. L.

Farnosť Repejov

Gréckokatolícka farnosť Repejov mala v roku 1831 celkovo 830 veriacich. Okrem farskej obce Repejov boli jej súčasťou aj filiálne obce Pravrovce⁵⁵ a Varechovce. Farnosť Repejov nemala v roku 1831 vlastného farára. Cirkevnú správu farnosti mal na starosti administrátor Anton Rojkovič. Vo farnosti sa v roku 1831 nachádzal jeden farský a jeden filiálny chrám. Farský chrám v Repejove bol zasvätený sv. Michalovi Archanjelovi, filiálny chrám v Pravrovciach sv. Bazilovi Veľkému. Vo farnosti sa pôvodne nachádzali tri chrámy, avšak filiálny chrám vo Varechove zničil 2. októbra 1827 požiar (funditus incendio deleta).⁵⁶

Prvý prípad úmrtia na cholery zaznamenali vo farnosti Repejov 20. augusta. Toho dňa skonal na cholery vo veku 33 rokov Matias Hnaso z Repejova. Najstaršou obeťou cholery vo farnosti bol Ján Duziľa z Repejova, ktorý zomrel 22. augusta vo veku 39 rokov. Cholere podľahol aj Gregor Dzipin z Repejova, ktorý zahynul 25. augusta vo veku 7 rokov. Bol najmadšou a zároveň poslednou obeťou epidémie vo farnosti. Celkove si toto vysoko infekčné ochorenie vyžiadalo vo farnosti Repejov životy troch gréckokatolíkov (3 muži, 0 žien).⁵⁷

Tabuľka 10 Výpočet obetí cholery z roku 1831 v gréckokatolíckej farnosti Repejov⁵⁸

Obec	Dátum výskytu prvého ochorenia	Dátum výskytu posledného ochorenia	Počet veriacich v roku 1831	Počet obetí cholery v roku 1831	Percentuálny podiel obetí
Pravrovce	–	–	234	–	–
Repejov	20.8.1831	25.8.1831	307	3	0,98 %
Varechovce	–	–	289	–	–
Spolu	20.8.1831	25.8.1831	830	3	0,36 %

Farnosť Rokytov pri Humennom

V Gréckokatolíckej farnosti Rokytov v roku 1831 bolo 889 veriacich. Okrem farskej obce Rokytov pri Humennom boli jej súčasťou i filiálne obce Slovenská Jablň, Slovenské Krivé a Zbudské Dlhé. Cirkevnú správu farnosti mal na starosti farár Peter Podányi. Vo farnosti sa v roku 1831 nachádzal jeden farský chrám, ktorý bol zasvätený Narodeniu Presvätej Bohorodičky (Rokytov).⁵⁹

⁵⁵ Obec Pravrovce sa v roku 1964 zlúčila s obcou Repejov – pozn. A. L.

⁵⁶ *Schematismus venerabilis cleri graeci ritus catholicorum dioecesis Eperiessiensis pro Anno Domini M.D.CCC.XXXI.* Budae 1831, s. 104.

⁵⁷ Matrika zomrelých gréckokatolíckej farnosti Repejov z rokov 1824 – 1891. In *Familysearch*. [online]. Dostupné na internete: <<https://familysearch.org/pal:/MM9.3.1/TH-266-11673-134257-88?cc=1554443&wc=MM1Q-1L7:200388428>> (12.12.2013).

⁵⁸ Tabuľka 10 bola zostavená na základe údajov získaných z cirkevnej matriky gréckokatolíckej farnosti Repejov (údaje o prvom a poslednom prípade výskytu cholery vo farskej a filiálnych obciach), z výkazu o obetiach cholery z roku 1831 v Laboreckom dekanáte Prešovskej eparchie (údaje o počte obetí cholery vo farskej a filiálnych obciach) a zo schematizmu Prešovskej eparchie z roku 1831 (údaje o počtoch veriacich v roku 1831) – pozn. A. L.

⁵⁹ *Schematismus venerabilis cleri graeci ritus catholicorum dioecesis Eperiessiensis pro Anno Domini M.D.CCC.XXXI.* Budae 1831, s. 105.

Z výkazu o počte obetí cholerovej epidémie z roku 1831 v Laboreckom dekanáte Prešovskej eparchie vyplýva, že vo farnosti Rokytov podľahlo epidemickej nákaze 45 gréckokatolíckych veriacich. Percentuálny podiel obetí cholery dosiahol v sledovanom období úroveň 5,06 %.⁶⁰

Tabuľka 11 Výpočet obetí cholery z roku 1831 v gréckokatolíckej farnosti Rokytov pri Humennom⁶¹

Obec	Dátum výskytu prvého ochorenia	Dátum výskytu posledného ochorenia	Počet veriacich v roku 1831	Počet obetí cholery v roku 1831	Percentuálny podiel obetí
Rokytov pri Humennom	–	–	–	–	–
Slovenská Jablň	–	–	–	–	–
Slovenské Krivé	–	–	–	–	–
Zbudské Dlhé	–	–	–	–	–
Spolu	–	–	889	45	5,06 %

Farnosť Roškovce

Gréckokatolícka farnosť Roškovce mala v roku 1831 celkovo 222 veriacich. Tvorila ju obec Roškovce. Farnosť Roškovce nemala v roku 1831 vlastného farára. Cirkevnú správu farnosti mal na starosti administrátor Ján Andrejco, ktorý bol farárom v Sukove a zastával i funkciu notára Laboreckého dekanátu. Vo farnosti Roškovce sa v roku 1831 nachádzal jeden farský chrám, ktorý bol zasvätený Ochrane Presvätej Bohorodičky.⁶²

Tabuľka 12 Výpočet obetí cholery z roku 1831 v gréckokatolíckej farnosti Roškovce⁶³

Obec	Dátum výskytu prvého ochorenia	Dátum výskytu posledného ochorenia	Počet veriacich v roku 1831	Počet obetí cholery v roku 1831	Percentuálny podiel obetí
Roškovce	–	–	244	–	–
Spolu	–	–	224	–	–

Farnosť Svetlice

Gréckokatolícka farnosť Svetlice mala v roku 1831 celkovo 906 veriacich. Tvorila ju obec Svetlice. Cirkevnú správu farnosti mal na starosti farár Jozef Kuta. Vo farnosti sa v roku 1831 nachádzal jeden farský chrám, ktorý bol zasvätený sv. Demetrovi.⁶⁴

⁶⁰ AGA Prešov, f. BA, inv. č. 348, sign. 147/1832. *Výkaz o obetiach cholery z roku 1831 v Laboreckom dekanáte.*

⁶¹ Tabuľka 11 bola zostavená na základe údajov získaných z výkazu o obetiach cholery z roku 1831 v Laboreckom dekanáte Prešovskej eparchie (údaje o celkovom počte obetí cholery vo farnosti) a zo schematizmu Prešovskej eparchie z roku 1831 (údaje o počtoch veriacich v roku 1831) – pozn. A. L.

⁶² *Schematismus venerabilis cleri graeci ritus catholicorum dioecesis Eperiessiensis pro Anno Domini M.D.CCC.XXXI.* Budae 1831, s. 105.

⁶³ Tabuľka 12 bola zostavená na základe údajov získaných zo schematizmu Prešovskej eparchie z roku 1831 – pozn. A. L.

⁶⁴ *Schematismus venerabilis cleri graeci ritus catholicorum dioecesis Eperiessiensis pro Anno Domini M.D.CCC.XXXI.* Budae 1831, s. 106.

Prvý prípad úmrtia na cholery zaznamenali vo farnosti Svetlice 17. augusta. Toho dňa skonal vo veku 48 rokov Teodor Komar zo Svetlíc. Najmladším veriacim, ktorý tomuto vysoko infekčnému ochoreniu vo farnosti podľahol, bol Ján Mikulanin zo Svetlíc, ktorý zomrel 13. septembra ako jednodňový. Cholere podľahol aj Teodor Polomni zo Svetlíc, ktorý skonal 2. septembra vo veku 102 rokov a bol najstaršou obeťou epidémie vo farnosti. Cholera vo farnosti kulminovala v dňoch 11. – 20. septembra, v priebehu ktorých zahynulo 13 veriacich. Najviac ľudí (2) zomrelo 7., 11., 13., 17., 20. a 26. septembra. Epidémia si vyžiadala 10 ženských a 15 mužských životov. V dôsledku tejto cholery vo farnosti zahynulo 25 gréckokatolíkov. Poslednou obeťou epidémie sa stal Gregor Horvát zo Svetlíc, ktorý zomrel 3. októbra vo veku 57 rokov.⁶⁵

Tabuľka 13 Výpočet obetí cholery z roku 1831 v gréckokatolíckej farnosti Svetlice⁶⁶

Obec	Dátum výskytu prvého ochorenia	Dátum výskytu posledného ochorenia	Počet veriacich v roku 1831	Počet obetí cholery v roku 1831	Percentuálny podiel obetí
Svetlice	17.8.1831	3.10.1831	906	25	2,76 %
Spolu	17.8.1831	3.10.1831	906	25	2,76 %

Farnosť Sukov

Gréckokatolícka farnosť Sukov mala v roku 1831 celkom 517 veriacich. Tvorila ju obec Sukov. Cirkevnú správu farnosti mal na starosti notár Laboreckého dekanátu Ján Andrejco. Vo farnosti sa v roku 1831 nachádzal jeden farský chrám, ktorý bol zasvätený sv. Mikulášovi, biskupovi.⁶⁷

Z výkazu o počte obetí cholerovej epidémie z roku 1831 v Laboreckom dekanáte Prešovskej eparchie vyplýva, že vo farnosti Sukov podľahlo epidemickej nákaze 15 gréckokatolíckych veriacich. Percentuálny podiel obetí cholery dosiahol v sledovanom období úroveň 2,90 %.⁶⁸

⁶⁵ Matrika zomrelých gréckokatolíckej farnosti Svetlice z rokov 1831 – 1857. In *Familysearch*. [online]. Dostupné na internete: <https://familysearch.org/pal:/MM9.3.1/TH-267-12162-62089-34?cc=1554443&wc=MM1Q1GB:1821056676> (12.12.2013).

⁶⁶ Tabuľka 13 bola zostavená na základe údajov získaných z cirkevnej matriky gréckokatolíckej farnosti Svetlice (údaje o prvom a poslednom prípade výskytu cholery vo farnosti), z výkazu o obetiach cholery z roku 1831 v Laboreckom dekanáte Prešovskej eparchie (údaje o počte obetí cholery vo farnosti) a zo schematizmu Prešovskej eparchie z roku 1831 (údaje o počtoch veriacich v roku 1831) – pozn. A. L.

⁶⁷ *Schematismus venerabilis cleri graeci ritus catholicorum dioecesis Eperiesiensis pro Anno Domini M.D.CCC.XXXI*. Budae 1831, s. 105.

⁶⁸ AGA Prešov, f. BA, inv. č. 348, sign. 147/1832. *Výkaz o obetiach cholery z roku 1831 v Laboreckom dekanáte*.

Tabuľka 14 Výpočet obetí cholery z roku 1831 v gréckokatolíckej farnosti Sukov⁶⁹

Obec	Dátum výskytu prvého ochorenia	Dátum výskytu posledného ochorenia	Počet veriacich v roku 1831	Počet obetí cholery v roku 1831	Percentuálny podiel obetí
Sukov	–	–	517	15	2,90 %
Spolu	–	–	517	15	2,90 %

Farnosť Vydraň

Gréckokatolícka farnosť Vydraň mala v roku 1831 spolu 963 veriacich. Okrem farskej obce Vydraň bola jej súčasťou i filiálna obec Palota. Cirkevnú správu farnosti mal na starosti farár Andrej Petrašovič. Vo farnosti sa v roku 1831 nachádzal jeden farský a jeden filiálny chrám. Farský chrám vo Vydrani bol zasvätený sv. Michalovi Archanjelovi, filiálny chrám v Palote Narodeniu Presvätej Bohorodičky.⁷⁰

Z výkazu o počte obetí cholerovej epidémie z roku 1831 v Laboreckom dekanáte Prešovskej eparchie vyplýva, že vo farnosti Vydraň podľahlo epidemickej nákaze 20 gréckokatolíckych veriacich. Percentuálny podiel obetí cholery dosiahol v sledovanom období úroveň 2,08 %.⁷¹

Tabuľka 15 Výpočet obetí cholery z roku 1831 v gréckokatolíckej farnosti Vydraň⁷²

Obec	Dátum výskytu prvého ochorenia	Dátum výskytu posledného ochorenia	Počet veriacich v roku 1831	Počet obetí cholery v roku 1831	Percentuálny podiel obetí
Palota	2.8.1831	30.8.1831	584	5	0,86 %
Vydraň	–	–	379	15	3,96 %
Spolu	–	–	963	20	2,08 %

Farnosť Vyšná Radvaň

Gréckokatolícka farnosť Vyšná Radvaň mala v roku 1831 celkom 832 veriacich. Okrem farskej obce Vyšná Radvaň boli jej súčasťou i filiálne obce Brestov nad Laborcom, Hrabovec nad Laborcom a Nižná Radvaň.⁷³ Cirkevnú správu farnosti mal na starosti farár Mikuláš Bačinský. Vo farnosti sa v roku 1831 nachádzal jeden farský chrám, ktorý bol

⁶⁹ Tabuľka 14 bola zostavená na základe údajov získaných z výkazu o obetiach cholery z roku 1831 v Laboreckom dekanáte Prešovskej eparchie (údaje o počte obetí cholery vo farnosti) a zo schematizmu Prešovskej eparchie z roku 1831 (údaje o počtoch veriacich v roku 1831) – pozn. A. L.

⁷⁰ *Schematismus venerabilis cleri graeci ritus catholicorum dioecesis Eperiessiensis pro Anno Domini M.D.CCC.XXXI.* Budae 1831, s. 106.

⁷¹ AGA Prešov, f. BA, inv. č. 348, sign. 147/1832. *Výkaz o obetiach cholery z roku 1831 v Laboreckom dekanáte.*

⁷² Tabuľka 15 bola zostavená na základe údajov získaných z cirkevnej matriky gréckokatolíckej filiálky Palota (údaje o prvom a poslednom prípade výskytu cholery a o počte obetí cholery vo filiálnej obci Palota) z výkazu o obetiach cholery z roku 1831 v Laboreckom dekanáte Prešovskej eparchie (údaje o celkovom počte obetí vo farnosti) a zo schematizmu Prešovskej eparchie z roku 1831 (údaje o počtoch veriacich v roku 1831) – pozn. A. L.

⁷³ Zlúčením obcí Nižná Radvaň a Vyšná Radvaň vznikla v roku 1964 obec Radvaň nad Laborcom – pozn. A. L.

zasvätený Zosnutiu Presvätej Bohorodičky (Vyšná Radvaň).⁷⁴

Prvý prípad úmrtia na cholery zaznamenali vo farnosti Vyšná Radvaň 6. augusta. Toho dňa skonal na cholery vo veku 26 rokov Ján Kutan z Vyšnej Radvane. Najmladšou obeťou cholery vo farnosti bola Mária Calejová z Vyšnej Radvane, ktorá zomrela 5. septembra vo veku 6 mesiacov. Cholere podľahol aj Gregor Mitic z Brestova nad Laborcom, ktorý zomrel 31. augusta a vo veku 82 rokov bol najstaršou obeťou epidémie vo farnosti. Cholera si vo farnosti vyžiadala 24 ženských a 23 mužských životov. V dôsledku tohto vysoko infekčného ochorenia zahynulo vo farnosti 47 gréckokatolíkov. Poslednou obeťou epidémie sa stala Mária Simicová z Brestova nad Laborcom, ktorá zahynula 7. novembra vo veku 6 mesiacov.⁷⁵

Tabuľka 16 Výpočet obetí cholery z roku 1831 v gréckokat. farnosti Vyšná Radvaň⁷⁶

Obec	Dátum výskytu prvého ochorenia	Dátum výskytu posledného ochorenia	Počet veriacich v roku 1831	Počet obetí cholery v roku 1831	Percentuálny podiel obetí
Brestov nad Laborcom	22.8.1831	7.11.1831	226	16	7,08 %
Hrabovec nad Laborcom	–	–	9	–	–
Nižná Radvaň	13.8.1831	26.8.1831	140	12	8,57 %
Vyšná Radvaň	6.8.1831	25.9.1831	457	18	3,94 %
Spolu	6.8.1831	7.11.1831	832	47	5,65 %

Farnosť Výrava

Gréckokatolícka farnosť Výrava mala v roku 1831 spolu 799 veriacich. Okrem farskej obce Výrava bola jej súčasťou i filiálna obec Oľšinkov. Cirkevnú správu farnosti mal na starosti farár Štefan Puza. Vo farnosti sa v roku 1831 nachádzal jeden farský a jeden filiálny chrám. Farský chrám vo Výrave bol zasvätený sv. Michalovi Archanjelovi, filiálny chrám v Oľšinkove Narodeniu Presvätej Bohorodičky.⁷⁷

Z výkazu o počte obetí cholerovej epidémie z roku 1831 v Laboreckom dekanáte Prešovskej eparchie vyplýva, že vo farnosti Výrava podľahlo epidemickej nákaze 18 gréckokatolíckych veriacich. Percentuálny podiel obetí cholery dosiahol v sledovanom období úroveň 2,25 %.⁷⁸

⁷⁴ *Schematismus venerabilis cleri graeci ritus catholicorum dioecesis Eperiessiensis pro Anno Domini M.D.CCC.XXXI.* Budae 1831, s. 104.

⁷⁵ Matrika zomrelých gréckokatolíckej farnosti Vyšná Radvaň z rokov 1827 – 1848. In *Familysearch*. [online]. Dostupné na internete: <https://familysearch.org/pal:/MM9.3.1/TH-266-11669-21804-80?cc=1554443&wc=MM1Q-156:n928153753> (12.12.2013).

⁷⁶ Tabuľka 16 bola zostavená na základe údajov získaných z cirkevnej matriky gréckokatolíckej farnosti Vyšná Radvaň (údaje o prvom a poslednom prípade výskytu cholery a údaje o počte obetí cholery vo farskej a filiálnych obciach) a zo schematizmu Prešovskej eparchie z roku 1831 (údaje o počtoch veriacich v roku 1831) – pozn. A. L.

⁷⁷ *Schematismus venerabilis cleri graeci ritus catholicorum dioecesis Eperiessiensis pro Anno Domini M.D.CCC.XXXI.* Budae 1831, s. 106.

⁷⁸ AGA Prešov, f. BA, inv. č. 348, sign. 147/1832. *Výkaz o obetiach cholery z roku 1831 v Laboreckom dekanáte.*

Tabuľka 17 Výpočet obetí cholery z roku 1831 v gréckokatolíckej farnosti Výrava⁷⁹

Obec	Dátum výskytu prvého ochorenia	Dátum výskytu posledného ochorenia	Počet veriacich v roku 1831	Počet obetí cholery v roku 1831	Percentuálny podiel obetí
Olšínkov	–	–	281	–	–
Výrava	–	–	518	–	–
Spolu	–	–	799	18	2,25 %

Farnosť Zbudská Belá

Gréckokatolícka farnosť Zbudská Belá mala v roku 1831 celkovo 899 veriacich. Okrem farskej obce Zbudská Belá boli jej súčasťou i filiálne obce Valentovce a Volica. Cirkevnú správu farnosti mal na starosti farár Juraj Kapinský. Vo farnosti sa v roku 1831 nachádzal jeden farský a jeden filiálny chrám. Farský chrám v Zbudskej Belej bol zasvätený Nanebovstúpeniu Pána, filiálny chrám vo Volici Zosnutiu Presvätej Bohorodičky.⁸⁰

Prvý prípad úmrtia na cholery zaznamenali vo farnosti Zbudská Belá 10. augusta. Toho dňa skonala na cholery 41-ročná Mária Gačalová zo Zbudskej Belej. Najmladšou obeťou cholery vo farnosti bol Ján Spilla z Volice, ktorý zomrel 27. augusta vo veku 2 rokov. Cholere podľahol aj Timotej Lohinek z Volice 18. augusta vo veku 97 rokov a stal sa najstaršou obeťou epidémie vo farnosti. Cholera vo farnosti kulminovala v dňoch 15. – 23. augusta, v priebehu ktorých zahynulo 14 veriacich. Najviac ľudí (3) zomrelo 15. a 18. augusta. Epidémia si vo farnosti vyžiadala 9 ženských a 12 mužských životov. Vo farnosti tak v dôsledku cholery zahynulo spolu 21 gréckokatolíkov. Poslednou obeťou epidémie sa stala Mária Slivková z Volice, ktorá zomrela 4. septembra vo veku 19 rokov.⁸¹

Tabuľka 18 Výpočet obetí cholery z roku 1831 v gréckokat. farnosti Zbudská Belá⁸²

Obec	Dátum výskytu prvého ochorenia	Dátum výskytu posledného ochorenia	Počet veriacich v roku 1831	Počet obetí cholery v roku 1831	Percentuálny podiel obetí
Valentovce	–	–	92	–	–
Volica	11.8.1831	4.9.1831	269	20	7,43 %
Zbudská Belá	10.8.1831	10.8.1831	538	1	0,19 %
Spolu	10.8.1831	4.9.1831	899	21	2,34 %

⁷⁹ Tabuľka 17 bola zostavená na základe údajov získaných z výkazu o obetiach cholery z roku 1831 v Laboreckom dekanáte Prešovskej eparchie (údaje o celkovom počte obetí cholery vo farnosti) a zo schematizmu Prešovskej eparchie z roku 1831 (údaje o počtoch veriacich v roku 1831) – pozn. A. L.

⁸⁰ *Schematismus venerabilis cleri graeci ritus catholicorum dioecesis Eperiessiensis pro Anno Domini M.D.CCC.XXXI.* Budae 1831, s. 101.

⁸¹ Matrika zomrelých gréckokatolíckej farnosti Zbudská Belá z rokov 1825 – 1895. In *Familysearch*. [online]. Dostupné na inter-nete: <<https://familysearch.org/pal:/MM9.3.1/TH-267-11681-61870-93?cc=1554443&wc=MM1Q-154:n516993769>> (12.12.2013).

⁸² Tabuľka 18 bola zostavená na základe údajov získaných z cirkevnej matriky gréckokatolíckej farnosti Zbudská Belá (údaje o prvom a poslednom prípade výskytu cholery a údaje o počte obetí cholery vo farskej a filiálnych obciach) a zo schematizmu Prešovskej eparchie z roku 1831 (údaje o počtoch veriacich v roku 1831) – pozn. A. L.

Z výkazu o počte obetí cholery v Laboreckom dekanáte vyplýva, že epidemickej nákaze na sledovanom území podľahlo 310 gréckokatolíckych veriacich. Najviac veriacich, čo do počtu, zahynulo vo farnosti Vyšná Radvaň (47), najmenej vo farnosti Repejov (3). Najviac veriacich, čo do percentuálneho vyjadrenia, zahynulo vo farnosti Vyšná Radvaň (5,65 %), najmenej vo farnosti Repejov (0,36 %). Percentuálny podiel obetí cholery v gréckokatolíckych farnostiach Laboreckého dekanátu dosiahol počas epidémie v roku 1831 úroveň 2,29 %.⁸³

Tabuľka 19 Výpočet obetí cholery z roku 1831 vo farnostiach Laboreckého dekanátu Prešovskej eparchie⁸⁴

Farnosť	Dátum výskytu prvého ochorenia	Dátum výskytu posledného ochorenia	Počet veriacich v roku 1831	Počet obetí cholery v roku 1831	percentuálny podiel obetí
Borov	8.7.1831	30.9.1831	814	10	1,23 %
Čabalovce	–	–	1001	24	2,4 %
Čabiny	17.8.1831	9.10.1831	900	7	0,78 %
Čertižné	14.10.1831	11.11.1831	780	12	1,54 %
Habura	–	–	982	5	0,51 %
Krásny Brod	25.7.1831	25.8.1831	703	13	1,85 %
Medzilaborce	–	–	682	10	1,47 %
Nižné Zbojné	30.7.1831	9.9.1831	575	15	2,61 %
Pakostov	–	–	465	20	4,30 %
Repejov	20.8.1831	25.8.1831	830	3	0,36 %
Rokytov pri Humennom	–	–	889	45	5,06 %
Roškovce	–	–	244	–	–
Svetlice	17.8.1831	3.10.1831	906	25	2,76 %
Sukov	–	–	517	15	2,90 %
Vydraň	–	–	963	20	2,08 %
Vyšná Radvaň	6.8.1831	7.11.1831	832	47	5,65 %
Výrava	–	–	799	18	2,25 %
Zbudská Belá	10.8.1831	4.9.1831	899	21	2,34 %
Spolu			13781	310	2,29 %

Z matričných záznamov, vedených v roku 1831, vyplýva, že v gréckokatolíckych farnostiach Laboreckého dekanátu cholerozá epidémia najviac postihla ľudí v staršom veku (46 – 65 rokov). Tých zahynulo v dôsledku cholery 42 (26,58 %), čo predstavuje viac ako štvrtinu z celkového počtu zomrelých. Druhú najpočetnejšiu skupinu obetí epidémie tvorili veriaci v produktívnom veku (31 – 45 rokov), ktorých následkom epidémie

⁸³ Údaje o zomrelých nie sú úplné, nakoľko vo výkaze o obetiach cholery z roku 1831 v Laboreckom dekanáte Prešovskej eparchie abstentujú informácie o 1794 (13,1 %) gréckokatolíkoch – pozn. A. L.

⁸⁴ Tabuľka 19 bola zostavená na základe údajov, získaných z cirkevných matrik gréckokatolíckych farností Borov, Čabiny, Čertižné, Krásny Brod, Nižné Zbojné, Repejov, Svetlice, Vyšná Radvaň, Zbudská Belá (údaje o prvom a poslednom prípade výskytu cholery vo farnostiach), z výkazu o obetiach cholery Laboreckého dekanátu Prešovskej eparchie (údaje o počtoch obetí cholery za jednotlivé farnosti dekanátu) a zo schematizmu Prešovskej eparchie z roku 1831 (údaje o počtoch veriacich v roku 1831) – pozn. A. L.

zahynulo 35 (22,15 %). Najmenej obetí pochádzalo z radov novorodencov a detí mladších ako jeden rok, teda 4 (2,53 %).⁸⁵ Aj napriek tomu, že ich bolo najmenej, patrili - spolu so staršími, slabšími a podvyživenými jedincami - k najviac cholerou ohrozeným skupinám obyvateľstva.⁸⁶

Tabuľka 20 Veková štruktúra obetí cholery z roku 1831 v gréckokatolíckych farnostiach Laboreckého dekanátu⁸⁷

Vek (v rokoch)								
Farnosť	0	1–6	6– 12	3 – 20	21 – 30	31 – 45	46 – 65	66 –
Borov	1	0	0	0	4	2	3	0
Čabalovce	–	–	–	–	–	–	–	–
Čabiny	0	2	0	0	0	0	5	0
Čertižné	0	4	0	1	3	1	3	0
Habura	–	–	–	–	–	–	–	–
Krásny Brod	0	1	3	0	0	2	5	2
Medzilaborce	–	–	–	–	–	–	–	–
Nižné Zbojné	0	0	2	2	3	5	2	1
Pakostov	–	–	–	–	–	–	–	–
Repejov	0	0	1	0	0	2	0	0
Rokyty pri Humennom	–	–	–	–	–	–	–	–
Roškovec	–	–	–	–	–	–	–	–
Svetlice	1	2	1	1	2	5	10	3
Sukov	–	–	–	–	–	–	–	–
Vydraň	0	0	0	0	0	2	2	1
Vyšná Radvaň	2	8	3	3	9	12	6	4
Výrava	–	–	–	–	–	–	–	–
Zbudská Belá	0	3	0	2	3	4	6	3
Spolu	4	20	0	9	24	35	42	14

RESUMÉ

Rok 1831 vošiel do dejín Prešovskej eparchie ako rok smrtiacej cholerovej epidémie. Na územie Prešovskej eparchie prenikla cholera v júni 1831 a do zvyšných častí eparchie sa rozšírila v letných mesiacoch roku 1831.

Cholera mala veľmi rýchly priebeh a spravidla po niekoľkých hodinách až dňoch (12 hodín až 5 dní) končila smrťou. Aj v Prešovskej eparchii sa veľmi rýchlo šírila a krátko od prepuknutia si vyžiadala veľké množstvo ľudských životov. Najviac

⁸⁵ Údaje o zomrelých nie sú úplné, nakoľko sa z roku 1831 dochovalo len 11 z celkového počtu 19 cirkevných matrik. Z tohto dôvodu chýbajú informácie o 7221 (52,4 %) gréckokatolíckych veriacich Laboreckého dekanátu Prešovskej eparchie – pozn. A. L.

⁸⁶ MIŠÍKOVÁ, Alena. Cholerová epidémia na panstve Sztáraiovcov v lete 1831. In KOTOROVÁ-JENČOVÁ, Mária – ŠAFRANKO, Peter. (eds.). *Zborník referátov k východoslovenskému roľníckemu povstaniu z roku 1831*. Vranov nad Topľou : Vlastivedné múzeum Haniušovec nad Topľou, 2007, s. 29.

⁸⁷ Tabuľka 20 bola zostavená z údajov získaných z cirkevných matrik gréckokatolíckych farností a filiálok Borov, Čabiny, Čertižné, Krásny Brod, Nižné Zbojné, Palota, Repejov, Svetlice, Vyšná Radvaň, Zbudská Belá Laboreckého dekanátu Prešovskej eparchie – pozn. A. L.

postihnutý bol predovšetkým vidiek a príslušníci chudobnejších vrstiev obyvateľstva, žijúci v zlých hygienických podmienkach. Neznalosť, resp. nedodržiavanie základných hygienických návykov, ako umývanie rúk, každodenná výmena bielizne, dezinfekcia výkalov, preváranie a dezinfekcia zdrojov pitnej vody a iné, malo fatálne dôsledky. Cholera sa totiž prenáša prostredníctvom výkalov, v ktorých sa kumulujú choroboplodné zárodky. Z tohto dôvodu sa ľudia, nedodržiavajúci základné hygienické zásady, veľmi ľahko nakazili. Prvými obeťami cholery sa stávali najmä slabší, podvyživení jedinci, malé deti a starí ľudia, keďže zle živený, príliš mladý či prestarnutý organizmus oveľa ľahšie podľahne chorobám. K vysokej úmrtnosti na cholera v roku 1831 prispela aj skutočnosť, že všetky dovtedy známe lieky sa voči cholere ukázali ako neúčinné.

Určiť presný počet obetí cholerovej epidémie z roku 1831 z radov veriacich Laboreckého dekanátu Prešovskej eparchie nie je možné, nakoľko sa nedochovali úplne záznamy o ich úmrtnosti. Z celkového počtu 13 781 gréckokatolíkov sa v dochovaných dokumentoch nachádzajú údaje o 11 987 (86,9 %) osobách. Informácie o ďalších 1794 (13,1 %) osobách sa nedochovali. Z dochovaných záznamov možno určiť aspoň percentuálny podiel úmrtnosti, ktorý v predmetnom dekanáte činil 2,29 %. Na základe daného údaja možno odhadovať celkový počet obetí cholery z radov gréckokatolíckych veriacich v Laboreckom dekanáte Prešovskej eparchie v roku 1831 na 316.

SUMMARY

The year 1831 entered the history of the Eparchy of Prešov as the year of cholera epidemic. Cholera spread to the territory of the Eparchy of Prešov in June of 1831 and it spread to the rest of the eparchy in summer months of 1831.

Cholera had rapid progression and it usually ended up in death after several hours or days (from 12 hours to 5 days). It spread rapidly in the Eparchy of Prešov as well, and shortly after its outbreak, it claimed a number of human lives. The country and members of poorer classes, living in bad hygienic conditions were the most stricken. Unawareness or not following hygienic habits, such as hand washing, daily change of clothing, disinfection of excrements, boiling and disinfection of fresh water sources and others, had fatal consequences. That is to say, cholera was spread by excrements, where germs cumulate. From this reason, people who did not follow basic hygienic habits, were easily infected. The first cholera victims were mainly weaker, malnourished individuals, small children and the old people, as malnourished, too young or too old organism is predisposed to succumb to disease rather easily. Also, the fact that all then known medicaments proved to be ineffective contributed to a high cholera mortality rate in 1831.

It is not possible to tell the exact number of cholera victims from among believers of the Greek-Catholic's parishes of the dean's office of Laborec of the Eparchy of Prešov in 1831, as the complete records of their death were not preserved. From the total number of the Greek-Catholics, 13 781, there are data of 11 987 (86,9 %) people in the preserved materials. Information about other 1794 (13,1 %) people is not preserved. However, from the preserved data, it is at least possible to define proportional share of

mortality, which in the given parishes was 2,29 %. On the basis of this datum, it is possible to estimate total number of victims of cholera among the Greek-Catholics of the Greek-Catholic's parishes of the dean's office of Laborec of the Eparchy of Prešov to 316.

Adresa autora:

PaedDr. Anton Liška

Prešovská univerzita v Prešove,

Gréckokatolícka teologická fakulta,

Katedra historických vied

Ul. Biskupa Gajdiča 2, 08001 Prešov

e-mail: anton.liska@smail.unipo.sk

SV. VINCENT DE PAUL – FORMÁTOR DIECÉZNEHO KLÉRU

Emil Hoffmann

ST. VINCENT DE PAUL – FORMATOR OF THE DIOCESAN CLERICS

Abstract: Epochs of renewal in the history of the Church are consistently characterized by the vitality of the clergy and its spiritual life. By contrast, periods of crisis in the Church history have always had roots in the crisis of the clergy. It subsequently wanted to make renewal of Christian life by the first step, which was reform of clerics. This reform always bloomed new forms of priestly life or rebirth existing forms. This sort of causality between the life of the clergy and that of the church in general was operative in the aftermath of the Tridentine council when the urgent task of renewal of the Christian community divided by the controversies of Reformation needed to be undertaken. Council documents, post-council popes, local synods, bishops, and priests – all of them sensibly perceiving the challenges posed by this period – endeavored each in his own way to renew the discipline and the spiritual life of the clergy through the implementation of a new mindset and lifestyle. St. Vincent de Paul was the one to assume this task in France. Growing promisingly under the auspices of St. Vincent, the missionary work was definitely in need of zealous and holy priests. This situation provided impulse for the birth of a renewal of priests exemplified in retreats, permanent formation, Tuesday conferences, as well as the formation of a new generation of priests: retreats for priestly candidates and the establishment and staffing of new seminaries. This essay intends to highlight a specific trait of St. Vincent as the clergy formator. This characteristic is often downplayed and unnoticed, for Vincent is primarily known throughout history as the founder of charity works and is generally invoked as the patron of the poor. The article uses exclusively Spanish sources and the intention of the author is to present Vincent as a man fully plunged in the work of clergy reform that bore fruit not only for the church in France in the 17th century but for many generations of priests in many parts of the world where the missionaries of St. Vincent still work in the clergy formation today.

Úvod

Vincent de Paul sa narodil v roku 1581 v rodine roľníka v Pouy na juhozápade Francúzska neďaleko Daxu. Chce utiecť pred biedou, tak ako mnohí iní v tej dobe, lebo zatúži stať sa kňazom. Skutočne prijme vysviacku v roku 1600 ako devätnásťročný v Perigueux.¹ Po období neúspešného hľadania si farárskeho miesta prichádza koncom

¹ COSTE, Pedro, CM. *San Vicente de Paúl, Obras Completas, I – XI*, Salamanka : Sígueme, 1972 – 1986. Ide o súborné dielo zostavené Pedrom Costem, publikované v Paríži v roku 1925. V štúdiu čerpám zo španielskeho prekladu, publikovanom v rokoch 1972 – 1986 a v bibliografických odkazoch budem používať skratku SVP, zväzok a stranu, v tomto prípade SVP, X, s. 14.

roku 1608 alebo začiatkom 1609 do Paríža,² v ktorom zostane až do svojej smrti 27. septembra 1660.³ Jeho život sa od istého momentu nerozlučne spojí so životom vidiečanov a neskôr s remeselníkmi v mestách, ktorí sa nachádzajú vo veľkej materiálnej biede kvôli rozdeleniu spoločnosti na triedy a veľkému vplyvu malomeštiactva. Francúzska spoločnosť XVI. a XVII. storočia mala niekoľko sociálnych vrstiev: šľachta, meštiaci, nižší a vyšší klérus, chudobní robotníci v mestách, vidiečania, žobráci a tuláci.⁴

Ako kňaz patril do nižšieho kléru, ale vo svojom diele reformy kňazského stavu a jeho formácie sa pohyboval medzi zástupcami vyššieho kléru a bol v neustálom kontakte s biskupmi a kardinálmi. Jeho prvé roky v Paríži (1613 – 1617) sú zviazané so šľachtickou rodinou De Gondi⁵ a vďaka nim objavil svet biedy dedinského ľudu, bol menovaný za kapelána kráľovských galéri⁶ a Misijná spoločnosť mohla začať vďaka štedrej pomoci tejto rodiny.⁷

S ohľadom na to, že venovanie sa jednotlivým spoločenským vrstvám je nad rámec témy príspevku, predstavím tu iba výsledky bádania historikov z Misijnej spoločnosti v oblasti duchovenstva vo Francúzsku v XVII. storočí.

Duchovenstvo

Cirkev bola v záležitostiach menovania arcibiskupov, biskupov a významných benefícií podriadená kráľovi, ktorý žiadal pápeža o potvrdenie kandidáta najneskôr šesť mesiacov od predstavenia. Ak pápež kandidáta neschválil, kráľ mal počas najbližších troch mesiacov ďalšieho kandidáta. Aby sa vylúčili nevhodní kandidáti a vybrali vhodní, na toto slúžila zaujímavá inštitúcia, nazývaná Rada svedomia, ktorá pomáhala kráľovi vo výbere kandidátov. Vincent de Paul bol za člena menovaný v rokoch 1643⁸ a 1652.⁹

Kráľ žiadal od menovaných biskupov prísahu vernosti a štát požadoval, aby prispievali do kráľovskej pokladnice. Konkordát dával kráľovi právomoci disponovať s cirkevným majetkom. Duchovenstvo sa tešilo z veľkého vplyvu na spoločnosť XVII. storočia a majetky Cirkvi a reholí predstavovali tretinu národného bohatstva. A právnici nazývali duchovenstvo „prvým stavom“ národa.¹⁰

Pre lepšie pochopenie diela reformy duchovenstva uvádzame aj rozlíšenie na vyšších a nižších klerikov, potom treba rozlišovať aj medzi klérom v meste a na vidieku, lebo ich vplyv na spoločnosť a štýl života boli veľmi rozdielne.

² CORERA, Jaime, CM. San Vicente de Paúl, formador. In *Vincentiana*, 1984, roč. 28, s. 667.

³ SVP, X, s. 232.

⁴ IBÁÑEZ, José María, CM. Entorno histórico-político en tiempo de Vicente de Paúl, In *Vincentiana*, 1984, roč. 28, s. 314 – 332.

⁵ CORERA, Jaime, CM. *La vida de san Vicente de Paúl*. Salamanka : CEME, 1988, s. 28 – 33.

⁶ SVP, X, s. 59.

⁷ SVP, X, s. 237 – 241. Ide o text zmluvy medzi rodinou de Gondi a Vincentom de Paul, v ktorom sú určené podmienky, za akých je táto zmluva platná. Vincent sa zaväzuje konať misie na území panstva de Gondi a rodina de Gondi sa zaväzuje každoročne prispievať čiastkou 40 tisíc eskudov.

⁸ SVP, II, s. 337.

⁹ SVP, IV, s. 455.

¹⁰ IBÁÑEZ, José María, CM. Entorno histórico-social en tiempo de Vicente de Paúl, In *Vincentiana*, 1984, roč. 28, s. 334.

Vyššie duchovenstvo

Vyššie duchovenstvo, teda arcibiskupi, biskupi, opáti a rehoľníci, boli výlučne osoby so šľachtickým alebo meštiackym pôvodom. Žili zo šľachtických dôchodkov a z pôdy, ktorá prináležala k ich funkcii. K tomu treba prirátat' aj cirkevné benefíciá, akým boli desiatky. Nová vrstva spoločnosti – malomeštiaci – sa snažila dosiahnuť pre svojich synov miesto v početných mestských kanóniách, ktoré boli poväčšine veľmi bohaté. Ako uvádza J. M. Ibañez, „na začiatku storočia väčšina biskupov boli mužmi vojny, diplomati, obchodníci, ktorých vôbec nezaujímali pastoračné záležitosti. Niektorí boli celkom nehodní, neschopní viesť svoje diecézy a úplne neznali významu hlavných právd viery a zmyslu evanjeliového posolstva“.¹¹ Vyššie duchovenstvo predstavovalo štát v štáte a malo veľkú politickú moc a sociálnu prestíž.

Nižšie duchovenstvo

Farnosť predstavovala základnú bunku Cirkvi. Na jej čele bol farár, ktorý sa po svojom ustanovení do úradu tešil stabilite miesta. Zo samotnej kňazskej služby získaval svoje príjmy: omšové štipendiá, krsty, sobáše a pohreby. Vidiecke fary mali aj nejaké pozemky, ktoré predstavovali tiež zdroj príjmov. Mestskí i vidiecki farári sa tešili pomerne dobrému materiálnemu zabezpečeniu – na rozdiel od väčšiny vidiečanov a robotníkov v mestách. Titulárni farári, teda kňazi zodpovední za farnosť, vo väčšine prípadov v nej nebývali a častokrát ani nevedeli, kde sa nachádza a zvyčajne sa nechali zastúpiť nejakým kaplánom. V iných prípadoch farárom pomáhali kapláni, ktorí boli na nich úplne závislí, boli zle platení a nerovnomerne rozmiestňovaní. Väčšinou museli manuálne pracovať, aby prežili, často si nechávali za vysluhovanie sviatostí platiť a s veľkou pravdepodobnosťou boli často neschopní vysvetliť pravdy viery farníkom. Existovali ale aj kňazi, ktorí nemali žiadne benefícium, nebola im zverená ani žiadna pastoračná služba a často nemohli ani spovedať. Takýchto kňazov nazývali „habituálnymi“.¹²

Farnosti – hlavne na vidieku – sú pod vedením kňazov, ktorých motívy pre vstup do kňazského stavu sú ekonomického rázu a ašpirácie výlučne ľudské, s minimálnou intelektuálnou formáciou a v mnohých prípadoch nulovou. Niektorí, ako sa zdá, nevedia ani čítať, ani písať. Iní nepoznajú formulu rozhrešenia. A ich morálny profil tomu zodpovedá. Alkoholizmus¹³ a sexuálna nezriadenosť sú medzi nimi veľmi rozšírené. Samozrejme, že aj na vidieku – napriek tomuto žalostnému stavu mnohých – boli malé skupiny kňazov, ktorí boli vzdelaní a dokonale pripravení na dôstojné zastávanie svojej úlohy¹⁴. Preto dielo reformy duchovenstva sa musí uberať smerom vzdelávania a výchovy, aby dôstojne a kompetentne plnilo svoje kňazské povinnosti. Duchovenstvo na začiatku XVII. storočia predstavovalo dve percentá obyvateľov Francúzska.¹⁵

¹¹ IBÁÑEZ, José María, CM. *Vicente de Paúl y los pobres de su tiempo*, Salamanka : Sígueme, 1977, s. 42.

¹² DELUMEAU, Juan, CM. Misiones al pueblo en el siglo XVII, In *Anales* 1988, roč. 96, č. 10, s. 668 – 670.

¹³ SVP, VIII, s. 135.

¹⁴ IBÁÑEZ, José María, CM. *Vicente de Paúl y los pobres de su tiempo*, s. 42 – 43.

¹⁵ IBÁÑEZ, José María, CM. *Entorno histórico-social en tiempo de Vicente de Paúl*, s. 335 – 336.

Vincent ako formátor duchovenstva

Vincent de Paul nie je pôvodcom myšlienky reformy kléru. Tridentský koncil stanovil, že je nutné venovať sa obnove duchovenstva, ale Francúzsky parlament odmietol prijať jeho nariadenia a usmernenia.¹⁶ 7. júla 1615, teda viac ako 50 rokov po skončení Tridentského koncilu, snem francúzskeho kléru prijal rezolúciu prijať a uviesť do praxe dekréty koncilu. To si ale vyžadovalo veľké úsilie a trvalo ešte dlho, kým sa uviedli do praxe. Na toto dielo sa podujali viacerí, ako uvedieme nižšie, medzi nimi vynikajú: Pierre de Berulle, Karol Condren, Adriano Bourdoise, Juan Jaime Olier, Andrés Duval a Vincent de Paul.¹⁷ Vincent de Paul nemal nikdy teoretické problémy s prijatím nutnosti reformovať duchovenstvo, ale jeho spôsob konania bolo: čakať na znamenia, nikdy nepredbiehať Božiu prozreteľnosť a neodmietat' s ňou spoluprácu.¹⁸

V roku 1626 sa Vincent de Paul a jeho prví spoločníci venujú jedinej činnosti: dávaniu ľudových misií. To isté môžeme povedať o troch alebo štyroch rokoch existencie Misijnej spoločnosti.¹⁹ Od roku 1628 reforma a posväcovanie kňazov budú ďalším poľom misionárskeho pôsobenia, lebo Vincent veľmi rýchlo pochopil veľkú potrebu formovať tiež dobrých kňazov, aby sa zachovalo dobré ovocie ľudových misií. Ako potvrdzuje Tamayo, Vincent sa v čase, keď ľudia pracovali na poli a neboli katechézy pre jednotlivé stavy, venoval formácii kňazov²⁰ a jeho prvý životopisec Luis Abelly predstavuje formáciu kléru ako jeden z cieľov ľudových misií,²¹ čo sa snažili konať misionári pri dávaní misií a o čom sa dozvedáme zo štúdia listov, ktoré zasielali Vincentovi do Paríža.²²

Dôvod bol jednoduchý: na misiách kňazi Misijnej spoločnosti zapálili oheň, ktorý horel, kým sa zdržiavali na mieste. Posilňovali horlivých, obracali hriešnikov. Ale kto sa bude venovať udržiavaniu tohto ohňa, keď z miesta odídu? Bez horlivého pastiera, vzdelaného a šľachetne žijúceho by postupom času nezostalo z ovocia misií nič. Misie ukázali Vincentovi nielen do očí bijúcu chudobu a náboženskú nevzdelanosť ľudu, ale aj zaplakaniahodnú situáciu kléru. Uvedomil si, že bez reformy a formácie kléru je zbytočné dávať misie.

Vincentova formácia kléru je ako reťazová reakcia; pustiť sa do jedného diela si hneď vyžaduje uskutočniť aj ďalšie. Začal s duchovnými cvičeniami pre kandidátov kňazstva, čo predstavovalo rýchlu formáciu pred kňazskými sviatami. Potom založil Utorkové konferencie ako spôsob permanentnej formácie kňazov v Paríži. Vidí tiež potrebu venovať sa seminárom, aby sa zabezpečila dobrá príprava na kňazstvo počiatočnou formáciou. A jeho dielo kulminuje v permanentnej formácii počas

¹⁶ CHALIMEAU, Raimond, CM. La obra de San Vicente en el contexto de la Reforma y Contrarreforma francesas. In LÓPEZ MASIDE, José María, CM. (ed.). *Vicente de Paúl, Inspiración permanente*. Salamanka : CEME, 1982, s. 63.

¹⁷ NUOVO, Luis, CM. *Seminarios*. In: PÉREZ FLORES, Miguel, CM et al. *Diccionario de espiritualidad vicenciana*, Salamanka : CEME, 1995, s. 563 – 564.

¹⁸ CORERA, Jaime, CM. *Vida del señor Vicente de Paúl*, s. 69 – 70.

¹⁹ COSTE, Pedro, CM. *El señor Vicente, El gran santo del gran siglo, I-III*, Salamanka : CEME, 1990-1992, zv. III, s. 21 –23.

²⁰ TAMAYO, Alfonso. San Vicente y las misiones. In *Anales*, 1983, roč. 91, č. 2, s. 141.

²¹ ABELLY, Luis. *Vida del venerable Siervo de Dios, Vicente de Paúl*, zv. II, kap. 1, s. 253.

²² SVP, V, s. 167; VI, s. 301; VII, s. 175.

duchovných cvičení a prednášok ako duchovná formácia kňazov. Keď sa postupne študujú jednotlivé diela, je možné vidieť ich vzájomnú prepojenosť.

I. Duchovné cvičenia pre kandidátov kňazstva

Vincentovo meno sa spája s uvedením reformy v Cirkvi prostredníctvom reformy kléru, ktorá sa začala dielom duchovných cvičení pre kandidátov kňazstva. Mladí klerici kvôli sociálnej situácii demoralizácie – vyplývajúcej z vojen v XVI. storočí – a tiež kvôli organizácii kňazskej formácie vstupovali z ulice k oltáru. Samozrejme, že vnášali zvyky zo sveta, ktorý už nie je kresťanský. A s týmto pomaly by vymizol aj kňazský duch. Dielo duchovných cvičení pre kandidátov kňazstva je jedným z prostriedkov „implementácie“ tohto ducha do tých, ktorí chceli byť kňazmi. Môžeme to nazvať „rýchla formácia“.

1. Začiatky

Vincent už nejaký čas premýšľal nad dielom seminárov, ale potrebuje znamenie Božej prozreteľnosti. To dostal v roku 1628 a Luis Abelly o tom hovorí, že znamenie mu dal Boh prostredníctvom Augustína Potiera, biskupa v Beauvais, na území ktorého dávali misionári Vincenta de Paul misie. Biskup narieka nad zlou situáciou kňazov vo svojej diecéze a obaja sa zhodnú, že treba začať od kandidátov kňazstva a dbať na ich prípravu. Zhodli sa na tom, že by bolo dobré ich na niekoľko dní odseparovať od sveta v biskupovom sídle, poučiť ich o veciach, ktoré musia poznať a o čnostiach, ktoré musia praktizovať. V tom Vincent uvidel znamenie a pustil sa do diela.²³ Vincent vybral témy, vysvetlil Dekalóg a pozval profesorov zo Sorbony na ďalšie prednášky a cvičenia v liturgii. Všetci si vykonali generálnu spoveď u Vincenta de Paul.²⁴

2. Rozvíjanie diela

Biskup Potier bol z diela nadšený, a tak povzbudil kolegov biskupov, aby vo svojich diecézach tiež zaviedli túto jednoduchú a účinnú prax. Ján František de Gondí, arcibiskup Paríža, bol jedným z prvých, ktorý vypočul radu biskupa z Beauvais a v roku 1631 promulgoval dekrét, v ktorom tí, ktorí chcú prijať svätenia, musia prísť do domu misionárov sv. Vincenta, aby sa vhodne pripravili na prijatie služby v Cirkvi.²⁵ Od toho roku všetci kňazi v Paríži prešli formáciou Vincenta de Paul. Arcibiskup poveril Misijnú spoločnosť nielen vyučovaním, spovedaním a poučovaním ľudí na vidieku, ale aj tým, že kňazi Misijnej spoločnosti budú mať záväzok prijať – pre zachovanie diela misií – všetkých kandidátov kňazstva, aby sa im kňazi venovali 15 dní pred vysviackou.²⁶

Vo schvaľovacej bule Urbana VIII. (12.01.1632) sa hovorí, že „formácia kléru patrí k základným cieľom Misijnej spoločnosti“.²⁷

²³ ABELLY, Luis. *Vida del venerable Siervo de Dios, Vicente de Paúl*, zv. I, kap. 25, s. 125 – 126.

²⁴ REDIER, Antonio, CM. *Vicente de Paúl, todo un carácter*. Salamanka : CEME, 1977, s. 118 – 119.

²⁵ COSTE, Pedro, CM. *El señor Vicente, El gran santo del gran siglo*, zv. I, kap. 13, s. 173.

²⁶ SVP, X, s. 298; celý dokument SVP, X, s. 295 – 299.

²⁷ SVP, X, s. 307-308; celý dokument SVP, X, s. 303 – 320.

3. *Úloha Vincenta de Paul*

Na začiatku sa konalo šesť stretnutí ročne. Ale počas dvoch týždňov sa muselo ubytovať, stravovať a hovoriť k stovke exercitantov. Vincent bol dušou celého diela. On určil, čo sa bude robiť pred, počas a po duchovných cvičeniach.²⁸ Musel sa postarať o financovanie tohto diela, ktoré malo byť „grátis“, kúpiť nábytok a pripraviť dom. Ale tiež vybrať prednášajúcich. Obracal sa na kňazov z Utorkových konferencií, alebo na biskupov, ktorí vyšli z tejto spoločnosti.²⁹ Jediné, o čo ich žiadal, bolo, aby hovorili jednoducho.³⁰

Postupom času ale dával prednosť misionárom,³¹ aj tým mladým, ktorí sa ukázali ako schopní a vzdelaní viesť konferencie pre kandidátov kňazstva.³² Vincent bol hlavou a dušou celého diela, ale zapájal aj ostatných členov komunity, aj tých, ktorí sa priamo nepodieľali na formácii. Poníženosť, modlitba, dobrý príklad a pozorné konanie liturgických úkonov boli prostriedkami, na ktorých sa mohli zúčastňovať všetci, teda aj rehoľní bratia. Takto sa buduje kolektívne vedomie dôležitosti a výnimočnosti tohto diela, ktoré bude zárukou jej pretrvania.³³ Vincent dbal aj na také detaily, ako je spôsob ich prijatia pri príchode, odprevádzanie do izby, ako sa im prihovoriť a ako sa k nim správať.³⁴ Žiada ich, aby toto dielo konali bez bočných úmyslov, teda exercitanti neprichádzajú do domu Misijnej spoločnosti, aby sa stali jej členmi, ale aby sa dobre pripravili na službu, ktorá im má byť zverená.³⁵

4. *Ovocie*

Vincent čoskoro na vlastné oči uvidel ovocie tohto diela. Mnohí kňazi nielenže zatúžili viesť usporiadaný život plný zbožnosti a kresťanskej lásky, ale tiež stáli pri zrode nového, veľmi dôležitého diela; Utorkových konferencií. Mnohé diecézy vo Francúzsku prijali tento systém formácie, ale tiež aj v Ríme. Duchovné cvičenia boli v roku 1659 vyhlásené pápežom Alexandrom VII. za povinné.³⁶

Vincent bol samozrejme realista. Tieto krátke duchovné cvičenia boli nedostatočné na solídnu intelektuálnu a morálnu formáciu. Čo je to desať alebo pätnásť dní pre nadobudnutie si habitu modlitby. Pritom cieľom týchto duchovných cvičení nebolo pomáhať len rozpoznávať povolania,³⁷ hoci, ako píše Pierre Coste, postupom času sa začal klásť dôraz aj na tento aspekt.³⁸ Obdivuhodná je kreatívna schopnosť, ktorou dokázal sv. Vincent odpovedať na potreby čias. Vymyslel ľahko adaptovateľný a flexibilný nástroj, ktorým dosiahol to, čo bolo jeho cieľom. Ale nezostal iba pri tom, len

²⁸ SVP, X, s. 181 – 182; máme k dispozícii originál z Vincentovho pera, ktorý sa zachoval v Archíve Misijnej spoločnosti.

²⁹ COSTE, Pedro, CM. *El señor Vicente, El gran santo del gran siglo*, zv. II, kap. 29, s. 201 – 203.

³⁰ ABELLY, Luis. *Vida del venerable Siervo de Dios, Vicente de Paúl*, zv. II, kap. 2, s. 371.

³¹ SVP, II, s. 239.

³² SVP, III, s. 235; IV, s. 116.

³³ ROMÁN, José María, CM. *San Vicente de Paúl, I, Biografía*. Madrid : B.A.C., 1982, s. 372 – 373; SVP, XI, s. 207; XI, s. 72.

³⁴ SVP, XI, s. 79 – 82.

³⁵ SVP, XI, s. 80.

³⁶ ROMÁN, José María, CM. *San Vicente de Paúl, I, Biografía*, s. 652.

³⁷ SVP, XI, s. 802.

³⁸ COSTE, Pedro, CM. *El señor Vicente, El gran santo del gran siglo*, zv. I, kap. 13, s. 174.

čakal na ďalšie znamenia Božej prozreteľnosti, aby sa mu ukázala ďalšia cesta, ako pracovať na diele posväcovania a formácie kléru. Teda druhým krokom boli Utorkové konferencie.

II. Utorkové konferencie

Aj keď mali duchovné cvičenia pre kandidátov kňazstva veľký úspech, Vincent si uvedomil, že bez pokračovania v permanentnej formácii toto dielo prinesie iba malé ovocie. Preto sa pýtal: Ako pokračovať v tomto diele, aby sa zabezpečila trvácnosť? Ako udržať oheň, ktorý bol zapálený veľkou chuťou žiť hodne ako kňaz a aby tento oheň nezhasol? Vincent našiel prostriedok v diele Utorkových konferencií.

1. Začiatky

Myšlienka, aby sa kňazi schádzali v rámci permanentnej formácie, pochádza od kňaza, ktorého meno nepoznáme. Ten mu navrhol, že by bolo dobré začať dielo, ktoré by udržalo milosť sviatostnej vysviacky a ktoré by ich povzbudzovalo žiť v zhode so svätosťou svojho povolania.³⁹ Ako nám o tom hovorí Abelly, kňazom, ktorí boli čerstvo vysvätení a u Vincenta si vykonali predtým duchovné cvičenia, Vincent navrhol, aby dávali ľudové misie murárom a tesárom, ktorí pracovali na stavbe kláštorného kostola z rehole Navštívenia Panny Márie v Paríži.⁴⁰ Tieto misie mali veľký úspech a keď Vincent videl zápal a horlivosť v kázni a poučeníach, rozhodol sa pozvať každého kňaza osobne do domu sv. Lazára a dohodol s nimi stretnutie na 11. júna 1633.⁴¹

Oni toto pozvanie prijali a dohodli sa, že sa budú schádzať každý pondelok o druhej poobede.⁴² Kňazi na prvom stretnutí hovorili o cirkevnom duchu, o dôvodoch, prečo ho mať, čo to je, ako ho nadobudnúť, zachovať si ho a rásť v ňom.⁴³ Keďže sa nám nezachoval žiaden dokument ani žiaden záznam z Utorkových konferencií, môžeme iba bádať v listoch napísaných sv. Vincentom a v životopise u Abellyho, čo bolo témou stretnutí. Vincent hovoril o vznešenosti kňazstva, potom poukázal na nešťastie kňazov, ktorí zanechávajú svoju prvotnú horlivosť a nasiaknu duchom sveta. Povzbudzoval ich, aby si sami hľadali prostriedky, ako zostať vernými duchu svojho povolania.⁴⁴ Konkretizovali si detaily fungovania konferencií a dohodli sa, že sa budú schádzať v utorky v opátstve sv. Lazára. Odtiaľ názov: Utorkové konferencie.⁴⁵

Ustálili si, čo si zachovajú ako minimum: vstávať v tú istú hodinu, venovať sa meditácii, slúžiť sv. omšu, meditatívne čítať Nový Zákon, robiť si partikulárne i večerné spytovanie svedomia, čítať duchovnú literatúru, konať si ročne duchovné cvičenia, každý týždeň prichádzať na konferencie do sv. Lazára, kde sa budú rozoberať výlučne duchovné témy týkajúce sa povinností, čností a služby dobrého kňaza. Vincent im dal

³⁹ SVP, I, s. 253 – 254.

⁴⁰ SVP, I, s. 163.

⁴¹ ABELLY, Luis. *Vida del venerable Siervo de Dios, Vicente de Paúl*, zv. II, kap. 3, s. 247.

⁴² SVP, I, s. 252.

⁴³ ABELLY, Luis. *Vida del venerable Siervo de Dios, Vicente de Paúl*, zv. II, kap. 3, s. 387.

⁴⁴ ABELLY, Luis. *Vida del venerable Siervo de Dios, Vicente de Paúl*, zv. II, kap. 3, s. 386 – 387.

⁴⁵ COSTE, Pedro, CM. *El señor Vicente, El gran santo del gran siglo*, zv. I, kap. 13, s. 178 – 179.

mesiac na rozmyslenie.⁴⁶ Dielo sa stretlo s veľkým ohlasom v Paríži, ale tiež boli takí, ktorí sa na to pozerali s nedôverou. Dokonca Alanovi de Solminihac, biskupovi v Cahors, otec nuncius zakázal ísť na stretnutie Utorkových konferencií.⁴⁷

2. *Úloha Vincenta de Paul*

Toto dielo dopĺňa predchádzajúce dielo. Nešlo o to, aby počúvali každý utorok Vincenta de Paul. Všetci boli protagonistami týchto konferencií a venovali sa téme, na ktorej sa dohodli predchádzajúci týždeň pod Vincentovým vedením, alebo niekým, koho on poveril.⁴⁸

Podľa Abellyho bol zaužívaný spôsob vyjadrovania v rodinnom duchu – jednoducho a ponížene. Vincent bol v tomto všetkým príkladom. Jeho spôsob reči bol bez prikrášľovania a jednoduchý, ale na druhej strane zapálený a nadchýnajúci. Nezvykol nič pridávať, alebo len minimum k tomu, čo niekto povedal. Bolo zakázané robiť krásne prednášky, aby sa niekto ukázal učený, alebo aby ukázal dôvtip, „ale hľadala sa iba Božia sláva a česť, duchovný pokrok ostatných a vlastné poníženie a zahanbenie“.⁴⁹

Vincent – verný čnosti poníženosti – povedal, že nie on vymyslel toto dielo, ale len uviedol do pohybu dielo, ktoré Boh chcel. Vie, že v Paríži sa kňazi stretávajú, aby rozprávali o doktrínálnych otázkach, ale hovorí o tom, že nepozná také, kde by sa rozprávalo o „čnostiach vlastných ich stavu“.⁵⁰ A Vincent nepovažuje toto dielo za svoje osobné a súkromné, ale za dielo celej Misijnej spoločnosti.⁵¹

3. *Ovocie*

Až do jeho smrti sa na Utorkových konferenciách zúčastňovalo okolo 250 kňazov, z nich sa dvadsiati dvaja stali biskupmi.⁵² A táto tradícia pokračovala u sv. Lazára až do roku 1792, keď bolo opátstvo napadnuté a vypálené.⁵³

Najvýznamnejší kňazi hlavného mesta považovali za česť byť prijatí do Utorkových konferencií. Združenie kňazov umožnilo vznik ďalším podobným združeniam – založeným v iných diecézach⁵⁴ – a kráľ vyberá kandidátov na biskupov práve spomedzi nich.⁵⁵

Členovia Utorkových konferencií sa nielen schádzali v dome sv. Lazára, ale dávali aj misie. Takto spolupracovali s Misijnou spoločnosťou a dávali misie v nemocniciach a štvrtiach Paríža s veľkým úspechom.⁵⁶ Duch vincentínskeho misijného apoštolátu sa preniesol aj na kňazov z Utorkových konferencií na miesta, kde ich misionári Misijnej

⁴⁶ SVP, X, s. 144.

⁴⁷ SVP, II, s. 481.

⁴⁸ REDIER, Antonio, CM. *Vicente de Paúl, todo un carácter*, s. 120 – 121.

⁴⁹ ABELLY, Luis. *Vida del venerable Siervo de Dios, Vicente de Paúl*, zv. II, kap. 3, s. 388.

⁵⁰ SVP, XI, s. 708.

⁵¹ SVP, XI, s. 587.

⁵² ANONYM, Espiritualidad o experiencia espiritual, In *Anales*, 1977, roč. 85, č. 3, s. 272.

⁵³ REDIER, Antonio, CM. *Vicente de Paúl, todo un carácter*, s. 122.

⁵⁴ ABELLY, Luis. *Vida del venerable Siervo de Dios, Vicente de Paúl*, zv. II, kap. 3, s. 396 – 398.

⁵⁵ SVP, I, s. 432.

⁵⁶ ABELLY, Luis. *Vida del venerable Siervo de Dios, Vicente de Paúl*, zv. I, kap. 27, s. 132.

spoločnosti na základe konštitúcií nesmeli dávať.⁵⁷ Ako nám to podáva Abelly, kňazi Utorkových konferencií dávali misie v Paríži v nemocniciach QuinzeVingts, de Petites Maisons, Nemocnici pre galejníkov, v la Tournelle a dávali duchovnú útechu biednym chorým v Hôtel-Dieu v Paríži.⁵⁸

Najväčšími akciami, do ktorých sa pustili kňazi z Utorkových konferencií, boli misie na kráľovskom dvore v San Germain en Laye v januári a februári 1638.⁵⁹ Ďalšie misie dávali na predmestí Paríža v Saint-Germain v roku 1641. Toto predmestie bolo vykričanou zónou nielen Paríža, ale celého Francúzska a bolo útočiskom pre voľnomyšlienkarov, ateistov a pre spodinu spoločnosti.⁶⁰

Je isté, že dielo Utorkových konferencií bolo snahou, skutočným a účinným nástrojom v diele reformy kléru vo Francúzsku s vplyvom na ďalšie krajiny, hlavne Taliansko. Bolo prostriedkom, ako premôcť zlozvyky a štýl života kňazov oddaných nerestiam, biedne vzdelaným, žijúcim v konkubinate atď. Vincent ale hľadal ešte ďalší prostriedok a našiel ho v diele seminárov.

III. Seminára

V časoch Vincenta de Paul do seminárov vstupovali synovia mešťanov a v mnohých prípadoch bez povolenia, len aby zadost' učinili prianiu rodičov, na druhej strane boli vylúčení synovia chudobných rodičov bez toho, aby niekto skúmal, či majú inklinácie a dispozície pre kňazský stav. A ako to hovorí Abelly, aj vedenie seminárov tiež nebolo v tých najvhodnejších rukách, ale takých „*ktorí vedeli lepšie intrigovať*“. *A tak bolo možné vidieť, že sväté zábery Koncilu boli defraudované a Cirkev vo Francúzsku ochudobnená o pomoc, ktorú mohla z nich čerpať*.⁶¹ Preto Vincent premýšľal nad vytvorením seminára pre tých, ktorí aspirujú na kňazstvo, ale majú inklináciu ku kňazskému stavu a sú z chudobných rodín. A to všetko v základnej línii Misijnej spoločnosti: evanjelizovať chudobných.

Hoci Utorkové konferencie boli pokračovaním diela duchovných cvičení pre kandidátov kňazstva, čoskoro sa ukázalo, že cieľ a dosiahnutie cieľa si vyžadoval, aby duchovná a služobná výchova trvala dlhšie a šla viac do hĺbky. Bolo nevyhnutné pripraviť tých, ktorí mali povolanie pre službu v Cirkvi, ako vedomosťami, tak aj v zbožnosti.

To, čo prináša formácia v seminári, nie je len odovzdávanie náuky z teologických disciplín, ale prehĺbuje aj život v spoločenstve, chráni pred nebezpečenstvami sveta a formuje v praxi kresťanské čnosti a zbožné návyky pod vedením a bdením múdрых kňazov, schopných rozlíšiť medzi kňazskými dušami a tými, ktorí nesmú vstúpiť do presbytéria.

Uzávery a odporúčania Tridentského snemu neboli uvedené do praxe ihneď. Vincent de Paul, ktorý ich poznal, pochopil, že dielo seminárov je veľmi dôležitým faktorom pre katolícku reformu. Kandidáti kňazstva sa vedomostne pripravovali na

⁵⁷ CALVET, Jean, CM. *San Vicente de Paúl*, Salamanka : CEME, 1979, s. 100.

⁵⁸ ABELLY, Luis. *Vida del venerable Siervo de Dios, Vicente de Paúl*, zv. II, kap. 3, s. 391 – 392.

⁵⁹ SVP, I, s. 457.

⁶⁰ ABELLY, Luis. *Vida del venerable Siervo de Dios, Vicente de Paúl*, zv. II, kap. 3, s. 394.

⁶¹ ABELLY, Luis. *Vida del venerable Siervo de Dios, Vicente de Paúl*, zv. II, kap. 5, s. 413.

univerzitách alebo v kolégiách, kde dostávali formáciu „váženého a múdreho“ muža, ale žili s ostatnými študentmi, ktorí si žili uvoľneným štýlom života, a teda nemali formáciu, aby z nich boli „Boží muži“. ⁶²

Diela duchovných cvičení pre kandidátov kňazstva a Utorkových konferencií boli konsekvenciou čítania znamení Božej prozreteľnosti vo svetle viery. Ale môžeme povedať to isté o diele seminárov? Môžeme Vincentovi pripísať zriadenie prvých seminárov vo Francúzsku? Akú úlohu v tomto procese zohrával Vincent de Paul a aké modely ponúkal?

Predtým, ako si dáme odpoveď na tieto otázky a ukážeme, akú formáciu ponúkal Vincent mladým klerikom v seminári, bude vhodné, aby sme si naznačili, ako ho viedla Božia prozreteľnosť k vytvoreniu diela seminárov.

1. Začiatky

Vincent už počas svojho pôsobenie vo farnosti v Clichy (1612 – 13) vytvoril malú klerickú školu. ⁶³ Jeho skúsenosti s nevzdelanými a nerestnými kňazmi, s akými sa stretával na misiách, mu robila starosti stále viac a viac.

Keď sa v roku 1632 Misijná spoločnosť presídlila z kolégia Bons-Enfants do opátstva sv. Lazára, Vincent premýšľal, či by nemohol lepšie využiť prázdne budovy, ako v nich založiť seminár, teda akúsi školu pre deti, ktoré by mohli byť kňazmi. To sa zrealizovalo v roku 1636. Abelly o tom píše: „Mladí klerici sa tam učili čítať a písať a boli formovaní k dobrým návykom, aby sa stali schopnými a hodnými stavu, ku ktorému smerovali,“ ale Vincent musel uznať, že „ovocie seminárov pre mladých klerikov bolo malé alebo žiadne, kvôli dlhému času, ktorý uplynie od vstupu do seminára po dosiahnutie veku na svätenie“. ⁶⁴

Výsledok tejto snahy bol úbohý a Vincent hľadal príčiny tohto neúspechu. Čoskoro prišiel k záveru, že deti, ktoré sú prijímané veľmi mladé do seminára, nie sú schopné využiť formáciu, ktorú sa im snažili odovzdať. Povie: „*Je veľký rozdiel, prijímať ich dvadsať, dvadsaťpäť alebo tridsaťročných. V Bons-Enfants ich máme dvadsaťdva, ale medzi nimi len troch alebo štyroch, ktorí by mohli pokračovať, a je malá nádej, že vydržia aj napriek starostlivosti, s akou sa im venujeme*“. ⁶⁵

Verný svojej praxi nikdy nepredbiehať zámery Božej prozreteľnosti, vždy čakal na akýkoľvek impulz, ktorý by mohol považovať za vyjadrenie Božej vôle. Dve udalosti mu ju nakoniec ukázali. Prvou bolo prostredníctvom ženevského biskupa a druhou žiadosť kardinála Richelieu.

Justo Gúerin, biskup Ženevy, bol veľmi spokojný so službou misionárov vo svojej diecéze, ⁶⁶ a preto sa rozhodol, že im zverí formáciu kléru a zriadi v Annecy seminár. Ako prvý bol tam vyslaný Luis Lebreton, ktorému Vincent napísal 3. februára 1641 a podal

⁶² COSTE, Pedro, CM. *El señor Vicente, El gran santo del gran siglo*, zv. I, kap. 13, s. 170 – 172.

⁶³ ABELLY, Luis. *Vida del venerable Siervo de Dios, Vicente de Paúl*, zv. I, kap. 6, s. 28.

⁶⁴ ABELLY, Luis. *Vida del venerable Siervo de Dios, Vicente de Paúl*, zv. I, kap. 31, s. 149.

⁶⁵ SVP, II, s. 386.

⁶⁶ SVP, II, s. 46; II, s. 168.

niekoľko rád. Vincent mu odporúča, aby nemal v jednom dome deti a seminaristov, ktorí už majú za sebou skúšky z humanitných vied.⁶⁷ Seminár bol otvorený v októbri 1641 pod vedením kňazov Misijnej spoločnosti a bol, ak už nie prvým, iste jedným z prvých vyšších seminárov vo Francúzsku.⁶⁸

Vincent ale očakával jasnejšie znamenie Prozreteľnosti, aby vedel, čo má robiť v Paríži. Raz sa kardinál Richelieu opýtal Vincenta, ako by sa dala zabezpečiť formácia vzdelaného, kompetentného a zároveň čnostného kléru. Vincent mu odpovedal, ako to zaznačil Abelly, „že po duchovných cvičeniach pre kandidátov kňazstva a duchovných konferenciách pre kňazov, ktoré sa konali na viacerých miestach, sa mu zdalo, že chýba už len vytvorenie seminárov v diecézach, nie tak pre mladých klerikov, čo prináša veľmi neskoré a neisté ovocie, ako skôr pre tých, ktorí už vstúpili, alebo mali úmysel čoskoro nastúpiť cestu k prijatiu svätení, s cieľom cvičiť sa rok alebo dva v čnostiach, modlitbe, v posvätnnej službe, v ceremóniách, speve, vysluhovaní sviatostí, katechéze, kázaní a v ostatných činnostiach vlastných kňazom, ako aj v rozlišovaní záležitostí svedomia a ďalších dôležitých častí teológie“.⁶⁹

Kardinál Vincenta povzbudil, aby sa do diela pustil a dal mu na začiatok tisíc eskudov.⁷⁰ Vo februári 1642 Vincent začal v Bons-Enfants s prvými seminaristami vyšší a nižší seminár.⁷¹ Seminaristi bývali oddelene od mladších žiakov, mali iný denný program i učiteľov. V roku 1645 Vincent presídlil seminaristov študujúcich humanitné vedy, aj tých z malého seminára, na pozemok blízko sv. Lazára a nazval dom „Sv. Karol“, podľa sv. Karola Boromejského, so zámerom urobiť z kolégia Bons-Enfants vyšší seminár vo vlastnom zmysle slova.⁷²

Vincent takmer simultánne otvorí semináre v Annecy (1641) a v Bons-Enfants (1642) s cieľom dať tým, čo sa chcú stať kňazmi, analogickú formáciu, akú dával na duchovných cvičeniach pre kandidátov kňazstva, ale dlhšiu, a teda solídnejšiu a trvanlivejšiu. Vincent vyslal svojich spolubratov do Annecy, aby viedli seminár, a on sám sa venoval seminárom v Bons-Enfants a u Sv. Karola.⁷³

2. Semináre a misie: dvojaký cieľ Misijnej spoločnosti.

Vincent jasne vidí, že Boh ho povoláva k tomuto dielu, ale tiež si je vedomý, že sa mu musí venovať tak, aby pritom nezanedbával dielo dávania misií. Bernardovi Codoingovi napísal: „*Tridentský koncil veľmi odporúča toto dielo, a my sme sa oddali Bohu, aby sme mu slúžili všade, kde nám to bude možné*“.⁷⁴

⁶⁷ SVP, II, s. 126.

⁶⁸ MEZZADRI, Luigi, CM. San Vicente de Paúl y la religiosidad popular, In LÓPEZ MASIDE, José María, CM. (ed.) *Vicente de Paúl, Inspiración permanente*. Salamanka : CEME, 1982, s. 107 – 109.

⁶⁹ ABELLY, Luis. *Vida del venerable Siervo de Dios, Vicente de Paúl*, zv. I, kap. 31, s. 149 – 150.

⁷⁰ SVP, II, s. 190.

⁷¹ ABELLY, Luis. *Vida del venerable Siervo de Dios, Vicente de Paúl*, zv. I, kap. 31, s. 150.

⁷² COSTE, Pedro, CM. *El señor Vicente, El gran santo del gran siglo*, zv. I, kap. 13, s. 175 – 176.

⁷³ ROMÁN, José María, CM. Las fundaciones de San Vicente. In *Vincentiana*, 1984, roč. 28, s. 482 – 486.

⁷⁴ SVP, II, s. 190.

Prišiel na to, že dielo seminárov je najlepším prostriedkom na reformu kléru,⁷⁵ hoci ho vždy spája s dielom dávania misií. Tomu istému kňazovi napíše, že plne s ním súhlasí, že sa treba venovať seminárom a že tak bude dielo misií účinnejšie.⁷⁶ Spolubratovi Ferminovi Get napíše v roku 1659: „*Ak sú kňazi dobrí, aj ľudia budú takí a aj heretici sa obrátia*“.⁷⁷

Kľúčovú Vincentovu myšlienku o diele seminárov môžeme nájsť v liste Františkovi Fournierovi, kňazovi Misijnej spoločnosti, ktorý pracuje v Agene, z roku 1654: „*Pracovať na formácii dobrých farárov a dobrých kňazov, ktorí neskôr pôjdu vyučovať ľudí na vidieku a povzbudzovať ich, aby viedli dobrý život, je sprostredkované pracovať na spáse biedneho ľudu na vidieku. Aspoň máme mať tento úmysel a túto nádej*“.⁷⁸

Od roku 1648 semináre a misie sú dve základné diela Misijnej spoločnosti.⁷⁹ Vincent sa tak oduševnil pre toto dielo, že niektorým spolubratom, ktorí nechceli pracovať v seminároch, povedal, že sľub pracovať počas celého života na spáse biednych ľudí na vidieku nebráni v tom, aby sa venovali seminárom. Podľa neho by bolo veľkým sebaklamom nechcieť sa venovať výchove dobrých kňazov, „*lebo niet nič lepšie ako dobrý kňaz, ktorému Pán dáva moc nad svojím telom, moc odpúšťať hriechy atď. Mój Bože! Aká to moc! Aká dôstojnosť! To nás zväzuje k tomu, aby sme slúžili tomuto tak svätému a vznešenému stavu*“.⁸⁰

3. Modely seminárov v Paríži

Simultánne s otvorením seminára v Bons-Enfants, Olier otvoril seminár v parížskej farnosti sv. Sulpícia a opäť Bourdoise už pred niekoľkými rokmi otvoril farský seminár sv. Mikuláša. Načo ešte Vincent k týmto už zriadeným inštitúciám pridal ďalší seminár? Predstavíme si zdôvodnenie.

3.1. Seminár – kolégium Olieru

V roku 1611 Pierre de Bérulle zriadil v Paríži oratórium a za hlavný cieľ mu dal „dbať na dokonalosť kňazského stavu, byť naďalej podriadení biskupom v úlohách posvätenej služby, venovať sa formácii klerikov a kultivovať ich poznanie“.⁸¹ Vo svojich kolégiách vyučovali teológiu. V roku 1616 už viedli v Paríži dva semináre. Nástupca Bérulleho v úrade predstaveného Oratória otec Condren zveril dielo seminárov Juanovi Santiagovi Olierovi, ktorý bol členom Utorkových konferencií.⁸² V roku 1642 Olier prijal pastoračnú starostlivosť vo farnosti sv. Sulpícia v Paríži a oddelil sa od Oratória. Zriadil Oratórium sv. Sulpícia. Začal presadzovať model seminára spojeného s farnosťou, ale neskôr sa

⁷⁵ SVP, VI, s. 394.

⁷⁶ SVP, II, s. 313.

⁷⁷ SVP, VIII, s. 8.

⁷⁸ SVP, V, s. 77.

⁷⁹ SVP, III, s. 251; V, s. 463.

⁸⁰ SVP, XI, s. 391.

⁸¹ COSTE, Pedro, CM. *El señor Vicente, El gran santo del gran siglo*, zv. I, kap. 13, s. 172.

⁸² SVP, XI, s. 577.

priklonil k inému modelu; seminár – kolégium, kde sa kládol hlavný dôraz na vedomosti, ale nevychovali k praktickej službe.⁸³

3.2. Seminár – farnosť opáta Adriána Bourdoise

Bourdoise bol tak znechutený zvykmi a spôsobmi kléru svojej doby, že zasvätil celý život formácii počestného kléru. Jeho vízia spočívala v organizovaní komunít kňazov vo farnostiach, aby sa zabezpečila pastoračná starostlivosť veriacim. Všetko v závislosti na farárovi. V roku 1612 vytvoril z desiatich kňazov asociáciu, ktorá mala tri ciele: vzdelávať sa v povinnostiach vlastných kňazskému stavu, dbať na výzdobu chrámov a správne vykonávať posvätné úkony. V roku 1618 jeho komunita prijala medzi seba mladých klerikov, aby ich formovala. Potom sa premiestnili do domu neďaleko Kostola sv. Mikuláša du Chardonnet. Seminár bol v roku 1631 schválený parížskym arcibiskupom a o rok neskôr uznaný kráľom.⁸⁴

Vincent hodnotí ich formáciu takto: „*Skúsenosť nám ukazuje, že je vhodné, aby sme tam, kde je seminár, mali aj farnosť, aby sa v nej seminaristi mohli cvičiť, a tak lepšie chápali, ako farnosť funguje nielen z teórie, ale hlavne z praxe. Dobrý príklad tejto praxe vidíme u sv. Mikuláša de Chardonnet, odkiaľ vychádzajú kňazi dobre pripravení na službu vo farnosti, lebo sa v tom už vopred cvičili (...)* Je veľký rozdiel medzi špekulovaním a praxou.“⁸⁵

Vincent si vo svojom denníku 18.9.1660 zaznačí svoje úvahy a porovnanie medzi formáciou u sv. Mikuláša a u sv. Sulpícia. „*U sv. Mikuláša sa nevenujú vysokým úvahám, ale skôr smerujú k práci vo vinici. (...) Preto kladú dôraz na: 1) vždy sa venovať precvičovaniu; 2) byť ponížení, zametať, umývať riad, umývať podlahu, atď. (...) V tomto ich musíme napodobňovať. (...) Nikdy nevyučovali scholastiku, ale výlučne morálnu teológiu a konferencie o praxi*“.⁸⁶

Model Vincenta de Paul

Môžeme teda povedať, že Vincent viac inklinuje k modelu sv. Mikuláša ako k modelu sv. Sulpícia. Cvičenie sa v dišputách a vznešené štúdium sami osebe poslúžia len minimálne, ak vôbec pri príprave dobrých farárov. Podľa Vincenta cieľom seminára je počas bližšie nešpecifikovaného obdobia⁸⁷ poskytnúť tým, ktorí ašpirujú na kňazstvo, trojakú formáciu: intelektuálnu, morálnu a profesionálnu. To sa dosahuje nadobúdaním vedomostí, čností a praktických skúseností.⁸⁸

Najúčinnejším spôsobom dobrej formácie seminaristov nie sú prednášky a písanie si poznámok, lebo kníh je už v tej dobe dost, ale opakovanie matérie, kým ju nepochopia a neosvoja si ju. „*ak sa to bude robiť niekoľkokrát, veci si navždy zapamätajú*“.⁸⁹ Túto metódu by sme mohli nazvať katechetickou.

⁸³ SVP, X, s. 227, IV, s. 182.

⁸⁴ COSTE, Pedro, CM. *El señor Vicente, El gran santo del gran siglo*, zv. I, kap. 13, s. 172.

⁸⁵ SVP, VII, s. 220.

⁸⁶ SVP, X, s. 227 – 228.

⁸⁷ SVP, III, s. 222.

⁸⁸ MEZZADRI, Luigi, CM. *San Vicente de Paúl y la religiosidad popular*, s. 107 – 109.

⁸⁹ SVP, II, s. 179.

4. *Ovocie*

Ako to zhrnul José María Román v diele *Životopis sv. Vincenta de Paul*, vincentínska myšlienka vyššieho seminára, ak môžeme nazvať skutočnosť, ktorá vtedy vznikla, bola pokračovaním a rozvíjaním diela duchovných cvičení pre kandidátov kňazstva. Semináre XVII. storočia by sme mohli volať „semináre kandidátov svätení“. Hoci duchovné cvičenia pred vysviackou prinášali ovocie, predsa desať alebo dvanásť dní je málo, aby sa kandidátom odovzdala formácia, ktorú potrebovali. Na základe idey Vincenta de Paul niektorí biskupi začali predlžovať obdobie prípravy na vysviacku najprv na jeden až dva mesiace, potom na šesť. Neskôr sa čas zdvojnásobil a stalo sa záväzným byť v seminári pred prijatím diakonátu a druhýkrát pred kňazskou vysviackou. Nakoniec toto obdobie prípravy trvalo dva alebo tri roky. Tak to bolo vo všeobecnosti.“⁹⁰

Vincent naznačuje, že formácia musí byť prípravou na praktický život. Hovorieval, že kňazi majú byť poučení nielen „vo vedomostiach, aby ich mali, ale aj v čnostiach, aby ich praktizovali“.⁹¹ Kňaz, ktorý vyjde zo seminára, mal by vedieť vysluhovať sviatosti, kázať, vykonávať všetky služby, ktoré mu prináležia, aby bola jeho práca na spásu duší účinná.⁹²

Vincent – považujúc seminár za školu kňazskej svätosti – nechcel od neho nikoho dišpenzovať, hoci by sa seminaristi javili neviem ako vzdelaní a zbožní.

IV. *Duchovné cvičenia pre kňazov*

Simultánne s duchovnými cvičeniami pre kandidátov kňazstva, Utorkovými konferenciami a seminármi spustil v roku 1635⁹³ Vincent ďalší spôsob, ako prispieť k reforme kléru svojej doby: duchovné cvičenia pre kňazov v dome sv. Lazára. Tieto integrovali vo veľkej miere náhodných individuálnych exercitantov prijímaných každý deň u sv. Lazára. Vincent premýšľal nad organizovaním spoločných duchovných cvičení pre kňazov, aby sa každý rok obnovovali v duchu, ktorého si nadobudli v niektorom inom z jeho diel. Boli ako renovácia prijatej formácie a boli určené k tomu, aby sa ovocie stalo trvalým.

1. *Začiatky*

Od samého začiatku dom sv. Lazára slúžil ako centrum pre konanie duchovných cvičení pre rôzne skupiny ľudí.⁹⁴ Mnohí prichádzali, aby mali osôh z duchovných cvičení, ktoré im boli ponúkané. Už pred rokom 1635 sa v opátstve sv. Lazára začalo s prijímaním osôb, ktoré si túžili vykonať exercície. Prvým, kto túto možnosť využil, bol Juan Coqueret, starý Vincentov priateľ, človek z blízkosti Vincentovho spovedníka Duvala a profesor teológie v Kolégiu v Navarre. Keď si ich vykonal on, vyslal seminaristov z Navarry, aby si

⁹⁰ ROMÁN, José María, CM. *San Vicente de Paúl, I, Biografía*, s. 378 – 379.

⁹¹ SVP, XI, s. 390.

⁹² SVP, XI, s. 576.

⁹³ ABELLY, Luis. *Vida del venerable Siervo de Dios, Vicente de Paúl*, zv. II, kap. 4, s. 402.

⁹⁴ ABELLY, Luis. *Vida del venerable Siervo de Dios, Vicente de Paúl*, zv. II, kap. 4, s. 399.

ich vykonali tiež. Jeden exercitant pritiahol ďalšieho a dielo, tak ako všetky ostatné, rástlo samo od seba, v čom Vincent videl, že to chce Božia prozreteľnosť.⁹⁵

Príčinou úspechu bolo, že v misionári poskytovali tieto duchovné cvičenia zadarmo, na účet domu bez toho, aby na to bola zriadená nejaká základina.⁹⁶ Práve kvôli tomu a kvôli duchovným cvičeniam pre kandidátov kňazstva bol dom sv. Lazára vždy zadlžený a preplnený.⁹⁷

Ako sme naznačili v časti o Utorkových konferenciách, dielo reformy a formácie kňazov začalo s význačnými duchovnými z Paríža v júli 1633.⁹⁸ Tí sa zaviazali, že si budú konať duchovné cvičenia každý rok a vykonajú si pri nich aj generálnu spoveď z minulého života. Ak si ju už v živote vykonali, stačilo, keď si vykonali za obdobie od poslednej.⁹⁹

Vincent premýšľal nad ponukou tejto možnosti – vykonať exercície hlavne kňazom –, lebo do tej doby si ich konali iba laici zo všetkých spoločenských vrstiev.¹⁰⁰ Chcel zaviesť spoločné cvičenia pre kňazov. Ale táto idea stroskotala kvôli ekonomickým problémom a kvôli nesúhlasu arcibiskupa Paríža. Utorkové konferencie mali akčný rádius veľmi obmedzený, hoci z tejto inštitúcie vyšlo mnoho biskupov a kňazov s vysokou úrovňou zbožnosti a vedomostí. Ale títo kňazi nepredstavovali celé duchovenstvo Francúzska, ba ani samého Paríža. Preto chcel Vincent ešte viac rozšíriť akčný rádius formácie kléru. Ako hovorí jeho životopisec Coste, „to, čo Vincent nemohol uskutočniť v Paríži, mohol to realizovať v ostatných provinciách prostredníctvom svojich žiakov“.¹⁰¹

2. Definícia a cieľ

Čím sú pre Vincenta duchovné cvičenia? Na prvom mieste Božie dielo. Vincent pripisoval rôzne diela Božej vôle. To isté je aj v tomto prípade. Na druhej strane tvrdí, že to nie je jeho dielo, ale dielo Misijnej spoločnosti.¹⁰²

Čo rozumel Vincent pod slovom duchovné cvičenia? Aký je ich cieľ? *“Pod týmto slovom duchovné cvičenia máme rozumieť zrieknutie sa všetkých časných zamestnaní a záležitostí, aby sa seriózne venoval spoznaniu vnútra, skúmaniu stavu nášho svedomia, meditovať, kontemplanovať a tak pripraviť našu dušu, aby sa očistila od všetkých hriechov a všetkých zlých náklonností a spoznať Božiu vôľu. A keď ju spoznáme, odovzdať sa jej, zjednotiť sa s ňou a tak napredovať a nakoniec dospieť k osobnej dokonalosti.”*¹⁰³

Abelly komentuje tieto Vincentove slová a hovorí, že cieľom týchto duchovných cvičení je „úplne obnoviť vnútorného človeka, očistiť ho od hriechov, od všetkých zlých zvykov, nerestných náklonností, neusporiadaných vášní a ostatných chýb a nedokonalostí,

⁹⁵ ROMÁN, José María, CM. *San Vicente de Paúl*, I, *Biografía*, s. 362.

⁹⁶ SVP, XI, s. 710.

⁹⁷ ABELLY, Luis. *Vida del venerable Siervo de Dios, Vicente de Paúl*, zv. II, kap. 4, s. 402.

⁹⁸ SVP, I, s. 253-254.

⁹⁹ SVP, X, s. 143.

¹⁰⁰ ABELLY, Luis. *Vida del venerable Siervo de Dios, Vicente de Paúl*, zv. II, kap. 4, s. 401 – 403.

¹⁰¹ COSTE, Pedro, CM. *El señor Vicente, El gran santo del gran siglo*, zv. II, kap. 31, s. 229.

¹⁰² SVP, XI, s. 77.

¹⁰³ SVP, X, s. 183.

otvoriť oči duše a spoznať jasnejšie zvláštne povinnosti svojho stavu, aby sa konali lepšie. Získať si čnosti, ktoré mu prislúchajú a uviesť ich do života. A hlavne sa solídne usadiť v skutočnej láske, ktorá zjednotí jeho srdce a všetky mohutnosti duše s Bohom.“¹⁰⁴

Vincent svojim misionárom prízvukoval, že majú poučiť tých, ktorí prichádzajú na exercície, že cieľom duchovných cvičení je dosiahnutie dokonalosti: „stať sa dokonalým kresťanom a dokonalým vo svojom povolaní: dokonalým študentom, ak je niekto študentom. Dokonalým vojakom, ak je vojak, dokonalým sudcom, ak je mužom spravodlivosti, dokonalým kňazom ako sv. Karol Boromejský, ak je kňazom“.¹⁰⁵

Podľa Vincenta je to dielo nad iné diela, väčšie ako stvorenie sveta, lebo tu ide o pretvorenie hriešnika na spravodlivého, nerestného človeka na dokonalého. Stvorenie sveta nie je také ťažké, lebo „on riekol a stalo sa“ (Ž 33, 9). „Nič“ nemôže odporovať Bohu. Ale pri tomto diele sa všetko stavia proti úmyslom Božím: vôľa hriešnika, jeho náklonnosti, jeho vášne, jeho pokušenia.¹⁰⁶ Ide o to, aby v nich zomrel starý Adam, aby si obliekli Ježiša Krista.¹⁰⁷

3. Úloha Vincenta de Paula a ovocie

Kým Vincent žil, bol direktorom duchovných cvičení on. Vyberal témy, viedol a doprevádzal exercitantom počas meditácií, na prednáškach, pri výbere duchovnej literatúry, počas modlitieb i pri spytovaní svedomia. Podľa svedkov Vincent vystupoval v duchu miernosti, láskavosti, radosti a podriadenosti a sám odporúčal tieto postoje a čnosti svojim spolubratom.¹⁰⁸

Ovocie a výhody pre formáciu kléru Vincent zhrnul na konferencii o diele exercícií takto: „Niektoré komunity nám tu posielajú tých, ktorí k nim mienia vstúpiť, aby si vykonali exercície, a aby lepšie preskúmali svoje povolanie skôr, ako by ich prijali. Iní prichádzajú z miest vzdialených desať, dvadsať, ba i päťdesiat míľ, nielen aby sa prišli obnoviť a vykonať si generálnu spoveď, ale aby sa rozhodli pre voľbu života vo svete a postarali sa o prostriedky, ako si spasť dušu. Vidíme aj mnoho farárov a duchovných, prichádzajúcich zo všetkých strán, aby sa utužili vo svojom povolaní a napredovali v duchovnom živote. Prichádzajú všetci a nerobia si starosti, že musia priniesť peniaze, lebo vedia, že ich prijmeme aj bez nich.“¹⁰⁹

Týmto dielom sa kruh formácie diecézneho kléru takmer uzatvára. Každoročné duchovné cvičenia boli zavedené pre klérus ako povinné. Samozrejme, nie všetci využili túto ponuku a prešlo veľa času, kým sa klérus vo Francúzsku obnovil a začal žiť v zhode so svojím povolaním.

¹⁰⁴ ABELLY, Luis. *Vida del venerable Siervo de Dios, Vicente de Paul*, zv. II, kap. 4, s. 400.

¹⁰⁵ SVP, XI, s. 80.

¹⁰⁶ SVP XI, s. 78.

¹⁰⁷ SVP, XI, s. 788.

¹⁰⁸ SVP, XI, s. 72; XI, s. 706.

¹⁰⁹ SVP, XI, s. 710.

V. Rada svedomia

Posledný kamienok v mozaike formácie kléru nachádzame v štyridsiatych a v prvej polovici päťdesiatych rokov XVII. storočia, keď je Vincent menovaný za člena Rady svedomia, ktorá slúžila nato, aby vyberala a menovala kandidátov na biskupov.

Vo Francúzsku bol v platnosti konkordát z roku 1516, ktorý poskytoval kráľovi rozhodujúce slovo pri menovaní biskupov a ďalších vysokých cirkevných predstaviteľov. Kráľ si pri rozhodovaní – s ohľadom na dôležité záležitosti kráľovstva a cirkevnej hierarchie – poslušil ustanovizňou, ktorá sa volala Rada svedomia. Bola to rada zložená z niekoľkých osôb, ktorých úlohou bolo radiť kráľovi vo verejných záležitostiach, ktoré by mohli zaujímať jeho svedomie a hlavne prerozdeľovanie benefícií, hlavne biskupstiev, ktoré mu prislúchalo na základe konkordátu.¹¹⁰

Do tejto rady sa dostal Vincent de Paul na základe priania kráľovnej Anny Rakúskej. Kráľ Ľudovít XIII. v apríli 1643, teda mesiac pred smrťou, požiadal Vincenta, aby mu dal zoznam kňazov z Utorkových konferencií, aby ich vymenoval za biskupov. Anna Rakúska, po smrti svojho manžela, zverila menovanie z veľkej časti jednej z najlepších generácií biskupov, akých kedy Francúzsko malo, práve Vincentovi de Paul.¹¹¹

Vincent vložil do tohto diela celú svoju poctivosť, lásku k Cirkvi a svoju neúnavnú túžbu po reforme kléru. Ak si evanjelizácia chudobných nevyhnutne vyžadovala nový klérus, potom si to vyžadovalo aj nový typ biskupov. On sám to chápal tak, že jeho intervencie v Rade svedomia sa obmedzia výlučne na záležitosti, ktoré sa týkajú duchovenstva a chudobných.¹¹²

1. Menovanie Vincenta de Paul za člena Rady svedomia

Vincent prijal menovanie do Rady svedomia s veľkou nevôľou. Nebol reformátorom spoločnosti a kléru zhora, ale evanjelizátorom zdola medzi chudobnými ľuďmi a kňazmi na dedinách. On sa cítil byť povolaný evanjelizovať a formovať „nižšie duchovenstvo“ a nie formovať lídrov Cirkvi vo Francúzsku. On, Gaskonec z vidieckej a roľníckej rodiny, nechápal svoje poslanie ako Bérulle alebo František Saleský, ktorí boli šľachticmi a inšpirátormi spiritualít. Keď sa dozvedel o menovaní, chcel z Paríža utiecť, ale kráľovná Anna ho prinútila, aby menovanie prijal.¹¹³

Vincent poslúchol a bol členom Rady v rokoch 1643 – 1652. Pravidelne chodil na kráľovský dvor, aby spovedal kráľovských penitentov, alebo aby sa zúčastňoval zasadaní Rady. Ale nikdy sa z neho nestal dvoran.¹¹⁴

Zasadaniam Rady svedomia predsedal kardinál Mazarini, prvý minister kráľovstva a on rozhodoval o tom, ako sa tieto zasadania budú konať a o čom sa bude pojednávať. Rada sa neschádzala pravidelne. Mazarini využíval pomerne často intervaly medzi

¹¹⁰ ROMÁN, José María, CM. *San Vicente de Paúl, I, Biografía*, s. 545 – 546.

¹¹¹ CORERA, Jaime, CM. *La vida de san Vicente de Paúl*, s. 130 – 131.

¹¹² CORERA, Jaime, CM. *La vida de san Vicente de Paúl*, s. 130 – 131.

¹¹³ ABELLY, Luis. *Vida del venerable Siervo de Dios, Vicente de Paúl*, zv. I, kap. 37, s. 171.

¹¹⁴ ROMÁN, José María, CM. *San Vicente de Paúl, I, Biografía*, s. 549.

zasadaniami, aby sám robil menovania, aby neboli pod Vincentovým dohľadom. Boli to malé triky a finty, kde politické záležitosti podriaďoval svojim osobným záujmom a na kľúčové posty umiestňoval seba blízkych ľudí.¹¹⁵

Vincent a Mazarini sledovali rozličné ciele a tie stáli často proti sebe. Na prvom mieste minister dosahoval ciele bez toho, aby sa veľmi trápil nad prostriedkami. Spravodlivosť a kanonické predpisy preňho znamenali maximálne pomoc, ak sa mu hodili do jeho plánov a zámerov. Vincent zase považoval cirkevnú legislatívu a ešte viac morálne princípy za tie, ktoré by mali mať prevahu nad politickými záujmami a v žiadnom prípade by nemali byť obetované. Nešlo iba o nespravodlivé dary, ktoré sa Mazarini chystal darovať, ale tiež menovania synov svojich priateľov za biskupov a opátov s prislúchajúcim materiálnym zabezpečením a hlavne počas obdobia povstania nazývanom Fronda. Preto chcel Mazarini izolovať Vincenta od kráľovnej, a tak mu zabrániť, aby nebola vystavená iným vplyvom ako tomu jeho a dosiahnuť jeho vylúčenie z Rady. Ale to sa mu nepodarilo a kráľovná si zachovala priazeň i úctu voči Vincentovi.¹¹⁶

2. Úloha Vincenta de Paul

Roky, ktoré Vincent prežil ako člen Rady svedomia boli v skutočnosti veľmi plodné. Rade prislúchalo na prvom mieste menovanie cirkevných hodnostárov. Ale tiež iné záležitosti týkajúce sa náboženstva: potlačovanie rúhania a duelov, dohľad nad herézami, cenzúra kníh a teologických spisov.¹¹⁷ Anna Rakúska chápala Radu ako istý druh ministerstva pre duchovné záležitosti.

Ale čo nás najviac zaujíma zo zorného uhla formácie kléru a budúcich generácií biskupov, je rozhodujúca úloha Vincenta de Paul. Opierame sa o text José Mária Romána v jeho životopise Vincenta de Paul, v ktorom hovorí, že Vincent navrhol dôležité normy pre menovanie biskupov a opátov:

- Nemenovať ako kandidátov na biskupa takých, ktorí nie sú aspoň rok kňazmi a nemenovať za opátky tie rehoľnice, ktoré nedovršili dvadsaťtri rokov a päť rokov od zloženia sľubov.

- Vždy redigoval zoznam kandidátov podľa zásluh, schopností, nevyhnutnosti a dosiahol, že boli menované vhodné osoby a tých predstavil kráľovnej.¹¹⁸

Vincentovo pôsobenie v Rade svedomia malo veľký vplyv na obnovu Cirkvi vo Francúzsku. Formoval kandidátov kňazstva, venoval sa Utorkovým konferenciám, viedol duchovné cvičenia a dielo seminárov, mal veľký vplyv na menovania, takže za desať rokov v Rade svedomia dosiahol, že jedna generácia nových a hodných biskupov, opátov, kanonikov, priorov, farárov a kaplánov obsadila kľúčové miesta v cirkevnej hierarchii a vniesol tak všade ducha reformy. Efekty zmeny bolo vidieť čoskoro.

¹¹⁵ ROMÁN, José María, CM. *San Vicente de Paúl, I, Biografía*, s. 554.

¹¹⁶ COSTE, Pedro, CM. *El señor Vicente, El gran santo del gran siglo*, zv. III, kap. 48, s. 65 – 70.

¹¹⁷ COSTE, Pedro, CM. *El señor Vicente, El gran santo del gran siglo*, zv. III, kap. 48, s. 71 – 77.

¹¹⁸ ROMÁN, José María, CM. *San Vicente de Paúl, I, Biografía*, s. 552 – 553.

RESUMÉ

Vincent de Paul po odkrytí svojho povolania a svojho miesta v živote Cirkvi vo Francúzsku priložil ruku k dielu a bol neúnavným misionárom na vidieku. Vidiac ovocie ľudových misií odmietal prijať akékoľvek iné dielo, ktoré by mohlo byť prekážkou dávania misií, hoci v jeho myslení dve úlohy (ľudové misie a formácia duchovenstva na vidieku) sú neoddeliteľné. Udalosti, ktoré sa stali na misiách v rokoch 1618 – 1628 ho priviedli k presvedčeniu, že je nutné formovať nielen veriaci ľud, ale aj kňazov. Zmeniť zvyky kňazov bola náročná úloha, ale aby sa zachovalo ovocie misií, je nutné formovať kňazov. Začal formovať kňazov priamo na misiách nielen on, ale aj ďalší misionári, ktorí dávali ľudové misie vo Francúzsku, alebo za jeho hranicami. Udalosť stretnutia sa s biskupom v Beauvais mu ukázala potrebu dobre vybrať kandidátov na kňazstvo a nesvätiť všetkých. Preto sa snažil dať im čas, aby spoznali svoje povinnosti, pripraviť ich na pastoračnú prax a povzbudzovať ich, aby žili v zhode s prijatým poslaním. Od roku 1628 začal dielo duchovných cvičení pre kandidátov kňazstva, ktoré sa rozšírili nielen v Paríži, ale i vo viacerých diecézach Francúzska. Nikto nemohol byť vysvätený bez toho, aby si nevykonával tieto cvičenia. Videl ale, že prvotný zápal môže ochabnúť a aby sa udržiaval, vytvoril v roku 1633 Utorkové konferencie ako spôsob permanentnej formácie. To čo Vincent de Paul robil v dome sv. Lazára v Paríži, robili v mnohých diecézach Francúzska jeho misionári. Najdôležitejším dielom pre formáciu duchovenstva predstavujú semináre. Mnohé diecézy mali malý seminár pre výchovu detí a mládeže s inklináciou ku kňazskému stavu, ale ovocie bolo malé alebo žiadne. Vincent de Paul najprv oddelil formáciu v malom seminári pre chlapcov od formácie vo vyššom seminári, kde sa už pripravovali tí, ktorí chceli prijať vysviacku. Seminár nebol inštitúciou, ako ju poznáme dnes. Bolo to akési učilište, v ktorom sa pripravovali budúci kňazi v oblasti poznania, praxe a v čnostiach pod dohľadom vincentínov, ktorí boli profesormi a špirituálmi. Opátstvo sv. Lazára sa stalo aj centrom duchovnosti, kde prichádzali ľudia zo všetkých spoločenských vrstiev, aby si vykonávali duchovné cvičenia a hlavne kňazi, ktorí sem prichádzali, aby pod vedením vincentínov reflektovali svoj život. Vincent ako člen Rady svedomia mal veľký vplyv na menovanie biskupov a vďaka tomu malo Francúzsko podľa niektorých historikov jednu z najlepších generácií biskupov. Týmto dielom sa uzavrelo dielo Vincenta de Paul v prospech formácie duchovenstva. Možno povedať, že Vincent svojím pričinením zmenil tvár Cirkvi v XVII. storočí. Svätec, ktorý vstúpil do dejín ako patrón charitatívnych diel, bol zároveň neúnavným reformátorom Cirkvi prostredníctvom formácie duchovenstva, od ktorého v každej dobe záleží, ako Cirkev vyzerá.

SUMMARY

Accepted his call and his place in the life of the Church in France, Vincent de Paul worked as a tireless missionary in French rural areas. Observing the fruit of parish missions, he refused to undertake any other projects that could potentially contravene his missionary work, even if he still considered the two principal tasks (mission work and clergy formation) to be inseparable. The events in missions in the years 1618-1628

convinced him of the necessity to work on the formation of the clergy, not only the laity. Even though it was difficult to change the habits of the clergy, St. Vincent and his confreres began to form the clergy right during the missions. Meeting with a bishop in Beauvais proved for him the need of a careful selection of priestly candidates. Vincent strove to give them enough time to recognize the duties of the priesthood, to prepare them for pastoral work, and to encourage them to live up the ideals of their call. Since 1628, he had started to conduct retreats for priestly candidates all across France, not only in Paris. Each candidate was required to participate in a retreat before ordination. Vincent was also able to observe the dwindling of initial fervor in many and so, as of 1633, implemented Tuesday conferences as a means of permanent formation. His most important contribution was based on his work in seminaries. The existing seminaries were dysfunctional or brought small fruit, so Vincent decided to separate the formation in minor seminaries from major. The seminary at that time was a sort of secondary high school which trained the boys in education, practice, and virtue cultivation under the leadership of Vincentian fathers. The monastery of St. Lazarus became a center of spirituality, where came people from all social classes, mainly priests, to take part in spiritual exercises under the supervision of Vincentian fathers. Vincent had a great influence on nomination of bishops. All in all, it may be said that Vincent's influence changed the face of the Church in the 17th century. Known as the patron of charitable works, Vincent also worked as a tireless reformer of the clergy.

Adresa autora:

P. ThLic. Emil Hoffmann CM

Misijná spoločnosť sv. Vincenta de Paul

ul. Sv. Vincenta 1

821 03 Bratislava

email: emihofcm@gmail.com

VYUČOVANIE NÁBOŽENSKEJ VÝCHOVY NA ĽUDOVÝCH ŠKOLÁCH V OBDOBÍ PRVEJ ČESKOSLOVENSKEJ REPUBLIKY

Gabriela Sabová

THE TEACHING OF RELIGIOUS IN ELEMENTARY SCHOOLS DURING THE FIRST CZECHOSLOVAK REPUBLIC (1918 – 1939)

Abstract: The history and culture of our nation have a Christian basis. Religious Studies as a school subject in the past had, as well as it does now, a crucial task in the overall understanding of school education. It heads not only towards gaining knowledge in the religious field, but at the same time it forms the attitudes and values of a pupil. The article deals with the position of Religious Studies as a school subject in elementary schools in the First Czechoslovak Republic. It zooms in the basic characteristics of elementary education, as well as contemporary characteristics of Religious Studies as a school subject.

Keywords: the Church. Elementary School. Religious Studies. First Czechoslovak Republic. School Curriculum.

Vznik prvej Československej republiky do podoby samostatného štátu predstavoval zložitý proces. Bol to proces plný prekážok, ťažkostí, politických zápasov, národnostného uvedomovania tak Čechov, ako aj Slovákov.¹

Prvá Československá republika² vznikla v dôsledku porážky centrálnych mocností a víťazstva dohodových štátov v prvej svetovej vojne.³ Vznikla ako nástupnícky štát po rozpade Rakúsko-Uhorska⁴ spojením Česka, Slovenska a Podkarpatskej Rusi 28. a 30.

¹ CHOVANEC, Jaroslav – MOZOLÍK, Peter. *Historické a štátoprávne korene samostatnosti Slovenskej republiky*. Bratislava : Procom, 1994, s. 11 – 14.; DOLINSKÝ, Juraj. *Cirkev a štát na Slovensku v rokoch 1918 - 1945*. Trnava : Dobrá kniha, 1999, s. 13.

² Pre popisované obdobie prvého spoločného štátu Čechov a Slovákov budeme využívať variant pomenovania Československá republika. Z časového hľadiska bolo toto pomenovanie štátu využívané najdlhšie, napriek tomu, že pomenovanie štátu bolo v rokoch 1918-1939 rôzne: v rokoch 1918 – 1920 sa využíval názov Česko-slovenská republika, ale aj Československá republika (teda variant bez no, aj so spojovníkom), v rokoch 1920 – 1938 bez spojovníka – čiže – Československá republika a v rokoch 1938 – 1939 sa opäť používal názov republiky so spojovníkom: Česko-slovenská republika. ŠKVARNA, Dušan et al. *Lexikón slovenských dejín*. Bratislava : Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1997, s. 199.

³ MARTULIAK, Pavol – FREMAL, Karol. *Dejiny Slovenska v rokoch 1914 – 1945*. Banská Bystrica : Duma, 2007, s. 24.

⁴ KOVÁČ, Dušan et al. *Dejepis 4 – Slovensko v novom storočí*. Bratislava : Orbis pictus Istropolitana, 1997, s. 16.

októbra 1918.⁵ Z bývalého Rakúsko-Uhorska prevzala prvá Československá republika najväčšiu časť jeho priemyselnej výroby, bola najvyspelejšou zemou medzi tzv. nástupníckymi štátmi. V zložitej medzinárodnej situácii po prvej svetovej vojne sa hospodársky i politicky orientovala na svojich západných spojencov najmä na Francúzsko.⁶

Slovensko, ktoré bolo po dlhé obdobie súčasťou uhorského kráľovstva a prešlo odlišným historickým, hospodárskym i spoločensko-politickým vývojom, vstupovalo do spoločného Československého štátu s diametrálne odlišnou úrovňou, a to nielen v oblasti materiálnej, ale aj duchovnej a kultúrnej.⁷ Slovenskí politici preto videli spojenie s Českom,⁸ ako výhodné a perspektívne riešenie. Nový štátny útvar zbavil Slovensko maďarizačného útlaku predchádzajúceho obdobia, zaviedol parlamentnú demokraciu, zvýšil vzdelanostnú úroveň obyvateľstva, podmienil rozvoj vedy a umenia a občanom sprístupnil verejné dianie.

Nová republika zaviedla všeobecné volebné právo (aj pre ženy), povinnú školskú dochádzku postupne predĺžila zo šesť na osem rokov a úrady jej plnenie skutočne aj kontrolovali. Zaviedla osemhodinový pracovný čas, právo spolčovania, slobodu tlače, nezávislé súdy, kontrolu policajnej moci a samozrejme i školy v národnom jazyku od ľudových až po univerzitu, ktorú otvorili v Bratislave. Univerzitu, na ktorej mohli študovať aj ženy, otvorili roku 1919 i s právnickou, filozofickou a lekárskou fakultou.⁹ Na druhej strane však Slováci nemali v novovzniknutom štáte také postavenie, aké očakávali. Neuznali ich ako svojbytný národ, slovenská štátnosť neexistovala a nový štát sa budoval na centralistickom princípe. Existovala iba československá štátnosť, ktorú vládne kruhy chápali iba ako rozvinutú českú štátnosť.¹⁰

Po vzniku Československej republiky vznikala, pre český a slovenský národ a národnosti žijúce na tomto území celkom nová situácia. Politická moc prešla z rúk rakúsko-uhorských vládnucich kruhov do rúk českej a slovenskej politickej reprezentácie. V novej situácii sa ocitol nielen novovzniknutý štát, ale rovnako Katolícka cirkev a najmä slovenské školstvo.¹¹

Cirkevno-politická situácia obdobia prvej Československej republiky

Vzťah Československého štátu ku Katolíckej cirkvi nebol už od samotného vzniku novej republiky bezproblémový. Štát nebol ku Katolíckej cirkvi priaznivo naklonený.¹² Rímskokatolícka cirkev bola pritom najpočetnejšou cirkvou v Československu. Pri sčítaní ľudu v roku 1921 sa hlásilo ku katolíckej viere 80,22 % z celkovej populácie, a aj podľa

⁵ ŠKVARNA, Dušan et al. *Lexikón slovenských dejín*, s. 199.

⁶ KOPÁČ, Jaroslav. *Dejiny školství a pedagogiky v Československu. I. díl*. Brno : Universita J. E. Purkyně, 1971, s. 9.

⁷ MARTULIAK, Peter – FREMAL, Karol. *Dejiny Slovenska v rokoch 1914 – 1945*, s. 66.

⁸ Pojem Česko zahrňovalo všetky krajiny Českej koruny: Čechy, Moravu a Sliezsko. ŠKVARNA, Dušan et al. *Lexikón slovenských dejín*, s. 127.

⁹ ŠPESZ, Anton. *Dejiny Slovenska na ceste k sebauvedomeniu*. Bratislava : Perfekt, 1992, s. 140.

¹⁰ ŠKVARNA, Dušan et al. *Lexikón slovenských dejín*, s. 127.

¹¹ ČEPLÍKOVÁ, Margita. *Štát, cirkev a právo na Slovensku – História a súčasnosť*. Košice : Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2005, s. 29.

¹² LENČIŠ, Štefan. Situácia Katolíckej cirkvi na Slovensku po roku 1918. In *Modus vivendi v histórii katolíckej cirkve v Československu - Sborník z mezinárodní konference*. Olomouc : Společnost pro dialog církve a státu, 2005, s. 39.

sčítania ľudu k 1. decembru 1930 percentuálne najvyššiu skupinu tvorili rímskokatolíci, s 71,5 %.¹³

V prvom roku fungovania republiky boli prijaté do právneho systému Československej republiky právne predpisy Rakúsko-uhorskej monarchie – pre české krajiny právne predpisy bývalého Rakúska a pre Slovensko a Podkarpatskú Rus právne predpisy bývalého Uhorska. Prijatie rakúsko-uhorského právneho poriadku zahrňovalo aj normy konfesijného práva, ktoré sa stali základom pre ďalší vývoj vzťahu štátu a cirkvi a rovnako aj v tom čase existujúcu organizačnú a právnu štruktúru cirkví a náboženských spoločností.¹⁴

Jedným z mnohých problémov napätého vzťahu medzi štátom a Katolíckou cirkvou bolo to, že Katolícka cirkev bola v minulosti naviazaná a spájaná s Habsburskou monarchiou, čo spôsobovalo, že česká inteligencia i časť duchovenstva videla v Katolíckej cirkvi symbol monarchie. Začala sa stavať proti cirkvi i pápežovi.¹⁵ Výsledkom tejto napätej situácie bolo nielen strhnutie mariánskej sochy na Staromestskom námestí v Prahe 3. novembra 1918, ale aj odstránenie krížov zo škôl pražskými učiteľmi v roku 1919. V odstraňovaní krížov zo škôl, podľa vzoru pražských učiteľov, neskôr pokračovali aj učitelia pôsobiaci na dedinách.¹⁶ Situácia vyvrcholila založením Národnej Československej cirkvi 8. januára 1920.¹⁷

Situácia vzájomných vzťahov bola ovplyvnená aj snahou o okamžitú a zásadnú odluku cirkví od štátu. Politická reprezentácia sa snažila o likvidáciu všetkého, čo pripomínalo bývalú Rakúsko-uhorskú monarchiu. Napriek snahe sa však nenašla dostatočná politická odhodlanosť na tento krok. Vyplývalo to z viacerých dôvodov: hranice katolíckych diecéz (predovšetkým na Slovensku) nekopírovali hranice štátu, nebola doriešená majetková a pozemková reforma a rovnako bolo nutné prihliadať i na rozdielnosť právnych systémov (rakúsky, uhorský). Vláda k plánovanej odluke cirkví od štátu napokon nepristúpila. Aj kvôli faktu, že pomerne religiózne Slovensko jednoznačne nesúhlasilo s odlukou Cirkvi od štátu.¹⁸ Pri rokovaníach v parlamentných výboroch v januári a vo februári roku 1920 zastávali silný odpor voči odluke predovšetkým poslanci Katolíckej ľudovej strany, slovenskí poslanci a časť členov Agrárnej strany. Návrh na uskutočnenie odluky mal pritom zásadným spôsobom riešiť postavenie cirkví v štáte. Cirkvi by boli totiž budované ako spolky a stratili by svoj verejnoprávny charakter i svoje kultové práva.¹⁹

¹³ DOLINSKÝ, Juraj. *Cirkev a štát na Slovensku v rokoch 1918 - 1945*, s. 18 - 19.; *Katolícke Slovensko 833 - 1933*. Trnava : Spolok svätého Vojtecha, 1933, s. 155.; LENČIŠ, Štefan. Situácia Katolíckej cirkvi na Slovensku po roku 1918. In *Modus vivendi v histórii katolíckej cirkve v Československu - Sborník z medzinárodnej konferencie*, s. 38.

¹⁴ ČEPLÍKOVÁ, Margita. *Štát, cirkev a právo na Slovensku – História a súčasnosť*, s. 29 – 31.

¹⁵ LENČIŠ, Štefan. Situácia Katolíckej cirkvi na Slovensku po roku 1918. In *Modus vivendi v histórii katolíckej cirkve v Československu - Sborník z medzinárodnej konferencie*, s. 39.

¹⁶ KUMOR, Boleslav - DLUGOŠ, František. *Cirkevné dejiny - Súčasné obdobie 1914 - 2000*. Levoča : Nadácia kňazského seminára biskupa Jána Vojašáka, 2004, s. 389.; KADLEC, Jaroslav. *Přehled českých církevních dějin II*. Praha : Zvon, 1991, s. 240.

¹⁷ KUMOR, Boleslav - DLUGOŠ, František. *Cirkevné dejiny - Súčasné obdobie 1914 – 2000*, s. 389.

¹⁸ ČIKEŠ, Radovan. *Vzťahy štátu a cirkvi na Slovensku*. Bratislava : Ústav pre vzťahy štátu a cirkví, 2010, s. 20.

¹⁹ ČEPLÍKOVÁ, Margita. *Štát, cirkev a právo na Slovensku – História a súčasnosť*, s. 47.

Po roku 1918 mala Rímskokatolícka cirkev na Slovensku šesť diecéz, Gréckokatolícka cirkev diecézu v Prešove a apoštolskú administratúru Mukačevskej diecézy so sídlom v Užhorode.²⁰ Po vzniku Československej republiky nastal predovšetkým problém s ohraničením diecéz. Hranice cirkevných diecéz na území Československa totiž neboli v súlade so štátnymi hranicami,²¹ hoci k prvej úprave došlo už 22. mája 1922, keď z trnavskej časti Ostrihomskeho arcibiskupstva zriadila Svätá stolica apoštolskú administratúru podliehajúcu priamo Svätej stolici. Táto zmena ostala napriek snahám na dlhší čas ostatnou a úprava vonkajších hraníc jednotlivých diecéz v Československu začala nadobúdať konkrétnu podobu až v roku 1937. Svätá stolica vydala 2. septembra 1937 apoštolskú bulu *Ad ecclesiastici regiminis* o vonkajšom ohraničení diecéz. Slovenské diecézy Nitra, Banská Bystrica, Mukačevo a Prešov boli vyčlenené spod Ostrihomskej cirkevnej provincie, Košice, Rožňava a Spiš z Jágerskej provincie a boli priamo podriadené Apoštolskej stolici. Avšak už v roku 1938 – Viedenskou arbitrážou z 2. novembra 1938 – došlo znova k zmene územia v prospech Maďarska. Značná časť Trnavskej apoštolskej administratúry, veľká časť Košického a Rožňavského biskupstva s ich biskupskými mestami bola pričlenená k Maďarsku.²²

Situácia v jednotlivých diecézach však bola zložitá aj z hľadiska personálneho obsadenia. Za prvoradú úlohu Československého štátu sa pokladalo nahradiť na dôležitých postoch v Cirkvi biskupov a kňazov so slovenským povedomím. Keďže na biskupských stolcoch boli biskupi prevažne Maďari, bolo neprijateľné, aby boli na čele slovenských diecéz. Po vyjadrení nedôvery odišli zo svojich úradov buď sami, alebo boli vyhostení z republiky.²³ Nitrianskeho biskupa Viliama Battyániho a banskobystriického biskupa Wolfganga Radnayho politická moc vykázala zo Slovenska. Spišský biskup Alexander Párvy sa zdržiaval v Maďarsku, tam aj zomrel v roku 1919. Rožňavský biskup Ľudovít Balás zomrel v Rožňave v roku 1920. Politická moc z dôvodu ich úmrtia nemusela výraznejšie riešiť otázku ich pôsobenia v slovenských diecézach. Košický biskup Augustín Fischer – Colbrie ako jediný biskup zotrval na svojom mieste až do roku 1925.²⁴

Po veľmi zložitých jednaniach vymenovala Svätá stolica pre Slovensko troch nových biskupov.²⁵ Pápež Benedikt XV. oznámil 13. novembra 1920 na tajnom konzistóriu mená troch slovenských biskupov: Dr. Karola Kmet'ka pre Nitru, Jána Vojtaššáka pre Spiš a Mariána Blahu pre Banskú Bystricu. Svätiteľom bol pápežský nuncius Klement Micara.²⁶ Dňa 29. mája 1922 bol za apoštolského administrátora pre slovenskú časť Ostrihomskej arcidiecézy so sídlom v Trnave vymenovaný Pavol

²⁰ DOLINSKÝ, Juraj. *Cirkev a štát na Slovensku v rokoch 1918 - 1945*, s. 19.

²¹ ČEPLÍKOVÁ, Margita. *Štát, cirkev a právo na Slovensku – História a súčasnosť*, s. 55.

²² DOLINSKÝ, Juraj. *Cirkev a štát na Slovensku v rokoch 1918 - 1945*, s. 38.

²³ LENČIŠ, Štefan. Situácia Katolíckej cirkvi na Slovensku po roku 1918. In *Modus vivendi v histórii katolíckej cirkve v Československu - Sborník z medzinárodnej konferencie*, s. 39.

²⁴ KUMOR, Boleslav - DLUGOŠ, František. *Cirkevné dejiny - Súčasné obdobie 1914 - 2000*, s. 391 - 392.

²⁵ LENČIŠ, Štefan. Situácia Katolíckej cirkvi na Slovensku po roku 1918. In *Modus vivendi v histórii katolíckej cirkve v Československu*, s. 37 - 38.

²⁶ DOLINSKÝ, Juraj. *Cirkev a štát na Slovensku v rokoch 1918 - 1945*, s. 34.

Jantausch. Za apoštolských administrátorov boli rovnako vymenovaní pre Košice biskup Jozef Čársky v roku 1925 a pre Rožňavské biskupstvo biskup Michal Bubnič v roku 1928.²⁷

Ani vzťah Československého štátu k Svätej stolici nebol bezproblémový. Pritom Vatikán samotný fakt vzniku Československej republiky v roku 1918 vzal ihneď na vedomie a Svätá stolica bola medzi prvými mocnosťami, ktoré nový štát uznali.²⁸ Upravovanie vzťahov medzi štátom a Svätou stolicou spomalil aj incident zhodenia Mariánskeho stĺpa na Staromestskom námestí v Prahe.²⁹ Ku kríze vo vzájomných vzťahoch došlo dňa 6. júla 1925. Dôvodom bol charakter osláv Jána Husa, ktorému bol odhalený mohutný pomník a na Pražskom hrade bola vyvesená zástava s kalichom. Pápežský nuncius Francesco Marmaggi opustil na protest Prahu³⁰, protestujúc tak proti účasti členov vlády i prezidenta Masaryka na oslave Husovej pamiatky. Týmto sa diplomatické rokovania zastavili.³¹ Obidve strany – Vatikán aj predstavitelia Československého štátu – pracovali na normalizácii vzájomných vzťahov, čo napokon viedlo k uzavretiu dohody medzi Československom a Svätou stolicou. Táto dohoda – známa ako *Modus vivendi* – bola parafovaná 17. decembra 1927. Platnosť nadobudla 2. februára 1928 po schválení pápežom Píom XI.³² Obsahovala šesť článkov a dotýkala sa viacerých otázok. Riešila delimitáciu diecéz a rehoľných provincií v zhode so štátnymi hranicami, menovania predstaviteľov diecéz, prisahy vernosti hodnostárov diecéz ČSR. Zmluva sa venovala otázke správy cirkevných majetkov, ako aj otázke zosúladenia jednotlivých článkov *Modu vivendi* k československým zákonom.³³ Postupnými krokmi sa obe strany usilovali plniť vzájomnú dohodu, jeho uskutočňovanie však bolo stále odkladané.³⁴ Vláda ČSR sa v skutočnosti neponáhľala uviesť do života záväzky tejto dohody.³⁵ Až v roku 1935 pristúpila k realizácii dohody *Modus vivendi*, a tým na istý čas aj k zlepšeniu vzájomných vzťahov.³⁶

Pre vzťah štátu a cirkví v celom medzivojnovom období boli charakteristické špecifické podmienky spojené predovšetkým so vznikom štátnosti. Pri formovaní nových vzťahov so susednými krajinami doznievali nielen dovtedajšie historické väzby vrátane

²⁷ ČEPLÍKOVÁ, Margita. *Štát, cirkev a právo na Slovensku – História a súčasnosť*, s. 56.

²⁸ ČEPLÍKOVÁ, Margita. *Štát, cirkev a právo na Slovensku – História a súčasnosť*, s. 55.

²⁹ DOLINSKÝ, Juraj. *Cirkev a štát na Slovensku v rokoch 1918 – 1945*, s. 42.

³⁰ ČIŽMAR, Marián. Vplyv *Modu vivendi* na rehoľný život na Slovensku. In *Modus vivendi v histórii katolíckej cirkve v Československu - Sborník z medzinárodnej konferencie*, s. 108.; DOLINSKÝ, Juraj. *Cirkev a štát na Slovensku v rokoch 1918 – 1945*, s. 42.

³¹ ČEPLÍKOVÁ, Margita. *Štát, cirkev a právo na Slovensku – História a súčasnosť*, s. 56.

³² ČIŽMAR, Marián. Vplyv *Modu vivendi* na rehoľný život na Slovensku. In *Modus vivendi v histórii katolíckej cirkve v Československu - Sborník z medzinárodnej konferencie*, s. 108.

³³ ČEPLÍKOVÁ, Margita. *Štát, cirkev a právo na Slovensku – História a súčasnosť*, s. 58.

³⁴ ČIŽMAR, Marián. Vplyv *Modu vivendi* na rehoľný život na Slovensku. In *Modus vivendi v histórii katolíckej cirkve v Československu - Sborník z medzinárodnej konferencie*, s. 108.

³⁵ DOLINSKÝ, Juraj. *Cirkev a štát na Slovensku v rokoch 1918 – 1945*, s. 46.

³⁶ ČIŽMAR, Marián. Vplyv *Modu vivendi* na rehoľný život na Slovensku. In *Modus vivendi v histórii katolíckej cirkve v Československu - Sborník z medzinárodnej konferencie*, s. 108.

konfesných zákonov, ale častokrát boli vzťahy ku Katolíckej cirkvi ovplyvňované nerozhodnosťou predstaviteľov Československého štátu.³⁷

Ľudové školstvo na Slovensku v období prvej Československej republiky

Vznik Československej republiky v roku 1918 znamenal významný medzník aj vo vývoji školstva, predovšetkým vo vývoji slovenského školstva.³⁸ Ústredným školským úradom sa v novovzniknutej Československej republike stalo Ministerstvo školstva a národnej osvety. V jeho čele bol sociálnodemokratický politik Gustáv Habrman³⁹ a za štátneho tajomníka bol menovaný univerzitný profesor dr. František Drtina. Školskú správu na Slovensku zaistoval školský úrad v Bratislave, ktorý však bol iba dislokovanou zložkou ministerstva, nie školskou samosprávnou inštanciou. Prvým vládny referentom pre školstvo na Slovensku bol dr. Anton Štefánek⁴⁰ a jeho zástupcom bol dr. Josef Folprecht.⁴¹

Kým v Čechách bolo potrebné „odstrániť len štrukturálne a kvalitatívne deformácie v školstve, slovenské školstvo bolo potrebné vybudovať od základov“, keďže v minulosti bolo pod silným uhorským tlakom. Školstvo na Slovensku, ako aj samotné školy, boli po vzniku prvej Československej republiky v roku 1918 vo veľmi zlom stave, a to nielen po technickej stránke (chýbali školské budovy, pomôcky, učebnice). Najzávažnejším problémom bol nedostatok učiteľov schopných vyučovať v národnom jazyku.⁴² Keďže schopných slovenských učiteľov bolo veľmi málo, požiadali predstavitelia štátnej moci na Slovensku o pomoc českých učiteľov a profesorov. Na základe toho prišlo na Slovensko pôsobiť niekoľko sto českých učiteľov a profesorov.⁴³

Ihneď po vzniku Československej republiky však nedošlo k prenikavejším zmenám ani v školstve na Slovensku. Nebolo totiž možné hneď zrušiť staré školské zákony a nahradiť ich novými. Podľa zákona č. 11/1918 preto na Slovensku zostal v platnosti

³⁷ ČIKEŠ, Radovan. *Vzťahy štátu a cirkvi na Slovensku*, s. 27.

³⁸ MÁTEJ, Jozef a kol. *Dejiny českej a slovenskej pedagogiky*. Bratislava : SPN, 1976, s. 343.

³⁹ HABRMAN Gustav (1864 – 1932) bol český a československý politik, poslanec, senátor a minister vlád československej republiky za Československú sociálnodemokratickú stranu robotnícku. V rokoch 1918-1920 bol vo vláde Karla Kramáře, prvej vláde Vlastimila Tusara a druhej vláde Vlastimila Tusara prvým československým ministrom školstva. V čele Ministerstva školstva a národnej osvety položil v spolupráci s dr. Františkom Drtinom základy vzdelávacej sústavy v novej republike. CHURAN, Milan. *Kdo byl kdo v našich dějinách 20. století*. Praha : Libri, 1994, s. 146.; MALÍŘ, Jiří et al. *Politické strany 1861 - 1938*. Brno : Doplněk, 2005, s. 685, 688.

⁴⁰ ŠTEFÁNEK Anton (1877 – 1964) bol slovenský a československý politik, minister a senátor Národného zhromaždenia Československej republiky, politik za Republikánsku stranu poľnohospodárskeho a maloroľníckeho ľudu, tzv. agrárna strana. Na počiatku existencie Prvej Československej republiky ho Vavro Šrobár poveril organizovaním školského systému na Slovensku. Až do roku 1923 bol Anton Štefánek vládny referentom na ministerstve školstva a vo vysokých úradníckych funkciách tu zotrval aj v neskorších rokoch. V roku 1929 bol ministrom školstva a národnej osvety v prvej vláde Františka Udrzala. Na post ministra školstva nastúpil potom, čo sa musel tohto portfólia dočasne vzdať Milan Hodža pre podozrenie z korupčných aktivít. CHURAN, Milan. *Kdo byl kdo v našich dějinách 20. století*, s. 528 - 529.; RYCHLÍK, Jan. *Češi a Slováci ve 20. století*. Praha : Vyšehrad, 2012, s. 123.

⁴¹ KOPÁČ, Jaroslav. *Dejiny školství a pedagogiky v Československu. I. díl*, s. 16 – 17.

⁴² DOBIAŠOVÁ, Zuzana. K počiatkom budovania slovenského národného školstva v prvom desaťročí ČSR. In *Historické rozhľady III*. [cit. 2014- 2-2]. Dostupné na internete: < <http://rozhlady.webnode.sk/produkty/iii-2006>>.

⁴³ MÁTEJ, Jozef et al. *Dejiny českej a slovenskej pedagogiky*, s. 344.

zákonný článok XXXVIII/1868, schválený Uhorským snemom o vyučovaní na národných školách.⁴⁴ Určité zmeny však boli predsa prijaté hneď po vzniku nového štátu. Spočiatku išlo iba o ideové otázky, nariadenie sa napr. odstrániť obraz cisára zo škôl, či nepoužívať učebnice, ktoré už nevyhovovali ideám novovzniknutého štátu.⁴⁵ Učitelia už neboli povinní zúčastňovať sa dozoru pri bohoslužbách a ich vyznanie už nemalo vplyv na obsadzovanie učiteľských miest, ako tomu bolo skôr. Samozrejme sa to nedotýkalo obsadzovania miest učiteľov náboženstva.⁴⁶

Ľudové školy boli jediným článkom školskej sústavy, ktorý poskytoval elementárne, základné vzdelanie všetkým deťom bez rozdielu spoločenského postavenia.⁴⁷ Na Slovensku poskytovali ľudové školy základné vzdelanie deťom od šiesteho do dvanásteho roku života dieťaťa. Školy sa rozdeľovali podľa zriaďovateľa na štátne, obecné, cirkevné a súkromné.⁴⁸ Od povinnosti školskej dochádzky boli oslobodené duševne zaostalé, choré, alebo telesne nespôsobilé deti.⁴⁹ Podľa uhorského zákonného článku bolo možné požiadať aj o úľavu v školskej dochádzke: „... v obciach, ktoré zaoberajú sa roľníctvom, dovoliť sa môže deťom starším ako desať rokov, aby okrem prázdnin počas najväčšej poľnej práce ešte dva mesiace navštevovali jedine nedeľnú školu. Čas pilnej návštevy školy nech trvá na dedine aspoň osem, v meste aspoň deväť mesiacov“.⁵⁰ Uvedené uhorské zákony v oblasti ľudového školstva zostali v platnosti až do prijatia tzv. Malého školského zákona v roku 1922. Uvedený zákon priniesol pre slovenské školstvo niekoľko zmien. Podstatnou zmenou bolo predovšetkým predĺženie povinnej školskej dochádzky na 8 rokov. Povinná školská dochádzka začínala od 6. roku a trvala do 14. roku dieťaťa.⁵¹

Aj podľa Malého školského zákona poskytovali ľudové školy základné všeobecné vzdelanie všetkým deťom v prvých piatich rokoch školskej dochádzky (od 6 – 11 rokov) a okrem toho tiež v ďalších vyšších troch rokoch (od 12 – 14 rokov) deťom, ktoré nepokračovali vo vzdelaní na školách meštianskych, alebo na školách stredných. Vyučovanie na ľudových školách zaistoval spravidla v každej triede jediný učiteľ. Iba

⁴⁴ PŠENÁK, Jozef. *Slovenská škola a pedagogika 20. storočia*. Ružomberok : Verbum, 2011, s. 58.

⁴⁵ JANOVSÝ, Július. *Základy didaktiky dejepisu*. Praha, SPN, 1984, s. 106.; JIREČEK, Miroslav. Výuka dejepisu na školách obecných a meštianskych v Československu v letech 1918 – 1939 z hlediska vývoje kurikulárních dokumentů. In *Sborník prací Pedagogické fakulty Masarykovy univerzity - Řada společenských věd 25/2011/1*. Brno : Masarykova univerzita, 2011, s. 4.

⁴⁶ Zákon ze dne 10. dubna 1919, jímž se mění § 48. říšského zákona o školách obecných (Sbírky zákonů a nařízení č. 204). In *Věstník MŠANO*. Praha : Státní nakladatelství, ročník I. (1918-1919), zošit 5, s. 81.; JIREČEK, Miroslav. Výuka dejepisu na školách obecných a meštianskych v Československu v letech 1918 – 1939 z hlediska vývoje kurikulárních dokumentů. In *Sborník prací Pedagogické fakulty Masarykovy univerzity - Řada společenských věd 25/2011/1*, s. 4.

⁴⁷ SROGON, Tomáš et al. *Dejiny školstva a pedagogiky*. Bratislava : Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1986, s. 291.

⁴⁸ MÁTEJ, Jozef et al. *Dejiny českej a slovenskej pedagogiky*, s. 345.

⁴⁹ PŠENÁK, Jozef. *Slovenská škola a pedagogika 20. storočia*, s. 58 – 59.

⁵⁰ BUZEK, Kamil. *Najdôležitejšie zákony a nariadenia o národnom školstve v zemiach Slovenskej a Podkarpatskoruskej*. Praha : Státní nakladatelství, 1936, s. 24 – 25.; PŠENÁK, Jozef. *Slovenská škola a pedagogika 20. storočia*, s. 59.

⁵¹ PAVLÍK, Ondrej. *Pedagogická encyklopédia Slovenska*. Bratislava : Veda, 1984, s. 519.

vyučovanie náboženstva, ručných prác a niektorých nepovinných predmetov (napr. francúzskeho jazyka) zaistoval osobitný učiteľ.⁵²

Malý školský zákon riešil len problematiku škôl všeobecných – ľudových a meštianskych škôl a naďalej ponechával v platnosti doterajšiu dvojkoľajnosť na II. stupni škôl. V dobe povinnej školskej dochádzky tak nezávisle na sebe a vedľa seba existovali jednak meštianske školy (resp. vyššie ročníky ľudových škôl) a jednak nižšie stredné školy.⁵³

Z dôvodu nedostatku učiteľov sa osemročná povinná školská dochádzka na Slovensku realizovala až od školského roku 1927/1928.⁵⁴ Podľa Výnosu Ministerstva školstva a národnej osvety zo dňa 4. augusta 1923, č. 92.189 – I., „o počtu týždenných hodín vyučovacích pro jednotlivé druhy a stupně škôl obecných a pro školy občanské“, bol učebný plán ľudovej školy tvorený týmito predmetmi: náboženstvo, občianska náuka a výchova, jazyk vyučovací, prvouka a vlastiveda, zemepis, dejepis, prírodopis, „prírodopis“ (predmet vysvetľujúci fyzikálne a chemické poznatky), počty s meračstvom, kreslenie, písanie, spev, telesná výchova a ručné práce.⁵⁵

Organizácia ľudového školstva upravená malým školským zákonom sa až do rozpadu Československej republiky nezmenila. V posledných rokoch existencie Československej republiky vyšiel 30. júla 1937 Školský a vyučovací poriadok pre ľudové, meštianske a pomocné školy. Aktivity zákonodarných orgánov a štátnej správy sa poväčšine v ďalšom období sústredili na obsahovú unifikáciu učebných osnov vyučovacích predmetov.⁵⁶

Náboženská výchova v období prvej Československej republiky

Vyučovanie náboženskej výchovy sa spočiatku riadilo zákonným článkom XXXVIII/1868, schváleným Uhorským snemom o vyučovaní na národných školách. Podľa § 55 a § 64 tohto zákona predmet náboženská výchova – ako viero a mravoveda – patrila medzi povinné (obligátne) vyučovacie predmety.⁵⁷ Novoprijatý Malý školský zákon z roku 1922 sa dotýkal aj vyučovania náboženskej výchovy na ľudových školách. Zákon č. 226 Zb. z. a n. z 13. júla 1922 bol vykonaný vládnym nariadením č. 64 zo dňa 4. marca 1925. Tento tzv. Malý školský zákon zaradil vyučovací predmet náboženská výchova

⁵² JIREČEK, Miroslav. Výuka dějepisu na školách obecných a měšťanských v Československu v letech 1918 – 1939 z hlediska vývoje kurikulárních dokumentů. In *Sborník prací Pedagogické fakulty Masarykovy univerzity - Řada společenských věd* 25/2011/1, s. 4.

⁵³ KOPÁČ, Jaroslav. *Dejiny školství a pedagogiky v Československu*, s. 60.

⁵⁴ PŠENÁK, Jozef. *Slovenská škola a pedagogika 20. storočia*, s. 60.

⁵⁵ ŠVEC, Michal. *Slovenská škola – osnova a úprava pre ľudové školy (Metodická príručka) - Diel I*. Trnava : Nákladom vlastným, 1923, s. 147.; Výnos ministerstva školství a národní osvety ze dne 4. srpna 1923, č. 92.189-I, o počtu týždenných hodín vyučovacích pro jednotlivé druhy a stupně škôl obecných a pro školy občanské. In *Věstník MŠANO*. Praha : Štátní nakladatelství, ročník V. (1923), zošit 8, s. 452 – 456.

⁵⁶ PŠENÁK, Jozef. *Slovenská škola a pedagogika 20. storočia*, s. 61.

⁵⁷ XXXVIII. zákonný článok z roku 1868 o vyučovaní v národných školách. (Sankcionovaný dňa 5. decembra 1868 v smernom zástupcov, vyhlásený dňa 5. decembra 1868, v smernom vyšších stavov 6. decembra 1868 v Zbierke krajinských zákonov uverejnený dňa 7. decembra 1868). In *Pravidla pro římsko - a řecko - katolické ľudové, hospodárske a meštianske školy, detské opatrovne a útulne na Slovensku a Podkarpatskej Rusi*. Nitra : Tlačou a nákladom Štefana Huszára, 1925, s. 101 – 102.

podľa § 1 opäťovne medzi povinné vyučovacie predmety. Zabezpečovať vyučovanie náboženstva na ľudových školách a dozerat' nad jeho vyučovaním, či určovať obsah a rozsah učiva prináležalo podľa spomínaného zákona cirkevným úradom.⁵⁸

Štát, podľa § 5, si vyhradil právo verejného dozoru a správy nad vyučovaním náboženstva. Tento dozor vykonávali predovšetkým školskí inšpektori (obvodní, župní a ministerskí) na základe § 34, zákona č. 292 Zb. z. a n. z 9. apríla 1920, ktorým sa upravovala správa školstva. Ako uvádzal tento zákon, príslušný štátny dozor pri vyučovaní náboženstva sa týkal najmä toho, či učitelia náboženstva dodržiavajú zákony a predpisy vydané v medziach ministerstva. Právo a povinnosť dozerat' (rovnako ako na ostatné predmety) aj na potreby náboženského vyučovania zákon stanovil aj správcom, čiže riaditeľom škôl. Zároveň však zákon zdôrazňoval, že žiadnemu štátnemu orgánu – dozorujúcemu ani správcom (riaditeľovi) školy – neprináleží vykonávať vplyv na obsah a metódu náboženského vyučovania. Podľa § 6 tohto zákona sa vyučovanie náboženstva konalo buď v triedach, alebo vo zvláštnych oddeleniach. Vo všetkých triedach ľudových škôl – i vo zvláštnych oddeleniach – sa náboženstvo vyučovalo po dve hodiny týždenne. Súčasťou náboženskej výchovy boli náboženské cvičenia a úkony, teda všetky bohoslužobné úkony a pobožnosti, ktoré boli konané mimo hodiny a pod dozorom príslušného učiteľa náboženstva.⁵⁹

V prípade, že sa náboženstvo vyučovalo v triedach, malo byť spravidla uložené v rozvrhu hodín každej triedy na hodiny „*krajné, t. z. prvé alebo posledné každého vyučovacieho poľdňa*“. Túto skutočnosť určoval § 9.

Podľa § 8 mali rodičia právo žiadať o oslobodenie dieťaťa od vyučovania náboženstva. Toto právo prináležalo spravidla obom rodičom spoločne po ich vzájomnej dohode. Žiadosť, resp. požiadavku nároku na oslobodenie od náboženského vyučovania, sa podávala jednotlivo za každého žiaka pred zápisom do školy na začiatku každého školského roka. Zákon zdôrazňoval zákaz všetkým učiteľom, aby akýmkoľvek spôsobom vykonávali vplyv na slobodné rozhodovanie rodičov či zákonných zástupcov. Tento zákaz sa týkal ovplyvňovania rodičov v prospech náboženského vyučovania a náboženských cvičení, alebo proti nim.⁶⁰

Podľa týchto zásad – pokynov tzv. Malého školského zákona – sa realizovala výučba náboženskej výchovy na ľudových školách počas celého obdobia až do rozpadu Československej republiky v roku 1939.

Náboženská výchova bola v období prvej Československej republiky charakterizovaná, „*ako najlepšia a najdôležitejšia výchovný prostriedok*“. Argumentáciou na takúto

⁵⁸ Vládní nařízení ze dne 4. dubna 1925, kterým se provádí zákon ze dne 13. července 1922, č. 226 Sb. z. a n., jímž se mění a doplňují zákony o školách obecných a občanských. In *Věstník MŠANO*. Praha : Státní nakladatelství, ročník VII. (1925), zošit 5, s. 120.

⁵⁹ Vládní nařízení ze dne 4. dubna 1925, kterým se provádí zákon ze dne 13. července 1922, č. 226 Sb. z. a n., jímž se mění a doplňují zákony o školách obecných a občanských. In *Věstník MŠANO*. Praha : Státní nakladatelství, ročník VII. (1925), zošit 5, s. 121 – 122.

⁶⁰ Vládní nařízení ze dne 4. dubna 1925, kterým se provádí zákon ze dne 13. července 1922, č. 226 Sb. z. a n., jímž se mění a doplňují zákony o školách obecných a občanských. In *Věstník MŠANO*. Praha : Státní nakladatelství, ročník VII. (1925), zošit 5, s. 122.

charakteristiku bola skutočnosť, že „vedomie o Bohu, duši a večnosti totiž tak mocne pôsobí na každého človeka, že ho vie udržať na ceste cnosti a mravnosti. Myšlienka na spravodlivého Boha, ktorý dobré odmeňuje a zlé trestá, stáva sa človeku mocnou oporou, a to aj v dobách pokúšenia, utrpenia a obetí. Takúto mravnú oporu nikdy nemôže veku poskytnúť tzv. laická morálka“.⁶¹

Opodstatnenosť náboženskej výchovy a vzdelávania v duchovnej oblasti v novovzniknutom štáte sa zdôrazňovala aj tým, že náboženská výchova nevychováva dieťa (žiaka) iba pre život osobný a cirkevný, ale aj pre život rodinný, národný, spoločenský a štátny: „Pretože kto žije podľa predpisov svojho náboženstva, ten plní aj svoje povinnosti voči rodine, národu, voči spoločnosti ľudskej, voči štátu. Kto žije podľa svojho náboženstva, ten je dobrým otcom a dobrou matkou, dobrým synom a dobrou dcérou, dobrým národovcom, dobrým vlastencom, dobrým údom spoločnosti ľudskej. Z tohto vidieť, že v dnešnej rozhárannej dobe nielo na našich školách dôležitejšieho predmetu ako náboženstvo“. Veriaci človek si celkom ináč počína v ťažkých životných situáciách – „on vo všetkom vidí vôľu Božiu, ktorú treba plniť za každých okolností. Je presvedčený, že hľadá na nebo oko vševediaceho Boha. Jeho teší myšlienka, že za svoje utrpenie, strádanie a za svoj boj bude odmenený spravodlivým Bohom. Táto myšlienka ho posilňuje, aby v pokúšení nepadol, v chorobe nezúfal, v nešťastí nestratil nádej na lepšie časy“.⁶²

Vyučovanie náboženstva podľa dobovej charakteristiky tohto predmetu bolo „nielen povinnosťou Cirkvi, ale aj povinnosťou štátu“. Katechéta vyučovaním náboženstva neplnil len svoju stavovskú a cirkevnú povinnosť, ale konal aj prácu v prospech národa, „prácu národnú a vlasteneckú“, pretože „náboženská výchova:

1. vstúpuje dieťaťu mravné zásady,
2. pestuje v ňom cit zodpovednosti za každý jeden skutok,
3. budí v ňom vedomie o Bohu vševediacom, ktorý ho raz podľa zásluhy odmení, alebo potrestá,
4. vedie ho k tomu, aby bolo cnostným a charakterovým človekom,
5. dobrým synom národa,
6. dobrým občanom vlasti“.⁶³

Na hodinách náboženstva žiaci mali poznať svoju vieru, jej krásy a predpisy. Na toto mala byť zameraná všetka činnosť učiteľa náboženskej výchovy. Jeho úlohou bolo žiakom náboženské pravdy vysvetliť, aby im dobre rozumeli a nevykladali si ich mylne. Učiteľ mal žiakom vstúpuvať pravé katolícke zmýšľanie, no mal dbať aj o to, aby náboženské vzdelávanie žiakov kráčalo paralelne s ostatnými predmetmi, pretože svetské predmety „rozširujú obzor žiakov“. Preto mal učiteľ svoju úlohu brať zodpovedne, aby „žiaci v náboženstve za ostatnými predmetmi nepokulhávali“. Učiteľ mal novú učebnú látku prednášať tak, aby žiak čím jasnejšie rozumel nielen slovám a výrazom katechizmu, ale aj zmyslu toho, čomu sa učí. Ako najvhodnejšia metóda na vyučovanie náboženstva sa odporúčala tzv. Mníchovská metóda. Mníchovská metóda spočívala v troch hlavných krokoch:

1. v predlohe,

⁶¹ Učebné osnovy náboženstva rím. katol. pre meštianske školy na Slovensku. Trnava, Spolok Sv. Vojtecha, 1932, s. 5.

⁶² Učebné osnovy náboženstva rím. katol. pre meštianske školy na Slovensku, s. 5.

⁶³ Učebné osnovy náboženstva rím. katol. pre meštianske školy na Slovensku, s. 5 – 6.

2. vo vysvetlení,
3. v upotrebení.⁶⁴

V predlohe predniesol učiteľ obraz, udalosť, dej, alebo príklad, z ktorých sa dali pochopiť pravdy viery, ktorým chcel žiakov naučiť. Odporúčalo sa v predlohe uviesť:

1. udalosť zo Sv. písma (napr. Zvestovanie Panny Márie pri III. článku, umučenie Ježiša Krista pri IV. článku, o milosrdnom samaritánovi pri prikázaní lásky k blížnemu);
2. príklady zo života svätých (napr. život sv. Pavla pri úcte svätých, príklad sv. Augustína a tajomstvá Najsvätejšej Trojice, alebo príklad sv. Alojza pri VI. prikázaní a sv. Stanislava pri výučbe a príprave na sv. prijímanie);
3. predkladať znázorňujúce obrazy, podporujúce zmysly žiaka, ktoré sa dajú využiť všade, no najmä pri vyučovaní obradoslovia.⁶⁵

Druhým krokom Mníchovskej metódy bolo vysvetlenie. Učiteľ náboženstva mal z predlohy vybrať tie pravdy viery, ktoré sa nachádzali v Katechizme KC. Postupovať mal nasledovne:

- ❖ vysvetliť abstraktné, nejasné slová a výrazy katechizmu,
- ❖ skúšať žiakov, či preberanej pravde viery jasne rozumejú,
- ❖ pridržovať sa osnovy katechizmu – t. z. slovám učebnice pri definovaní pravdy.⁶⁶

Posledným krokom mníchovskej metódy bolo tzv. upotrebenie – čiže poučenie. Poučenie, ktoré bolo „*ovocím vyučovania náboženstva*“, malo mať isté pravidlá:

1. Poučenie nemalo byť násilne pripojené k prednáške, ale vyučovaciu látku bolo potrebné predniesť tak, aby žiak videl, ako má náboženskú pravdu v živote uplatniť.
2. Nebolo dovolené ponechať na žiaka, aby sám čerpal poučenie, ale učitelia mali konkrétne a jasne prízvukovať, čo mal žiak konať.⁶⁷

Samotné uplatnenie naučenej látky bolo trojaké:

1. rozumové uplatnenie – napr. na príklade naučiť deti, ako treba krstiť v prípade súrnej potreby;
2. citové uplatnenie – na príklade poukázať žiakom na vznešenosť Katolíckej cirkvi, poukázať na krásu obradov, s cieľom prebudiť katolícke povedomie a lásku k Cirkvi;
3. mravné uplatnenie.⁶⁸

Rovnako sa však zdôrazňovalo, že takmer najdôležitejšou zložkou úspešného vyučovania náboženstva je osobnosť katechéty – učiteľa náboženstva. Medzi jeho vlastnosti mali patriť; „*bezúhonný duševný život, trpezlivosť a láska k deťom*“. Katechéta mal

⁶⁴ Učebné osnovy náboženstva rím. katol. pre meštianske školy na Slovensku, s. 6.

⁶⁵ BELIŠ, Ján. Podrobný rozvrh učebnej látky katolíckeho náboženstva pre 8-triedne ľudové školy. Trnava : Spolok Sv. Vojtecha, 1932, s. 5.

⁶⁶ BELIŠ, Ján. Podrobný rozvrh učebnej látky katolíckeho náboženstva pre 8-triedne ľudové školy, s. 5 – 6.

⁶⁷ BELIŠ, Ján. Podrobný rozvrh učebnej látky katolíckeho náboženstva pre 8-triedne ľudové školy, s. 6.

⁶⁸ BELIŠ, Ján. Podrobný rozvrh učebnej látky katolíckeho náboženstva pre 8-triedne ľudové školy, s. 6.

byť v očiach detí „*alter Christus*“, ktorý napodobňuje „*svätý život Spasiteľa a ktorý si osvojuje spôsob Božského Učiteľa a priateľa dieťaťa*“. Katechéta si mal byť vedomý vznešenosti a dôležitosti svojho povolania pamätajúc na výrok Svätého Otca Pia XI.: „*Osud Cirkvi je v rukách katechétov*“. ⁶⁹

Po vzniku Československého štátu a v prvých rokoch jeho fungovania neboli vydané oficiálne učebné osnovy pre rímskokatolícke náboženstvo. Svedčí o tom korešpondencia medzi biskupským ordinariátom v Nitre a hlavným školským inšpektorátom v Užhorode. Kanonik a hlavný školský inšpektor v Užhorode Július Sztankay listom z 28. decembra 1924, č. 2237/1924, žiadal biskupský ordinariát v Nitre o zaslanie učebných osnov katolíckeho náboženstva: „*Prosím Vás s hlubokou úctou, aby ste môjmu úradu zaslali u Vašom biskupstve užívanú Učebnú osnovu a Rozvrh hodín dľa elementárnych škôl*“. Na jeho žiadosť biskupský ordinariát v Nitre odpovedal: „... *zdeľujem, že naša diecéza nemá zvláštnu učebnú osnovu a rozvrh hodín pre kat. ľudové školy*“. Podľa uvedeného listu boli v tom období ešte stále smerodajné učebné osnovy ustálené pre všetky školy bývalého Uhorska, vydané v roku 1905 „*A magyarországi latin eó görög szertartasu romai Katolikus Nepiskolát tantervé*“. ⁷⁰

Cirkevné vrchnosti si však uvedomovali potrebu ustálenia či vytvorenia nových učebných osnov pre rímskokatolícke náboženstvo v novovzniknutom Československom štáte. Vyzývali preto katechétov – učiteľov náboženstva –, aby sa sami podujali na úlohu vytvorenia učebných osnov, vychádzajúc predovšetkým z praxe vyučovania náboženskej výchovy. A to nielen pre školy ľudové, ale pre všetky typy škôl fungujúce na Slovensku. Zadanú úlohu však nebolo možné zrealizovať hneď, a preto trvalo istý čas, kým katechéti predložili učebné osnovy pre rímskokatolícke náboženstvo. Katechéti – učelia náboženstva – sa pritom pravidelne schádzali na schôdzach tzv. „*Sdruženia profesorov náboženstva a katechétov na Slovensku*“. Na pravidelných schôdzach (spravidla ročných schôdzach) riešili rôzne otázky, týkajúce sa vyučovania náboženskej výchovy na školách, učebných osnov, či problémov týkajúcich sa učebníc pre náboženskú výchovu.

Na ročnom stretnutí v Trenčíne 3. júla 1928 „*Sdruženie profesorov náboženstva a katechétov*“ na Slovensku prerokovalo návrh nového učebného plánu vyučovania náboženskej výchovy na všetkých školách: „*Po viacerých schôdzach a po dlhšom uvažovaní terajšie shromaždenie jednomyselne sa uznieslo, že úctive predostrie najdôstojnejšiemu biskupskému sboru nasledovný učebný plán*“. ⁷¹ Uvedený prerokovaný učebný plán zaslal Dr. Štefan Bezák, predseda združenia katechétov, predsedovi Katolíckej školskej rady, košickému biskupovi Jozefovi Čárskemu na schválenie so zámerom, že v prípade povolenia budú učebné osnovy už od 1. septembra 1928 postupne zavedené do vyučovania. ⁷²

Predseda Katolíckej školskej rady, košický biskup Jozef Čársky, tento učebný plán schválil nariadením č. 2228/VIII. 1928 a odporúčal tento učebný plán prijať aj v iných

⁶⁹ LACO, Ladislav. *Podrobné učebné osnovy rím. kat. náboženstva pre rozličné typy ľudových škôl na Slovensku*. Nitra : Štefan Huszár, 1933, s. 5.

⁷⁰ ARCIDIECÉZNY ARCHÍV KOŠICE (AACass), *fond Katolícka školská rada*, sign. 78/1924.

⁷¹ AACass, *fond Katolícka školská rada*, sign. 81/1928.

⁷² AACass, *fond Katolícka školská rada*, sign. 81/1928.

diecézach. Dosvedčuje to korešpondencia medzi košickým biskupským úradom a biskupským úradom v Spišskom Podhradí. Biskup Jozef Čársky tento učebný plán zaslal a radil používať v liste zo dňa 6. septembra 1928, ktorý bol adresovaný Biskupskému úradu v Spišskom Podhradí. V liste sa uvádza: „*Plán tento držím za vhodný a prosím Vašu Osvietenosť, aby ste ho tiež ráčili prijať a jeho užívanie v diecéze nariadiť*“.⁷³

„*Sdruženie profesorov náboženstva a katechéto v Slovensku*“ predložilo pre ľudové školy túto schému pre vyučovanie náboženskej výchovy:

1. II. trieda – *Malý biblický katechizmus, otázky z učebnice katechizmu, Modlitba Anjel Pána a Desat' Božích prikázaní.*
2. I. trieda – *Malý biblický katechizmus a Modlitby: Otče náš, Zdravas, Verím Boha.*
3. III. trieda – *Malý katechizmus – II. časťka: O prikázaniach a z III. časťky: Sviatosť Pokánia a Sviatosť Oltárna a Modlitby: Päť cirkevných prikázaní a Ruženec.*
4. IV. trieda – *Malý katechizmus celý, z Biblie Starý zákon.*
5. V. trieda – *Malý katechizmus celý s poznámkami a z Biblie Nový zákon.*
6. VI. trieda – *Biblia celá, sústavne.*
7. VII. trieda – *Obradoslovie.*
8. VIII. trieda – *Dejiny cirkevné.*⁷⁴

Návrh učebného plánu učivo v jednotlivých triedach nekonkretizoval, učivo bolo iba načrtnuté. V návrhu sa zdôrazňovalo, aby „*si žiaci zvykali modlitbám, na hlavné častky pri Svätej Omši, pred krížom a pri návšteve Sviatosti Oltárnej*“.⁷⁵

K definitívnemu ustáleniu učebných osnov a detailnejšiemu rozobratiu učebnej látky v jednotlivých triedach došlo v roku 1932. Nové učebné osnovy boli prijaté nariadením č. 2229/1932 19. apríla 1932 v Košiciach predsedom Katolíckej školskej rady, biskupom Jozefom Čárskym.⁷⁶ Podľa tohto učebného plánu a týchto učebných osnov prebiehalo vyučovanie náboženstva v celom nasledujúcom období.

Učivo prvej triedy ľudovej školy vo vyučovaní náboženskej výchovy bolo zamerané na úvod do katechizmu a vierouky rímskokatolíckeho náboženstva. Obsahom vyučovania v prvej triede bolo učivo o Bohu, o anjeloch, o stvorení sveta, prvých ľudoch a ich hriechu. Nasledovalo učivo o zvestovaní, príchode a pôsobení Božieho Syna, Ježiša Krista vo svete (poklona mudrcov od Východu, záchrana Ježiša Krista pred Herodesom, pokrstenie Ježiša, Ježišovo učenie, smrť na kríži, vzkriesenie, nanebovstúpenie a zoslanie Ducha Svätého). Značná pozornosť sa venovala aj učivu o modlitbe – žiaci mali zvládnuť modlitbu Otče náš, Zdravas', Mária, modlitbu rannú i večernú, pred jedlom a po jedle, ale aj modlitbu k Anjelovi strážcovi. Žiaci sa v prvej triede ľudovej školy mali naučiť, ako znie Desatoro Božích prikázaní, Apoštolské vyznanie viery či Šesť hlavných právd.⁷⁷ Pre

⁷³ AACass, *fond Katolícka školská rada*, sign. 117/1928.

⁷⁴ AACass, *fond Katolícka školská rada*, sign. 117/1928.; AACass, *fond Katolícka školská rada*, sign. 58/1928.

⁷⁵ AACass, *fond Katolícka školská rada*, sign. 117/1928.

⁷⁶ BELIŠ, Ján. *Podrobný rozvrh učebnej látky katolíckeho náboženstva pre 8-triedne ľudové školy*, s. 3.

⁷⁷ BELIŠ, Ján. *Podrobný rozvrh učebnej látky katolíckeho náboženstva pre 8-triedne ľudové školy*, s. 9 – 10.; FILKORN, Eugen. *Rímsko katolícky katechizmus s biblickými výňatkami pre počiatovníkov*. Trnava : Spolok sv. Vojtecha, 1921, s. 3 – 48.

prvý ročník ľudovej školy sa využívala učebnica *Rímsko katolícky katechizmus s biblickými výňatkami pre počiatočníkov* od Dr. Eugena Filkorna, vydávaná Spolkom sv. Vojtecha.⁷⁸

Učebnica od Dr. Eugena Filkorna *Rímsko katolícky katechizmus s biblickými výňatkami pre počiatočníkov* bola určená aj pre žiakov druhej triedy ľudovej školy.⁷⁹ Druhá trieda ľudovej školy bola totiž zameraná na prehĺbenie učebnej látky, ktorá bola preberaná v prvej triede. Prehľbovalo sa starozákonné učivo (trest za prvý hriech, obeť Kaina a Ábela, potopa sveta, poslušnosť Abrahámovej), rovnako aj novozákonné učivo (narodenie Ježišovo, odsúdenie na smrť, smrť Ježiša Krista na kríži, vzkriesenie, nanebovstúpenie, zoslanie Ducha Svätého). Podrobnejšie bolo rozoberané aj učivo o Desiatich Božích prikázaniach. V druhej triede ľudových škôl pribudlo učivo o sviatostiach Cirkvi: zvlášť o Sviatosti pokánia a Oltárnej sviatosti. Žiak sa v druhej triede ľudovej školy pripravoval na prijatie oboch sviatostí, čo sa odrazilo aj v učebných osnovách.⁸⁰

Učivo tretej triedy ľudovej školy sa začínalo učivom o modlitbe – modlitbe sv. ruženca. Opätovná – avšak rozsahovo detailnejšia – pozornosť sa venovala Desiatim Božím prikázaniam. Učivo bolo doplnené aj o učivo týkajúce sa Piatich cirkevných prikázaní. Učiteľ mal počas vyučovacej hodiny venovať pozornosť otázkam kresťanskej dokonalosti – cnostiam, zachovaniu príkazov, ale aj otázkam o hriechu (o hriechu všeobecne, o druhoch hriechu, o pokušení a príležitosti ku hriechu). Na uvedené učivo nadväzovalo učivo o prostriedkoch milosti, milosti posväcujúcej a milosti pomáhajúcej. Značná pozornosť sa venovala sviatostiam, predovšetkým sviatosti pokánia, Oltárnej sviatosti a obety sv. omše. Cieľom bola dokonalejšia príprava žiaka na prijímanie sviatostí a hlbšie prežívanie tajomstva sv. omše.⁸¹ Žiaci sa v tretej triede ľudovej školy učili z učebnice *Malý katechizmus pre katolícke detky*, ktorý bol pre vyučovanie náboženskej výchovy využívaný a opakovane vydávaný už od roku 1921 Spolkom svätého Vojtecha.⁸²

Podľa učebných osnov bolo učivo vo štvrtej a piatej triede ľudovej školy zhodné. Učiteľ náboženskej výchovy sa mal v uvedených triedach ľudovej školy najprv venovať prebratiu učebnej látky, ktorá sa dotýkala článkov Apoštolského vyznania viery. Žiak si mal v týchto triedach znova prehľbovať vedomosti o prikázaniach (Desatoro Božích prikázaní, cirkevné prikázania, prikázanie lásky) a o kresťanskej spravodlivosti. Nemalá pozornosť sa nanovo venovala sviatostiam. Avšak učivo o sviatostiach sa popri sviatosti pokánia a Oltárnej sviatosti rozšírilo aj na poučenie o sviatosti krstu, birmovania, o sviatosti posledného pomazania, kňazstva a o sviatosti manželstva.⁸³ Určenou učebnicou pre štvrtý a piaty ročník bola opäť učebnica *Malý katechizmus pre katolícke*

⁷⁸ FILKORN, Eugen. *Rímsko katolícky katechizmus s biblickými výňatkami pre počiatočníkov*, s. 3 – 48.

⁷⁹ FILKORN, Eugen. *Rímsko katolícky katechizmus s biblickými výňatkami pre počiatočníkov*, s. 3 – 48.

⁸⁰ BELIŠ, Ján. *Podrobný rozvrh učebnej látky katolíckeho náboženstva pre 8-triedne ľudové školy*, s. 11 – 12; FILKORN, Eugen. *Rímsko katolícky katechizmus s biblickými výňatkami pre počiatočníkov*, s. 3 – 48.

⁸¹ *Malý katechizmus pre katolícke detky*. Trnava : Spolok sv. Vojtecha, 1934, s. 142 – 143; BELIŠ, Ján. *Podrobný rozvrh učebnej látky katolíckeho náboženstva pre 8-triedne ľudové školy*, s. 13 – 14.

⁸² *Malý katechizmus pre katolícke detky*, s. 3 – 144.

⁸³ BELIŠ, Ján. *Podrobný rozvrh učebnej látky katolíckeho náboženstva pre 8-triedne ľudové školy*, s. 9 – 10; *Malý katechizmus pre katolícke detky*, s. 104 – 134.

dietky.⁸⁴ Hoci obsah učiva v triedach bol zhodný, predsa istý rozdiel medzi štvrtou a piatou triedou existoval. Uvedený obsah učiva bol v piatej triede preberaný a rozoberaný detailnejšie. Zatiaľ v štvrtej triede mal učiteľ so žiakmi prebrať iba otázky uvedené v katechizme bez prináležiacich poznámok. V piatej triede ľudovej školy mal učiteľ toto učivo zopakovať, prebrať dôkladnejšie – aj s prináležiacimi poznámkami.⁸⁵

Šiesta trieda ľudovej školy vo vyučovaní náboženskej výchovy bola zameraná na biblické dejiny. Využívala sa pritom učebnica *Dejepis biblický Starého i Nového zákona pre slovenské ľudové školy*, tlačaná Spolkom sv. Vojtecha.⁸⁶ Učebné osnovy rozdeľovali učivo na biblický dejepis Starého zákona a biblický dejepis Nového zákona. Témami vyučovacích hodín z oblasti biblických dejín Starého zákona boli témy od stvorenia sveta, stvorenia prvých ľudí, Kaina a Ábela, potopy sveta, cez povolanie Abrahámovho a Mojžišovho, významných starozákonných kráľov (Dávid, Šalamún) a prorokov (Eliáš, Elizeus, Jonáš) až po zajatie a vyslobodenie židovského národa zo zajatia. V učebných osnovách sa zdôrazňovalo, aby učiteľ počas vyučovacích hodín bezpodmienečne zo Starého zákona prebral prisľúbenia a proroctvá o Vykupiteľovi. Učivo z novozákonného biblického dejepisu sa začínalo narodením sv. Jána Krstiteľa a zvestovaním Ježišovho narodenia. Žiaci sa počas vyučovacích hodín mali oboznámiť jednak so všetkými udalosťami z Ježišovho života; s Ježišovým učením, zázrakmi a podobenstvami, až po odsúdenie, ukrižovanie, smrť a zmŕtvychvstanie Ježiša Krista. Súčasťou učiva bola aj látka o ustanovení sviatosti pokánia, o živote prvých kresťanov a obrátení sv. Pavla.⁸⁷ Dôležité je poukázať na to, že biblickými dejinami sa dopĺňalo aj učivo v tretej, štvrtej a piatej triede. Do učiva týchto tried boli zaradené krátke výňatky z biblických dejín (napr. pri látke o Desatoro Božích prikázanií bolo z biblického dejepisu preberané vyhlásenie Desatoro Božích prikázanií Mojžišom).⁸⁸

Siedma trieda ľudovej školy vo vyučovaní náboženskej výchovy bola v období prvej Československej republiky vyhradená obradosloviu. Počas siedmej triedy sa žiaci učili o cirkevnom roku a jeho sviatkoch (sviatky Pána, sviatky Panny Márie, sviatky svätých, napr. sv. Petra a Pavla). Preberala sa doba vianočná, doba veľkonočná i doba svätodušná. Do učebnej látky patrilo učivo o jednotlivých sviatostiach z pohľadu obradu a slávenia týchto sviatostí. Učiteľ mal venovať pozornosť aj tomu, aby žiakom sprostredkoval časti a vybavenie kostola, ako miesta slávenia svätých obradov a služieb Božích.⁸⁹ Prináležiacou učebnicou k siedmej triede ľudovej školy bola učebnica od

⁸⁴ *Malý katechizmus pre katolícke dieťky*, s. 3 – 144.

⁸⁵ BELIŠ, Ján. *Podrobný rozvrh učebnej látky katolíckeho náboženstva pre 8-triedne ľudové školy*, s. 15 – 16.

⁸⁶ *Dejepis biblický Starého i Nového zákona pre slovenské ľudové školy*. Trnava : Spolok sv. Vojtecha, 1935, s. 5 – 122.

⁸⁷ BELIŠ, Ján. *Podrobný rozvrh učebnej látky katolíckeho náboženstva pre 8-triedne ľudové školy*, s. 17 – 19.; *Dejepis biblický Starého i Nového zákona pre slovenské ľudové školy*, s. 5 – 122.

⁸⁸ BELIŠ, Ján. *Podrobný rozvrh učebnej látky katolíckeho náboženstva pre 8-triedne ľudové školy*, s. 15 – 16; BELIŠ, Ján. *Podrobný rozvrh učebnej látky katolíckeho náboženstva pre 8-triedne ľudové školy*, s. 11 – 16.

⁸⁹ BELIŠ, Ján. *Podrobný rozvrh učebnej látky katolíckeho náboženstva pre 8-triedne ľudové školy*, s. 21 – 22.; OSVALD, Richard František. *Obradoslovie (Liturgia) Učenie o svätých obradoch cirkvi katolíckej pre katolícke dieťky*. Trnava : Spolok sv. Vojtecha, 1930, s. 5 – 64.

Richarda Františka Osvalda *Obradoslovie (Liturgika), Učenie o svätých obradoch cirkvi katolíckej pre katolícke dieťky*, opäť vydávaná Spolkom sv. Vojtecha.⁹⁰

Napokon ôsma trieda ľudovej školy bola zameraná na oboznámenie sa žiakov s dejinami Rímskokatolíckej cirkvi, bola zameraná na učivo o cirkevných dejinách. Cirkevným dejinám sa v učebných osnovách náboženskej výchovy na ľudovej škole v období prvej Československej republiky venovala nemalá pozornosť. Žiaci sa počas vyučovania na hodinách náboženstva mali oboznámiť s dejinami Katolíckej cirkvi. Učivo tvorili témy rovnomerne rozčlenené na témy z obdobia cirkevného staroveku, cirkevného stredoveku i cirkevného novoveku. Samotné cirkevné dejiny mali v učebných osnovách náboženskej výchovy prinajmenej dva významy: význam apologetický a význam výchovný. Zámerom zaradenia cirkevných dejín do učiva bolo to, aby žiak dejiny svojej Cirkvi jednak poznal, ich pomocou formoval svoju osobnosť, ale aj preto, aby si ich pod vplyvom svetských dejín nevysvetľoval nesprávne a skreslene. V neposlednom rade najmä preto, aby si žiak vedel svoju Cirkev v prípade potreby a útoku na Cirkev ochrániť. Tým cirkevné dejiny v zložitej povojnovej spoločenskej situácii mali nezastupiteľné miesto, opodstatnenosť a nesmierny význam.⁹¹ Žiaci sa vo vyšších ročníkoch ľudových škôl učili cirkevným dejinám z učebnice od profesora náboženstva Benedikta Ceizela – *Cirkevný dejepis pre meštianske školy*, vydávaného Spolkom sv. Vojtecha v Trnave. Táto učebnica témami učiva kopírovala stanovenú učebné osnovy. Od roku 1929 bola Spolkom sv. Vojtecha vydávaná ďalšia učebnica cirkevných dejín od Dr. Štefana Bezáka, profesora náboženstva, pod názvom *Dejiny cirkevné pre ľudové školy*, ktorá bola obsahovo aj tematicky rozvinutejšia.⁹²

RESUMÉ

Prvá Československá republika vznikla ako nástupnícky štát v zložitom povojnovom období. Koniec prvej svetovej vojny znamenal podstatné zmeny pre mnohé európske národy a krajiny. Pre Slovensko však koniec vojny, následné podpísanie mieru a usporiadanie hraníc znamenalo doposiaľ najpodstatnejšiu zmenu. Slovensko sa totiž ocitlo v diametrálne odlišnom postavení, prešlo od jedného štátneho zriadenia k druhému, od monarchie k republike. Národ, ktorý bol v Rakúsko-uhorskej monarchii iba jedným z mnohých národov a ktorý bol pod značným maďarizačným tlakom, sa stal národom suverénnym a slobodným. Významné zmeny, ktoré nastali po vzniku spoločnej republiky Čechov a Slovákov, zasiahli všetky oblasti spoločenského života. V novej situácii sa ocitla aj Katolícka cirkev, ktorá, hoci bola najpočetnejšou cirkvou v Československu, v očiach štátnych predstaviteľov a častokrát aj občanov bola spájaná s monarchiou. To sa v nemalej miere odrazilo aj na vzťahu štátu k Cirkvi. V období prvej Československej republiky pretrvávala snaha štátu o odluku Cirkvi od štátu. Iba z dôvodu nedostatočnej podpory (najmä na Slovensku) a nedostatočnej politickej odhodlanosti k odluke nedošlo.

⁹⁰ OSVALD, Richard František. *Obradoslovie (Liturgika) Učenie o svätých obradoch cirkvi katolíckej pre katolícke dieťky*, s. 5 – 64.

⁹¹ BELIŠ, Ján. *Podrobný rozvrh učebnej látky katolíckeho náboženstva pre 8-triedne ľudové školy*, s. 23 – 24.

⁹² BEZÁK, Štefan. *Dejiny cirkevné pre ľudové školy*, s. 2 – 3.

Vzájomné vzťahy štátu a Cirkvi sa napokon čiastočne upravili v prijatej zmluve medzi Svätou stolicou a Československou republikou v dokumente, zmluve *Modus vivendi*. Hoci zmluva bola podpísaná v roku 1928, dohodnuté zmluvné fakty sa iba pomaly uvádzali do praxe.

Slovenské ľudové školstvo stálo po vzniku Československej republiky pred mnohými závažnými ťažkosťami. Slovenskému školstvu chýbalo takmer všetko – učitelia, priestory, učebné osnovy i pomôcky. Prvoradou úlohou v oblasti školstva preto bolo vybudovanie národného školstva a odstránenie nedostatkov (odmaďarčovanie, zabezpečenie dostatočného počtu učiteľov, vydávanie učebných osnov, zabezpečenie potrebných učebníc). Dôležitú úlohu v tomto období zohrali českí učitelia, ktorí boli na Slovensko vysielaní na výpomoc. Jedným z najvýznamnejších zákonov z tohto obdobia bol tzv. Malý školský zákon, prijatý v roku 1922. Týmto zákonom sa na Slovensku zaviedla 8-ročná povinná školská dochádzka. Zákon sa však týkal iba škôl ľudových a škôl meštianskych, ale ani on neodstránil všetky deficity školstva.

Vyučovací predmet Náboženská výchova patril v období prvej Československej republiky na ľudových školách k povinným vyučovacím predmetom. Dve hodiny týždenne sa mali žiaci vzdelávať aj v náboženskej oblasti. Úlohou učiteľa náboženstva bolo sprostredkovať základy vierouky rímskokatolíckeho náboženstva a vychovať zo žiaka nielen veriaceho človeka, ale aj dobrého občana štátu. Spočiatku aj pre náboženskú výchovu chýbali učebné osnovy, podľa ktorých by sa učitelia (katechéti) jednotne riadili. Cirkevná vrchnosť i učitelia náboženstva si uvedomovali potrebu ustálenia a schválenia nových učebných osnov vhodných pre nové štátne zriadenie. Tento zámer však nebolo možné zrealizovať hneď, a preto boli učebné osnovy pre náboženskú výchovu schválené až v roku 1928. K ich ustáleniu a detailnejšiemu rozpracovaniu učiva do ročníkov došlo v roku 1932. Od prvej triedy ľudovej školy až po triedu ôsmu sa žiaci oboznamovali a prehľbovali svoje vedomosti z vierouky rímskokatolíckeho náboženstva. Pripravovali sa na prijatie kresťanských sviatostí a učili sa vierouke, biblickým dejinám, obradosloviu i cirkevným dejinám.

SUMMARY

The First Czechoslovak Republic was founded as a newly created state in difficult times after WW1. The end of WW1 brought significant changes for many European nations and countries. The end of WW1, signing the peace treaty and border changes meant the most important change for Slovakia. It suddenly happened to be in a completely different position, moving from one state system to another, from a monarchy to a republic. The nation, that was just one of the nations in Austrian–Hungarian Empire and constantly under Hungarian pressure, became a sovereign and free nation. Significant changes after the formation of the common republic of the Czechs and the Slovaks intervened all parts of social life. The Catholic Church was found in a new situation as well. Although it was the most numerous church in the Czechoslovak Republic in the eyes of the state representatives and often in the citizens' eyes, it was connected with the monarchy. It was

reflected in the relationship of the state towards the Church. In the times of the First Czechoslovak Republic the state kept trying to separate the Church from the state. It finally did not happen only because of lack of support (mostly in Slovakia) and insufficient political manfulness. Mutual relationships of the state and the Church were finally regulated in the adopted treaty between the Holy See and the Czechoslovak Republic in a document, *Modus vivendi* agreement. Although the treaty was signed in 1928, the facts agreed upon were put into practice very slowly.

There were a lot of serious difficulties for the Slovak elementary educational system after the formation of the Czechoslovak Republic. There was a lack of almost everything – teachers, premises, school curriculum and teaching aids. The most important task in the field of educational system was to form a national educational system and eliminate imperfections (demagyarization, recruiting enough teachers, publishing school curriculum, providing necessary school books). Czech teachers played an important role in this period. They were sent to Slovakia in order to help. One of the most important laws from this period was so-called "The Small Education Act" adopted in 1922. Stated in this Act, the compulsory education was extended for eight years. The Act applied just to elementary and middle schools, but it did not eliminate all the imperfections of school system either.

Religious Studies as a school subject was a compulsory subject at elementary schools in the First Czechoslovak Republic. Pupils were supposed to be educated in the religious field for two hours a week. The teacher's task was to give them the basics of Roman – Catholic religion theory and bring them up as believers and good citizens at the same time. There was no school curriculum for Religious Studies. The Church Establishment, as well as the teachers realized the need of approving new school curriculum suitable for the new state system. It was impossible to implement it immediately and therefore the school curriculum for Religious Studies was not approved until 1928. However, everything was settled down by 1932. Starting in the first grade and continuing until the eighth, pupils were acquainted with the Roman – Catholic religion theory and deepened this knowledge step by step. They were getting ready for Christian Sacraments initiation, learned the Catholic theory, Bible history, Liturgics and Christian history.

Adresa autorky:

PaedDr. Mgr. Sabová Gabriela
Katolícka univerzita v Ružomberku
Teologická fakulta Košice
Hlavná 89, 042 01 Košice
e-mail:sabovagabriela21@gmail.com

NIEKOĽKO POZNÁMOK K ČINNOSTI PREŠOVSKÉHO BISKUPA PAVLA PETRA GOJDIČA OSBM V PROSPECH ŽIDOVSKÉHO OBYVATEĽSTVA NA SLOVENSKU

Peter Borza

SOME NOTES ABOUT THE ACTIVITIES OF PRESOV BISHOP PAUL PETER GOJDIČ, OSBM IN FAVOR OF THE JEWISH POPULATION IN SLOVAKIA

Abstract: Clear and timely opinion of Bishop Gojdič against racial policy of the state appears in the provision of assistance to the Jews by the Greek Catholic Church as the key. The bishops exceptional traits have proved a powerful inspiration for imitating his heroic attitudes and actions. Rescue of Jews in the process itself contained multiple forms of public statements in their favor, through hiding valuables, giving baptisms and also harboring them, even in the risk of losing their lives. The motive for this brave actions was largely the Christian faith, then inspirational influence of bishop Gojdič and overall dissatisfaction with the racial policies of the regime. Also thanks to that were in Slovakia saved many innocent lives by the Greek Catholics faithful

Keywords: Greek Catholic Church. Jews. Slovak state. Peter Paul Gojdič, OSBM. The so-called solution of the Jewish question.

Prešovský biskup Pavol Peter Gojdič OSBM patrí medzi 539 slovenských spravodlivých medzi národmi a 25 271 z celého sveta.¹ V roku 1926 sa stal z vôle pápeža administrátorom Prešovskej eparchie a v roku 1940 jej sídelným biskupom. V rokoch 1939 až 1945 mal za sebou už viac ako jedno desaťročie v službe biskupa. Spomedzi ocenených inštitúciou Yad Vashem vyniká v mnohých ohľadoch a nie je to spôsobené len tým, že patril medzi katolíckych biskupov v štáte, kde prezidentom bol katolícky kňaz. Samozrejme, vo svojich názoroch a skutkoch prevyšoval hierarchiu Katolíckej cirkvi na Slovensku, ale predovšetkým to bolo spôsobené jeho hlbokou ľudskosťou a citom pre potreby človeka. Tie mu nedovolili uspokojiť sa s málom, on musel pre záchranu života prenasledovaných Židov urobiť maximum. Jeho statočné vyjadrenia, gestá a napokon aj

¹ The righteous among the nations [online]. Dostupné na internete: <http://www.yadvashem.org/yv/en/righteous/statistics.asp> (20.03.2014)

prakticky prejavená pomoc v prospech života upútava aj dnes zaslúženú pozornosť. Preto je vhodné nazrieť do osobných dejín jeho života a rozpoznať najdôležitejšie faktory ovplyvňujúce rozhodnutia v prospech života rasovo prenasledovaných.

Formovanie osobnosti

Narodil sa 17. júla 1888 v Ruských Pekľanoch, neďaleko Prešova, kde jeho otec Štefan Gojdič pôsobil ako gréckokatolícky kňaz. Už o dva roky sa presťahovali do farnosti Cigeľka pri Bardejove. Manželom Štefanovi a Anne, rod. Gerebryovej, sa okrem druhorodeného Petra, ako najstaršie dieťa narodil syn Kornel, po Petrovi ešte Štefan a napokon dcéra Helena. Traja synovia si životné povolanie zvolili podľa otca a stali sa kňazmi. Vyrastal v prostredí preniknutom kresťanským humanizmom v kruhu viacerých súrodencov, s ktorými prežil detstvo v Cigeľke, jeho otec tam pôsobil až do konca svojej pastoračnej služby – do roku 1928. Ľudovú školu absolvoval v Cigeľke, Bardejove a v Prešove, kde nastúpil na gymnázium. Býval v internáte sv. Jána Krstiteľa, v tzv. Alumneu, kde si vychovávatelia všimli jeho usilovnosť, skvelé študijné výsledky, ale aj skromnosť a ochotu pomáhať spolužiakom. Vďaka svojmu nadaniu doučoval spolužiakov a takým spôsobom si aj privyrábal, aby rodičov aspoň sčasti odbremenil z uhrádzania nákladov na štúdium v Prešove. Po maturite v roku 1907 nastúpil na teologické štúdium v Prešove. Jeho profesori Mikuláš Russnák a Jozef Ďulaj rýchlo rozpoznali jeho nadanie a predpoklady pre duchovný a intelektuálny rast. Preto ho odporúčali k štúdiu do výberového seminára v Budapešti, kam z Prešova odišiel a študoval v rokoch 1908 – 1911. V záverečnom ročníku zodpovední predstavení seminára v Budapešti vypracovali krátku charakteristiku študenta – klerika Petra Gojdiča, v ktorej, okrem iného, konštatovali jeho veľkú pokoru, rešpekt voči všetkým, ako aj príkladné zachovávanie bratskej lásky. Javil sa im ako klerik veľmi citlivého svedomia, poriadkumilovný, poslušný a človek radostného ducha. Kňazské svätenie sa rozhodol prijať ako slobodný muž 27. augusta 1911 v Prešove spolu s bratom Kornelom z rúk prešovského biskupa Jána Vályiho. Po primičnej sv. liturgii v Cigeľke zostal pôsobiť po boku svojho otca ešte jeden rok a od konca augusta 1912 pôsobil v Prešove. Najprv v službe prefekta už spomínaného internátu Alumnea, neskôr aj v biskupskej kúrii ako protokolista a v roku 1919 sa stal riaditeľom biskupskej kancelárie. Medzitým však krátko od roku 1917 pôsobil v Sabinove, kam z Prešova dochádzal a staral sa o duchovné potreby veriacich. Počas tohto obdobia venoval veľkú pozornosť skrášleniu miestneho chrámu umeleckými maľbami. Bolo to z jeho strany aj vonkajším prejavom praktizovanej hlbokkej duchovnosti a práve táto túžba po duchovnom živote ho v roku 1922 priviedla do Rádu sv. Bazila Veľkého. Vstúpil do kláštora na Černečej hore pri Mukačeve na Podkarpatskej Rusi a pri slávnostnom obrade obliekania mníšskeho rúcha prijal meno Pavol (Pavel). Intenzívne sa venoval misiám aj na území dnešného Slovenska a od roku 1924 pôsobil v Užhorode ako prefekt miestneho stredoškolského internátu. Po dvoch rokoch sa ujal vedenia kláštora v Malom Bereznom. Večné sľuby zložil 28. novembra 1926 už po menovaní za apoštolského administrátora Prešovskej eparchie, ktoré prebehlo

14. septembra 1926. Slávnostná konsekrácia na biskupa sa uskutočnila v Ríme dňa 25. marca 1927. Symbolicky v Bazilike sv. Klimenta, kde sú uložené ostatky sv. Cyrila, apoštola Slovanov.²

Sirotinec – úspešný sociálny projekt prvej dekády biskupskej služby

Apoštolský administrátor Gojdič zameral svoje úsilie pri spravovaní Prešovského biskupstva na viaceré oblasti. Jednou z najviditeľnejších bola sociálna oblasť, v ktorej sa naplno prejavovala láska k blízkym. Pritom sa jedná len o jeden aspekt jeho biskupskej služby, počas ktorej venoval zvýšenú pozornosť prehĺbeniu duchovného života, vzdelanostnej úrovne a aktívny bol aj na poli formovania Rusínskej národnosti. Napriek tomu je sociálna oblasť najmarkantnejším obrazom Gojdičovej osobnosti a potvrdzuje jeho nezištný záujem o každého človeka. Zvlášť sa to prejavilo po veľkej hospodárskej kríze, ktorá zasiahla aj prvú Československú republiku.

Dôsledky hospodárskej krízy v medzivojnovom období priviedli mnohých ľudí v Československu do nepredstaviteľnej núdze, z ktorej sa vlastnými silami nedokázali vymaniť. V zornom poli biskupa Gojdiča sa ocitli siroty. Jeho pozornosti nemohla ujsť sociálna bieda veriacich, najmä tých najbezbrannejších, akými boli deti bez rodičov. Opustené a bezbranné, odkázané na pomoc iných. Už v roku 1927 vyzval kňazov a veriacich na poskytnutie milodarov na zriadenie sirotinca v Prešove. V roku 1928 povolal do Prešova sestry Služobnice Nepoškvrnenej Panny Márie, aby tu prevzali starostlivosť o budúci sirotinec, s výstavbou ktorého začal o štyri roky neskôr, 11. septembra 1932, keď v nedeľu popoludní vykonal slávnostnú posviacku základného kameňa sirotinca a budúcej kaplnky. Slávnosti sa zúčastnili okrem biskupa Gojdiča a jeho sprievodu aj školská mládež, členovia spolku sv. Anny a spolku Matky Ustavičnej pomoci, sestry Rádu sv. Bazila Veľkého, sestry Služobnice, duchovenstvo, členovia Prešovskej kapituly a veľké množstvo veriacich. Počas slávnosti predniesol Dr. Jozef Kizák, profesor Teologickej akadémie, Pamätný list, v ktorom vyzdvihol jednotlivých dobrodincov stavby sirotinca. Posvätený základný kameň aj s pamätnou listinou potom zamurovali na pripravené miesto.³

Stavba pokračovala pomerne rýchlo a v roku 1933 biskup Gojdič s biskupom Dionýzom Njaradim posvätili jedno krídlo novej budovy a 1. mája 1934 začal sirotinec svoju činnosť. V tento deň do sirotinca nastúpili sestry Služobnice, avšak úplne dokončený bol až o rok neskôr. Celé dielo stálo vyše jedného milióna korún. Na dielo prispel aj pápež Pius XI. sumou 100 000 lír a prezident ČSR T. G. Masaryk sumou 100 000 korún. Na financovaní diela sa podieľali nespočetní darcovia z celého sveta, ale

² ŠTURÁK, Peter. *Pavol Peter Gojdič OSBM. Prešovský – prešovský gréckokatolícky biskup (1926 – 1960)*. Prešov : GTF PU, 2013, s. 9 – 38. Podrobne sa jeho životu venovali aj ďalší autori: POTÁŠ, Marián. *Dar lásky. Spomienky na biskupa Pavla Gojdiča, OSBM*. Prešov : VMV, 2001, 383 s. HROMNÍK, Milan. *Blahoslavený Pavol Peter Gojdič, OSBM*. Prešov : Petra, 2007, 45 s. LETZ, Róbert – ŠTURÁK, Peter. *Pavol Peter Gojdič, OSBM. Biskup zlatého srdca*. In LAGOVÁ, Veronika a kol. *Smrť za mrežami*. Prešov : VMV, 2006, s. 186 – 213.

³ BORZA, Peter. *Dejiny Gréckokatolíckej cirkvi na Slovensku v období II. Svetovej vojny (1939 – 1945)*. Prešov : Petra, 2006, s. 50.

najmä veriaci gréckokatolíci z Prešovského biskupstva.⁴ Moderná funkcionalistická budova sa stala ozdobou mesta Prešov a do zrušenia Gréckokatolíckej cirkvi komunistickým režimom v roku 1950 slúžila svojmu účelu. Dnes je v jej priestoroch Gréckokatolícky kňazský seminár, ale blízko vchodu do kaplnky je stále umiestnená pamätná tabuľa pripomínajúca dobrodinco, vďaka ktorým mohol byť sirotinec vybudovaný. Veľavravným svedectvom nezištnosti a pokory biskupa Gojdiča je to, že aj keď bol iniciátorom a najväčším dobrodincom, jeho meno na mramorovej tabuli chýba.

Gréckokatolícky sirotinec s kláštorom sestier bol pre obyvateľov Prešova, ale hlavne pre školskú mládež, nábožensko-kultúrnym centrom. Často v ňom vystupovali siroty alebo deti so svojím programom zo škôlky, ktorú viedli rehoľné sestry. V sirotinci našlo svoj príbytok v prvom roku činnosti 11 a neskôr ich počet vzrástol až na 50 sirôt – dievčat. V závislosti na veku bola dĺžka pobytu rôzna. Siroty opúšťali sirotinec až po celkovom zabezpečení živobytia, napr. po skončení Učiteľskej akadémie, Gymnázia, rodinnej školy, kurzu krajčírstva, alebo aspoň po ukončení štyroch tried meštianskej školy. Dočasný domov v sirotinci nachádzali aj dievčatá, ktoré študovali na Gymnázium alebo Učiteľskej akadémii. Denný program obyvateľov sirotinca začínal o šiestej ráno a bol popretkávaný modlitbou, štúdiom alebo hrou v škôlke a školách. Deti mali aj dostatok voľného času a spať išli večer o pol deviatej.

Financovanie sirotinca prebiehalo z viacerých zdrojov. Na prvom mieste to boli príjmy z majetku sirotinca, vyživovacie príspevky, ktoré poskytovali obce alebo žijúci príbuzní sirôt, alebo starých ľudí, keďže sirotinec slúžil aj ako starobinec. Ďalej to boli peňažné a naturálne milodary i rôzne stále alebo menlivé subvencie. V roku 1937 tvorili príjmy sirotinca v hodnote 42 150 Kč, financie poskytnuté Ministerstvom sociálnej péče, Krajinským úradom, biskupom Gojdičom, jednotlivými okresnými úradmi, Ústrednou sociálnou poisťovňou, dobrovoľnými darmi, farnosťami a prostriedky získané za ručné práce. Výdavky však činili 63 015 Kč, to znamená, že sirotinec bol v roku 1937 v strate 20 865 Kč. Túto stratu sa snažil biskup Gojdič dorovnať z prostriedkov biskupstva. Pravidelným prispievateľom bol pápežský prelát, prešovský kanonik Dr. Mikuláš Russnák, ktorý deťom kupoval šatstvo, topánky a rôzne potrebné veci. Významným zdrojom na pokrytie prevádzkových nákladov boli zbierky konané sestrami. Vo dvojiciach putovali po Slovensku a so súhlasom štátnych úradov uskutočňovali zbierky pre potreby sirotinca.

V roku 1943 sa v Ľutíne (neďaleko Sabinova) začala budovať pobočka sirotinca, aby mohli deti odchádzať na rekreáciu do prírody, nádherného prostredia mariánskeho pútnického miesta, kam často prichádzal aj prešovský biskup. Ďaleko od ruchu mesta mali načerpať sily, ako aj posilniť zdravie.⁵

Úspešný projekt gréckokatolíckeho sirotinca zastavil a zničil komunistický režim v roku 1950. No nie navždy. Po znovunadobudnutí slobody sa podarilo sestrám služobníckam nadviazať na predošlú činnosť v Prešove, takže prevádzkujú Hospic sv.

⁴ J. E. Pavel Gojdič. *K jeho dvadsaťročnému jubileju so dňa jep. Posväščenija*, Prešov 1947, s. 79 – 80.

⁵ MOLČANIOVÁ, Marta. *Sociálny rozmer činnosti Kongregácie sestier Služobníc Nepoškvrnenej Panny Márie na území Československa v rokoch 1929 – 1989*. Bakalárska práca, USVZ bl. P. P. Gojdiča Prešov, Vysoká škola zdravotníctva a sociálnej práce sv. Alžbety Bratislava, 2012, s. 27 – 32.

Kozmu a Damiána neďaleko Kňazského seminára a v pobočke sirotinca v Ľutíne zasa obnovili materskú škôlku, ktorú tu mali aj pred nástupom komunizmu.

Väzeň a mučeník

Komunistický prevrat vo februári 1948 tragicky zasiahol do života biskupa Gojdiča. Po skončení druhej svetovej vojny sa pozícia gréckokatolíckeho biskupa a celej Cirkvi javila vo svetle opozičného postoja z predchádzajúceho obdobia veľmi dobre, avšak už v jeseni 1945 sa z prostredia odbojových organizácií ozývali na adresu prešovského biskupa obvinenia, ktoré nezodpovedali realite. Sabinovská odbočka Zväzu protifašistických politických väzňov, aby si v súvislosti s rokovaním medzi Československou vládou a Svätou stolicou splnila svoju „vlasteneckú povinnosť“, obrátila sa 7. októbra 1945 na Ministerstvo zahraničných vecí. Protifašistickí väzni upozorňovali ministerstvo na fakt, že biskup Gojdič bol horlivým kolaborantom, ktorý mal styky s gestapom a nenávidel všetkých Slovákov. Ďalšie obvinenia hovorili o tom, že na svoju biskupskú inštaláciu pozval len nemeckých a maďarských hostí a poskytol útočisko kolaborujúcim Ukrajincom, ktorí utekali pred Červenou armádou. Sabinovská odbočka Zväzu protifašistických politických väzňov poskytla aj návrh, ako sa k prešovskému biskupovi v budúcnosti zachovať: *Biskup Gojdič je mníchom – Bazilítom* [správne baziliánom], *najzodpovednejšie by bolo pre neho vrátiť sa naspäť do kláštora*.⁶ Podľa historika Michala Barnovského biskup Gojdič nepoznal a ani nemohol poznať mechanizmus nového politického systému a jeho smerovanie, preto k nemu spočiatku zaujal vyčkávací postoj. Štátna bezpečnosť podľa Barnovského charakterizovala jeho vzťah k ľudovodemokratickému zriadeniu ako vlažný, bez politickej angažovanosti.⁷

Rok po skončení vojny sa už začali prejavovať zmeny v postoji Komunistickej strany Slovenska (KSS) ku Gréckokatolíckej cirkvi, dôvodov bolo viacero. V prvých povojnových parlamentných voľbách v máji roku 1946 dali gréckokatolícki duchovní najavo, že viac sympatizujú s DS ako s komunistami. Napokon aj biskup Gojdič si pokazil reputáciu u prezidenta republiky Eduarda Beneša, keď počas audiencie dňa 19. novembra 1945 z poverenia slovenských biskupov predniesol prosbu, aby bývalý prezident Slovenskej republiky Jozef Tiso bol v prípade odsúdenia ušetrený popravy, na čo E. Beneš reagoval slovami: „*Pán biskup, to nie je Vaša vec. Nedávajte prsty do pabreby.*“ Za obdivuhodný môžeme pokladať postoj biskupa, ktorý si uvedomoval riziká svojej intervencie, a predsa v rozhodujúcej chvíli sa neváhal zastat bývalého prezidenta Slovenskej republiky. Táto udalosť je o to vzácnejšia, že prezident J. Tiso počas vykonávania svojho úradu vykonal kroky smerujúce k rezignácii biskupa z úradu administrátora Prešovskej eparchie, ale aj osobne dal najavo, že biskup P. P. Gojdič je pre neho nežiaduca osoba.⁸

⁶ PETRANSKÝ, A. Ivan. *Štát a katolícka cirkev na Slovensku (1945-1946)*, Nitra : Garmond, 2001, s. 126.

⁷ BARNOVSKÝ, Michal. Gréckokatolícka cirkev na Slovensku po druhej svetovej vojne. In

Felekezetek, Egyházpolitika, Identitás, Magyarországon és Szlovákiában 1945 után. Konfessie, cirkerná politika, identita na Slovensku a v Maďarsku po roku 1945. Margit Balogh, Budapest : Kossuth kiadó, 2008., s. 278.

⁸ POTAŠ, Marián. *Dar lásky. Spomienky na biskupa Pavla Gojdiča*, OSBM. Prešov : USPO, 1999, s. 164 – 165.

Pri zmene postoja KSS a vládnych kruhov vo vzťahu ku Gréckokatolíckej cirkvi zohral dôležitú úlohu – ak nie prvoradú – vonkajší faktor, keď v medzinárodných vzťahoch došlo k vyostreniu situácie medzi Sovietskym zväzom a Vatikánom. Zmenilo sa aj postavenie Pravoslávnej cirkvi v Československu, ktorá bola podriadená Moskovskému patriarchovi v roku 1946. Celková politicko-spoločenská situácia v priestore strednej a východnej Európy vykazovala negatívne signály smerom k existencii Gréckokatolíckej cirkvi.⁹ Projekt likvidácie sa mal uberať podobným spôsobom ako na blízkej Ukrajine a v krajinách podliehajúcich do sféry vplyvu Sovietskeho zväzu, kde boli gréckokatolíci násilne prevádzaní do Pravoslávnej cirkvi. Dňa 10. marca 1946 bola na západnej Ukrajine vo Lvove počas zinscenovaného soboru zrušená Brestlitovská únia. Nasledovali ich gréckokatolíci z Rumunska (Sedmohradsko), kde bola podobným spôsobom zrušená únia gréckokatolíkov v Bukurešti.

1. decembra 1948 a napokon na Zakarpatskej Ukrajine v Užhorode 28. augusta 1949, kde bola zrušená Užhorodská únia. Osud gréckokatolíkov v týchto krajinách bol takmer istou predzvesťou, že podobná tragédia postihne túto cirkev aj v Československu. Zároveň s týmito udalosťami dochádzalo k budovaniu a upevňovaniu organizačných štruktúr Pravoslávnej cirkvi v Československu, aby bola schopná prevziať gréckokatolíckych veriacich a majetok ich cirkvi.¹⁰

Likvidácia Gréckokatolíckej cirkvi, nazvaná represívnymi štátnymi zločkami „Akcia P“, prebehla podľa vopred pripraveného scenára na Prešovskom „pseudosobore“ dňa 28. apríla 1950. Znamenala začiatok útrap biskupov, duchovenstva a veriacich, ktorí sa s postupom komunistickej zlovôle nestotožnili. Len menšia časť kňazov a veriacich podľahla hrubému nátlaku a prijala pravoslávie. Štátna bezpečnosť si veriacich rozdelila do troch skupín. Podľa tohto delenia prvá skupina prijala rozhodnutie zinscenovaného soboru a s ním aj pravoslávie, druhá skupina uprednostnila Rímskokatolícku cirkev, kým veriaci z tretej, „najreakčnejšej“ skupiny, si náboženské obrady (napríklad krsty, sobáše a pohreby) vykonávali sami na cintorínoch, pri krížoch, alebo tajne v domoch; niekedy medzi nich prichádzali ukrývajúci sa gréckokatolícki kňazi a tí im vysluhovali sviatosti a liturgické obrady.¹¹

Biskup Gojdič bol zadržaný bezpečnostnými orgánmi v deň realizácie „Akcie P“ a internovaný vo vile bývalého ministra vnútra prvej ČSR Juraja Slávika pri Štrbskom Plese vo Vysokých Tatrách. Začiatkom júna ho eskortovali do kárneho kláštora v Bači a o jeho oficiálnom zatknutí sa rozhodlo 17. júla 1950 na pôde celoštátnej koordinačnej komisie. V Bači sa zdržal len týždeň a 16. júna 1950 bol reálne zatknutý a umiestnený do väzenia vo Valdiciach pri Jičíne, avšak oficiálne dokumenty vrátane rozsudku uvádzajú ako začiatok výkonu trestu 17. júl 1950. Od tohto dátumu sa mu započítavala aj väzba. V septembri nasledoval prevoz do povestnej pražskej Ruzyni, kde bol spolu s ďalšími

⁹ BARNOVSKÝ, Michal. *Gréckokatolícka cirkev na Slovensku...*, s. 279.

¹⁰ BORZA, Peter. *Blagoslavený Vasil Hopko, prešovský pomocný biskup (1904 – 1976)*. Prešov : Petra, 2003, s. 23.

¹¹ LETZ, Róbert. Prenasledovanie kresťanov na Slovensku v rokoch 1948 – 1989. In MIKLOŠKO, František – SMOLÍKOVÁ, Gabriela – SMOLÍK, Peter (eds.). *Zločiny komunizmu na Slovensku 1948 – 1989 (I)*. Prešov : Vydavateľstvo Michala Vaška, 2001, s. 153.

biskupmi podrobený krutému mučeniu a príprave už na skôr bezpečnostnou komisiou UV KSČ odsúhlasený súdny proces proti vlastizradným biskupom. Samotný monsterproces sa konal v Bratislave v dňoch 10. až 13. januára 1951 a pred senát štátneho súdu v Bratislave predstúpili traja katolícki biskupi; P. P. Gojdič, Michal Buzalka a Ján Vojtaššák. Medzi absurdné obvinenia voči biskupovi Gojdičovi, ktoré zazneli počas zinscenovaného procesu, bolo aj obvinenie z kolaborácie s Nemeckom a režimom prvej Slovenskej republiky.¹²

V rozsudku môžeme mimo iné čítať: *Ako grécko-katolícky ordinár za tzv. „Slovenského štátu“ vydal viac pastierskych listov, v ktorých vyžýval grécko-katolíckych farárov a veriacich, aby podporovali Tisov kléro-fašistický režim.*¹³ Súd ho uznal vinným a odsúdil na doživotie, konfiškáciu majetku, peňažný trest 200 000 Kčs a stratu občianskych práv. Pobyt v komunistickom väzení sa mu stal osudným a na následky mučenia aj neľudského zaobchádzania vo väzniciach komunistického Československa zomrel vo väznici v Leopoldove v deň svojich narodenín 17. júla 1960. Správa väznice i KSS sa ho bála aj po smrti, a preto odmietla telo vydať pozostalým s tým, že ho v tichosti pochovali na väzenskom cintoríne a hrob označili len číslom 681. Až v roku 1968 - po obnove Gréckokatolíckej cirkvi - boli jeho telesné ostatky prenesené do Katedrálneho chrámu v Prešove a po krátkom vystavení k úcte v kaplnke sv. apoštolov Petra a Pavla uložené v krypte katedrály. Nespravodlivý rozsudok bol zrušený až po páde komunistického režimu a biskup Gojdič bol súdne rehabilitovaný dňa 27. septembra 1990. In memoriam mu boli udelené viaceré vyznamenania, ale medzi najvýznamnejšie patrí Rád T. G. Masaryka II. triedy a Pribinov kríž I. triedy. Cirkev otvorila proces blahorečenia svojho mučeníka z podnetu pápeža Jána Pavla II., ktorý ho dňa 4. novembra 2001 vo Vatikáne vyhlásil za blahoslaveného.¹⁴

Osobnostné črty a vzťah k Židom

Biskup Gojdič, vzhľadom na príkladný život, vernosť Bohu a Cirkvi, potvrdenú obetou vlastného života, stal sa predmetom náboženského kultu, ktorý sa realizuje predovšetkým v prostredí Gréckokatolíckej cirkvi na Slovensku a v zahraničí. Zapísanie do zoznamu blahoslavených vykonal už dnes svätorečený pápež Ján Pavol II. pred trinástimi rokmi v Ríme. Na počesť biskupa a mučeníka boli na území Slovenska vybudované viaceré chrámy, pomenované ulice, školy a vzniklo množstvo významných umeleckých diel. Pozitívny obraz osobnosti biskupa Gojdiča predstavili aj publikácie ďalších dobre známych autorov. Podľa toho sa vykreslenie biskupových osobnostných črt javí ako nenáročná úloha, avšak komplikované obdobie neslobody ponúka okrem pozitívnych stanovísk aj postoje biskupových neprajníkov. Tí pochádzali tak z prostredia vládnuceho

¹² LETZ, Róbert – ŠTURÁK, Peter. Pavol Peter Gojdič, OSBM. Biskup zlatého srdca. In LAGOVÁ, Veronika a kol. Smrť za mrežami. Prešov : VMV, 2006, s. 201 – 213.

¹³ 1951, 15. január, Bratislava. Rozsudok senátu Štátneho súdu, odd. v Bratislave, v procese J. Vojtaššák a spol. In LETZ, Róbert (ed). *Dokumenty k procesu s katolíckymi biskupmi Jánom Vojtaššákom, Michalom Buzálkom a Pavlom Gojdičom*. Bratislava : ÚPN, 2007, s. 251 – 269.

¹⁴ ŠTURÁK, Peter. *Pavol Peter Gojdič OSBM. Prešovský – prešovský gréckokatolícky biskup (1926 – 1960)*. Prešov : GTF PU, 2013, s. 82 – 98.

režimu ako aj cirkvi. Mnohokrát boli tieto negatívne stanoviská motivované mocenskými cieľmi, raz pod zreteľom špecifického slovenského nacionalizmu, neskôr v rámci ideologického zamerania komunizmu. Pri objektívnom posudzovaní sa im nedá vyhnúť, to však neznamená, že sa k nim historik prikláňa, alebo s nimi súhlasí. Práve naopak, ich zmienka svedčí o miere disponibilnej objektivity, v rámci ktorej história interpretuje archívne či publikované pramene.

Výstižné zachytenie charakteristických vlastností biskupa Gojdiča sa podarilo gréckokatolíckemu kňazovi Viktorovi Skorodenskému, ktorý tak urobil v románe *Exkomunikovaný*. Román dopísal v roku 1947, ale publikovaný bol až po páde komunizmu v roku 2002. Autor predstavuje biskupovu osobnosť slovami: *Biskup bol stelesnením nefalšovanej dobroty a lásky. V očiach, v tvári, v každom pohybe sa odzrkadľovalo pochopenie a ústretovosť. Celý jeho zjav žiaril oduševnením a fanatickou láskou k Bohu a blížnemu. Jeho viera musela byť veľmi živá, keďže ňou vedel prekvapiť aj iných duchovných. Aj jeho hlas znel mäkký, bol plný neby a porozumenia. Nepotreboval dlho filozoficky mudrovať. Rozprával jednoducho a tak, že to oslovilo dušu poslucháča. Údajne viedol svätý život. To nik nemohol viesť a ani by sa to pri jeho skromnosti nikto nedozvedel. Skutočnosťou však je, že jeho krehká, útlá postava, prešedivé vlasy, jemná tvár, solídny vzhľad a príjemný hlas vytvárali ten dojem. [...] Bol presvedčený, že každý človek sa dá zlomiť dobrotou a láskou.*¹⁵ V roku 1947 si biskup Gojdič pripomenul dvadsať rokov v službe prešovského biskupa. Redakcia Blahovistníka vydala v rámci jubilea publikáciu o jeho živote a diele. Podrobne predstavila jeho život od útleho detstva cez školské roky a kňazskú službu i rozhodnutie pre mníšsky život, najmä priority v službe biskupa. Súčasťou knihy bolo aj isté predstavenie činnosti v období prvej Slovenskej republiky, kde uviedli kritické stanovisko biskupa Gojdiča voči rasovej segregácii v zmysle nacionálneho socializmu prostredníctvom pastierskeho listu o rasizme z 25. januára 1939. Upozornili aj na konflikt s vládou kvôli sčítaniu obyvateľstva v roku 1940 a zároveň dali do pozornosti dve vydarené duchovné aktivity, akými boli eucharistický a mariánsky rok.¹⁶ Konflikt s režimom prvej Slovenskej republiky priniesol voči jeho osobe aj negatívne stanoviská a obvinenia. Istým spôsobom sa zopakovali aj v postojoch komunistického aparátu, ktorý biskupa Gojdiča nespravodlivo odsúdil počas zinscenovaného procesu v roku 1951.

V čase vrcholiacej kampane za odstúpenie biskupa Gojdiča v roku 1939 vzniklo memorandum gréckokatolíckych duchovných, v ktorom ako autori boli uvedení slovenskí gréckokatolícki duchovní bez menného zoznamu. Preto nemôžeme s istotou tvrdiť, kto bol v skutočnosti autorom memoranda. V memorande sa okrem iného snažili spochybnit' biskupove proslovenské postoje a schopnosti. Na adresu biskupa Gojdiča vzniesli viacero obvinení označiac ho za podporovateľa Maďarov, Rusínov a Židov. Poukázali na nespravodlivé rozhodnutia pri obsadzovaní fár, prenasledovanie farárov – Slovákov,

¹⁵ SKORODENSKÝ, Viktor. *Exkomunikovaný*. Prešov : VMV, 2002, s. 96.

¹⁶ J. E. Pavel Gojdič. *K jeho dvadcaťročnému jubileju so dňa jep. Posvätenia*, Prešov 1947, s. 136 – 144.

nepotizmus a neschopnosť viesť biskupstvo.¹⁷ Dané obvinenia demonštrujú názor osôb, ktoré sa podľa všetkého stotožňovali s vládnym režimom, lebo plne korešpondujú s postojmi vládnej moci. Vyjadrenia župana Šariško-zemplínskej župy Andreja Dudáša v obsiahlej správe – adresovanej V. Tukovi z januára 1941 – podrobne popisujú negatívne stanoviská biskupa Gojdiča voči vládnemu režimu, jeho údajné antislovenské postoje nepotizmus, čím spochybňuje jeho kvality.¹⁸ Karol Sidor vo svojich denníkoch zachytil myslenie Ďurčanského, ktorý sa podľa neho o cirkevných veciach vyjadroval veľmi nezodpovedne, keď na adresu biskupa Gojdiča povedal, že ho dá vyhnúť nezodpovednou luzou. Vládnaj elite stál v ceste jej zjednocujúci národný plán ako obranca Rusínov a kritik rasovej politiky režimu.¹⁹ Štátne a policajné orgány podozrievali biskupa Gojdiča zo sympatií k Maďarsku, ale chýbali im akékoľvek dôkazy, ktoré nenašla ani povojnová Štátna bezpečnosť ovládaná komunistami.²⁰ Negatívne zmýšľanie slovenských elít reprezentuje aj názor katolíckeho intelektuála Ladislava Hanusa, uverejnený v jeho memoároch. Biskupa Gojdiča a Hopka videl ako prívržencov promaďarského smeru, dokonca ako panovačných biskupov, ktorým podľa neho veriaci ľud slúžil ako nevoľníci. Podľa neho odmietali spolupracovať so slovenskými rímskokatolíckmi. Svoj negatívny pohľad sa však snažil vyvážiť sympatickým vykreslením biskupa Gojdiča vo väzení. Ide o úplne odlišný názor od predchádzajúceho tvrdenia a Hanus si ho vytvoril po bližšom poznaní biskupa, ba môžeme hovoriť o úplnom negovaní predošlého tvrdenia vďaka ich vzájomnému priateľstvu. Napísal o ňom: „*Výslovný kamarát, radi sme sa spolu prechádzali, on bol príjemný človek, otcovský, ozaj skromný, kamarátsky, rozumný, vtipný. Ja som mu všelijaké maďarské vtípy rozprával, to ho obromne bavilo, on sa vedel náramne smiať.*“²¹ Hanus, opustiac isté ideologické klíše o Gojdičovom promaďarskom postoji a bližšom poznaní, konštatuje podobné vlastnosti, aké sme už skôr zachytili v charakteristike od Skorodenského. Osobnosť biskupa Gojdiča sa tak javí v nesmierne kladnom obraze a svojich súčasníkov prevyšuje v každom smere. Slovenský historik Michal Barnovský – hodnotiac jeho postoje k politike obdobia neslobody – skonštatoval: *Ako gréckokatolícky biskup, vyznávajúci kresťanské hodnoty, nemohol akceptovať nacizmus – „novodobé pohanstvo“ ani jeho rasistické teórie. Existujú indicie, že nacisti o tom, ako aj o Gojdičovom humanom postoji k židom vedeli, preto nemal ich dôveru. [...]. Gojdičov humanizmu sa prejavil nielen vo vzťahu k prenasledovaným židom a odporcom nacizmu, ale aj utečencom pred blížiacim sa frontom a komunistickým terorom. [...]. P. Gojdič hľadel na politiku očami kresťana. Aj komunistickú politiku posudzoval z hľadiska kresťanských hodnôt.*²² Totalitný režim ho uvrhol do väzenia, kde strávil zvyšok svojho života. Z tohto nežičlivého prostredia pochádza tiež viacero svedectiev potvrdzujúcich jeho nesmierny humanizmus, dobrotu, srdečnosť, skromnosť, pokoru a mnohé iné obdivuhodné

¹⁷ SNA Bratislava, f. 209, kar. 290. List prezídia policajného riaditeľstva v Prešove číslo 7.764/39 prez. zo dňa 22. decembra 1939.

¹⁸ ŠA Prešov, f. Policajné riaditeľstvo – odb. ÚŠB, inv. č. 1477, Ruská otázka 1927 – 1943.

¹⁹ SIDOR, Karol. *Vatikánsky denník I*. Bratislava : ÚPN, 2011, s. 169.

²⁰ BARNOVSKÝ, Michal. Biskup Pavel Gojdič ako objekt politiky. In MAREK, Pavel. *Osobnosť v Cirkvi a politice. Čechi a slovenští křesťané ve 20. století*. Brno : CDK, 2006, s. 535 – 536.

²¹ HANUS, Ladislav. *Paměti svědka storočia*. Bratislava : Lúč, 2006, s. 652 – 657.

²² BARNOVSKÝ, Michal. Biskup Pavek Gojdič..., s. 537 – 541.

vlastnosti. Spoluväzeň Leopold Peřich, český spisovatel a kňaz, napísal o jeho sústredenosti pri práci aj modlitbe, ktorou súčasne-načas prerušil prácu, aby potom posilnený Kristom mohol pokračovať ďalej. Uviedol, že biskup sa medzi väzňami tešil veľkej úcte pre svoju pokoru, s akou znášal útrapy väzenia.²³

Jeho hlboko ľudské postoje vychádzali z hlavného prikázania lásky k Bohu a človeku. Vynikal úprimnou láskou k Bohu a ľuďom, čo si všimli aj jeho súčasníci a už počas života ho pomenovali „biskupom zlatého srdca“. Práve toto pomenovanie jeho súčasníkmi pomáha pochopiť hrdinské postoje biskupa tvárou v tvár neľudským ideológiám nacizmu a komunizmu. V konfrontácii s hrubým porušovaním ľudských práv sa s príslovečnou odvahou a statočnosťou zasadzoval o záchranu prenasledovaných, nehľadiac na ich rasovú či konfesijnú príslušnosť. Videl ľudí, ktorí potrebujú pomoc a pokladal za samozrejmé poskytnúť útočisko bytostiam hľadajúcim ľudskosť v neľudskom prostredí.²⁴

Pozitívny vzťah k Židom sa zrodil ako prirodzené ovocie kontaktov so židovskou komunitou z okolia Bardejova, skúsenosti z Budapešti a najmä z pôsobenia v Sabinove a Prešove. Práve z prostredia Prešova sa zachovalo svedectvo o bližších vzťahoch s neologickou židovskou komunitou. Tá mala synagógu spolu so školou na Konštantínovej ulici²⁵, po ktorej sa biskup Gojdič rád v čase voľna prechádzal. Počas jednej takejto prechádzky sa zastavil pred neologickou synagógou, z ktorej sa ozýval pekný mystický spev. Na chvíľu sa započúval, keď zo synagógy vyšiel predstavený a biskupa úctivo pozdravil. Počas rozhovoru biskup ocenil nádherný spev a prijal pozvanie predstaveného do synagógy. Na tomto mieste je potrebné poznamenať, že v období pred Druhým vatikánskym koncilom neboli kontakty so židovskou komunitou – vonkoncom nie návšteva synagógy zo strany katolíckeho biskupa – bežné. Prijatím pozvania ďaleko prekročil hranice vtedajšieho nazerania na Židov. Po vstupe do vnútra synagógy ho predstavili spievajúcemu zboru a tí mu s prejavom zjavných sympatií zaspievali žalm. Malá epizóda tak dokumentuje pozitívne postoje židovskej komunity k prešovskému biskupovi a jeho pozitívne nastavenie voči nim. Skromný, tolerantný k iným vierovyznaniam, úprimne obdivujúci a docenujúci všetko pekné a hodnotné. Cirkevný hodnostár usilujúci o pokoj a porozumenie. To sa potvrdilo po nástupe antisemitskej politiky po roku 1939, keď ho Židia bez obáv žiadali o pomoc a on ju podľa svojich možností ochotne v rôznych podobách zabezpečoval.²⁶

Včasné a kompetentné vyjadrenia v prospech prenasledovaných

Vyhlásením autonómie Slovenska v jeseni 1938, začala v slovenskej spoločnosti naberať na intenzite protižidovská rétorika a konkrétne kroky autonómnej vlády predznamenovali

²³ Biskup Pavol P. Gojdič vo väzení [online] 26.03.2014

Dostupné na internete: http://gojdic.wbl.sk/modlitba_018.jpg

²⁴ BORZA, Peter. Sféry dôverné č.1/08. Ocenenie blahoslaveného biskupa Gojdiča. *Námet idec:608241000350001 vysielať 23. Januára 2008 o 21:55 hod. Na STV 2, s. 2. Archív autora.*

²⁵ KONYA, Peter – LANDA, Dezider. *Stručné dejiny prešovských Židov*. Prešov 1995, s. 34 – 39.

²⁶ KRAJNÁK, Peter. Biskup P. Gojdič v synagóge. In *Slovo – dvojtyždenník Gréckokatolíckej cirkvi*, 1993, roč. 25, č. 5, s. 16.

radikálnosť riešenia židovskej otázky. Po známych udalostiach odsunu vybraných Židov na územia odstúpených Maďarsku sa v januári 1939 pristúpilo k vytvoreniu vládnej komisie, ktorá sa mala zaoberať ďalším postupom voči židovskému obyvateľstvu. V dôsledku týchto zmien sa biskup Gojdič rozhodol – ako jediný z katolíckych biskupov – zaujať k danému problému jasné stanovisko. Pritom nesmieme zabúdať, že vyjadrenia, postoje a činnosť katolíckeho biskupa sú rozhodujúce pre celé jemu zverené cirkevné spoločenstvo. Jedná sa o lídra pár excelens, ktorý určuje smerovanie celého biskupstva. Preto jasné vymedzenie voči nacionálno-socialistickej politike pomohlo viacerým duchovným a veriacim, aby sa zorientovali v nastávajúcich zložitých podmienkach. Na dôvažok slovné vyjadrenia verejného činiteľa boli dosvedčené autoritou jeho osobnosti a konkrétnymi činmi.

Pastiersky list o rasizme a medzinárodnej situácii

Jedinečnosť pastierskeho listu z 25. januára 1939 spočíva v dvoch aspektoch. Prvým je čas vydania a druhým samotný obsah listu. V podmienkach Slovenska obe boli výnimočné. Čas vydania sa zhoduje s okamihom, keď bolo riešenie židovskej otázky postavené do oficiálnej roviny ustanovením vládnej komisie dňa 23. januára 1939. Došlo teda k viac ako symbolickej zhode, keď oficiálny dokument katolíckeho biskupa priamo odsudzuje rasové motívy rozdeľovania občanov Slovenska na ľudí prvej a druhej kategórie. List vyšiel len dva dni po zriadení komisie a jeho dôležitosť zdôrazňuje aj to, že ho autori jubilejnej publikácie z roku 1947, spracovanej pri príležitosti 20. výročia Gojdičovej biskupskej služby, uviedli pod titulom *Lubi bližňaho* slovami: *Keď sa najviac rozšírila epidémia nadčloveka, keď sa rozdeľovali rasy na prvoradé a druhoradé, keď boli aj takí ľudia, ktorí podľa tejto teórie nemali právo žiť, vtedy mohol biskup učiť túto náuku.*²⁷ V momente radikalizácie spoločnosti, ešte pred rozsiahlymi zásahmi voči Židom, zaznel z prostredia Gréckokatolíckej cirkvi varovný hlas. Došlo k tomu v čase, keď si ešte nikto nevedel predstaviť, ako tragicky celé riešenie židovskej otázky dopadne. List bol prvou verejnou aktivitou biskupa Gojdiča v prospech Židov a prvou verejnou aktivitou katolíckeho biskupa na Slovensku. Biskupi Katolíckej cirkvi na Slovensku sa k spôsobu riešenia židovskej otázky viackrát vyjadrovali až od roku 1940 a biskup Gojdič s obsahom pastierskych listov súhlasil. Vlastne jeho podpis nechýbal ani pod jedným z nich.²⁸

Obsah listu predstavuje druhú rovinu jedinečnosti. Biskup Gojdič prvýkrát otvorene informoval duchovenstvo o nacistickej ideológii, ktorá je v priamom rozpore s učením Cirkvi o láske k blížnemu, rovnosti ľudí pred Bohom. Upriamil pozornosť na zločinnosť ideológie pohrdajúcej človekom kvôli jeho príslušnosti k inému národu alebo rase. Biskupov postoj korešpondoval so stanoviskom Svätej stolice, reprezentovanej

²⁷ J. E. Pavel Gojdič. *K jeho dvadcaťročnému jubileju so dňa jep. Posvätschenja*, Prešov 1947, s. 134.

²⁸ LETZ, Róbert. *V hodine veľkej skúšky*. Trnava : Spolok svätého Vojtecha, 2007, s. 320 – 403.

pápežom Píom XI., ktorý v encyklike *Mit brennender Sorge* – určenej nemeckým kňazom – upozornil na nezlučiteľnosť kresťanského učenia s nacistickou ideológiou.²⁹

Biskupov list má univerzálny charakter a netýka sa len pokrstených, ale vyslovuje sa za obranu všetkých ľudí, ktorí sú z rôznych dôvodov kvôli svojej rasovej príslušnosti prenasledovaní. Aj v tom sa odlišuje od vyjadrení katolíckych biskupov Slovenska, keďže ich spoločné listy a memorandá boli zamerané na obranu pokrstených Židov. Biskup Gojdič v liste nacionalizmus, šovinizmus a rasizmus prirovnal k nákaze a nebezpečnému bludu, ktorý si medzi ľuďmi už vyberá svoje obete slovami: *Všetkým Veľadôstojným ocom kňazom! Žijeme v búrlivých časoch nacionalizmu, šovinizmu a rasizmu. Toto nešťastné a nákazlivé učenie, ktoré v človeku vidí predovšetkým Japonca alebo Číňana, a nie človeka, nie svojho blížneho, vyčína ako nový nebezpečný blud na celom svete, zvlášť v Európe, a vyberá si svoje obete. Hneď v úvode veľmi jasne priznáva základné práva každému človeku. V prvom rade právo na život, rodný jazyk, tradície a všetko, čo je mu milé, pritom sa odvoláva na dejiny vykúpenia človeka: Terajší, uvedomelý nacionalista sa nevie spriatelit' s myšlienkou, že každý človek, či je biely alebo čierny, Tatár alebo Turek, je rovnakým stvorením Božím, a preto má rovnaké právo na život a na všetko, čo je mu milé, či už to je [rodná] reč, vzácné zvyky alebo starobylé milé tradície. Nechce uznať, že Stvoriteľ netriedil ľudí na skupinu vyvolených a skupinu druhoradých, že Spasiteľ sveta za každého zomrel, každého vykúpil a vyzdvihol k dôstojnosti dieťaťa Božieho. Dôstojnosť Božieho dieťaťa je v jeho slovách nespochybniteľná. Upozornil na nezlučiteľnosť nenávisti s kresťanským životom. Zvlášť apeloval na kňazov, aby sa chránili zhubnej ideológie, a tak zostali verne ukotvení v katolíckom učení. Prenikavý apel smeroval na kňazské poslanie ohlasovateľov evanjelia, ktorému sa duchovný pastier nemá spreneveriť. Napísal: A pretože moderný hriech šovinistického nazerania na svet tu a tam pokúša už aj kňazov a medzi blížnymi už premnoho krivd a nepravostí spôsobil a čoraz viac a viac spôsobuje, vyžívam veľadôstojných otcov kňazov, aby sa chránili pred touto nebezpečnou epidémiou, neodvážili sa vstúpiť do služieb spomenutého bludu, ale pamätali na to, že našou prvou a hlavnou povinnosťou je šíriť kráľovstvo Božie, ohlasovať sv. evanjelium, a nie stať sa propagátormi učenia, ktoré šíri medzi ľuďmi nenávisť, spôsobuje krivdy, ktoré sa jednoducho protivi Kristovmu učeniu a ktoré už narobilo toľko veľa zla a nešťastia vo svete, že viac už ani netreba. Milovať svoje, to neznamená nenávidieť cudzie, to nedáva nikomu právo robiť inému krivdu, škodu, roztrpčovať, ujarmit' svojho blížneho. Tragicky vnímal osud tých, ktorí sa zapredali nacionalistickým trendom doby označiac ich za slepých – žijúcich vo tme. Rázne upozornil kňazov na potrebu nestrannosti a apolitickosti. V liste si našiel spôsob k priamej spomienke Židov a prostredníctvom citátu sv. Pavla sa s nimi stotožnil:*

„Kto miluje svojho brata, ostáva vo svetle a nie je preň pohoršením. Ale kto nenávidí svojho brata, je vo tme a chodí vo tme a nevie, kam ide, lebo tma mu zaslepila oči“ (1 Jn 2, 10-11). Žiaľ, je veľa v našej dobe takých, čo chodia vo tme, ktorým šovinistická nenávisť zaslepila oči. Čo najväčšie pripomínam všetkým kňazom, hlavne dušpastierom, ktorí [duchovne] vedú veriacich rôznych nacionálnych a politických smerov, aby sa neodvážili fanaticky exponovať v prospech žiadneho smeru, lebo tým by

²⁹ S úzkostlivou starostlivosťou. O postavení Katolíckej cirkvi v Nemecku. In *Encyklika Pia XI.* Trnava, 1937, s. 35–70.

oddialili od seba veriach ostatných smerov. Sme povinní pridržiavať sa príkladu sv. apoštola Pavla, ktorý o sebe hovorí: „Pre Židov som sa stal akoby Židom, aby som získal Židov. Pre tých, čo sú pod zákonom, bol som akoby pod zákonom - hoci sám som nebol pod zákonom - aby som získal tých, čo boli pod zákonom [...]. Pre slabých som sa stal slabým. aby som získal slabých. Pre všetkých som sa stal všetkým, aby som zachránil aspoň niektorých“ (1 Kor 9, 20–22). Vyzval kňazov k aplikácii opravdivej lásky voči svojim veriachim. Lásky, ktorá nerozlišuje, ale je zameraná ku každému človeku bez rozdielu. Ponúkol aj základné pravidlo, ako sa zachovať v pohnutých, neprehľadných časoch. Týmto princípom rozhodovania mali podľa Gojdiča byť spravodlivosť a láska. Prorocky poznamenal, že krivdiť inému sa nevyplatí, lebo krivda sa napokon vráti a vždy pomstí. Poznamenal: *Každý kňaz musí milovať všetkých svojich veriach [...]. Prosím a zaväzujem veľadostojných otcov kňazov, aby ako učenici Kristovi sa toho pridržiavali a chránili sa každého prechmatu vo svojej národnostnej a politickej činnosti [...] vždy robme všetko podľa princípov spravodlivosti a lásky [...] lebo kto krivdí inému, krivdí sebe, keďže krivda sa vždy pomstí a „Justitia est fundamentum regnorum.“ Musíme byť predchnutí myšlienkou pápeža Gregora VII.: „Fiat iustitia, pereat mundus.“*

Opravdivý dušpastier so svojimi veriachmi najúprimnejšie spolucíti, s nimi sa teší, s nimi smúti. Kto toho nie je schopný, nech žvie, že jeho konanie je bludné a nekorektné. Politické a šovinistické prechmaty kňazov narobili už veľa škôd sv. Cirkvi a dušiam, preto čo najserióznejšie pripomínam všetkým, aby v tomto bode zrevidovali svoje doterajšie konanie [...]³⁰. V súčasnosti je už nemožné zistiť, ako list zapôsobil na duchovných. Môžeme si len vydedukovať z postojov prevažnej väčšiny gréckokatolíckych kňazov, že ho prijali a podľa neho aj konali. Mnohí z nich poskytli prenasledovaným Židom nevyhnutnú pomoc, podporovali odbojovú činnosť a voči režimu prvej Slovenskej republiky sa stavali kriticky.

List biskupa Gojdiča po začiatku rodinných transportov

Rodinné transporty začali v druhej dekáde apríla 1942, ale v Šarišsko-zemplínskej župe prebiehali od 4. do 23. mája 1942. Transporty sprevádzala nevýslovná brutalita a biskup Gojdič s ňou mal aj osobnú skúsenosť, keď z jedného transportu zachránil rodinu Fleischerovu zo Sabinova.³¹ V dôsledku novej reality deportovania celých rodín sa biskup neuspokojil so spoločným protestom katolíckych biskupov, ale zaujal vlastné stanovisko s nádejou, že Vatikán bude mať dostatočnú moc, aby prostredníctvom prezidenta – katolíckeho kňaza, znemožnil pokračovanie nehumánnych transportov. Pripravil list adresovaný chargé d'affaires Giuseppe Burziovi, žiaľ Burzio ho do Vatikánu odoslal až 7. marca 1943, ale to nič nemení na odvážnom postupe biskupa ešte na začiatku prebiehajúcich transportov. V prvom rade jasne pomenoval správanie príslušníkov HG a označil ho za barbarské, prevyšujúce každú nehumánnosť. Venoval tomu prvú časť listu tlmočiac svoje rozhorčenie a obavu z toho, že bude spájané s Katolíckou cirkvou. Doslova napísal: *Hlboko nás žarmútili krutosti, ktorých sa dopustili pri deportácii Židov na*

³⁰ AGA Prešov, prezidiálne spisy, rok 1939, sign. 8. Pastiersky list o rasizme a medzinárodnej situácii č. 400/39, Prešov, 25. januára 1939.

³¹ Svedectvo Eriky Kleinovej rod. Fleischerovej zo dňa 18.03.2007. Archív autora.

východnom Slovensku orgány takzvanej Hlinkovej gardy, poverené vykonávaním nariadenia o deportácii nešťastného židovského ľudu. Barbarstvá páchané na tom biednom ľude prevyšujú každú nehumánnosť a pripomínajú nám činy komunisticko-boľševické v Rusku, Španielsku a v Mexiku. To všetko je poľutovaniabodné tým viac, že v susedných štátoch, kde rovnako ako u nás narastá vplyv národného socializmu, sa takých barbarstiev nedopúšťali. Tak v Maďarsku, ako aj v samotnom Nemecku, sa orgány verejnej moci zdržali hore spomenutých ukrutností pri vystavovaní Židov. Zmienené pomery sú veľmi zarmucujúce i pôsobením zvláštnych okolností; hovorí sa, že sa násilnosti páchané na Slovensku vyvolávajú zámerne, aby sa pred verejnou mienkou dokázalo, že ku zmieneným krutostiam nedošlo ani v Maďarsku, kde vládne protestanti, tým menej v Nemecku, kde vládnu svetské osoby, navyše príslušníci národno-socialistickej strany, ale jedine na Slovensku, kde je na čele vlády katolícky kňaz, kde popredné miesta má v rukách klerikálna strana, pomenovaná podľa apoštolského protonotára Hlinku. To vzbudzuje jednak hlboký zármutok v duši citlivejších ľudí, jednak sa tým krivdí katolíckej veci, pretože je nemálo tých, ktorí sa domnievajú, že Apoštolská Sv. Stolica nie je dostatočne informovaná o poľutovaniabodných barbarstvách, a preto nepozdvihne svoj hlas proti týmto ukrutnostiam. Biskup žiadala Vatikán o vytvorenie tlaku na prezidenta, aby sa pokúsil zabrániť páchaným zločinom na židovskom obyvateľstve. Ak sa mu to nepodariť, podľa Gojdiča mal odstúpiť. Z jeho strany to bola radikálna požiadavka, ale zároveň si uvedomoval realitu doby, a preto navrhol, aby bol nútený vrátiť sa do svetského stavu. V liste poznamenal: Preto som pokladal za svoju povinnosť podať vznešenej Apoštolskej nunciatúre čo najúprimnejšiu a najzdvorilejšiu správu o tej veci, ktorá vzbudzuje medzi katolíckym klérom najväčší odpor; ponížene prosím, aby ráčila láskavo dosiahnuť u Sv. Apoštolskej Stolice, že by táto svojím milostivým zásahom primäla veľadôst. pána prezidenta našej republiky, ako katolíckeho kňaza k tomu, aby sa zastavili hore spomenuté ukrutnosti páchané na Židoch, aby sa podľa možnosti napravili krivdy na nich spáchané, a aby sa Židom, ktorí sú už pokrstení – bez ohľadu na to, kedy prijali kresťanstvo – alebo ešte len teraz majú byť pokrstení a zdržujú sa v Slovenskej republike, vrátila plná sloboda a ľudské práva; tí, čo zotrávajú v židovstve, nech sú pri deportáciách ušetrení od akejkoľvek krutosti protiviacej sa kresťanskému duchu. Keby toto nebolo možné, nech Svätá Stolica ráči vyzvať veľadôst. pána prezidenta, aby sa vzdal svojho úradu a odovzdal ho svetskej osobe, nech ódium z uskutočňovania nariadení tzv. „židovského kódexu“ nepadne na hlavu katolíckeho kléru, resp. na celú Katolícku cirkev. Ak by si však vyžadovali okolnosti a záujmy cirkvi, ako aj odvrátenie väčšieho zla obrozujúceho blaho cirkvi, aby veľadôst. pán prezident Tiso ostal na svojom mieste a vykonával prezidentský úrad, bolo by potrebné, aby bol nútený vrátiť sa do svetského stavu, a tým by sa dokázalo, že cirkev rozhodne nesúhlasí s hore spomenutým zaobchádzaním vlády so Židmi.³² V liste – podobne ako predtým v roku 1939 – sa objavil univerzálny pohľad biskupa na obranu života, keď neobhajoval len pokrstených, ale pred krutým zaobchádzaním bránil všetkých Židov. Týmto univerzálnym postojom znova vybočil z radu katolíckych biskupov na Slovensku a prejavil sa ako človek s nesmiernym zmyslom pre základné ľudské práva každého človeka bez rozdielu.

³² Burzio, chargé d'affaires v Bratislave, kardinálovi Maglionemu. List biskupa Gojdiča zo 16. mája 1942, zaslaný na adresu chargé d'affaires. In I. Kamenec, V. Prečan, S. Škorvánek, Vatikán a Slovenská..., s. 124–125.

Inšpiratívne pôsobenie biskupa pri záchrane Židov

Postavenie katolíckeho biskupa je v rámci Cirkvi veľmi silné a jeho vyjadrenia smerodajné, v prípade nariadení aj záväzné. Hierarchické usporiadanie Katolíckej cirkvi dáva biskupovi výnimočné postavenie a zároveň vplyv na duchovenstvo a veriacich. Dogmatická konštitúcia Druhého vatikánskeho koncilu *Lumen gentium* zdôrazňuje starobylú tradíciu Cirkvi nasledovne: *Biskupi spravujú partikulárne cirkvi, ktoré sú im zverené ako Kristovi zástupcovia a splnomocnenci radami, odporúčaniami a príkladom, ako aj autoritou a posvätnou mocou, ktorú však používajú iba na to, aby vzdelávali svoje stádo v pravde a vo svätosti, nezabúdajúc, že kto je väčší, má byť ako menší, a kto je predstavený, má byť ako služobník (Lk 22, 26 – 27). Táto moc, ktorú vykonávajú osobne v Kristovom mene, je vlastná, riadna a bezprostredná, hoci jej vykonávanie nakoniec riadi najvyššia autorita Cirkvi, ktorá ju môže do určitej miery obmedziť, majú na zreteli dobro Cirkvi a veriacich. V sile tejto moci majú biskupi sväté právo a povinnosť pred Bohom vynášať zákony pre svojich podriadených, súdiť ich a upravovať všetko, čo sa týka kultu a apoštolátu. Biskupom sa zveruje celá pastierska služba, čiže stála a pravidelná starosť o ich stádo, preto sa nemajú pokladať za náместníkov rímskych veľkňazov, veď majú svoju vlastnú právomoc a celkom správne sa nazývajú arcipastiermi zvereneho ľudu. Preto najvyššia a všeobecná cirkevná autorita neokliešťa ich moc, ale naopak, potvrdzuje ju, posilňuje a bráni, lebo Duch Svätý neprestajne zachováva formu riadenia, ktorú Kristus Pán ustanovil vo svojej Cirkvi (LG,27).*³³ Koncilový dokument jasne stanovuje postavenie biskupa v partikulárnej cirkvi a poukazuje na jeho riadiacu autoritu, ktorou pôsobí. Ustanovenia koncilu sa pritom odvolávajú na dlhodobú prax v Katolíckej cirkvi platnú aj počas pôsobenia biskupa Gojdiča v službe prešovského biskupa. Prirodzene biskupove postoje neunikli pozornosti duchovných a veriacich, ale je len veľmi ťažko dokázať, nakoľko ich ovplyvnili pri rozhodovaní pomoci prenasledovaným Židom. S určitosťou však môžeme tvrdiť, že okrem pastierskeho listu z roku 1939 biskup Gojdič ešte viackrát demonštroval svoj názor na riešenie židovskej otázky. Bolo to aj v rámci už spomínaných spoločných vyhlásení biskupov Slovenska, ale aj osobitným usmernením. Bazilián Marián Potaš, jeho blízky spolupracovník, sa o usmernení pre duchovenstvo zmienil v biografii biskupa Gojdiča. Úprava bola podľa Potaša vydaná po konzultácii so Svätou stolicou a smerovala k záchrane životov prenasledovaných Židov. Kňazom daná smernica umožňovala nielen využiť udelenie krstu k záchrane pred deportáciou, ale vyzývala ich aj k aktívnej pomoci na vlastné riziko. V úprave uviedol:

- ❖ Udeľovanie sviatosti krstu [židom] možno iba na základe [ich] dobrovoľného rozhodnutia a ozajstného presvedčenia o pravdách kresťanskej viery.
- ❖ Ak ide o záchranu života, je povolené vydať krstný list aj bez pokrstenia, ak je nádej, že to ľudom pomôže.
- ❖ V prípade potreby treba poskytnúť pomoc a ochranu.³⁴

Okrem uvedenej smernice sa vo viacerých svedectvách zachránených uvádza, že poskytnutá pomoc bola prejavovaná s podporou biskupa Gojdiča, a to nielen v roku 1942,

³³ Dogmatická konštitúcia *Lumen gentium* [online].

Dostupné na internete: <http://www.kbs.sk/obsah/sekcia/h/dokumenty-a-vyhlasenia/p/druhy-vatikansky-koncil/c/lumen-gentium> (31.03.2014)

³⁴ POTAŠ, Marián. *Dar lásky...*, s. 169.

ale aj v roku 1944, keď záchrancom bezprostredne hrozila smrť. Zachránený Andrej Filo vo svojom svedectve uviedol informáciu o rozhovore oľšavického farára Michala Mašleja s biskupom Gojdičom, ktorý sa potreboval uistiť o správnosti rozhodnutia poskytnúť úkryt prenasledovaným Židom. Filo napísal: *P. farár informoval p. biskupa, že sa obrátili na neho viacerí ešte nedeportovaní židia s prosbou o poskytnutie úkrytu vo farnosti Oľšavica. P. farár mal obavy, že poskytnutím úkrytu prenasledovaným ohrozí svojich farníkov. S touto otázkou ako etickým problémom sa obrátil na svojho nadriadeného biskupa, od ktorého dostal jednoznačnú odpoveď: pomoc prenasledovaným vyplýva z lásky k blížnemu, a preto je jeho povinnosťou podľa svojich možností pomáhať a poskytnúť úkryt deportáciou ohrozeným židom. P. farár tento pokyn p. biskupa plne prijal o čom svedčí jeho konanie, za ktoré bol vyznamenaný.*³⁵ Vo svedectve zachráneného Michala Lukáča môžeme čítať: *Pán biskup vydal pokyn pre svoje farnosti, aby kňazi podľa možnosti pomáhali občanom prenasledovaným z rasových dôvodov vyhnúť sa transportom. To zachránilo život mnohým v rámci Prešovskej diecézy. Aj naša rodina túto pomoc intenzívne pocítovala.*³⁶ Prešovský biskup Gojdič nezostal len pri slovných či písomných vyjadreniach, ale v rámci svojich možností sa aj osobne angažoval pri záchrane Židov. Viacerých kňazov takto inšpiroval osobným príkladom konať v prospech prenasledovaných. Veľkú pozornosť venoval najslabším členom židovských rodín, ktorými boli deti. Spolu s duchovenstvom preukazovali židovským rodinám hrdinskú pomoc v podobe vydávania pravých aj nepravých krstných listov, ukrývania cenností, zabezpečovania prezidentských výnimiek a napokon aj ukrývaním prenasledovaných.³⁷

RESUMÉ

Postava biskupa sa po dôkladnom výskume javí ako kľúčová v procese záchrany židovského obyvateľstva zo strany Gréckokatolíckej cirkvi. Zaujatím jasného nesúhlasného stanoviska s antisemitskou politikou vládnuceho režimu už v januári 1939 ako aj konkrétnymi činmi, akými bola záchrana nevinných životov celých rodín, inšpiroval svojich kňazov aj veriacich, aby ho v tomto konaní napodobňovali. Jeho osobnosť je v slovenskom prostredí v mnohom výnimočná. Toho si boli vedomí aj jeho súčasníci, keď v úvode knihy vydanej pri príležitosti 20. výročia biskupskej vysviacky o ňom napísali:

„Zozbierali sme dostupný materiál a snažili sme sa vykresliť reálny obraz ťažkých a búrlivých čias, počas ktorých biskup Pavel viedol našu eparchiu. Jeho diela, jeho slová v pastierskych listoch, ktoré v knihe uvádzame, najlepšie a najjasnejšie vypovedajú o odovzdanej, obetavej a horlivo milujúcej duši nášho biskupa.“

Na Slovensku v skúmanom období pôsobilo osem biskupov, z toho dvaja ako pomocní biskupi, ale iba prešovský biskup Gojdič dokázal včas rozoznať nebezpečenstvo plynúce s nacionálneho socializmu a svoj postoj jasne bez kompromisov deklaroval aj verejne. Tým pre myšlienku pomoci získal pomerne veľký počet kňazov a veriacich.

³⁵ Svedectvo Andreja Fila zo dňa 20. decembra 2006. Archív autora.

³⁶ Svedectvo Michala Lukáča zo dňa 6. decembra 2006. Archív autora.

³⁷ AÚPN Bratislava, f. KS ZNB S-ŠTB Košice, inv. č. V-745/2, Teodor Rojkovič.

Najrozsiahlšie pomáhali prostredníctvom krstov pred a počas prvej vlny deportácií v roku 1942. Relatívne bez rizika straty života, ale k zmene došlo v roku 1944, keď najrozsiahljšou formou pomoci bolo ukrývanie spojené s rizikom smrti.

SUMMARY

The bishop after thorough research appears to be crucial in the process of saving the Jewish people from the Greek Catholic Church. Taking of a clear dissenting opinion to the anti-Semitic policies of the regime already in January 1939 as well as concrete actions, such as the saving innocent lives of entire families, inspired his priests and faithful to him in this proceeding imitated. His personality is in the Slovak environment in many ways exceptional. His contemporaries were well aware of that, though at the beginning of the book published to mark of the 20th anniversary of the episcopal ordination wrote about him this:

"We collected the material available and tried to portray a realistic picture of the heavy and turbulent times during which Bishop Paul led our eparchy. His works, his words in the pastoral letter that the book contains, the best and brightest speak about surrender, self-sacrifice, and earnestly loving soul of our bishop."

In Slovakia in the reviewed period were eight bishops, two of them as auxiliary bishops, but only Presov Bishop Gojdič was able to timely recognize Dangers of National Socialism and clearly, publicly and without compromises declared his position. Herewith he got attention of relatively large number of priests and believers. The most extensive help came from them through baptisms before and during the first wave of deportation in 1942. Relatively without risk of loss of life until the change occurred in 1944, when the most extensive form of assistance was harboring associated with risk of death.

Adresa autora:

ThDr. Peter Borza, PhD.

Gréckokatolícka teologická fakulta Prešovskej univerzity

Katedra historických vied

Ul. biskupa Gojdiča 2, 080 01 Prešov

e-mail: peter.borza@unipo.sk

MIESTO REHOLÍ V KOMUNISTICKOM ČESKOSLOVENSKU A ICH SITUÁCIA V ROKU 1950 NA PRÍKLADE ŽENSKÉHO INSTITUTE BEATAE MARIE VIRGINIS ¹ KOŠICKEJ DIECÉZY

Tatiana Janočková

PLACE OF RELIGIOUS ORDERS IN COMMUNIST CZECHOSLOVAKIA AND THEIR SITUATION IN 1950 ON THE EXAMPLE OF INSTITUTE BEATAE MARIE VIRGINIS IN DIOCESE OF KOŠICE

Abstract: The abovementioned title suggests, that it intends to approach the situation of consecrated persons in Czechoslovakia, especially women religious of the Institute of the Blessed Virgin Mary in the Košice diocese in the years of communist rule. Particularly focuses on the turbulent year, 1950. Also seeks to highlight the loss caused by the violent disruption of the activities religious orders in that period. The first section briefly highlights the political background, which had a negative impact on the state's relationship to consecrated persons, living in the orders in Czechoslovakia in the years 1948-1989. The second part maps the period of the first attempts to liquidate the religious institutes on the example of English virgins operating in the Košice diocese, which began as in every religious institute on 29th of august 1950.

Keywords: English virgins. Church. Košice diocese. Religious. Totalitarianism.

I. Ciele, pohnútky a opatrenia režimu a ich dopad na život zasvätených osôb

Rehole boli v dejinách vždy najdynamickejšie rozvíjajúce sa spoločenstvá v Cirkvi. Aj z tohto dôvodu mali taký veľký vplyv na veriacich. Túto skutočnosť ešte viac zintenzívňoval veľký počet členov reholí. Zároveň možno povedať, že práve z reholí vychádzali, dnešným jazykom povedané, „veľké teologické kapacity“, ktoré boli zvlášť trňom v oku prisluhovateľov komunistického režimu.

Ciele režimu s rehoľami

Prvé riadky príspevku hodlajú poukázať na ciele a pohnútky, ktoré pobádali režim k neopodstatneným a neférovým krokom voči zasväteným osobám, a na základe ktorých

¹ Názov *Institutum Beatae Mariae Virginis* - IBMV, teda *Inštitút Preblaboslavenej Panny Márie* používali jeho členky do roku 2003, kedy bol prijatý nový názov a to: *Congregatio Jesu*. Sestry sú však od počiatkov ich pôsobenia známe aj pod ľudovým názvom *anglické panny*.

mali byť dosahované očakávané ciele stanovené v plánoch. Možno medzi nimi objaviť predovšetkým opísanie cieľa systému docieľiť výstup rehoľníkov a rehoľníčok zo svojich reholí a s tým súvisiace posielanie zasvätených osôb do civilu, rovnako docieľiť zanechanie rehoľného rúcha. Z pohnútok, ktoré viedli režim k mnohým zvláštnym krokom, možno spomenúť časté podávanie hlásení o živote zasvätených osôb, výsluch rehoľníkov a rehoľníčok, rôzne obmedzenia a mnoho iných pohnútok, prostredníctvom ktorých sa dostavili neblahé dôsledky.

Vystúpenie jednotlivcov z rehole

Jednou z mienok režimu v súvislosti s ženskými rehoľami bola tá, že ak sa sústredí viacero žien pohromade, budú sa hádať a napokon sa rozprchnu. Nič také sa ale nestalo.² K cieľom režimu teda patrili snahy sústrediť ženy s predpokladom, že ich spolužitie malo byť plné hádok, sporov, a tak sestry mali radšej odísť. Ďalšou snahou bolo cieleňé zasielanie sestier na najťažšie práce, ktoré ich ničili telesne i vnútorne. Takto mali sestry doplatiť na svoju vernosť zdravím, ba aj životom. Napokon v snahe odradiť sestry od vernosti boli použité i „prevychovaní“ duchovní.³ Uskutočniť plán zlikvidovania reholí do roku 2000 sa malo podať prostredníctvom vyslania rehoľníčok do českých textilných podnikov. Tieto plány sa začali prejednávať medzi českou a slovenskou stranou už v lete 1951.⁴ Najpodstatnejší cieľ, ktorý teda chcela štátna moc dosiahnuť, sa dotýkal riešenia otázky ochoty výstupu zasvätených osôb z reholí. Jednotlivé *krajské národné výbory* na základe toho obdržali v roku 1952 ohľadom výstupu rehoľníčok pokyny, podľa ktorých sestry, ktoré boli ochotné vystúpiť z rehole a naďalej chceli ostať pracovať v zdravotníctve, mali byť odmenené Poverením zdravotníctva sumou 5000 korún. Ďalších 2000 – 3000 korún mali dostať od Slovenského úradu pre veci cirkevné. Sestry choré, či staré, ktoré však chceli dobrovoľne vystúpiť, mali byť odmenené jednorazovou výplatom vo výške 7000 – 8000 korún.⁵ Sestry, ktoré neboli ochotné vystúpiť z rehole, museli z nemocnice odísť. Pred ich odsťahovaním bolo potrebné o veci jednat s predstavenou. Podľa nariadenia si mali predstavené zavolať na cirkevný odbor Krajského národného výboru, alebo na cirkevný odbor Okresného národného výboru, kde im malo byť oznámené, že šlo o vážnu akciu, ktorú bolo nutné previesť za každú cenu. Zároveň si mali predstavené zorganizovať sťahovanie sestier a batožín, teda určiť množstvo vozidiel potrebných na prepravu sestier i batožiny. Plán sťahovania sa mal uskutočniť v skorých ranných hodinách.⁶

Vo veci vystúpenia rehoľníčok si štát priznal isté nedostatky. Podľa dokumentu z októbra 1956 rady Krajského národného výboru – odboru pre veci cirkevné v Prešove, adresovaného okresným cirkevným tajomníkom, bola tejto problematike venovaná

² Archív Congregatio Jesu v Prešove (ďalej ako: ACJ PO), *Putovanie sestier z materinského domu v Prešove*, krabica HCJ 210, spis nesign.

³ ACJ PO, *Putovanie sestier z materinského domu v Prešove*, krabica HCJ 210, spis nesign.

⁴ DUBOVSKÝ, Ján. *Akcia rehoľníčky*. Martin: Vydavateľstvo Matice slovenskej, 2001, s. 135, 136, 146.

⁵ Štátny archív Prešov (ďalej ako ŠA PO) KNV-P, *Rehole, kláštory*, krabica 34, spis nesign.

⁶ ŠA PO KNV-P, *Rehole, kláštory*, krabica 34, spis nesign.

nedostatočná pozornosť. Podľa zistení túto nemali s rehoľnicami žiaden kontakt, nevysvetľovali im možnosti odchodu do civilného života podľa inštrukcií, ktoré dostali. Cirkevní tajomníci okresu boli nabádaní k tomu, aby rehoľnice boli nimi informované, že k odchodu malo stačiť len ich navštíviť, pričom mali podpísať 2 prehlásenia o vystúpení. Vystúpenie bolo potom potrebné ohlásiť predstavenej, ktorá mala vyžiadať od biskupa zrušenie sľubov. Ďalej mali spomínaní tajomníci viac informovať o výhodách, ktoré s vystúpením boli spojené, akou bola napr. finančná výpomoc.⁷

Ani na Slovensku sa nenaplnil základný predpoklad Akcie R⁸, podľa ktorého prostredníctvom centralizácie mal nastať hromadný odchod z reholí. Do konca roku 1952 opustilo rehole 59 slovenských rehoľníčok.⁹ Aj ďalšie správy podávajú zhrnutia. Správa z roku 1953 prejednáva otázku výstupu rehoľníčok z reholí. Pripomína, že v roku 1953 vystúpilo z reholí 26 rehoľníčok, v roku 1955 to bolo 40 rehoľníčok. Zaznamenaná teda bola stúpajúca tendencia, avšak veľmi pomaly, čoho príčinou malo byť podľa slov správy to, že rehoľnice ráтали s úradným prepustením.¹⁰

Zanechanie rehoľného rúcha

Cieľom ďalších postupov malo byť vyzlečenie rehoľníčok z rúcha a ich nastúpenie do civilného zamestnania. K tomu boli vypracované dotazníky a prerozdelenie rehoľníčok do nasledujúcich skupín:

- I. *skupina* – k nej mali byť zaradené sestry s kladným postojom k zriadeniu a tie, ktoré boli ochotné pracovať na pôvodných miestach.
- II. *skupina* – mali ju tvoriť sestry s ľahostajným postojom, ktoré boli dobré pracovníčky.
- III. *skupina* – zaradené tu mali byť sestry s postojom pasívne reakčným, teda uzavretí náboženský fanatici ináč neaktívni.
- IV. *skupina* – tvoriť ju mali aktívne nepriateľské sestry, ktoré boli nebezpečné a bolo potrebné ich izolovať.

V dokumente bol uvedený aj pokyn, aby dotazníky sestier III. a IV. skupiny boli vypracované do 15. mája 1953. Dotazníky sestier I. a II. skupiny mali do 10. júna 1953 osobne priniesť okresní cirkevní tajomníci na cirkevné oddelenie Krajského národného výboru.¹¹ V tejto súvislosti je treba uviesť skutočnosť, že komunistickí kádrovníci potrebovali v kádrových posudkoch uvádzať, či je posudzovaný jednotlivec „v kolektíve obľúbený.“ V určitých súvislostiach bola však skôr zisťovaná ani nie tak obľúbenosť

⁷ ŠA PO, KNV-P, *Rádové SESTRY*, krabica 100, sign. 4384.

⁸ Akcia R, alebo Akcia rehoľníčky – akcia z 29. augusta 1950 zameraná na likvidáciu ženských reholí.

⁹ BALÍK, Stanislav. - HANUŠ, Jiří. *Katolícka cirkev v Československu 1945-1989*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultúry, 2013, s.180.

¹⁰ Slovenský národný archív (ďalej ako: SNA), *SÚC 1955 - Situácia v ženských reholiach a ďalší postup*, krabica 11, spis nesign.

¹¹ Štátny archív Košice (ďalej ako: ŠA KE), *Odbor pre veci cirkevné rady KNV Košického kraja 1949-1960, Akcia R*, krabica 23, sign. 23.

v kolektíve, ako miera podriadenosti sa jednotlivca tomuto kolektívu.¹² Kádrový posudok rehoľníčok mal obsahovať tieto informácie: meno a priezvisko, dátum narodenia, národnosť, pôvod, postoj k náboženstvu (vľasný, horlivý, fanatický), postoj k štátnemu zriadeniu (kladný, ľahostajný, pasívne reakčný, aktívne nepriateľský), pomer k práci, zdravotný stav, aktuálne bydlisko, obľúbenosť (medzi zamestnancami, medzi rehoľnicami, medzi obyvateľstvom) a celková charakteristika.¹³ Sestry nepripúšťali vyzlečenie rehoľného rúcha, ktoré režim od nich vyžadoval. Podľa nich by to nebolo proti duchu povolania, keby si v službe blížnym vyzliekli rúcha. Uvedomovali si však, že komunistickým mocipánom nejde o rúcho, ale ich zámerom je rozbitie rehoľnej komunity, zničenie zasväteného života a napokon aj samotnej viery, na základe čoho sestry nepripúšťali žiaden kompromis.¹⁴ Vzácnosťou a znamením zďaleka bolo pre sestry rehoľné rúcho, ktoré sestry nechceli za žiadnu cenu vyzliecť.¹⁵ Ich rozhodnutie potvrdila o niekoľko rokov neskôr aj posynodálna apoštolská adhortácia *Vita consecrata* pápeža Jána Pavla II. slovami, ktorou pápež odporučil rehoľníkom a rehoľniciam, aby nosili svoj rehoľný odev, vhodne prispôsobený miestnym a časovým podmienkam. Tam, kde si to závažné okolnosti vyžadujú, je možné nosiť podľa zvyku a pravidiel inštitútu tiež jednoduchý a slušný odev, zabezpečený vhodným symbolom, z ktorého by bolo možné spoznať zasvätenie. (VC 25)

Získanie majetku od reholí

V konkrétny deň likvidácie reholí v Československu, za pomoci dvojčlennej komisie (jeden člen Krajského národného výboru a jeden Okresného národného výboru), zmocnenec či zmocnenkyňa mali pravdivo vykonať súpis kláštorného majetku. Po vyprázdení kláštora mali byť všetky miestnosti, okrem kancelárie zmocnenca, zapečatené. Zmocnenec mal následne miestnosti pre súpis odpečatiť a po súpise majetku znovu zapečatiť. Súpis mal byť podpísaný všetkými zúčastnenými na troch kópiách a mal byť ukončený najneskôr do jedného týždňa od zásahu.¹⁶ K majetkom, na ktoré sa súpis vzťahoval, patrili: všetok hnuťelný i nehnuteľný majetok, práva na majetky, nároky na náhradu za zabraný či vykúpený nehnuteľný majetok a inventár pri prevádzaní pozemkovej reformy, tiež podiely z rôznych združení, zariadenie kláštorných kaplniek i všetok hospodársky majetok vrátane zásob krmovín a živého inventára a pod. Do súpisu majetku nemali byť uvedené: osobný majetok rehoľník, ktorý si mohli vziať so sebou, ďalej zásoby potravín, kuchynské zariadenie a náčinie, ako aj zásoby látok. V závere pokynov pre súpis majetku kláštora sa nachádzala výzva Slovenského úradu pre

¹² HAEKO, Jozef. Hlbšie príčiny likvidácie reholí. In JAKUBČIN, Pavol (ed.). *Likvidácia reholí a ich život v ilegality v rokoch 1950-1989*. Bratislava : ÚPN, 2010, s. 10 – 13.

¹³ ŠA PO, KNV-P- *Rehole, rehoľníci, kláštory*, krabica 47, sign. 1997.

¹⁴ JUDÁK, Viliam – DANKOVÁ, Stella. *Exodus, oslavujeme Ťa Bože*. Nitra : Kňazský seminár Sv. Gorazda, 1996, s. 75.

¹⁵ ACJ PO, *Nekrológ zomrelých spolusestier od roku 1924*, krabica HCJ 73.

¹⁶ ŠA KE, *Odbor pre veci cirkevné rady KNV Košického kraja 1949-1960 - Akcia R*, krabica 23, sign.17.

veci cirkevné k čestnosti a upozornenie na vyvodenie dôsledkov v prípade, že sa niekto pokúsi o zneužitie funkcie a vlastné obohatenie.¹⁷

Slová jedného z príslušníkov bezpečnosti, ktoré zaznamenáva kronika anglických panien, potvrdzujú premyslené konanie voči ženským reholiam a ich majetku. „*Sestry verte mi, čo vám poviem. Ráno, keď nás sem komandovali, nevedel som načo a teraz už viem. Zabaľte si svoje veci, čo môžete najviac, pretože pred polnocou pristavia autobus a všetky musíte, či chcete, či nie preč. Keď nebudete mať zabalené, to je vaša škoda. Oni všetko vám pokradnú, lebo ste to nechceli brať. Len mi verte a baľte sa.*“¹⁸ Postup, ktorým sa zabral majetok takmer každej rehole po roku 1950, opisuje aj cesta, ktorou sa majetok anglických panien dostal Slovenskému náboženskému fondu v Bratislave. Jemu bol dňa 30. októbra 1952 zaslaný súpis inventára, nachádzajúceho sa v skrýšach kláštora Sancta Maria v Prešove, ktoré objavil riaditeľ ruského gymnázia, ktoré sa v tom čase v budove nachádzalo. Nájdenný inventár, ku ktorému patrili napr. stoličky, parkety, kuchynské náčinia, sviečky, víno, prútené koše, knihy, albumy a iné, mal byť podľa povahy vecí, po odhadnutí súdnym znalcom odpredaný príslušným inštitúciám. Nesmel byť darovaný. Peniaze z odpredaného inventára mali byť zaslané šekom na adresu Slovenského náboženského fondu.¹⁹

Podľa smernice Ministerstva kultúry z 30. júla 1970, podpísanej ministrom Váľkom, mal štát dozerat' na majetok rehoľných spoločností a vyhradzoval si predchádzajúci súhlas pri všetkých zásadných úkonoch, týkajúcich sa majetku.²⁰

Pohnútky a opatrenia režimu a ich dopad na život zasvätených osôb

Nadväzujúc na predchádzajúce riadky možno prejsť k zhrnutiu konkrétnych krokov a atakov na rehoľnícky zo strany ideológie. K týmto krokom zo strany jednotlivcov, Štátnej bezpečnosti, či Slovenského úradu pre veci cirkevné možno započítať predovšetkým mnohé nezmyselné zákazy či nariadenia, hlásenia, dotazníky, výsluchy, obmedzenia, či mnohé iné skutočnosti. Pri snahe komunizmu dosiahnuť svoje méty si nemožno nevšimnúť aj útok na samotné zdravie zasvätených osôb. Mnohé informácie s ohľadom na spomínané smernice, postupy, či nariadenia možno nájsť v súdobých dokumentoch, nachádzajúcich sa v archívoch. Z veľkej časti tvoria nasledujúce riadky príspevku citácie, či parafrázy práve z takýchto dokumentov.

Kladenie prekážok rehoľnému životu

Objavilo sa niekoľko prekážok, ako zabrániť možnosti žiť rehoľný život. Februárová správa z roku 1956 o ďalšom postupe s rehoľnicami zdôrazňuje potrebu oboznámiť rehoľnice s najnovšími vedeckými poznatkami, čo malo naštrbiť ich „náboženský fanatizmus“ a okrem toho im tieto aktivity mali zabrániť čas, ktorý by inak venovali svojim rehoľným povinnostiam. Boli preto urobené opatrenia na pozvanie rehoľníčok na prehľady

¹⁷ ŠA KE, Odbor pre veci cirkevné rady KNV Košického kraja 1949-1960 - Akcia R, krabica 23, sign.17.

¹⁸ ACJ PO, Kronika komunit, krabica HCJ 200, spis nesign.

¹⁹ ŠA PO, KNV-P- Rehole, kláštory, krabica 34, sign. 1564.

²⁰ ACJ PO Oznámenie o vydaní „Smerníc“ uverejnené v Ústrednom vestníku č. 18 z 27.10.1970, krabica HCJ 78.

tlače, počúvanie rozhlasu, premietanie filmov, či iné podujatia, desaťminútovky, pracovné porady a odborné školenia.²¹

Potláčanie inteligencie

Všeobecnou tendenciou bolo potláčať inteligenciu, zadeľovať ju do najubúdajúcejších prác, akými boli práce v záhrade, v lese, s ťažko chorými, šitie, či rôzne iné brigády. Všetko to bez výplaty, alebo s najnižšou možnou výplatou.²²

Volebná účasť rehoľníkov a rehoľníčok

Pohnútkou k likvidácii reholí mala svoje korene už pri voľbách v roku 1948. Problém volebnej účasti sestier trval počas celého obdobia komunizmu. Najjasnejšie vyjadrili sestry svoj postoj hneď v prvých voľbách po roku 1948 – pri voľbách do Národného výboru v roku 1954. Volebná účasť sestier bola 57,3%, pričom výpovednou je informácia, podľa ktorej účasť v podnikových internátoch bola len 12,85%, v nemocniciach 58,3% a v charitných domovoch 73,3%. Reakciou režimu bolo opatrenie, v rámci ktorého malo byť 40% najreakčnejších rehoľníčok poslaných do civilu. Reálne sa však takáto odplata neuskutočnila. O pol roka nato, pri voľbách do Národného zhromaždenia sa pod skrytým nátlakom zvýšila účasť rehoľníčok na voľbách, avšak na Slovensku účasť nepresiahla 56,6%. Skutočnosť, že sa sestry zúčastnili volieb vo vyššom počte ešte neznamenal, že volili jednotnú kandidátku. Z veľkej časti sestry lístky škrtali, vhadzovali do urny čisté lístky, ústrižky z novín, či toaletný papier.²³

Náročná a nespravodlivo ohodnotená práca

V päťdesiatych rokoch boli rehoľné sestry pod prísnyim dozorom. Vystavené boli posmechu a nútené k práci, ktorá nebola honorovaná, no za stravu a ubytovanie boli povinné si platiť.²⁴ Po tom, čo v 60-tych rokoch nastal finančný problém Ústrednej charity Slovenska, dala táto vypočítať náklady na ubytovanie a stravovanie jednotlivých sestier a nariadila provinciálnym sestrám vyplatiť pobyt sestier v charite od začiatku. Šlo o veľké náklady, preto predstavená anglických panien rozhodla, aby sestry, ktoré nepoberajú dôchodok a nie sú v charite zamestnané, šli pracovať do Čiech. Preto opustili Slovensko všetky sestry, ktoré neboli v zamestnaneckom pomere. Začali pracovať v Jednotnom roľníckom družstve Javorník v hydínárskej farme, kde sa nachádzali v rokoch 1961 – 1963.²⁵

²¹ SNA, *SÚC 1955 - Situácia v ženských reholiach a ďalší postup*, krabica 11, spis nesign.

²² SESTRA MÁRIA IBMV. *Dejiny Inštitútu Preblaboslavenej Panny Márie na Slovensku*. Bratislava: Provinciját IBMV, 1996, s. 33.

²³ BALÍK, Stanislav - HANUŠ, Jiří. *Katolícka cirkev v Československu 1945-1989*, s. 187.

²⁴ ACJ PO, S. JÁNOŠÍKOVÁ, Jolana. *História CJ*, krabica HCJ 14, spis nesign.

²⁵ SESTRA MÁRIA IBMV. *Dejiny Inštitútu Preblaboslavenej Panny Márie na Slovensku*, s. 40.

Zákaz prijímať dorast

Hneď po roku 1950 bol vydaný zákaz prijímať nové členky reholí. Prípadné prijatie mal schváliť príslušný štátny úradník, čo však bolo len ojedinelé. Novicky nesmeli zložiť sľuby a rehoľa ich mala poslať mimo rehoľu, každú podľa jej možností. Napriek tomu bolo umožnené niekoľkým novickám sporadicky skladať sľuby. Práve túto otázku prijímania dorastu do reholí nedokázal režim vyriešiť až do svojho pádu, ba dokonca ešte pred pádom komunizmu režim ustúpil a otvoril rehole novým záujemkyniam.²⁶

Preškoloňovanie rehoľníč

K opatreniam v rámci preškoloňovania patrila viacstranový návrh na preškoloňovanie rehoľných osôb, ktorý obsahoval 7 úsekov prevýchovy:

1. Ranné osvetové polhodinky
2. Hodiny osvetovej výchovy
3. Výchova filmom
4. 14-dňové cirkevno-politické prednášky
5. Prednášky pokrokových duchovných
6. Výchova vo voľnom čase
7. Výchova v práci²⁷

Hlásenia a hodnotenia

Ďalším opatrením, ktorým sa štát chcel ubezpečiť, bolo získanie hodnotenia stavu rehoľníč v každom kraji, ktoré si vyžiadal v októbri 1952 od jednotlivých okresov výbor kraja. Potvrďuje to aj žiadosť Krajského národného výboru v Prešove, ktorý žiadal predložiť správu o činnosti rehoľníč v nemocniciach a v ústavoch. Žiadal nahlásenie akejkoľvek zmeny, prestupov rehoľníč do civilného zamestnania, alebo výstupov z rehole. Vyžadovaný bol aj zoznam rehoľníč, ktoré vystúpili z rehole a ostali v okrese, ich zamestnanie a postoj k režimu. Okresy zaslali vo väčšine negatívne hlásenie, teda, že v ich okrese niet rehoľníč, ani bývalých. Okres Svidník, Stará Ľubovňa a Sabinov podali informácie o bývalých rehoľniciach, ktoré sa nachádzali v ich okrese. Ich postoj podľa slov k ľudovodemokratickému zriadeniu bol podľa slov hlásení pozitívny.²⁸ Neskôr podľa dokumentu z 3. februára 1956 s názvom *Situácia v ženských reholiach a ďalší postup* znamenal uplynulý rok podstatnú zmenu. Tú si vynútila skutočnosť volieb a podpisovej akcie za výzvu Svetovej rady mieru, ku ktorým mali rehoľnice negatívny postoj, čo znamenalo, že aj ich postoj k ľudovodemokratickému zriadeniu bol negatívny a neprijateľný. Padlo preto rozhodnutie k zmene tejto nežiaducej situácie cez obnovu myšlienky politického preškoloňovania. Osobný styk s predstavenými reholí a kongregácií správa hodnotí kladne, nakoľko niekoľkoročná izolácia predstavených vzbudila u ľudí mienku, že to boli martýrky. Prax teda ukázala, že izolovanie predstavených nemohla byť dlhodobým

²⁶ BALÍK, Stanislav. - HANUŠ, Jiří. *Katolícka cirkev v Československu 1945 – 1989*, s. 29 – 31.

²⁷ ŠA PO, KNV-P - *Akcie K a R*, krabica 4, sign. 280.

²⁸ ŠA PO, KNV-P - *Rehole, kláštory*, krabica 34, sign. 1557.

riešením. Bolo preto rozhodnuté, že predstavené budú z izolácie uvoľnené. V súvislosti s tým sa mala naskytnúť možnosť režimu vplývať na rehoľnice za pomoci predstavených.²⁹

Rušenie reholí

Krajský výbor KSS dňa 20. apríla 1953 vydal dokument s názvom *Zrušenie ženských rádov*, v ktorom sa snažil poukázať na stav rehoľníčok pôsobiach v nemocniciach, ústavoch, domoch odpočinku, charitách, či azylových ústavoch. V Košiciach pôsobilo v tom čase v Štátnej nemocnici 98 rehoľníc. V Dome odpočinku sa nachádzalo 20 starších rehoľníc. V Azylovom ústave v Hráni (okres Trebišov) pôsobili 4 rehoľnice. V Košickom kraji však spolu pôsobilo 355 rehoľníc, z toho 311 v nemocniciach a liečebných ústavoch.³⁰

Prieskumy reholí

Podľa prílohy k *Smerniciam prieskumu v ženských rehoľných objektoch* z 23. apríla 1953 mali byť v prieskume uvedené: všeobecné informácie ako miesto objektu, názov objektu, názov rehole, mená predstavenstva rehole, počet rehoľníc a ošetrovateliek. Ďalej mala byť rozobraná otázka platu, ubytovania, ich vplyv na lekárov, civilné ošetrovateľky, správcu ústavu. Tiež mali byť uvedené informácie o styku rehoľníc s duchovnými, o ich pomere k verejnosti a stručne zhodnotená situácia. Prílohou mal byť menný zoznam sestier, kde mali byť uvedené: ich vek, zdravotný stav, kvalifikácia, funkcia a prípadná poznámka. Súčasťou mal byť kádrový posudok jednotlivých sestier.³¹ Táto príloha k smernici je len jednou z mnohých, ktoré mali ponúknuť prieskum.

Výsluchy

Častou súčasťou života sestier bolo pozvanie na výsluchy. Dôvody na vypočúvanie boli rôzne. Napríklad: „*Nemáte v poriadku legitímáciu, dostavte sa na stanicu.*“ Niektoré predvolania, najmä po úspešnejšom vypočúvaní, sa opakovali. Vypočúvania rehoľníčok, rehoľníkov, či kňazov vždy všetci sprevádzali prosebnými modlitbami. Všetci boli sledovaní na každom kroku, doma i mimo domu.³²

Obmedzenia

Obmedzenia vycestovania do zahraničia v časoch totality sa týkali aj rehoľníkov a rehoľníčok. Postup bol zložitý. Realizácia vycestovania si vyžadovala žiadosť o vycestovanie, predbežný plán cesty, schválenie vycestovania (vo väčšine s výhradami a podmienkami) a napokon po návrate z cesty bolo nutné podať podrobnú správu o výsledkoch uskutočnenej cesty sekretariátu pre veci cirkevné Ministerstva kultúry ČSR.³³ Rovnako to potvrdzuje dokument s názvom *Zásady povolování cest představitelům církví*

²⁹ SNA, SÚC 1955 - *Situácia v ženských reholiach a ďalší postup*, krabica 11, spis nesign.

³⁰ ŠA KE, *Odbor pre veci cirkevné rady KNV Košického kraja 1949-1960* - Akcia R, krabica 23, sign. 23.

³¹ ŠA KE, *Odbor pre veci cirkevné rady KNV Košického kraja 1949-1960* - Akcia R, krabica 23, sign. 23.

³² ACJ PO, *Putovanie sestier z materinského domu v Prešove*, krabica HCJ 210.

³³ SNA, MK- *Odbor pre veci cirkevné - Zahraničné cesty rehoľníčok. Žiadosti, plány, správy ciest*, krabica 78, spis nesign.

a náboženských spoločností z 5. 4. 1985, podľa ktorého rehoľným sestrám, predstaveným rádu bolo možné povoliť zahraničnú cestu len vo výnimočných prípadoch, po individuálnom posúdení dôvodov a účelnosti cesty z hľadiska mierovej politiky Československa a celkovej vnútornej cirkevno-politickej situácie. Dokument dodáva k spomínaným potrebným žiadostiam, plánom, schváleniam a správam zahraničných ciest ešte nutnosť vypracovať tzv. cirkevno-politické zhodnotenie zahraničnej cesty. Všetky dokumenty mali byť dodané do 1 týždňa od návratu do domoviny.³⁴

Útoky na zdravie

Keď sa priblížila prvá zima sústredenia anglických panien z Prešova, ktoré sa toho času nachádzali pod Tatrami, neboli pripravené, zabezpečené na takú zimu. Teplejšie oblečenie a obuv sa kúpiť nedali. Sestry nemali čím kúriť a triedy, v ktorých bývali, boli studené. Dokonca voda, ktorú si večer sestry priviezli, do rána zmrzla. Ani vodovod a kúpeľňa sa na tomto mieste nenachádzali. Všetky tieto okolnosti spôsobili u mnohých sestier zdravotné ťažkosti a v nejednom prípade ich poznačili na celý život.³⁵ Skutočnosť, že sestry pracovali i v nepriaznivých podmienkach, čo im spôsobovalo často zdravotné problémy. Potvrdzujúce slová tejto skutočnosti možno nájsť v jednom z nekrológov, v ktorom sa o S. Márii Magdaléne Gajdošovej píše: „*Pracovala v takej studenej miestnosti, kde pod ňou tiekol potok Ploučnica. Trpela už dávnejšie na ochorenie obličiek a tu sa jej choroba zhoršila.*“ Ďalšie presuny sestru taktiež ničili, nehovoriac o práci, ktorú musela vykonávať napriek tomu, že ju veľmi vyčerpávala.³⁶ Sestry nepopreli ani prípady toho najbolestnejšieho, čo zažili, totiž prípadov psychického zlyhania niektorých sestier na základe pracovného zaťaženia, jednotvárnej práce, nedostatku spánku, nedostatku stravy, ustavičných nátlakov a napätí. Boh však – podľa slov sestier – žiada aj takéto obete.³⁷

Všetky ciele a snahy ideológie, ktorá vládla na území Slovenska niekoľko desaťročí, sú výstižne zhrnuté v nasledujúcich bodoch tzv. *Tajných pokynov očistnej akcie*:

- 1.) Činnosť prevádzkať podľa doplňujúcich pokynov v zmysle uznesení.
- 2.) Inteligenciu potláčať, dvíhať ťažiadostivých.
- 3.) Pod titulom spravodlivosti naučiť ich udržať sa nad hladinou za každú cenu.
- 4.) Vplyvným kňazom prehýbať pôdu pod nohami (ženy, úrad, popularita; usvedčiť ich z trestných činov).
- 5.) Izolovať od skutočne kultúrneho sveta dezorientácie. Podporovať snahy zaostalosti, najmä v ženských reholiach, aby ich spoločnosť odpudzovala a brala na ľahkú váhu. Máme iné vzory!
- 6.) Predstavených odlúčiť od poddaných; vzbudiť v nich nedôveru a odpor medzi sebou.

³⁴ SNA, MK- Odbor pre veci cirkevné, o. Zahraničné cesty rehoľníčok, Zásady povolení cest predstaviteľom cirkvi a náboženských spoločností, krabica 78, sign. 3 - 4.

³⁵ ACJ PO, Putovanie sestier z materinského domu v Prešove, krabica HCJ 210.

³⁶ ACJ PO, Nekrológ zomrelých spolusestier od roku 1924, s. 49, krabica HCJ 73.

³⁷ ACJ PO, Putovanie sestier z materinského domu v Prešove, krabica HCJ 210.

- 7.) Podporovať takých predstavených, s ktorými by boli nespokojní, a ktorí sú ochotní spolupracovať.
- 8.) Takticky ovplyvňovať – miernosťou, priateľstvom, občas pomôcť, nešetriť chválou, pôsobiť na cit, ale bojazlivých zastrášať.
- 9.) Sprístupniť verejnosti osožné veci. Za ústupky protihodnota, protislužba.

Socialistická výchova musí nieť známky otvorenosti v pravý čas, stará zásada šachovnice vyhráva.³⁸

V závere tejto časti príspevku sa žiada doplniť informáciu o znížení počtu rehoľníčok na Slovensku pri porovnaní ich počtu z roku 1950, kedy ich bolo spolu okolo 4 200 a z roku 1989, ktorý uvádza počet 2 650. Za týmito číslami stáli spomenuté opatrenia, teda ruka tvrdého režimu. V neposlednom rade však z druhej strany pôsobila aj ruka Božia.³⁹ Potrebné je si všimnúť aj každodenné problémy sestier ako nedostatok ubytovacieho priestoru. Sestry sa tak navzájom pri výmene služby vždy vyrušovali. Problémom bola i možnosť zúčastniť sa na sv. omši, nakoľko dohodnúť čas vyhovujúci všetkým bolo náročné, keďže často pracovalo spolu niekoľko rôznych kongregácií.⁴⁰ A práve v tomto smere sestry videli jedno z mála plusov tohto obdobia. Podľa ich slov, bolo veľkým plusom všetkých tých pokusov neprijemného obdobia vzájomné zoznámenie sa sestier všetkých komunít navzájom. Pred rokom 1950 sa v tomto smere žilo izolovane. Bola tu rozdielnosť a pritom spoločné záujmy. Sestry uvažovali nad tým, koľko dobra v podobe lásky a ohľaduplnosti bolo treba na vzájomné zladenie.⁴¹ V Ivanke podľa slov sestier bolo veľa rehoľníč z viacerých reholí, čo umožnil vzájomne si osvojiť pekné zvyky. Nepoznali a nevedeli o kráse, ktorú jednotlivé rehole v sebe skrývali. Neskôr boli prekvapené nádherou, ktorú mala Cirkev na Slovensku v reholiach. Vzájomné poznanie a duchovné obohatenie sa stali ovocím prenasledovaní. Deväť reholí dokázalo byť v jednote, brat' na seba vzájomne ohľad.⁴² I v Kronike sestier IBMV sestry napísali, že veľmi pozitívnu skutočnosťou v rámci ich neustáleho premiestňovania bolo spoznávanie iných reholí, ich života a spirituality. Sestry spolunažívali v láske a prajnosti.⁴³

O novozaložení rehoľného života možno hovoriť až po roku 1989. Treba však dodať, že bez praktických skúseností s rehoľným životom. Kontinuita spoločného rehoľného života totiž bola na 40 rokov prerušená. Od zasvätených osôb, ktoré začali žiť komunitným životom po roku 1989 sa požadovalo, aby boli expertmi na to, ako žiť rehoľný život a odovzdávať jeho charizmu. Pre tieto osoby sa tak najdôležitejšou úlohou stala snaha žiť túto povahu v súčasnom svete.

³⁸ ACJ PO, S. JÁNOŠÍKOVÁ, Jolana. *Historický fotoalbum Báb 1981*, s. 29, krabica HCJ 16.

³⁹ DUBOVSKÝ, Ján. *Akcia rehoľníčky*, s. 299.

⁴⁰ ACJ PO, *Kronika komunít*, krabica HCJ 200.

⁴¹ ACJ PO, *Kronika komunít*, krabica HCJ 200.

⁴² ACJ PO, *Putovanie sestier z materinského domu v Prešove*, krabica HCJ 210.

⁴³ ACJ PO, *Nekrológ zomrelých spolusestier od roku 1924*, s. 37 – 38. krabica HCJ 73.

II. *Institutum Beatae Mariae Virginis v rokoch začiatku vlády komunizmu v ČSR*

Obdobie pre Cirkev veľmi nepriaznivé sa nepříjemne dotklo aj IBMV. Úvodná, stručná časť predstaví pôsobenie anglických panien v rokoch 1948-1950, resp. snahy o ich postupné vyradenie z práce a rehoľného života. Následne opíše úplné vyradenie IBMV z ich pôsobenia zistenia, týkajúce sa samotného roku 1950 s prihliadnutím na komunity v Prešove a Gíraltovciach, ktoré spadajú do vtedajšej Košickej diecézy.

IBMV na Slovensku v rokoch 1948 – 1950

Na Slovensku bolo v roku 1948 spolu 6 domov v správe anglických panien: v Prešove, v Gíraltovciach, v Piešťanoch, v Považskej Bystrici, v Lučenci a vo Varíne. V roku 1949 tu žilo a pracovalo spolu 82 sestier kongregácie, 21 novíciek, 19 postulantiiek a 39 ašpirantiiek. Spolu teda 161 osôb.⁴⁴ Schematizmus z roku 1948 v časti *Religiosae* informuje o skutočnosti, že v Košickej diecéze v tomto roku pôsobili sestry IBMV na dvoch miestach. Boli to: Provinciálny dom v Prešove a Dom v Gíraltovciach. V týchto domoch bolo nasledujúce zloženie: Provinciálny dom v Prešove: provinciálna predstavená, predstavená, 36 matiek, 34 sestier, 6 kandidátiiek a 4 postulantky; Dom v Gíraltovciach: predstavená, 3 matky, 2 sestry⁴⁵

K 11 ústavom, ktoré na Slovensku spravovali v školskom roku 1948/1949 ženské rehole, v ktorých bola ubytovaná mládež a boli poštátnené, patrili: Výchovný ústav milosrdných sestier sv. Vincenta z Pauly v Nitre, Ústav sv. Alžbety v Banskej Bystrici, Výchovný ústav Vincentinum v Banskej Bystrici, Výchovný ústav školských sestier de Notre Dame v Trenčíne, Výchovný ústav sestier sv. Bazila Veľkého v Prešove, Výchovný ústav Spoločnosti dcér Panny Márie Pomocnice v Nitre, Výchovný ústav rehole dominikánok v Košiciach, Výchovný ústav rehole dcér Božskej lásky v Mučeníkoch, Výchovný ústav Kongregácie sestier služobníc Nepoškvrneného počatia Panny Márie v Michalovciach, Výchovný ústav Anglických panien *Sancta Maria* v Prešove a Výchovný ústav sv. Uršule v Bratislave.⁴⁶

V roku 1948 putovali niektoré sestry z Prešova do Lučenca, kde založili dom. Mária Benčuriková, Ida Viznerová, Angela Šoltisová, Anna Beganová, Katarína Lechvárová a Barbara Bunčíková tvorili prvé členky novozaloženého domu IBMV v Lučenci. Ich príchod veľmi potešil i tunajšieho pána dekana Jozefa Pitku, ktorý žiadal pomoc pri vyučovaní náboženstva a výchove mládeže. Po príchode mali pripravený trojizbový byt na prízemí fary. Ďalším domom, ktorý vznikol v tom čase rovnakým spôsobom, bol dom vo Varíne pri Žiline. Jeho prvými obyvateľkami boli z Prešova vyslané sestry: Mária Rašková, Margita Halušová, Karmela Muranková. Komunita bývala v jednej časti fary.⁴⁷

⁴⁴ DUBOVSKÝ, Ján. *Akcia rehoľníčky*, s. 25.

⁴⁵ AACass - Archív Košickej arcidiecézy, *Schematismus venerabilis cleri*, Košice: 1948, E TYPOGRAFIA, s. 66 – 67.

⁴⁶ DUBOVSKÝ, Ján. *Akcia rehoľníčky*, s. 40.

⁴⁷ SESTRA MÁRIA IBMV. *Dejiny Inštitútu Preblaboslavenej Panny Márie na Slovensku*, s. 20.

IBMV v Košickej diecéze do vyvezenia v auguste 1950

Už v roku 1947 bola vytvorená malá komunita v Gíraltovcích. Pôsobili tu sestry: M. Anna Košiarčíková, M. Antónia Magdolenová, M. Elena Rudinská, M. Štefánia Válkyová, ktoré učili všetky predmety v meštianskej škole a na štátnej základnej škole a sestry Alžbeta Hudáčova a Františka Lešková, ktoré mali na starosti domácnosť.⁴⁸ Nekrológ jednej zo sestier spomína, že v roku 1948 bolo ešte možné zúčastniť sa katechetického kurzu, ktorý sa konal v Banskej Bystrici.⁴⁹ Dňa 21. apríla 1948 už bol odhlasovaný jednotný školský zákon, ktorým sa všetky školy v ČSR stali štátnymi. Podľa slov sestier to bol čas, kedy akoby same stáli nad hrobom, do ktorého im pochovávali to najvzácnejšie: vieru a slobodu.⁵⁰ Predtým, čo sa režim snažil začať s likvidáciou ženských reholí, usiloval sa o odstránenie učiteliek - rehoľníčok zo stredných, základných i materských škôl.⁵¹

Rok 1949 sa spája so zmenou predstavenej prešovského Sancta Maria. Stala sa ňou Alžbeta Gallová. Školský rok 1949/1950 bol posledným rokom, v ktorom mohli byť rehoľníčky zamestnané v školských službách.⁵² Už v auguste 1949, pred vstupom do noviciátu, po kanonickej skúške vikár Dr. Štefan Hések vysvetlil budúcim rehoľníčkam vážnosť situácie. Mali si preto všetko dobre premyslieť, pretože nastávali ťažké časy. Chceli však ostať verné Tomu, ktorý si ich vyvolil.⁵³ Sestry IBMV sú nesmierne vďačné za to, že oznam už z roku 1949 o voľnom odchode k rodičom všetkých 19 postulantiiek nebojácne odvrhlo a rozhodlo sa pre urýchlenu obliečku. Celá táto skupina z dôvodov blížiaceho sa nebezpečenstva likvidovať rehole manifestačne prijala rehoľné rúcho dňa 28. augusta 1949. Nestačilo len prihlásiť sa a prijať rehoľné rúcho. Obavy z toho, že by zlý duch podkopával ich túžbu zasvätiť sa Ježišovi, alebo žeby nemohli v potrebnom čase skladať povinné rehoľné sľuby svojím predstaveným rozhodli o jednom kroku, plnom nádeje. Sestry sa už vopred podujali vlastnoručne svojou krvou podpísať svoj záväzok vernosti Ježišovi prostredníctvom zverenia sa pod ochranu Sv. Jozefa na jednej listine.⁵⁴ Rok 1949 bol teda zapísaný krvavými ranami v dejinách celého Slovenska, pretrhol všetky zväzky rehoľných osôb s priateľmi, ba aj s vlastnými príbuznými. Veľa teda napovedá o neistých pocitoch a vnímaní udalostí roku 1949 v archíve *Congregatio Jesu* v Prešove sa nachádzajúce rozhodnutie sestier v podobe spomínanej listiny. Výstižne sa nachádza tento dokument v zväčšenej podobe vo vstupnej hale Domu sv. Jozefa v Prešove, kde dnes bývajú sestry *Congregatio Jesu*. Po vstupe do budovy je hneď prvým objektom, ktorý udrie do očí.⁵⁵

⁴⁸ SESTRA MÁRIA IBMV. *Dejiny Inštitútu Preblaboslavenej Panny Márie na Slovensku*, s. 18 – 20.

⁴⁹ ACJ PO, *Nekrológ zomrelých spolusestier od roku 1924*, s. 163, krabica HCJ 73.

⁵⁰ ACJ PO, *Kronika komunit*, krabica HCJ 200.

⁵¹ DUBOVSKÝ, Ján. *Akcia rehoľníčky*, s. 40.

⁵² SESTRA MÁRIA IBMV. *Dejiny Inštitútu Preblaboslavenej Panny Márie na Slovensku*, s. 21.

⁵³ ACJ PO, *Putovanie sestier z materinského domu v Prešove*, krabica HCJ 210.

⁵⁴ ACJ PO, *Nekrológ IBMV – Slovenskej provincie*, s. 141, krabica HCJ 73.

⁵⁵ Listina je uchovaná v Archíve CJ v Prešove v osobitnej schránke v tvare valca. Jej obsah je už slabo čitateľný, najmä podpisy sestier. Obsah listiny však možno nájsť aj s menami podpísaných sestier na spomínanom obraze a na obrázku v prílohe práce.

Rehoľnice pôsobili na školách do 20. – 30. mája 1950. V prešovských školách boli sestry dňa 20. mája 1950 vypovedané zo školskej služby s príkazom okamžite opustiť školské budovy. Osem sestier sa zamestnalo v Ústave národného zdravia v Prešove.⁵⁶ Archívne materiály rehole v Prešove uchovávajú aj prepúšťaciu listinu zo služieb v školstve, ktorú dostali sestry v máji 1950. Jej obsah bol nasledovný: „*Keďže Vaše účinkovanie nebolo v súlade s ľudovo-demokratickým zriadením, prepúšťam Vás zo služieb štátnej školskej správy dňom 22. mája 1950. V dôsledku toho dňom 31. mája 1950 zastavujem vyplácanie Vašich služobných požitkov. Týmto prepustením zo služobného pomeru strácate pre seba ako aj pre svojich rodinných príslušníkov všetky oprávnenia, práva a nároky z tohto plynúce. Súčasne sa upovedomujete, že sa dávate k dispozícii Krajského národného výboru, referátu pre veci cirkevné v Prešove. Za predsedu Krajského národného výboru – podpis.*“⁵⁷ Dňa 20. mája 1950 teda sestry dostali výpoveď zo školskej služby. Príkaz znel jasne: Okamžite opustiť školské budovy! Nastal čas hľadania nových zamestnaní. Osem sestier dostalo možnosť pracovať v miestnej nemocnici. Aj výrobnú hostiú, ktorú mali na starosti sestry, hoci aj bez zárobkovej činnosti, prevzalo Slovenské chrámové družstvo. Sestry dostali ponuku práce v Piešťanoch v podniku Detva. Zamestnané boli vyšívaním doma za nepatrný zárobok.⁵⁸

Krajský národný výbor v Prešove dňa 7. júna 1950 zosumarizoval zoznam učiteliek – rehoľníč, ktoré boli prepustené zo školských služieb. Medzi nimi bolo možné nájsť aj mená sestier IBMV, bývajúcich na Konštantínovej ulici v Prešove a to: S. Margita Absolonová – Stredná škola dievčenská Prešov; S. Alžbeta Bednárová – Vyššia hospodárska škola Prešov; S. Anna Bašperiková - Národná škola Gíraltovce; S. Klára Halasová - Stredná škola dievčenská Prešov; S. Agnesa Vrlová - Vyššia hospodárska škola Prešov; S. Anna Kazimírová - Stredná škola dievčenská Prešov; S. Anna Košiarčíková – Stredná škola Gíraltovce; S. Ružena Košťšová - Stredná škola dievčenská Prešov; S. Veronika Kutlíková – Materská škola Prešov; S. Helena Lechvárová – Materská škola Prešov; S. Antonia Magdolenová - Stredná škola Gíraltovce; S. Margita Matulay – Vyššia hospodárska škola Prešov; S. Elena Rudinská – Národná škola Gíraltovce; S. Štefánia Války – Stredná škola Gíraltovce; S. Jolana Jánošíková – Vyššia hospodárska škola Prešov.⁵⁹

Okresný národný výbor v Gíraltovciach odoslal Krajskému národnému výboru v Prešove spis o stave rehoľníč dňa 25. júla 1950. V ňom uviedol, že toho času sa v okrese nachádzali rehoľnice, bývalé učiteľky: S. Anna Košiarčíková; S. Antonia Magdolenová; S. Štefánia Války; S. Anna Gašperiková; S. Elena Rudinská. Menované prehlásili, že len násilne boli by sa odšťahovali. Dokument bol zároveň žiadosťou na transport sestier do materinského *Ústavu Sancta Maria* v Prešove.⁶⁰

⁵⁶ JÁNOŠÍKOVÁ, Jolana. (záznamy). Institutum Beatae Mariae Virginis, In *Almanach k 70. výročiu vzniku Mariánskej kongregácie Immaculata*, Prešov : 1994, Vydavateľstvo Michala Vaška, s. 28.

⁵⁷ ACJ PO, *List sestry - učiteľke Štefánii Váľkyovej*, krabica HCJ 210.

⁵⁸ SESTRA MÁRIA IBMV. *Dejiny Inštitútu Preblaboslavenej Panny Márie na Slovensku*, s. 21.

⁵⁹ ŠA PO, KNV- cirkevné oddelenie - KNV-P Akcie K a R, krabica 4; krabica 283.

⁶⁰ ŠA PO, KNV- cirkevné oddelenie - Gíraltovce, spis nesign.

IBMV v Košickej diecéze – vyvezenie – 29. august 1950

Provinciálátu každej ženskej rehole bol dňa 23. augusta 1950 zaslaný list, v ktorom povereník žiadal každú predstavenú o dostavenie sa na Slovensko, do Bratislavy na Roosweltského námestia č. 2 dňa 28. augusta 1950 o trinástej hodine s poznámkou, že účasť každej predstavenej je nutná a povinná. V prípade, ak sa sestra predstavená nachádzala v tom čase na inom mieste, mala byť o pozvaní upovedomená, alebo mohla poslať na stretnutie svoju zástupkyňu.⁶¹ Nebola to schôdzka v pravom slova zmysle, nakoľko jednotlivé sestry brali na hodinový pohovor. Provinciálna predstavená IBMV Mária Absolonová sa pre chorobu schôdzky nezúčastnila. Poslala tam svoje zástupkyne: sestry Elenú Vadovičovú a Imeldu Kazimírovú.⁶² Opatrenia v nasledujúci deň mali prevádzať zmocnenci a zmocnenkyne za pomoci predsedov Okresných národných výborov, okresných cirkevných tajomníkov a Krajského národného výboru, prípadne Slovenského úradu pre veci cirkevné. Provinciálnym predstaveným malo byť tiež umožnené zúčastňovať sa práce. Opatrenia v centralizačných kláštoroch boli v plánoch nasledovné: Bezpečnosť mala zaistiť kľud. Zmocnenec s predsedom Okresného národného výboru mali kláštor navštíviť a prejsť sústreďovanie s abatišou. Na porade rehoľníčim malo byť oznámené, že ich kláštor bol vybraný ako sústreďovací. Zmocnenci/zmocnenkyne mali pripraviť plán rozmiestnenia rehoľníčok podľa rehoľí, pričom každá rehoľa mala pridelené svoje kridlo, alebo poschodie a pod. Na základe toho mali pripraviť plán vybavenia kláštora – potrebný nábytok, nádoby, potraviny atď. Ich úlohou malo byť tiež nechať vyčistiť a pripraviť všetky miestnosti určené k ubytovaniu vrátane kuchyne, či hygienických zariadení. Deň pred príchodom rehoľníčok do sústreďovacích kláštorov mali byť pre rehoľnice zaobstarané stravovanie, potraviny, sily do kuchyne, lekárske prehliadky a prípadná starostlivosť. Choré rehoľnice mali byť umiestnené v blízkych nemocniciach.⁶³

Informácie o stretnutí v Bratislave chceli dve sestry IBMV, prítomné na stretnutí, podať provinciálnej predstavenej. Po ich príchode do Varína, kde sa provinciálna predstavená nachádzala, ich čakalo nemilé prekvapenie. Sestry aj predstavená sa už balili na odchod. Po tom, čo to videli, chceli sa obrátiť a ísť do svojej komunity, to im už však nebolo umožnené. Nemali dovolené ani telefonicky informovať svoju komunitu o tom, kde sa nachádzali.⁶⁴

Dokument s názvom *Sústreďovacie kláštory* uvádza v súvislosti s IBMV nasledovné informácie: V sústreďovacom kláštoroch v Kostolnej pri Trenčíne malo byť podľa plánu sústreďovaných 6 anglických panien z Gíraltoviec. Anglické Panny z Piešťan, Lučenca, Považskej Bystrice a Varína mali byť sústreďované v Pruskom (okres Ilava). Anglické panny

⁶¹ ŠA KE, Odbor pre veci cirkevné rady KNV Košického kraja 1949-1960 - Rády, kongregácie- rušenie, krabica 23, sign. 2.

⁶² SESTRA MÁRIA IBMV. *Dejiny Inštitútu Preblaboslavenej Panny Márie na Slovensku*, s. 21.

⁶³ ŠA KE, Odbor pre veci cirkevné rady KNV Košického kraja 1949-1960 - Akcia R, krabica 23, sign. 19.

⁶⁴ ACJ PO, *Kronika komunit*, krabica HCJ 200, spis nesign.

z Prešova na Konštantínovej ulici v počte 45 mali byť presunuté do sústreďovacieho kláštora v Spišskej Sobote.⁶⁵

Slovenský úrad pre veci cirkevné zaslal dňa 25. augusta 1950 predstaveným kláštorov list. V ňom bolo uvedené, že v rámci reorganizácie a na základe dohovoru s provinciálnou predstavenou mal byť konkrétny kláštor premiestnený na nové miesto. Ďalej uviedol, že z opatrenia mali byť vyňaté novicky, kandidátky a postulanky. Odporúčané bolo riadiť sa pokynmi zmocnencov, ktorí doručili tento list do konkrétneho kláštora. List taktiež uistoval sestry o zadovážení prepravy osôb a pobalených vecí sestier do nového kláštora. Pozoruhodnými boli slová listu: „*V novom prostredí môže rehoľa vykonávať svoje pôvodné poslanie, a to pod vašim vedením. Kláštorná budova a majetok, ktorý opúšťate, zostáva naďalej majetkom Vašej rehole. Za kľudný priebeh presťahovania ste osobne zodpovedná a s vami celá rehoľa.*“⁶⁶

Akcia dňa 29. augusta 1950 prebiehala všade rovnako: Okolo ôsmej hodiny ráno prišla do každého domu hliadka Verejnej bezpečnosti. Sestrám predložili falošný dokument, podľa ktorého – po dohode s provinciálnou predstavenou Máriou Absolonovou a po jej súhlase – mali byť sestry premiestnené nasledovne: prešovská komunita do Spišskej Soboty a komunita z Gíraltoviec do Pruského, kde mali byť premiestnené aj komunity, ktoré boli mimo hraníc košickej diecézy: komunita v Piešťanoch, vo Varíne a v Lučenci. Domy ostali osamotené.⁶⁷

Súhrnná správa o priebehu Akcie R v Prešovskom kraji zo dňa 1. septembra 1950 uvádza, že Akcia R bola prevedená v objektoch IBMV a to v:

1.) Gíraltovciach: Anglické Panny tu boli v počte 6 osôb, čo uvádza i predbežná správa, ktorá zároveň uvádza, že dom sestier bol zakúpený v roku 1949.⁶⁸ Podľa správy sa sestry odmietali dobrovoľne vystaňovať, preto boli vo večerných hodinách premiestnené do Kostolnej pri Trenčíne. Čo sa týka budovy, v ktorej rehoľnice bývali, podľa správy bola zachovalá, mala asi 5 izieb. Samotná budova bola majetkom rehole. Text správy upozorňuje na to, že o upotrebení budovy mal rozhodnúť Okresný národný výbor.⁶⁹

2.) Ústave Sancta Maria v Prešove na Konštantínovej ulici č. 5 Predbežný súpis uvádza počet sestier 79, medzi ktorými sa nachádzali aj novicky. Ich počet, rovnako ako zistenia, či tieto ostanú v kláštore alebo budú poslané domov, dokument odporúča vypátrať.⁷⁰ Pri zásahu tu bolo 74 sestier, z ktorých dve dobrovoľne odišli domov. Ostatné sestry odmietali dobrovoľné odsťahovanie, a tak boli v nočných hodinách odsunuté do Spišskej Soboty. Rovnako mala byť budova, v ktorej sestry bývali, majetkom rehole a 3/4 budovy slúžili pre cirkevné školy, pri likvidácii ktorých bola budova poštátnená. V priestoroch, kde boli dovtedy rehoľnice umiestnené: Štátne ruské gymnázium, Vyššia škola hospodárska a Žiacky domov. V Ústave Sancta Maria bola podľa slov spisu aj

⁶⁵ ŠA KE, Odbor pre veci cirkevné rady KNV Košického kraja 1949-1960 - Akcia R, krabica 12, sign. 18.

⁶⁶ ACJ PO, List Slovenského úradu pre veci cirkevné - Komunizmus, krabica HCJ 210.

⁶⁷ SESTRÁ MÁRIA IBMV. Dejiny Inštitútu Preblaboslavenej Panny Márie na Slovensku, s. 21 – 22.

⁶⁸ ŠA PO, KNV- cirkevné oddelenie - KNV-P Akcie K a R, krabica 4, inventár č. 8, sign. 279.

⁶⁹ ŠA PO, KNV- cirkevné oddelenie, 1950 - KNV-P Akcie K a R, krabica 4, inventár č. 8, sign. 279.

⁷⁰ ŠA PO, KNV- cirkevné oddelenie - KNV-P Akcie K a R, krabica 4, inventár č. 8, sign. 279.

kaplnka, ktorá bola zlikvidovaná. Sochy, oltár, omšové rúcha a iné predmety boli odovzdané františkánskemu kostolu v Prešove.

3.) Prešove na Severnej ulici 10 – pri zásahu sa aj tu sestry odmietli vyst’ahovať dobrovoľne, preto boli v počte 10 odsunuté do Spišskej Soboty. O budovu, v ktorej bola rehoľa ubytovaná, sa uchádzalo krajské vedenie pionierov v Prešove. V sociálnom dome, kde bol umiestnený mestský starobinec bolo okrem anglických panien i 5 sestier Božského Vykupiteľa. Štyri odišli dobrovoľne domov a jedna bola spolu s anglickými pannami presunutá do Spišskej Soboty. Napokon je v správe uvedená informácia, že budova bola toho času majetkom mesta Prešov a slúžila ako mestský starobinec.⁷¹ Podľa iného ďalekopisu pre Slovenský úrad pre veci cirkevné mal teda tento sociálny dom mesta Prešova v správe Mestský národný výbor. Opatrovaní v ňom boli starí a nevládni ľudia v počte 61. Čo sa týka zamestnancov, bolo ich spolu 11, z toho 5 rehoľníčok a 6 civilných. Predstavenou domu bola rehoľníčka Landelína - Mária Turčanievová. Spis uznáva namáhavú a obetavú prácu rehoľníčok.⁷² Dňa 29. augusta 1950 spolu odvliekli 110 sestier IBMV.⁷³

Situácia novíc IBMV v roku 1950

Nemalú pozornosť si zaslúžia v tejto stati novicky, vzhľadom na to, že v časoch prvých presunov v mnohých z nich ešte doznievalo rozhodnutie pre zasvätený život. Ako v každej reholi aj novicky IBMV čakali na možnosť zložiť sľuby a plne sa tak začleniť do IBMV, čomu sa systém snažil všemožne zabrániť. Predsa len všetky, resp. takmer všetky odišli so sestrami z Prešova, kde sa toho času nachádzal noviciát IBMV.

Vzhľadom na to, že rehoľné sestry boli zásahom štátu v noci z 29. na 30. augusta 1950 násilne odvedené a budúcnosť mnohých bola neistá, dovolilo sa sestrám skladať sľuby predčasne.⁷⁴ Hrozilo totiž nebezpečenstvo, že sa sestry bez sľubov rozpustia do civilu. Preto túžbou všetkých bolo pripútať sa k inštitútu svätými sľubmi, i keď sestrám, najmä predstaveným a kňazom, ktorí sa na tento úkon odhodlali, hrozilo nebezpečenstvo. Konalo sa to tajne, obyčajne počas noci a na rôznych miestach.⁷⁵ Akcia v rámci IBMV prebiehala najbúrlivejšie v Ústave Sancta Maria v Prešove, kde bol v tom čase noviciát. Hneď ráno novickám bezpečnosť oznámila, že sa majú vrátiť domov. Sestry mali byť presunuté do kláštora mariánok v Spišskej Sobote. Mladším sestrám bola ponúknutá odmena za dobrovoľný odchod do civilu.⁷⁶ Novickám síce bola v tom čase daná možnosť odísť do civilu, ale ony sa statočne držali a zvolili si radšej možnosť odísť s ostatnými sestrami do neznáma, hoci aj na smrť. Túto odvahu dosvedčila i S. Mária Irena Repáňová. Predstavenstvá komunit reholí mali poverenie umožniť novickám predčasne zložiť večné

⁷¹ ŠA PO, KNV- cirkevné oddelenie - KNV-P Akcie K a R krabica 4, inventár č. 8, sign. 279.

⁷² ŠA PO, KNV- cirkevné oddelenie - Rehoľnice, krabica 4, sign. 283.

⁷³ ACJ PO, Predstavenstvo IBMV v rokoch 1948-1990. *Buch der Ersten Profess im Institutshause Beatae Mariae Virginis der Englischen Fräulein zu Eperjes*, krabica HCJ 209, sign. 22.

⁷⁴ ACJ PO, Nekrológ IBMV – Slovenskej provincie, krabica HCJ 212, s. 9

⁷⁵ ACJ PO, Predstavenstvo IBMV v rokoch 1948-1990. *Buch der Ersten Profess im Institutshause Beatae Mariae Virginis der Englischen Fräulein zu Eperjes*, krabica HCJ 209, sign. 22.

⁷⁶ SESTRA MÁRIA IBMV. *Dejiny Inštitútu Preblaboslavenej Panny Márie na Slovensku*, s. 23.

sľuby. S. Irena spadala medzi takéto novicky a večné sľuby zložila 8. septembra 1950 v Spišskej Sobote, samozrejme prísne tajne.⁷⁷ V jubilejnom spise IBMV pri príležitosti stého výročia pôsobenia sestier v Prešove je však spolu so zoznamom sestier prevezených z Prešova uvedená aj poznámka, podľa ktorej Štefanicová Terézia, Begánová Mária a Terézia Lechvárová boli toho času novickami a rozhodli sa pre návrat k rodičom.⁷⁸

Pozoruhodným bol už 28. august 1950 pre S. Klotildu Zuzanu Klimkovú, ktorá v tento deň zložila večné sľuby. Svoj záväzok v službe Božej potvrdila teda v deň, ktorý bol plný milostí, v pamätný deň. Na ďalší deň ju so 73 spolusestrami odviezli vykonávatelia štátnej moci do Spišskej Soboty.⁷⁹

Udalosti roku 1950 zasiahli tiež do obdobia duchovnej formácie S. Márie Slaninkovej. Po rannom prepade bezpečnosť vyhlásila, že novicky dostali možnosť vrátiť sa domov. S. Mária, vtedy 17 ročná, rozhodnutá nasledovať Pána aj na kríži, nastúpila s ostatnými sestrami do pripravených autobusov.⁸⁰ Vzácná bola možnosť skladania sľubov v roku, keď boli sestry sústredené. Takto zložila prvé sľuby už 8. septembra 1950 S. Alžbeta Pavlína Plovuchová v sústredňovacom kláštore v Spišskej Sobote. Bol to okamih po prežitých ťažkých chvíľach nočného odvozu rehoľných sestier, ako aj po násilnom nahováraní na odchod do civilu v neistote rehoľného života vôbec, z mladého srdca slová prvých sľubov. Večné sľuby zložila až vo februári 1957 v Ivanke pri Nitre, kam bola so spolusestrami prevezená a kde prežila 10 rokov.⁸¹ Sestry znášali pokorne a s trpezlivosťou okrem iného aj nespravodlivé výčitky a niesli zodpovednosť aj za to, za čo neboli vinné ani zodpovedné. Aj S. Máriu Boženu Hurnú Pán posilňoval tým, že mohla aj pri najprísnejšom štátnom dozore tajne zložiť dňa 8. septembra 1950 prvé a dňa 8. septembra 1957 i večné sľuby.⁸²

Štátnym orgánom v Prešove sa podľa jednej zo správ Prešovského kraja z dňa 29. augusta 1950 nepodarilo zistiť počet novíciek, nakoľko to zástupkyňa predstavenej odmietla prezradiť. Orgánom sa však podarilo zistiť, že novicky tajne zložili sľuby, a tak boli odsunuté všetky.⁸³ Po presune anglických panien z Giraltoviac do Pruského sa po čase dostavilo podozrenie na prítomnosť novíciek, čo však predstavené neprezradili.⁸⁴

Odchod sestier IBMV z komunity Košickej diecézy v auguste 1950

Prešovská komunita a komunita z Giraltoviac spadali v roku 1950 pod hranice Košickej diecézy. Vzhľadom na túto skutočnosť, ako aj na to, že sídlo vtedajšej provincie IBMV sa toho času nachádzalo práve v Prešove, sa tieto dve komunity stávajú odrazovými bodmi.

⁷⁷ ACJ PO, *Nekrológ IBMV – Slovenskej provincie*, krabica HCJ 212, sign. 69.

⁷⁸ ACJ PO, *Zoznamy presunov sestier - Schéma putovania*, sign. 9.

⁷⁹ ACJ PO, *Nekrológ IBMV – Slovenskej provincie*, krabica HCJ 212, s. 53.

⁸⁰ ACJ PO, *Nekrológ IBMV – Slovenskej provincie*, krabica HCJ 212, s.118,.

⁸¹ ACJ PO, *Nekrológ IBMV – Slovenskej provincie*, krabica HCJ 212, s.118.

⁸² ACJ PO, *Nekrológ IBMV – Slovenskej provincie*, krabica HCJ 212, s. 142.

⁸³ ŠA PO, KNV- cirkevné oddelenie - KNV-P Akcie K a R , krabica 4, inventár č. 8, s. 279.

⁸⁴ DUBOVSKÝ, Ján. *Akcia rehoľníčky*, s. 117.

Odchod sestier z Prešova

Sestry IBMV uviedli, že z Prešova dňa 29. augusta 1950 odišlo 76 sestier. Najmä najmladšie sestry nevedeli, aké boli s nimi plány. Duchovní otcovia boli rôznej mienky. V deň, keď už boli obsadené telefón i brána a muži kontrolovali každý pohyb, nebolo možné hľadať radu mimo domu. Mladé sestry sa teda pýtali novicmajsterky, aký názor mali biskupi, Cirkev. Odpoveďou bola povzbudzujúca informácia, že i biskup Čársky bol tej mienky, že mladé sestry by mali vydržať aj v týchto ťažkých chvíľach. To im k rozhodnutiu úplne stačilo napriek ponukám 30 000 korún, dobrého pracovného miesta, oblečenia i ubytovania za vyzlečenie rúcha. Každá sestra sa musela osobne vyjadriť. Sestrám bolo umožnené, v prípade, že by sa hanbili pred ostatnými sestrami vyjadriť, individuálne sa rozhodnúť. Každú si tak predvolali a presviedčali. Všetky sestry ponuky odmietli.⁸⁵

Dňa 29. augusta 1950 o ôsmej hodine ráno dostala predstavená domu v Prešove Alžbeta Gallová rozkaz budovy vyprázdniť a opustiť ešte v ten deň. S rozkazom mala údajne súhlasiť i provinciálna predstavená M. Margita Absolónová.⁸⁶ Podľa kroniky sestier v tento deň prišlo k sestrám niekoľko príslušníkov bezpečnosti v civil. Predložili predstavenej akýsi papier, v ktorom stálo, že provinciálna predstavená súhlasila s odchodom sestier do Spišskej Soboty. Sestry vo vedomí, že predstavená na stretnutí v Bratislave nebola, namietali, na čo príslušníci bezpečnosti vôbec nebrali ohľad. Obsadili všetky vchody do budovy i telefón a nikoho nevpuštili do budovy. Začalo sa celodenné vyjednávanie. Sestry, okrem niekoľkých s predstavenou, modlili sa v kaplnke. V prvom rade sa vyjednávalo prepustenie novíciek, ktoré napokon mohli opustiť kláštor.⁸⁷ O jedenástej pred polnocou mali sestry chtiac-nechtiac nastúpiť do autobusu. Vyjednávanie nastalo aj vtedy, keď sestry namietali, že jeden autobus bol málo. Pristavili teda dva autobusy. Po krátkej rozlúčke s kaplnkou sa teda sestry vydali na mnohoročné putovanie.⁸⁸ Deň po odchode sestier, dve sestry, ktoré ostali strážiť Sviatostného Ježiša v kaplnke a boli svedkami drancovania a hulákania, ráno požiadali kňaza z fary, aby odniesol Sviatosť oltárnu. Na autá sa v ten deň nakladali batohy sestier, ktoré však boli podstatne zmenšené. Nakladali sa i staré skrine a neúčinné haraburdy, nakoľko z tých užitočných si chcel každý niečo odnieť. Po naložení vecí nastúpili aj sestry a boli odvezené do Spišskej Soboty.⁸⁹ Zoznam sestier prevezených z Prešova do Spišskej Soboty dňa 29. augusta 1950: Andreanská Mária – Mercedes, Bačová Marta – Benedikta, Balíková Dorota, Bednářová Alžbeta – Eliška, Buncíková Zuzana – Bernadeta, Cesneková Jozefa – Janka, Dragulová Antónia – Dominika, Ďurašová Mária – Juliana, Eštočinová Pavlína, Fulajtárová Katarína – Koleta, Fulajtárová Mária – Marta, Gallová Alžbeta, Gerhardtová

⁸⁵ ACJ PO, *Putovanie sestier z materinského domu v Prešove*, krabica HCJ 210, spis nesign.

⁸⁶ JÁNOŠÍKOVÁ, Jolana. (záznamy). Institutum Beatae Mariae Virginis. In Almanach k 70. výročiu vzniku Mariánskej kongregácie Immaculata, s. 29.

⁸⁷ ACJ PO, *Kronika komunit*, krabica HCJ 200.

⁸⁸ ACJ PO, *Kronika komunit*, krabica HCJ 200.

⁸⁹ ACJ PO, *Kronika komunit*, krabica HCJ 200.

Irma, Götzová Mária – Mariana, Halajová Kamila, Halásová Klára – Klarisa, Halásová Viktória, Hanusová Ulrika, Havaničová Helena – Marta, Hirková Anna – Antónia, Holáňová Anna – Ancilla, Hrabovská Jolana, Hrbáčková Jolana – Jozefa, Hudáčová Anna – Alžbeta, Hurná Božena, Jacová Margita – Michaela, Jančušová Mária – Begnina, Jánošíková Jolana, Jurášková Anna – Cyrila, Juríková Štefánia – Šebastiána, Kazimírová Anna – Kazimíra, Klimková Zuzana – Klotilda, Kmecová Margita – Otília, Košťšová Rozália, Krajčírová Mária – Monika, Kuchárová Katarína – Klára, Kutlíková Veronika – Viera, Kvasnicová Mária – Malvína, Lechvárová Mária – Margita, Lukáčiková Margita – Terezka, Marazová Elena – Rozália, Maškovičová Matilda – Maxima, Matulay Margita – Alacoque, Muranková Katarína – Karmela, Nemcová Anna – Agáta, Pivovarníková Františka, Palšová Mária – Alfonza, Plovuchová Alžbeta – Pavlína, Pluhárová Elena – Erna, Punová Mária – Angela, Repáňová Irena, Retterová Oľga, Sláviková Elena – Salézia, Slaninková Mária, Švataráková Jozefa – Aurélia, Suchárová Mária Marieta, Šarišská Mária – Štefánia, Šarišská Veronika, Šinalová Anna – Albána, Schlossárová Valéria, Schlossárová Anna – Amáta, Škodová Mária – Metódia, Šoltisová Anna – Augusta, Špačková Jolana – Petra, Štefanovská Anna – Agneška, Šupková Judita – Jovita, Tomková Pavlína – Patrika, Vančová Emília – Eugénia, Vasková Elena – Vojtecha, Župová Mária – Aniceta, Krajňáková Jolana – Kornélia, Kurucová Mária – Kristína. Spolu teda 73 sestier. Tri ťažko choré zostali mimo: Margita Kucsmová v nemocnici v Prešove, Margita Halušková v domácom liečení a Zuzana Kšiňanová tiež v domácom liečení.⁹⁰

V doplňujúcej správe k hláseniu zo dňa 29. augusta 1950 možno nájsť zmienku o Ústave Sancta Maria. Podľa správy sa v budove nachádzali národné, stredné školy, žiaci i učitelia. Bolo teda pochopiteľné, že vstup orgánov štátu k rehoľniciam vyvolal určitú pozornosť. Sestry tu odmietli dobrovoľne odísť, pričom sa odvolávali na to, že čakajú na príkaz od provinciálnej predstavenej. Za pozoruhodnú tu bola považovaná prítomnosť kňaza Antona Žarnaya z Plavnice, ktorý bol považovaný za jedného z 10 najreakčnejších farárov Prešovského kraja. Tento mal toho času povolenie od biskupa Čárskeho k spovedaniu sestier. Jeho prítomnosť bola podozrivá v zmysle, že nahováral sestry, aby sa dobrovoľne nest'ahovali. Správa ďalej uvádza, že menovaného kňaza orgány hneď nechali zaistiť. Správa uvádza tiež, že biskup Čársky musel vedieť čosi o Akcii R, a preto poslal menovaného kňaza k sestrám.⁹¹

Úradní činitelia mesta Prešov vyviezli anglické panny po takmer 70 rokoch ich účinkovania na miesta, kde nemali žiaden kontakt s mládežou.⁹² Čo sa týka majetku a zariadenia budovy, ktorú sestry museli opustiť, postupy boli nasledovné. Z Prešova boli sestrám odvezené niektoré osobné veci a výrobná hostií. Ostatné osobné veci sestier boli rozobrané, náboženské predmety, sochy a obrazy boli zničené. Umelecké predmety si

⁹⁰ ACJ PO, *Predstavenstvo IBMV v rokoch 1948-1990. Buch der Ersten Profess im Institutshause Beatae Mariae Virginis der Englischen Fräulein zu Eperjes*, krabica HCJ 22 spis nesign.

⁹¹ ŠA PO, KNV - cirkevné oddelenie - KNV-P Akcie K a R, krabica 4, inventár č. 8, sign. 279.

⁹² ACJ PO, S. JÁNOŠÍKOVÁ, Jolana. *História CJ*, krabica 14, s. 2.

– podľa slov pamätníkov – zobralo vojsko. Vybavenie kaplnky prevzal farský úrad a kňaz odniesol Eucharistiu do kostola.⁹³

Sestry IBMV v Spišskej Sobote

Dňa 30. augusta 1950 sestry, ktoré dorazili z Prešova do Spišskej Soboty, sa najprv zúčastnili svätej omše. Potom im bol pridelený dozor v podobe zmocnenca a zmocnenkyne, ktorí pozorovali každý pohyb sestier v kostole, na chóre, všade.⁹⁴ Na reakcie ľudí z okolia v Spišskej Sobote si sestry spomínajú s vďačnosťou. Ľudia im priniesli slamu, aby nemuseli spať na dlážke, nakoľko sestry mariánky neboli pripravené na príchod takého počtu sestier, a tak nemali pre ne pripravené ubytovanie. Ľudia tiež nechávali v oknách chlieb, či salámu. Aj rodičia sestier sa dali do hľadania dcér, no sestry návrat domov vylučovali.⁹⁵ Presun sestier riadil najvyšší činiteľ pán Sadloň z Bratislavy, ktorý vydával nariadenia hrubým spôsobom. Nariadil sestrám, aby podpísali nepravdivé prehlásenie o odchode z rehole, ktoré však odmietli podpísať. Autobusmi odišlo z Prešova 72 sestier. Ozbrojená stráž spolu so sestrami dorazila do Spišskej Soboty o piatej hodine ráno. Predstavenou bola naďalej Alžbeta Gallová. Výrobná hostií bola v tom čase tiež presunutá do Spišskej Soboty. Tunajšie sestry neboli pripravené na príchod Anglických panien, no za pomoci obyvateľov pre ne hneď pripravovali nocľahy v školských triedach. V deň príchodu sestier bola privezená aj batožina sestier, čo prebiehalo veľmi rýchlo, aby nik nezbadal, čo chýba v rýchlo zbalenej batožine.⁹⁶ Už v decembri 1950 tu žilo spolu 89 rehoľníčok, z ktorých 40 pieklo hostie. Od januára 1951 malo byť ďalších 30 sestier zamestnaných šitím bielizne pre potreby zdravotníctva.⁹⁷ V Spišskej Sobote ostali sestry do roku 1952.⁹⁸

Odchod sestier z Giraltovciev

Deň presunu z Giraltovciev sestry opísali nasledovne: „Ráno o ôsmej hodine prišli traja strážníci – jeden učiteľ z Košíc a dvaja súdruhovia, ktorí nám prečítali dekrét premiestnenia do iného domu. Kostolná pri Trenčíne, a to ihneď! Presviedčali, prehovárali, sľubovali Judášových 30 strieborných... – len sa vyzliecť z rehoľného rúcha, zradiť. „Toto všetko ti dám...!“ Teda diabol útočil. Statočne sme sa držali celý deň. Medzi dňom sme však spozorovali, ako autobusy odvádzajú sestry od Stropkova. Vtedy sme si uvedomili, že to je celoštátna akcia, ktorej sa nevyhneme. Okolo šiestej hodiny večer nás obkolesilo množstvo vojakov a vyzvali nás, aby sme si vzali so sebou malý kufrík s osobnými vecami a nastúpili do dvoch áut. S modlitbou na perách za obrátenie tých, čo nám ubližujú, za duševnú silu ísť za svojím ženíchom aj vtedy, keď dopustil skúšať našu vernosť a lásku.“⁹⁹ Pozoruhodnou bola reakcia rómskeho obyvateľstva v Giraltovcích v deň sústredenia rehoľníčok. Sestry, ktoré pôsobili

⁹³ ACJ PO, *Putovanie sestier z materinského domu v Prešove*, krabica HCJ 210.

⁹⁴ ACJ PO, *Putovanie sestier z materinského domu v Prešove*, krabica HCJ 210.

⁹⁵ ACJ PO, *Putovanie sestier z materinského domu v Prešove*, krabica HCJ 210.

⁹⁶ SESTRA MÁRIA IBMV. *Dejiny Inštitútu Preblaboslavenej Panny Márie na Slovensku*, s. 24.

⁹⁷ DUBOVSKÝ, Ján. *Akcia rehoľníčky*, s. 118.

⁹⁸ ACJ PO, SESTRY IBMV: *Kronika komunít*, krabica HCJ 200.

⁹⁹ ACJ PO, *Vďačné spomienky sestier IBMV na veľkú ochranu Božiu za čas náboženského prenasledovania po r. 1950*, krabica HCJ 210, spis nesign.

v Gíraltovciach sa s veľkou láskou venovali deťom z rómskych rodín. Zvlášť si obľúbili S. Adelu Annu Gašperíkovú, ktorú vyhľadávali aj mimo času školskej povinnosti. Po brutálnom zásahu režimu dňa 28. augusta 1950 práve rómski obyvatelia Gíraltoviec odvážne a demonštratívne odsudzovali tento počin. Boli prvými, ktorí prišli navštíviť sestry, aby im darovali, podľa svojich skromných možností, potravinové dary.¹⁰⁰ Dopĺňajúca správa k hláseniu zo dňa 29. augusta 1950 prezrádza, že anglické panny v Gíraltovciach sa odmietli dobrovoľne presťahovať, v dôsledku čoho bolo s nimi zaobchádzané podľa inštrukcií Slovenského úradu pre veci cirkevné a boli odoslané do Kostolnej pri Trenčíne.¹⁰¹ V Kostolnej pri Trenčíne žili sestry IBMV od príchodu v roku 1950 spolu so sestrami baziliánkami, dominikánkami a služobnicami Nepoškvrneného počatia Panny Márie. V decembri ich už bolo spolu 80, z nich 50 zamestnával podnik Merina Trenčín na opravu látok. Referent Slovenského úradu pre veci cirkevné tento kláštor označil za „jeden z najustálenejších po každej stránke“.¹⁰²

V Gíraltovciach po svätej omši prišli do domu niekoľkí páni s papierom, že provinciálna predstavená nariadila odchod sestier z Gíraltoviec. Aj tu boli vchody do domu obsadené a k sestrám nemohol nik, aby sa ľudia nedozvedeli, čo sa deje. Rozkaz odísť sestrám znel všelijako, preto sa aj balili aj nebalili, boli nerozhodné. Zdalo sa im zvláštne, že ich provinciálna predstavená o tom skôr neupovedomila.¹⁰³

Sestry IBMV v Pruskom

V tme sestry nastúpili do dvoch áut a z Gíraltoviec odišli. Cestovali do rána a okolo desiatej hodine ráno dorazili na miesto, kde na ne už čakala dozorkyňa. Na tomto mieste neostali dlho, nakoľko boli umiestnené neďaleko Pruského a práve v Pruskom už bolo ubytovaných niekoľko anglických panien. Tak sa 6 sestier z Gíraltoviec pridružilo k sestrám do Pruského, kde zo všetkých sa ako prvé dostali sestry z filiálnej komunity vo Varíne.¹⁰⁴ Sestry z filiálnych domov, akým bol aj dom v Gíraltovciach, dorazili do Pruského. V čase, kedy sestry zo Spišskej Soboty boli premiestnené prvýkrát, sestry z Pruského boli už umiestnené na troch miestach. Sestry v Pruskom spočiatku zamestnala vyšíváním piešťanská Detva. Sestry sa venovali i práci v záhrade, či v kuchyni. Vyplácanie sestier za vyšívanie však bolo biedne. Popri práci a modlitbe dni plynuli deň za dňom. Mocipánom z Bratislavy, ktorí navštevovali sestry čím ďalej, tým častejšie, sa však nepozdávalo to, že mladé sestry neodchádzali.¹⁰⁵ Do kláštora spasiteľiek v Pruskom dorazili sestry z Gíraltoviec a iných komunít okolo tretej hodiny nad ránom. Potešujúcim bolo zistenie, že všetky filiálky boli pospolu, no ešte viac zistenie prítomnosti provinciálnej predstavenej.¹⁰⁶

¹⁰⁰ ACJ PO, *Nekrológ IBMV – Slovenskej provincie*, krabica HCJ 212, s. 75.

¹⁰¹ ŠA PO, KNV- cirkevné oddelenie - KNV-P Akcie K a R, krabica 4, inventár č. 8, sign. 279.

¹⁰² DUBOVSKÝ, Ján. *Akcia reboľníčky*, s. 114.

¹⁰³ ACJ PO, *Kronika komunity*, krabica HCJ 200, spis nesign.

¹⁰⁴ ACJ PO, *Kronika komunity*, krabica HCJ 200, spis nesign.

¹⁰⁵ SESTRA MÁRIA IBMV. *Dejiny Inštitútu Preblaboslavenej Panny Márie na Slovensku*, s. 27.

¹⁰⁶ SESTRA MÁRIA IBMV. *Dejiny Inštitútu Preblaboslavenej Panny Márie na Slovensku*, s. 22 – 23.

Prvé presuny boli pre všetky rehole veľmi náročné. V tom čase ale nik z nich netušil, koľko presunov a miest ich ešte čakalo. Slovensko i Čechy, bývanie v ťažko prijateľných podmienkach, práca prijateľná i pre zasvätené osoby nehodná, avšak vždy s láskou prijatá. Takto vyzerali nasledujúce roky.

RESUMÉ

V posledných rokoch vzišla iniciatíva získavať a zachovávať rôznorodými spôsobmi informácie a spomienky zo života rehoľníčok z rokov 1948 – 1989 zo strany *Konferencie vyšších predstavených ženských reholí*. Záujem o spracovanie danej problematiky v rámci každej rehole je značný. Množstvo aktivít v podobe projektov, filmov, konferencií a iných sa tak stáva "moderným archívom", z ktorého bude možno čerpať množstvo prínosných informácií. Doplnené tak budú mnohé zámerne zničené a stratené materiály vedeckých publikácií. Vyššie uvedený príspevok chce napomôcť budovaniu takéhoto novodobého archívu. Informácie v ňom uvedené boli čerpané predovšetkým z archívnych materiálov Archívu Congregatio Jesu v Prešove, Štátneho archívu v Prešove, Štátneho archívu v Košiciach, ako aj Slovenského národného archívu. Usmernenie poskytli aj autori, ktorí sa podobnej problematike už venovali. Vznikol tak komplex informácií, ktorý v prvom rade zhrňa zámery, motívy a spôsoby, ktorými režim atakoval zasvätené osoby. K základným cieľom komunizmu patrili v tomto smere: dosiahnutie vystúpenia rehoľníkov z reholí, zanechanie rehoľného rúcha, či získavanie majetku jednotlivých reholí. Z pohnútok a opatrení režimu voči rehoľníčkam možno spomenúť: kladenie prekážok rehoľnému životu, potláčanie inteligencie v rámci reholí, náročná a nespravodlivo ohodnotená práca rehoľníčok, zákaz prijímať dorast, hlásenia, hodnotenia, výsluchy, ohrozenia zdravia, ako aj mnohé iné. Druhá časť príspevku ponúka konkrétne situáciu sestier Congregatio Jesu tohto obdobia so zameraním na sestry Košickej diecézy, v rámci ktorej sestry pôsobili toho času v Prešove a v Giraltovciach. Úlohou príspevkov tohto druhu je predovšetkým poukázať na straty, ktoré zákazom a obmedzením pôsobenia zasväteným osobám režim spôsobil. Na príklade Congregatio Jesu v Košickej diecéze, nech sú známe niektoré z nich.

SUMMARY

There are many initiatives of acquisition and retention of information and memories of nuns of 1948-1959 years, by varied ways in recent years from impulse of *The Conference of the Major Superiors of women's religious orders*. Interest in the processing of the issue in each religious order is significant. Number of activities in the form of projects, films, conferences and other becomes "modern archive", from which it will be possible to use amount of beneficial information. Many information, intentionally destroyed and lost materials of scientific publications will be added by this means. The above article wants to help to build such a modern archive. The information given there were drawn mainly from archival materials of: Archive of Congregatio Jesu in Prešov, the State Archive in Prešov, the State Archive in Košice, as well as the Slovak National Archive. Guidance

provided by the authors who have similar issues already discussed. This has produced a complex of information, which primarily involves the intentions, motives and ways in which the regime attacked consecrated persons. The principal aims of communism were in this direction: appearances from religious orders, abandonment of religious garments, or obtaining of property of individual religious orders. From the motives and actions against the religious women can be mentioned: obstructing of religious life, suppression of intelligence within the religious orders, difficult and unfairly valued the work of religious, prohibition of accepting novices, reports, evaluations, interrogation, health threats, as well as many others. The second part provides specific situation of nuns *Congregatio Jesu* of this period, focusing on nuns of Košice diocese where nuns were active at that time in Prešov and Giraltovce. The role of such articles is mainly to point out the losses which prohibitions and restrictions of activities of consecrated persons regime caused. Let's know about some of them by the example of *Congregatio Jesu* of Košice diocese.

Adresa autorky:

ThLic. Tatiana Janočková, PhD.

Katolícka univerzita v Ružomberku

Teologická fakulta Košice

Hlavná 89, 042 01 Košice

e-mail: janockova.tatiana@gmail.com

JÁN PAVOL II. A JEHO PONTIFIKÁT VO SVETLE STAROSTLIVOSTI O CHORÝCH A TRPIACICH ĽUDÍ

Marek Krupský

JOHN PAUL II AND HIS PONTIFICATE FROM THE POINT OF VIEW OF CARE OF THE SICK AND SUFFERING PEOPLE

Abstract: The article deals with the issue of suffering in the life of the Pope John Paul II from the point of view of his experience and care of the Pope related to suffering and sick people, which was a characteristic feature of his pontificate. It focuses on important events in Karol Wojtyła's life. The article describes a personality of the Pope, his close relationship to all suffering and sick people, it describes a personality of the Pope who was referring to importance of every single human life during his pontificate. John Paul II became „a witness to hope“ by his life and attitude to suffering in human life, supporting people with faith and hope, referring to the saving sense of suffering. Many people considered Karol Wojtyła for saint even during his lifetime. Finally it came true on 27 April 2014.

Keywords: Pain. John Paul II. The Pope. Suffering person. Suffering.

Úvod

Karol Wojtyła sa s utrpením stretol už v období detstva, keď postupne strácal svojich najbližších. Počas svetovej vojny stratil mnoho priateľov a ako pápež prežil pokus o atentát. Vtedy, ako napísal Stanisław Dziwisz, sa cítil skutočne chorý, zacítil ozajstnú bolesť, lebo sa o ňu delil s inými. Na základe tejto skúsenosti vznikol apoštolský list *Salvifici doloris*, ktorý bol zameraný na hlboký zmysel utrpenia.

Táto téma bola podľa pápeža dôležitá vždy, pretože „utrpenie tvorí dôležitú zložku ľudskej prirodzenosti.“ Ján Pavol II. znášal fyzickú bolesť a choroby s hlbokou trpezlivosťou a pokojom. Bolesť považoval za „skutočnosť, ktorá človeka v určitom zmysle predurčuje prekonať seba samého...“

Prívlastok „Ján Pavol Veľký“, ktorým označili zosnulého pápeža, ako aj skandovanie veriacich „*Santo subito*“ na Svätopeterskom námestí, boli akousi predzvest'ou, že sa Ján Pavol II. čoskoro zapíše do zoznamu blahoslavených, čo sa stalo skutočnosťou 1. mája 2011. O tri roky neskôr, 27. apríla 2014, bol Ján Pavol II. vyhlásený za svätého.

Karol Wojtyła a utrpenie

Pontifikát Jána Pavla II. bol jedným z najvýznamnejších v dejinách Katolíckej cirkvi. Pápež už vo svojom inauguračnom prejave naznačil, aké bude jeho smerovanie, keď sa obrátil k ľuďom s povzbudzujúcimi slovami: „*Nebojte sa privítať Krista a prijať jeho moc*“. (...) *Nebojte sa. Otvorte Kristovi dvere dokorán*. (...) *Nebojte sa. Kristus vie, „čo sa skrýva v človeku“*. *Vie to iba on*.“¹

Charakteristickou črtou pontifikátu pápeža Wojtyły bola starostlivosť o chorých a trpiacich, ľudí stojacich na okraji spoločnosti. Už pri pohľade do raného detstva Karola Wojtyły môžeme vidieť, že utrpenie sa ho dotklo už v detskom veku, kedy postupne strácal svojich najbližších. Vo veku deviatich rokov stratil Karol svoju matku Emiliu, ktorá zomrela ako štyridsaťpäťročná 13. apríla 1929 na zlyhanie obličiek a vrodenú srdcovú chorobu. O tri roky neskôr zomrel Karolov starší brat Edmund, ktorý sa ako lekár nakazil od svojho pacienta na šarlach. Malý Karol mal k bratovi veľmi blízky vzťah a jeho smrť bola pre neho veľkým úderom. Podľa Kazimierza Sudera, nečakaná bratova smrť zasiahla Karola silnejšie, než smrť matky.² Ako je napísané na náhrobnom kameni v Krakove, Edmund sa stal obeťou svojho povolania v službách ľudstva. Pre Wojtylu to bola lekcia o Božej vôli, ktorej pripisoval bratovu obeť. Skúsenosť utrpenia vo svojich mladých rokoch života vyjadril v básniach z mladosti *Na Tvojom bielom brobe a Magnificat*.³

Po matkinej a bratovej smrti ostal Karol s otcom, ktorý bol jediným najbližším členom rodiny. Po návrate z práce v kameňolome (18. februára 1941) našiel Karol otca mŕtveho. Otcova smrť ovplyvnila Wojtylovo rozhodnutie stať sa kňazom. V posledný februárový deň roku 1944 došlo k nehode Karola Wojtyły, keď doňho narazilo nemecké nákladné auto. Wojtyla bol v bezvedomí. Pomoc mu poskytol okoloidúci nemecký dôstojník, ktorý ho nechal odvieť do nemocnice, v ktorej strávil dva týždne, počas ktorých uvažoval o nevyspytateľných Božích cestách. V prežití nehody videl Wojtyla potvrdenie svojho rozhodnutia stať sa kňazom.

Osobné utrpenia Karola Wojtyły sa spájali s utrpením celého poľského národa v priebehu nemeckej okupácie počas druhej svetovej vojny. Po porážke nacistického Nemecka nastúpilo obdobie boja proti komunistickému režimu. „*Bolo mi dané osobne zakúsiť ideológiu zla*“, napísal Ján Pavol II. v knihe *Pamäť a identita*.⁴ Podľa pápeža si človek mohol myslieť, že aj toto zlo bolo pre svet a pre ľudí v istom zmysle potrebné. Stáva sa, že v určitom realistickom systéme ľudskej existencie sa zlo javí ako potrebné. Je potrebné natoľko, nakoľko potrebuje príležitosť k dobru.

Roky kňazskej služby Karola Wojtyły spadali do ťažkého obdobia totality, prenasledovaní za náboženské presvedčenie, ateizácie spoločnosti, ako aj obmedzenej činnosti Katolíckej cirkvi. V Poľsku, ktoré sa stalo po druhej svetovej vojne komunistickým, boli od roku 1950 vládou zakázané katolícke dobročinné organizácie a inštitúcie. Na Wojtylovu žiadosť zriadila každá farnosť v Krakovskej diecéze farskú

¹ SZULC, T. *Jan Pavel II.* Praha : Tok, 1995, s. 222.

² WEIGEL, George. *Svedok nádeje I.* Bratislava : Slovart, 2000, s. 36.

³ DZIWIŚ, Stanisław. *Nechajte ma odísť*. Trnava : Dobrá kniha, 2006, s. 11.

⁴ JÁN PAVOL II. *Pamäť a identita*. Trnava : Spolok svätého Vojtecha, 2005, s. 21.

dobročinnú skupinu, ktorú tvorili stáli členovia, nazývaní farskí opatrovníci a dobrovoľníci. Cieľom tejto farskej skupiny bolo starať sa o chorých a chudobných na celom území farnosti, bez ohľadu na ich náboženskú orientáciu. Wojtyła trval na tom, aby sa každá fara postarala aj o nekatolíkov a neveriacich. Skupiny dobrovoľníkov zabezpečovali potraviny, lieky a oblečenie pre chudobných a navštevovali chorých a pripútaných na lôžko. V rámci zvládnutia náročnosti celej práce, získavala farská dobročinná skupina členov iných farských organizácií, napr. Živého ruženca, hnutia Oázy, ale aj štátnych organizácií, ako bol Poľský Červený kríž.⁵

Wojtylovu iniciatívu pri pomoci druhým môžeme vidieť v liste, ktorý bol zaslaný v novembri 1962 s prosbou o modlitbu talianskemu stigmatikovi pátrovi Piovi z Pietrelciny, vo veci ochorenia blízkej priateľky dr. Wandy Póltawskej. „*Velebný Otče, prosím o modlitbu za štyridsaťročnú matku štyroch dcér z Krakova v Poľsku (počas poslednej vojny bola päť rokov v koncentračnom tábore v Nemecku), v súčasnosti je ťažko chorá, má rakovinu a je v obrožení života: nech Boh na príhovor Najsvätejšej Panny jej preukáže milosrdenstvo i jej rodine*“.⁶ O jedenásť dní neskôr napísal Wojtyła ďakovný list pátrovi Piovi za nečakané uzdravenie Wandy Póltawskej.

Jedným z výsledkov aktivít arcibiskupa Wojtyły bolo zriadenie oddelenia pastoračnej dobročinnnej služby v metropolitnej kúrii v roku 1965. Zároveň sa organizovali duchovné cvičenia pre chorých a telesne postihnuté deti. Siedmeho mája 1965 oznámil arcibiskup Wojtyła, že arcidiecéza si bude každoročne pripomínať *Deň chorých*.

Tieto výročné dni a Wojtylove pastierske listy boli prejavom jeho snahy zapojiť do života miestnej Cirkvi neraz odsúvaných chorých a starých ľudí. Počas vizitácií vo farnostiach sa arcibiskup Wojtyła vždy stretával s osamelými a chorými ľuďmi. Navštevoval chorých v ich domoch, v nemocniciach, domovoch dôchodcov, či v liečebných ústavoch. Tieto stretnutia s trpiacimi ho zasiahli pre ich ľudský obsah a zanechávali v jeho duši hlboký dojem.⁷ V utrpení prežívanom skrze Krista a s Kristom videl Wojtyła veľké spásne dobro obohatiť celé spoločenstvo Cirkvi. Myšlienky o utrpení, kríži, pomínutelnosti života a smrti, sprevádzali neustále jeho život, čo odrážali aj jeho básnické diela. Neboli však dôvodom smútku a pesimizmu, ale pobádali ho k intenzívnejšiemu vnútornému životu, k užšiemu zjednoteniu so životom, bez ktorého nie je možné úplne pochopiť drámu ľudskej existencie.⁸

Na prelome marca a apríla 1971 sa kardinál Wojtyła zúčastnil kanonickej návštevy farnosti Kobierzyn, kde sa nachádzala psychiatrická liečebňa. Budúci pápež tu navštívil chorých na niektorých oddeleniach liečebne. Jeho slová na záver návštevy poukazujú na jeho úprimný záujem o chorých a trpiacich: „*Vaša farnosť (...) má tiež stovky najhoršie chorých, pretože sa v tejto liečebni nachádzajú nielen fyzicky, ale tiež psychicky chorí ľudia. Tak som sa tam bol*

⁵ WEIGEL, George. *Svedok nádeje I*. Bratislava : Slovart, 2000, s. 188.

⁶ PÓLTAWSKA, Wanda. *Deník přátelství*. Praha : Paulínky, 2011, s. 90.

⁷ DZIWIŚ, Stanisław. *Nechajte ma odísť*. Trnava : Dobrá kniha, 2006, s. 13.

⁸ DZIWIŚ, Stanisław. *Nechajte ma odísť*, s. 14.

pozrieť a zúčastniť sa na spoločenstve, ktoré tvoria chorí, ale aj zdraví, ktorí im slúžia. (...) A mohol som týchto chorých, aspoň niektorých navštíviť. Zvlášť drabá bola pre mňa návšteva detí...⁹

Ján Pavol II. a jeho vzťah k trpiacim

Od svojho zvolenia za hlavu Katolíckej cirkvi, patrila starostlivosť o trpiacich a osobitne o chorých k stálým prvkom pastoračnej činnosti Jána Pavla II. počas jeho celého pontifikátu. „*Moje cesty po svete predstavujú pre mňa dôležitú stránku poslanca nástupcu svätého Petra. Vedie ma túžba ísť v ústrety človekovi, ktorý žije v určitej krajine a v konkrétnej situácii*“, povedal pápež.¹⁰

Sedemnásteho októbra 1978 navštívil pápež na Gemelliho klinike ťažko chorého priateľa Mons. Andrzeja Deskura¹¹ a zároveň sa stretol aj s pacientmi kliniky. Po zotrvaní v modlitbe pri lôžku chorého priateľa, predniesol Ján Pavol II. improvizovaný prejav v sále kliniky, kde sa zhromaždili chorí, lekári a zdravotnícky personál. Ospravedlňujúc sa za chyby v taliančine povedal: „*Na prahu svojho pontifikátu sa chcem oprieť predovšetkým o tých, čo trpia a ktorí svoje utrpenie, svoju trýzeň a bolesť spájajú s modlitbou*“.¹² Pápež v príhovore povedal slová o význame ľudského utrpenia vo svetle viery. Pripomenul v ňom pacientom, že napriek svojim chorobám a telesným slabostiam sú zároveň aj veľmi silnými, takými silnými, ako je silný ukrižovaný Ježiš Kristus. „*V tom je vaša podobnosť s ním*“, povedal pápež. „*Usilujte sa využiť túto moc pre dobro Cirkvi, vašich blízkych, vašich rodín, vašej vlasti a celého ľudstva. Je to aj pre dobro služby pápeža, ktorý je v určitom význame tiež veľmi slabý*“.¹³

Pápež Ján Pavol II. počas generálnych audiencií vždy pozorne sledoval ľudí na invalidných vozíkoch, postihnutých, starých a chorých. Pozorne k nim pristupoval, rozprával sa s nimi, povzbudzoval ich a sám žiadal o duchovnú podporu. Pápežovi nebol žiaden človek ľahostajný. Chorí mali stále miesto v pápežovom vnútri a boli stále prítomní v jeho myšlienkach.¹⁴ V októbri 1979 sa prihovril chorým v Pompejách: „*Vy už viete, že pápež, podľa vzoru toho Ježiša, ktorého námestníkom je na zemi, má veľmi rád chorých a trpiacich. Pokladá za jednu z najvznešenejších povinností svojej pastoračnej služby venovať im osobitnú pozornosť*“.¹⁵

Ján Pavol II. si od začiatku svojho pontifikátu získal srdcia mnohých ľudí, nielen katolíkov. V jeho správaní bola srdečnosť a otvorenosť voči druhým. Pápež sa rád pohyboval medzi ľuďmi, bral na ruky detí, utišoval plačúcich, spieval s davom a žartoval.

⁹ LEBIODA, Dariusz Tomasz. *Tajemství papeže*. Praha : Volvox Globator, 2005, s. 122.

¹⁰ JÁN PAVOL II. *Nebojme sa pravdy*. Bratislava : Lúč, vydavateľské družstvo, 1999, s. 59.

¹¹ Andrzej Deskur, ktorého Ján Pavol II. v máji 1985 vymenoval za kardinála, sa vtedy vyjadril, aká bude jeho úloha počas pontifikátu J.P.II.: „*Teraz je mojím poslaním podporovať Sv. Otca svojím utrpením*“.

¹² MOSKWA, Jacek. *Pápež, ktorý zmenil svet*. Bratislava : Ikar, 2005, s. 293.

¹³ DZIWIŚ, Stanisław. *Nechajte ma odísť*. Trnava : Dobrá kniha, 2006, s. 15.

¹⁴ Prefekt Enrico Marinelli, zabezpečujúci ochranu Jána Pavla II. v knihe Paolo Mosca *Pápežova črievička* sa podelil o svoj zážitok, keď doprevádzal pápeža na ceste do Reggio Emilia. „*...svätá omša sa mala sláviť vonku. Všímol som si, že organizátori umiestnili chorých na vozíkoch za zdravými. Poznal som Sv. Otca, tak som upozornil, aby chorých dali dopredu. „Generál, vy viete, čo si želim. Vpredu tí, čo trpia, vzadu tí, čo mali viac šťastia,“ povedal mi pápež po svätej omši.*

¹⁵ DZIWIŚ, Stanisław. *Nechajte ma odísť*. Trnava : Dobrá kniha, 2006, s. 16.

Úsmevom a radosťou vyjadroval Ján Pavol II. svoju úctu ku každému človeku a k jeho ľudskej dôstojnosti, ktorú zdôrazňoval v mnohých kázňach a spisoch.¹⁶

Pápež často rozprával o utrpení aj na príklade svojej vlastnej osoby. Kniha *Utrpenie v učení Jána Pavla II. 1978 – 1982* uvádza vyše štyristo výrokov Jána Pavla II. z jeho stretnutí s chorými a pri iných príležitostiach, ako boli modlitby na Anjel Pána, generálne audiencie i osobitné audiencie pre pracovníkov zdravotníctva. V rozhovore s režisérom Krzysztofom Zanussim¹⁷ pápež povedal, že utrpenie sa dá najbezpečnejšie analyzovať z diaľky.¹⁸ Počas svojej prvej apoštolskej cesty do Mexika si Ján Pavol II. želal, aby medzi mnohými stretnutiami s veriacimi nechýbali aj stretnutia s chorými.

V rozhovore s André Frossardom sa Ján Pavol II. vyjadril, že v určitom čase v mladosti mu bolo ťažké priblížiť sa k trpiacim, pretože pociťoval výčitky, že tí druhí trpia a on je ešte od toho oslobodený. Pápež Wojtyła v rozhovore uviedol, že sa cítil stiesnený v tom, že všetko to, čo im môže povedať, nie je adekvátne veľkosti ich utrpenia. Toto jeho obdobie strachu z utrpenia prešlo vďaka pedagogickej a pastoračnej praxi a najmä osobnému kontaktu s trpiacimi. Stretajúc sa s nimi sa Wojtyła postupne presvedčil, že medzi utrpením ako objektívnym faktom a ich vlastnou skúsenosťou utrpenia existuje zvláštny vzťah. Vrcholom Wojtylových skúseností s utrpením bolo, ako uviedol v rozhovore s Frossardom, „*keď som počul z úst človeka, ktorého zdravotný stav bol objektívne veľmi ťažký, toto vyznanie: „Duchovný otče, ani neviete, aký som šťastný“.* Pred ním bol človek, ktorý stratil všetko počas Varšavského povstania, bol pripútaný na lôžko, ako ťažký invalid a napriek tomu všetkému tvrdil, že je šťastný. „*Vtedy som pochopil*“, povedal pápež, „*že v duši môjho spoločníka sa musí odohrávať zvláštny proces. Zdalo sa mi, že som porozumel aj odpoveď na otázku: KTO mohol v ňom tento proces uskutočniť? Neskôr som sa stretával s trpiacimi pravidelne, navštevoval som ich v domovoch a nemocniciach a často som vytušil stopy toho istého procesu, rozpoznávajúc pri tom jeho rôzne štádiá a modifikácie*“.¹⁹

Ján Pavol II. z lásky k ľuďom, ku každému človeku, ktorého mu Boh zveril, neváhal zaprieť sám seba, úplne sa obetovať a oddať sa do posledných síl. Podľa slov Stanisława Dziwisza, pápež pútnik hľadal človeka. Nečakal, až k nemu ľudia prídu, ale sám im išiel v ústrety, aby im ukazoval nádej. Zvlášť sem patrili ľudia trpiaci, hladujúci, väznení a zomierajúci.²⁰

V rozhovore pre Familia Cristiana kardinál Angelo Comastri zdôraznil, že pápež Ján Pavol II. sa chcel obetovať do svojich posledných síl, ako jeho Majster. Pápež bol neúnavným pútnikom, ktorý nakoniec nemohol chodiť. Bol výnimočným rečníkom, ktorý ku koncu nemohol hovoriť. Mohol už iba podísť k oknu na vozíku. Jeho posledné slová boli neforemnými zvukmi, ale vyjadrili „*encykliku sebadarovania*“.²¹

¹⁶ LATASIEWICZ, Marek. *Jan Paweł II. poza protokołem*. Kraków : Polskapresse, 2006, s. 7.

¹⁷ Krzysztof Zanussi, jeden z najvýznamnejších poľských režisérov, scenáristov nakrútil o Jánovi Pavlovi II.

životopisný film s názvom *Z dalekej krajiny (1981)* a *Brat nášho Boba (1997)* podľa divadelnej hry Karola Wojtyły.

¹⁸ MOSKWA, Jacek. *Pápež, ktorý zmenil svet*. Bratislava : Ikar, 2005, s. 289.

¹⁹ FROSSARD, André. *Portrét Jána Pavla II.* Praha : Zvon, 1990, s. 37 – 38.

²⁰ TORNIELLI, Andrea. *Santo subito*. Stará Ľubovňa : Sali Foto, 2011, s. 59.

²¹ TORNIELLI, Andrea. *Santo subito*, s. 63.

Chorí ľudia mali v každom programe Jána Pavla II. počas jeho apoštolských ciest vždy popredné a osobitné miesto. Ich účasť bola podľa pápežových slov vždy mimoriadne dôležitá. Ján Pavol II. zveroval každú zo svojich apoštolských ciest trpiacim do ich modlitieb a obiet. Fotografie pápeža s chorými, ktoré prinášali médiá, stávali sa symbolom jeho ciest.

Počas prvej pápežovej cesty do Mexika v roku 1979, Ján Pavol II. sa ocitol v kostole plnom telesne postihnutých a zmrzačených ľudí. Podľa svedectva jedného člena z pápežovho sprievodu sa Ján Pavol II. pristavil pri každom z nich, skláňal sa k nim a pokúšal sa pochopiť, čo mu hovoria. Nakoniec ich pohladil po hlave.²²

Vo svojich príhovoroch k trpiacim a chorým pápež zdôrazňoval, že Boh nikdy nie je ďaleko od tých, ktorí trpia. Najväčšou hodnotou podľa jeho slov je Božia blízkosť. Utrpenie, aj keď je veľmi bolestivé, vytvára podmienky na prehodnotenie chudoby pozemských dobier a na objavenie nepominuteľného Božieho bohatstva. Vtedy sa podľa pápeža pretvára utrpenie na zdroj sily a prameň radosti. „*Ten, kto sa naučí trpieť v láske k Bohu, nie je vylúčený zo života, ale prispieva k obohatovaniu sveta*“.²³ Boh nechce chorobu, nestvoril zlo, ani smrť. Od chvíle, keď zlo a smrť vstúpili pre hriech do sveta, Božia láska je úplne zameraná na uzdravenie človeka, aby ho vyľúčila z hriechu a každého zla, aby ho naplnila životom, pokojom a radosťou.²⁴

Jedna z udalostí poukazuje na pápežovu lásku k chorým a trpiacim, na jeho snahu stretnúť sa s každým trpiacim, nakoľko to bolo možné. Pri jednej návšteve nemocnice sa chcel Ján Pavol II. pristaviť pri každom lôžku. Prefekt Pápežského domu Dino Monduzzi vyzval pápeža, aby trochu zrýchlil pozdravy, ale Wojtyla sa bez vypočutia dôvodu naňho obrátil s výčitkou: „*Monsignor, pri trpiacom človeku nesmieme mať nikdy naponáhlo*“.²⁵

Ján Pavol II. veľmi intenzívne prežíval utrpenie obetí prírodných katastrof a neváhal sa vydat' do katastrofami postihnutých oblastí so slovami útechy. Jednou z takýchto ciest bola návšteva Basilicaty a Kampánie 25. novembra 1980, ktoré boli zasiahnuté zemetrasením. V júli 1986 navštívil pápež Kolumbiu, na územie zničené po výbuchu sopky Nevado del Ruiz. Ján Pavol II. sa po vystúpení z helikoptéry dlho modlil na piesčitom povrchu obrovského hrobu. Bol veľmi dojatý. Po návrate z Kolumbie poznamenal: „*Zničený človek! Lenže človek nemôže byť zničený, lebo Boh bol zničený v Kristovi. Toto sa dá ťažko pochopiť. Zničený Boh! Ani Peter to nechápal...*“²⁶

V rámci svojej cesty do Brazílie, navštívil malomocných v Maritube, v jednom z najmenších brazílskych miest. V indickej Kalkate viedli kroky Jána Pavla II. do útulku pre zomierajúcich, spravovaný Misionárkami lásky matky Terezy. Pápež počas svojej cesty v Mozambiku navštívil chudobnú štvrť nachádzajúcu sa na periférii Maputa. Na

²² ODER, Slawomir – GAETA, Saverio. *Prečo svätý?* Bratislava : Karmelitánske nakladateľstvo, 2010, s. 89.

²³ JÁN PAVOL II. *Nebojme sa pravdy*. Bratislava : Lúč, vydavateľské družstvo, 1999, s. 65 – 66.

²⁴ JÁN PAVOL II. *Choroba ako tajomstvo človeka*. Príhovor pred Anjel Pána 12. 2. 2000. Katolícke noviny, s. 7.

²⁵ ODER, Slawomir – GAETA, Saverio. *Prečo svätý?* Bratislava : Karmelitánske nakladateľstvo, 2010, s. 90.

²⁶ ODER, Slawomir – GAETA, Saverio. *Prečo svätý?*, s. 94.

apoštolskej ceste vo Francúzsku sa stretol Ján Pavol II. v Tours s chorými a trpiacimi v Bazilike sv. Martina.²⁷

Pápež sa na svojich cestách stretával s rôznymi ľuďmi; postihnutými, chorými na AIDS, alkoholikmi, narkomanmi, bezdomovcami, mentálne zaostalými, ľuďmi vyradenými zo spoločnosti. Neustále zdôrazňoval hodnotu každého ľudského života, aj toho najbezvýznamnejšieho, pretože každý ľudský život má podľa Jána Pavla II. v Božích očiach nevýslovnú hodnotu. Pápež o hodnote a nenarušiteľnosti ľudského života napísal jednu z najvýznamnejších encyklik *Evangelium vitae* (1995). Podľa jeho slov sa hodnota spoločnosti ukazuje podľa jej postojov a správania voči najslabším a trpiacim členom spoločnosti.

Vo Veľkej Británii, počas liturgie vysluhovania pomazania chorých v katedrále v Southworku v máji 1982, Ján Pavol II. vyslovil prítomným tieto slová: „*Nezabúdajte na chorých a starých. Neopúšťajte hendikepovaných a ťažko chorých. Neodsúvajte ich na okraj spoločnosti. Pretože ak to urobíte, zabúdate, že oni stelesňujú dôležitú pravdu. Chorí, starí, hendikepovaní a nevládni nás učia, že slabosť je tvorivá časť ľudského života a že utrpenie možno prijať bez straty dôstojnosti. (...) Kristova múdrosť a Kristova sila sú viditeľné v slabosti tých, ktorí majú účasť na jeho utrpeniach.*“²⁸

Ján Pavol II. sa prostredníctvom stretnutí s chorými spájal s každým chorým, trpiacim a bezbranným človekom na Zemi. Pápežove príhovory k chorým prinášali útechu a vzbudzovali lásku. Prejavy Jána Pavla II. vždy vyjadrovali slová lásky a nádeje, tieto pravdy vždy zasiahli srdcia poslucháčov. Pápež sa vo svojich prejavoch k chorým obracal aj na lekárov, zdravotné sestry a ošetrovateľov, ale i na nemocničných kaplánov a všetkých tých, ktorí sa akoukoľvek formou podieľali v službe svojim blízkym.

Trinásteho mája 1981 bol na Svätopeterskom námestí spáchaný neúspešný atentát na Jána Pavla II. Pápeža rýchlo previezli do nemocnice Gemelli, vzdialenej šesť kilometrov, kde ho ihneď operovali. Neskôr spomínal: „*pamätám sa na cestu do nemocnice, nejaký čas som bol ešte pri vedomí. Cítil som, že to prežijem. Trpel som, mal som dôvod na strach – ale mal som aj zvláštnu dôveru.*“²⁹

Pápež bol aktívnym pacientom, ktorý chcel vedieť všetko o svojom zdravotnom stave a liečebných postupoch. Lekárom raz povedal, že k zápasu s chorobou patrí aj pacientov boj o to, aby sa stal „*subjektom svojej choroby*“ a nebol len pasívnym „*objektom liečby*“.³⁰

Televízne kamery zvečnili zábery ťažko zraneného pápeža na Námestí sv. Petra. Od týchto chvíľ sa stalo zvykom, že choroby Jána Pavla II. sa stali vecou verejnou. Sám pápež počas svojej cesty na Kubu žartoval pred novinármi, že keď sa chce dozvedieť o svojom zdravotnom stave, musí si prečítať noviny.³¹ Jacek Moskwa napísal, že ako novinára ho poburovalo, keď sa svetové médiá zaoberali viac zdravotným stavom Jána Pavla II., než jeho učením.

²⁷ DZIWIŚ, Stanisław. *Nechajte ma odísť*. Trnava : Dobrá kniha, 2006, s. 17.

²⁸ DZIWIŚ, Stanisław. *Nechajte ma odísť*. Trnava : Dobrá kniha, 2006, s. 18.

²⁹ JÁN PAVOL II. *Pamäť a identita*. Trnava : Spolok svätého Vojtecha, 2005, s. 156.

³⁰ WEIGEL, George. *Svedok nádeje II*. Bratislava : Slovart, 2000, s. 90.

³¹ MOSKWA, Jacek. *Pápež, ktorý zmenil svet*. Bratislava : Ikar, 2005, s. 288.

Počas svojej návštevy vo francúzskych Lurdoch 15. augusta 1983 sa prihovoral ku chorým, ktorým povedal, že bez ohľadu na utrpenia, ktoré prežívajú, majú ich vziať na vedomie také, aké sú. Pápež zdôraznil, aby sa samotné utrpenie nepodceňovalo, ale ani príliš nepreceňovalo. Utrpenie sa má prijať, čo však neznamená rezignovať voči nemu. Utrpenie je pre všetkých chorých a trpiacich výzvou, aby boli aktívni aj napriek svojej chorobe a plne využili svoje sily a schopnosti, ktoré im zostali. Ján Pavol II. vyzval trpiacich, aby obetovali svoje utrpenie ako obeť z lásky k Pánovi a k bratom. Takto prijatým utrpením získajú všetci veľkú vnútornú slobodu.³²

V deň jedenásteho výročia atentátu na jeho osobu, 13. mája 1992, oznámil Ján Pavol II., že 11. február, sviatok Panny Márie Lurdskej, bude Cirkv na celom svete sláviť ako *Svetový deň chorých*.³³ V pápežskom liste o ustanovení Svetového dňa chorých zo dňa 13. mája 1992 Ján Pavol II. napísal, že úlohou každoročného slávania Dňa chorých je urobiť ľud Boží citlivým na nutnosť zabezpečenia najlepšej starostlivosti o chorých, pomáhať chorým pri nájdení hodnoty utrpenia v ľudskej a nadprirodzenej rovine, ako aj zapojiť do služby chorým diecézy, kresťanské spoločenstvá a rehoľné rodiny. Pápež spomenul aj dôležitosť duchovnej a morálnej formácie zdravotníckych pracovníkov a poukázal i na význam duchovnej starostlivosti o chorých zo strany kňazov i všetkých, ktorí žijú a pracujú pre chorých.³⁴

Posolstvo, ktoré pápež každoročne zverejšoval pri príležitosti Svetového dňa chorých, upozorňovalo verejnú mienku na veľkú skutočnosť ľudského utrpenia a pozývalo všetkých k spoločnej činnosti, aby mohlo účinne odpovedať na očakávania chorých a trpiacich. „*Nemôžeme prejsť popri nich, ale treba sa zastaviť a s duchom obety vzíť na seba časť ich bremena*“, povedal Ján Pavol II.³⁵

Úvahy o odstúpení

Pápežov zdravotný stav sa postupne zhoršoval. Atentát a operácie, ktoré podstúpil, oslabili pápežovo zdravie a fyzické sily. Jána Pavla II. začali trápiť choroby, ktoré ukrýval. Počas nedeľnej modlitby Anjel Pána 12. júla 1992 sa zdôveril, že večer toho istého dňa sa musí odobrať na Gemelliho kliniku, aby sa podrobil lekárskeym vyšetreniam a požiadal ľudí, aby sa zaňho modlili.³⁶ Ďalšie vyšetrenia zistili nádor hrubého čreva. Počas štvorhodinovej operácie odstránili pápežovi benígny nádor a niekoľko žľazových kameňov. Napriek rýchlemu zotaveniu, vyvolala táto situácia množstvo špekulácií o pápežovom zdravotnom stave a jeho možnom odstúpení.

³² SCHNIERER, J. *A predsa k nám prišiel*. Trnava : Spolok svätého Vojtecha, 1990, s. 45 – 46.

³³ WEIGEL, George. *Svedok nádeje III*. Bratislava : Slovart, 2000, s. 75.

³⁴ List pápeža Jána Pavla II. o ustanovení Svetového dňa chorých. Vatikán, 13. máj 1992.

³⁵ DZIWIŚ, Stanisław. *Nechajte ma odísť*. Trnava : Dobrá kniha, 2006, s. 22.

³⁶ JÁN PAVOL II. Anjel Pána, 12. júl 1992: „*Chcel by som sa vám zdôveriť. Dnes večer odídem do Polikliniky Gemelli, aby som sa podrobil istým diagnostickým testom. Prosím o vaše modlitby, aby Pán bol pri mne opaterou a podporou. Najsvätejšej Panne opakujem svoje Totus Tuus v plnej dôvere v jej materskú starostlivosť*“.

Zájmu o pápežovo zdravie sa nedalo vyhnúť.³⁷ Jeho účasť na verejnom živote z neho robila jedného z najaktívnejších štátnikov na svetovej scéne. Ján Pavol II. denne prijímal desiatky ľudí; od hláv štátov, politikov, cez cirkevných hodnostárov, intelektuálov i obyčajných ľudí. Rád sa stretával s ľuďmi počas stredajších generálnych audiencií, či pri nedeľňajších stretnutiach s poľskými veriacimi. Pápežov zdravotný stav sa však postupne zhoršoval. Spočiatku si to všimli len najbližší pápežovi spolupracovníci, neskôr to už bolo očividné všetkým. Trasenie ľavej ruky sme si po prvý raz všimli v septembri 1994, keď Ján Pavol II. slúžil v Castel Gandolfe omšu za obyvateľov obkľúčeného Sarajeva, kam nemohol odcestovať osobne. Približne v tomto období sa objavili prvé články o tom, že pápež trpí Parkinsonovou chorobou. Vatikán spočiatku tieto správy dementoval, neskôr sa však táto diagnóza potvrdila.³⁸ Prof. Stanislaw Grygiel, jeden z najbližších pápežových spolupracovníkov, v rozhovore novinárovi Jacekovi Moskwovi povedal, že „pápež veľmi trpel od atentátu roku 1981, ale zveroval sa s tým len svojim najbližším“.³⁹

Počas príhovoru k delegátom OSN pre výživu a poľnohospodárstvo 11. novembra 1993 pápež sa poklúzol na koberci a spadol. V bolestiach ešte pozdravil prítomných ľavou rukou a pokúsil sa zažartovať: „*Spadol som, ale nie som vyradený*“ (Sono caduto ma non sono scaduto).⁴⁰ Röntgenovým vyšetrením zistili, že pápež má prasknuté pravé rameno. Prof. Giancarlo Fineschi pri celkovej anestéze vykonal nekrvavú repozíciu predného vyklbenia pravého ramena, ktoré spolu s parciálnou fraktúrou klbovej jamky spôsobil úraz a znehybnil rameno bandážou.⁴¹ Osobný pápežov lekár prof. Renato Buzzonetti sa domnieval, že pri nehode zohrala úlohu aj mierna neistota v rovnováhe v oblasti neurologického syndrómu extrapyramídovej povahy, ktorého prvé príznaky boli spozorované už v posledných mesiacoch roku 1991.⁴²

K ďalšiemu vážnejšiemu pádu došlo večer 28. apríla 1994, keď sa Ján Pavol II. pošmykol vo svojej sprche a zlomil si pravú stehennú kosť. Aby ho presvedčili o závažnosti udalosti, okrem návštevy ortopedického špecialistu sa v noci urobilo röntgenové vyšetrenie v pápežskom byte. Ráno previezli pápeža do nemocnice Gemelli, kde mu chirurgicky implantovali umelý bedrový kĺb. Implantáciu vykonal prof. Fineschi na Gemelliho klinike. Operácia nebola celkom úspešná. Pobyt v nemocnici bol veľmi dlhý a po ňom nasledovalo namáhavé obdobie motorickej rehabilitácie. Pápež, ktorý viedol fyzicky náročný život, už nikdy nemal chodiť bez problémov.⁴³ Jánovi Pavlovi II. nepadlo toto nové fyzické obmedzenie ľahko. „*Viete, kedysi som bol športovcom*“, poznamenal raz

³⁷ Zdĺhavá rekonvalescencia po atentáte v roku 1981 nevyvolala toľko špekulácií, ako pápežova operácia hrubého čreva v roku 1992. Zásľuhu na tom, že sa v roku 1981 nešírilo toľko nepodložených správ, mal kardinál Agostino Casaroli, ktorý k Jánovi Pavlovi II. zavolať lekárov z celého sveta. Vďaka Casaroliho prezieravosti nevznikali na verejnosti žiadne podozrenia. Kardinál Sodano, Casaroliho nástupca, v roku 1992 nevidel dôvod v tomto prípade zvolávať lekárov, a tak začali vznikať nepodložené správy. (Weigel, George. *Svedok nádeje III.*, s. 81).

³⁸ MOSKWA, Jacek. *Pápež, ktorý zmenil svet*. Bratislava : Ikar, 2005, s. 289.

³⁹ MOSKWA, Jacek. *Pápež, ktorý zmenil svet*, s. 299.

⁴⁰ WEIGEL, George. *Svedok nádeje III*. Bratislava : Slovart, 2000, s. 113.

⁴¹ DZIWIŚ, Stanisław. *Nechajte ma odísť*. Trnava : Dobrá kniha, 2006, s. 48.

⁴² DZIWIŚ, Stanisław. *Nechajte ma odísť*, s. 48.

⁴³ WEIGEL, George. *Svedok nádeje III*. Bratislava : Slovart, 2000, s. 137.

zamyslene, sťažka sa opierajúc o palicu. Aj túto udalosť chápal pápež v duchu svojho presvedčenia, že na cestách Božej prozreteľnosti niet náhod. Po návrate do Vatikánu napísal pápež tieto slová: „*Chcem sa poďakovať za tento dar. Pochopil som, že je to potrebný dar. Pápež musel v tomto okne chýbať štyri týždne, štyri nedele. Musel aj tento rok trpieť, podobne ako trpel pred trinástimi rokmi*“.⁴⁴

Počas Vianoc roku 1995 odvysielali svetové televízie obraz viditeľne trpiaceho pápeža, ktorý čítal tradičné vianočné posolstvo z okna svojej pracovne, nie z balkóna Svätopeterskej baziliky, ako to bolo obvykle. Ján Pavol II. nečakane prerušil čítanie blahoželaní v rozličných jazykoch kvôli nekontrolovateľnému čkaniu a dodal: „*Prepáčte, musím prerušiť*“.⁴⁵ Hneď nato pápež rýchlo udelil požehnanie *Urbi et orbi* a vzdialil sa od okna pred ohromeným úžasom tisícok veriacich zhromaždených na Svätopeterskom námestí. O desiatej hodine Ján Pavol II. nezišiel do baziliky na slávenie vianočnej svätej omše. Tlačové stredisko Vatikánu oznámilo, že išlo o miernu horúчковú indispozíciu Svätého Otca. V skutočnosti išlo o novú črevnú patológiu sprevádzanú horúčkou, ktorá sa najviac prejavila pri opakujúcich sa náhlých príhodách.

Na základe klinickej medicíny a záporných hodnôt rektokolonoskopie počas rutinnej kontroly začiatkom decembra, stanovil prof. Buzzonetti diagnózu akútnej apendicitídy. Početné záväzky Jána Pavla II. a odpor voči novej operácii nútili k opakovaným odkladom, ktoré liečba umožňovala. Opakovanie týchto nevoľností spôsobilo zmätok vo verejnej mienke a 14. septembra 1996 bolo potrebné vydať komuniké, ktoré napísal prof. Buzzonetti a schválil Ján Pavol II.⁴⁶

Pápež sa 8. októbra vrátil po šiestykrát na operačnú sálu Gemelliho kliniky, kde prof. Crucitti vykonal dlho odkladaný zákrok. Nasledujúcu nedeľu slúžil Ján Pavol II. v kaplnke svojho nemocničného apartmánu omšu, poďakoval sa návštevníkom, že prišli do „*Vatikánu číslo tri*“ a prostredníctvom rozhlasu sa z nemocnice pomodlil aj nedeľňajšiu modlitbu Anjel Pána.⁴⁷

Ján Pavol II. chápal svoje utrpenie ako určitú formu zadost'učinenia a ako darovanie seba v prospech ľudstva. Pri príležitosti operácie slepého čreva pápež povedal, že v týchto dňoch – poznačených chorobou – má možnosť lepšie pochopiť hodnotu služby, ktorú má na Pánovu výzvu poskytnúť Cirkvi ako pápež. Jej súčasťou je aj dar utrpenia.⁴⁸

Svetové médiá pozorne sledovali pôsobenie Jána Pavla II. V predvečer pápežových 74 narodenín uverejnili madridské noviny *Diario* 16. článok, v ktorom sa uvažovalo, či pápež voči sebe samému uplatní predpis, ktorý biskupom prikazuje vo veku 75 rokov odísť do dôchodku. V júli 1994 brazílska tlač oznámila informáciu, že Ján Pavol II. trpí na rakovinu kostí. Špekulácie o pápežovom zdravotnom stave sa šírili aj pri iných

⁴⁴ ODER Slawomir – GAETA Saverio. *Prečo svätý?* Bratislava : Karmelitánske nakladateľstvo, 2010, s. 140.

⁴⁵ DZIWIŚ, Stanisław. *Nechajte ma odísť*. Trnava : Dobrá kniha, 2006, s. 48.

⁴⁶ DZIWIŚ, Stanisław. *Nechajte ma odísť*, s. 50.

⁴⁷ WEIGEL, George. *Svedok nádeje III*. Bratislava : Slovart, 2000, s. 199.

⁴⁸ ODER Slawomir – GAETA Saverio. *Prečo svätý?* Bratislava : Karmelitánske nakladateľstvo, 2010, s. 139.

príležitostiach. V roku 1992 nechýbali ani lekári, napr. z Kalifornie, ktorí na diaľku rozhodli, že nádor, ktorý vyoperovali pápežovi, musel byť zhubný.

Tlačový hovorca Vatikánu tieto správy dementoval, avšak bol to práve on, kto poodhalil tajomstvo zdravotného stavu pápeža počas návštevy v Maďarsku v septembri 1996. V rozhovore s novinármi potvrdil Navarro-Valls, že pápeža trápia ťažkosti v brušnej dutine, ktoré mu spôsobuje bolesť a zvýšenú telesnú teplotu. Na tej istej tlačovej konferencii hovorca povedal, že trasenie pápežovej ruky spôsobujú poruchy súvisiace s extrapyramidovými dráhami.⁴⁹

Krátko nato, noviny talianskych biskupov *L'Avvenire* zverejnili článok kritizujúci tlač, ktorá sa viac zaujíma o domnelé pápežove choroby, ako o jeho prejavy.

Svet veľa ráz zadržal dych, keď sa Ján Pavol II. zatackal, napísal Jacek Moskwa. Jeden z takých okamihov sa udial 11. septembra 1998 v Sixtínskej kaplnke. Pápež sa zrazu nebezpečne nachýlil dopredu, a tak ním zalomcovalo, že ceremoniár monsignore Marini ho musel chytiť za rameno, aby nestratil rovnováhu. Takto zotrvali chvíľu. Pápež predniesol dlhú homíliu, pokrstil 19 detí z Talianska, Brazílie, Mexika a Poľska. Udalosť zachytili a zverejnili médiá.⁵⁰ Pápeža však čakala namáhavá cesta na Kubu, ktorá bola jednou z najťažších ciest počas jeho pontifikátu.

Pri každej zo zahraničných ciest sa konali stretnutia Jána Pavla II. s chorými a postihnutými. „*Videl som zblízka mnohé z nich, ale to na Kube bolo v každom prípade najdojímavejšie. Osobné svedectvo totiž zavrúti inak, ako len samo učenie, teologické a filozofické úvahy*“, vyjadril sa novinár Jacek Moskwa, autor knihy *Pápež, ktorý zmenil svet*, ktorý túto cestu absolvoval a bol priamym účastníkom.

Ján Pavol II. navštívil v predposledný deň svojej päťdňovej návštevy Kuby v januári 1998 malomocných v lokalite El Rincón, niekoľko desiatok kilometrov od Havany. Omšu celebroid v kostole sv. Lazára. Pápež, pôsobiaci veľmi vyčerpaným dojmom, povedal pacientom nemocnice: „*Prichádzam ako pútnik pravdy do svätyne sv. Lazára. Prichádzam, aby som svojím vlastným telom svedčil o význame a zmysle bolesti, ak ju prijímame s dôverou, približujúc sa k Bohu bohatému na milosrdenstvo*“.⁵¹

Celý pápežov prejav bol o utrpení. Vo svätyňi sv. Lazára Ján Pavol II. pripomenul podobenstvo o milosrdnom Samaritánovi: „*význam tohto podobenstva, ako aj celého evanjelia je prakticky takýto: človek sa musí cítiť vyzvaný na poskytovanie lásky v bolesti*“.⁵²

V roku 1998 oslávil Ján Pavol II. dvadsiate výročie svojho pontifikátu. Jeho zápas so slabosťou organizmu sa stával zrejším. Pápež sa sám stal svedkom „*evanjelia bolesti*“, o ktorom napísal v *Salvifici doloris*.

Počas návštevy v hospici Rennweg vo Viedni povedal, že „*bolesť nie je zapísaná iba vo Svätom písme, ale píše sa stále a nanovo na takých miestach, ako je toto. Žijeme v spoločnosti, ktorá sa snaží zlikvidovať bolesť. Utrpenie, choroba, smrť sa vymazávajú z individuálnej aj kolektívnej pamäti. (...) Odsúvanie smrti do pozadia sa zrači aj z toho, že veľa ľudí zomiera v nemocniciach a na iných*

⁴⁹ MOSKWA, Jacek. *Pápež, ktorý zmenil svet*. Bratislava : Ikar, 2005, s. 302.

⁵⁰ MOSKWA, Jacek. *Pápež, ktorý zmenil svet*, s. 303.

⁵¹ L'Osservatore Romano. THE POPE IN CUBA: Visit to the Shrine of St Lazarus N 5 – 4 February 1998.

⁵² L'Osservatore Romano. THE POPE IN CUBA: Visit to the Shrine of St Lazarus N 5 – 4 February 1998.

miestach, čiže ďaleko od svojho zvyčajného prostredia“.⁵³ Tento prejav pápež nepredniesol, bol rozdaný počas stretnutia v kaplnke hospicu. Ján Pavol II. neskôr navštívil niekoľko izieb, kde ležali najťažšie postihnutí pacienti v posledných dňoch svojho života.

V júni 1999 zahájil Ján Pavol II. svoju siedmu návštevu rodného Poľska. Pápež utrpel vo Varšave pri páde ľahký úraz hlavy a musel sa podrobiť jednoduchej operácii. Podľa lekárov pápežova rozvíjajúca sa Parkinsonova choroba, okrem čoraz väčších problémov pri chôdzi, zvyšovala aj riziko náhodných pádov. Príznaky Parkinsonovej choroby sa naplno začali prejavovať u pápeža v roku 2000.

Ján Pavol II. sa zaoberal aj otázkou svojej abdikácie v prípade, ak by mu zdravotný stav nedovoľoval plniť svoje poslanie. V máji 1995 začal sériu neformálnych rozhovorov s predstaviteľmi štátneho aparátu a so svojimi najbližšími priateľmi a spolupracovníkmi. Pápež s nimi diskutoval aj o možnosti uplatnenia normy kánonického práva, podľa ktorého musia biskupi odstúpiť zo svojich funkcií po dosiahnutí veku sedemdesiatpäť rokov. Zhoršujúci sa zdravotný stav prinútil pápeža vážne sa zamýšľať nad touto možnosťou.⁵⁴

Blízky priateľ a niekdajší študent Karola Wojtyły Tadeusz Styczeń povedal v rozhovore Georgovi Weigelovi, že počas ich spoločnej dovolenky povedal pápežovi, že nesúhlasí s kánonickým zákonom, stanovujúcim rezignácie u biskupov po dovŕšení 75 rokov. Ján Pavol II. poznamenal, že byť biskupom znamená byť otcom a otcovstvo môže zrušiť iba smrť. Iba Boh môže zrušiť toto povolanie smrťou alebo neschopnosťou.⁵⁵ Pápež dal preštudovať túto tému z historického a teologického hľadiska, pričom sa radil z vtedajším prefektom Kongregácie pre náuku viery kardinálom Ratzingerom. Rozhodnutie neopustiť Petrov stolec pramenilo u pápeža z duchovnej podstaty odovzdania sa Bohu, z viery v Božiu prozreteľnosť a z dôvery v pomoc Panny Márie.

V roku 1994 napísal Ján Pavol II. text, ktorý sa mal pravdepodobne prečítať verejne: „Pred Bohom som dlho rozmyšľal o tom, čo má urobiť pápež vo vzťahu k sebe samému, keď dovŕši sedemdesiatpäť rokov. (...) Po dlhých modlitbách a premýšľaní o mojej zodpovednosti pred Bohom považujem za svoju povinnosť riadiť sa závermi a príkladom Pavla VI., ktorý pri rovnakom probléme usúdil, že sa nemôže zrieknuť apoštolského poslanca. Bolo by to možné iba v prípade nevyliciteľnej choroby alebo prekážky natoľko závažnej, že by mu bránila vykonávať funkciu Petrovho nástupcu“.⁵⁶ Ján Pavol II. ďalej uviedol, že je podobne ako jeho predchodca pripravený zriecť sa úradu rímskeho pápeža v prípade nevyliciteľnej choroby.

V pápežovom doteraz nezverejnenom rukopise z 15. februára 1989, ktorý spomenul v citovanom vyhlásení z roku 1994, Ján Pavol II. odvolávajúc sa na príklad Pavla VI. (text zo 6. februára 1965) vyhlásil, že „v prípade choroby, ktorá by sa ukazovala ako nevyliciteľná alebo dlhotrvajúca a bránila mi uspokojujúco vykonávať aktivity môjho apoštolského poslanca, ďalej v prípade, že by mi v tom zabráňovala nejaká ťažká a dlhodobá prekážka, zriekam sa posvätného a kánonického úradu rímskeho biskupa, ako aj hlavy svätej Katolíckej cirkvi a skladám ho

⁵³ MOSKWA, Jacek. *Pápež, ktorý zmenil svet*. Bratislava : Ikar, 2005, s. 304.

⁵⁴ ODER Slawomir. – GAETA Saverio. *Prečo svätý?* Bratislava : Karmelitánske nakladateľstvo, 2010, s. 80.

⁵⁵ WEIGEL, George. *Svedok nádeje III*. Bratislava : Slovart, 2000, s. 138.

⁵⁶ ODER Slawomir – GAETA Saverio. *Prečo svätý?* Bratislava : Karmelitánske nakladateľstvo, 2010, s. 80.

do rúk pána kardinála, dekana svätého Kolégia kardinálov a ponechávam na ňom a spolu s ním na kardináloch, ktorí stoja na čele dikastérií Rímskej kúrie a na kardinálovi vikárovi Rímskej diecézy (v prípade, ak bude možné zavolať ich bežným spôsobom; v opačnom prípade na kardináloch (stojacich na čele Svätého kolégia), právo prijať a uviesť do platnosti (sic!) túto moju demisiu“.⁵⁷

Pápež si veľmi dobre uvedomoval svoj zhoršujúci sa zdravotný stav. „Myslíte si, že nevidím v televízii, aký som zničený?“ – takto zareagoval, keď sa ho jeden z blízkych spolupracovníkov snažil utešovať. Ján Pavol II. sa nerád ukazoval na verejnosti s paličkou – týmto očividným znakom fyzickej slabosti. Pred dvadsiatimi rokmi sa o ňom hovorilo a písalo ako o „Božom atlétovi“, teraz to boli fotografie a zábery pápeža oslabeného chorobami.

V pápežovom testamente, ktorý zverejnil Vatikán, Ján Pavol II. v roku 2000 zvažoval o svojom odstúpení z pápežského úradu. Pápež počas duchovných cvičení v marci roku 2000 pripojil k svojmu testamentu poslednú časť: „Ako nám plynie Jubilejný rok 2000, deň za dňom sa za nami zatvára aj 20. storočie a približuje 21. Podľa plánov Božej Prozreteľnosti dostalo sa mi žiť v ťažkom storočí, ktoré sa už poberá do minulosti, a teraz, v roku, keď sa môj život blíži k osemdesiatke – „*octogesima adveniens*“ –, je potrebné sa pýtať, či už neprišiel čas zopakovať s biblickým Simeonom slová „Teraz, Pane, prepustiš svojho služobníka. Dňa 13. mája 1981, v deň atentátu na pápeža, počas generálnej audiencie na Námestí svätého Petra ma Božia prozreteľnosť zázračným spôsobom zachránila od smrti. Ten, ktorý je jediným Pánom života a smrti, mi predĺžil tento život, môžem povedať, že mi ho nanovo daroval. Od tej chvíle mu teda ešte viac patrí. Dúfam, že mi pomôže spoznať, dokedy musím zostať v tejto službe, do ktorej ma povolal 16. októbra 1978. Prosím ho, aby ma povolal vtedy, kedy to on bude chcieť. V živote i v smrti patríme Pánovi, lebo sme jeho (Rim 14,8). Dúfam tiež, že pokiaľ mi bude zverená Petrova služba v Cirkvi, Božie milosrdenstvo mi dá nevyhnutné sily na túto službu“.⁵⁸

Pre Jána Pavla II. bolo každé jeho telesné utrpenie podnetom na osobnú meditáciu, kde si vždy kládol otázku, čo mu chce Boh touto chorobou naznačiť. Podľa jeho slov; v Kristovi bolesť nadobúda nové svetlo, ktoré ju pozdvihuje z jednoduchej a negatívnej pasivity na úroveň pozitívnej spolupráce na diele spásy. Utrpenie, vnímané cez prizmu evanjelia, nie je premrhanou energiou, pretože je pretvorené Božou láskou.⁵⁹

Na jar roku 2002 vyšiel v *L'Osservatore Romano* článok, ktorý kritizoval médiá o špekuláciách o odstúpení pápeža a o jeho zdravotnom stave: „Mediálny rozruch okolo zdravotného stavu Jána Pavla II. a možnosti jeho demisie urážajú pravdu, povahu veľkonočných sviatkov aj samu pápežovu osobu.“⁶⁰

Pre výrazné ťažkosti pohybového ústrojenstva obmedzil pápež účasť na celebrowaní slávnosti Veľkonočného trojdnia. K týmto problémom pribudli artritické

⁵⁷ ODER Slawomir – GAETA Saverio. *Prečo svätý?* Bratislava : Karmelitánske nakladateľstvo, 2010, s. 104.

⁵⁸ TK KBS: Testament Jána Pavla II. [online]. [cit. 2013-12-05].

Dostupné na internete: <http://www.tkkbs.sk/view.php?cislocclanku=20050409001>.

⁵⁹ ODER Slawomir – GAETA Saverio. *Prečo svätý?* Bratislava : Karmelitánske nakladateľstvo, 2010, s. 140 – 141.

⁶⁰ MOSKWA, Jacek. *Pápež, ktorý zmenil svet*. Bratislava : Ikar, 2005, s. 305.

bolesti kolena. Tieto opakujúce sa silné bolesti, ktoré sa objavili a pretrvávali v rokoch 2002 – 2003 pri záťaži vo vzťahu k pravej dolnej končatine, boli spôsobené vážnou osteoartrózou pravého kolena vo IV. – VI. stupni. Albachovom stupni v rámci degeneratívnej polyartikulárnej patológie, ktoré skomplikovali a zväčšili ťažkosti verejného a súkromného života Jána Pavla II. Pápež podstúpil najvhodnejšiu a najmodernejšiu dostupnú terapiu, zatiaľ čo chirurgické riešenie s implantáciou protézy rozhodne odmietol, uviedol prof. Renato Buzzonetti.⁶¹

Kvôli vážnym problémom s črevným traktom 23. septembra 2003 Ján Pavol II. takmer podstúpil operáciu, stredajšia generálna audiencia musela byť odrieknutá. Hovorca Vatikánu Navarro-Valls v komuniké oznámil, že „z dôvodu indispozície v oblasti čriev, ktorá nastala v utorok, Svätý Otec na radu svojho lekára nebude prítomný na generálnej audiencii.“⁶²

Podľa prof. Buzzonettiho, Ján Pavol II. s ním vždy viedol pokojný a konkrétny dialóg, v ktorom síce žiadal málo vysvetlení, ale zato vyčerpávajúcich, nikdy neprejavoval zvedavosť, síce pochopiteľnú na podrobné detaily a prognózy. Pápež bol veľmi pozorný voči symptómom, ktoré opisoval s veľkou presnosťou a jasným cieľom, aby informoval lekára a urýchlil svoje uzdravenie. Ján Pavol II. vždy vykazoval postoj hlbokého vnútorného pokoja, napriek nejakým chvíľam viditeľnej ľudskej mrzutosti a netrpezlivosti – viedol ho k prijatiu choroby, fyzickej bolesti a vynútenej nečinnosti z Božích rúk.⁶³

Keď pápež netrpel v dôsledku chorôb, sám vystavoval svoje telo umŕtvovaniu a bolesti. Okrem predpísaných pôstov v pôstnom období podstupoval Ján Pavol II. prísny pôst aj predtým, keď mal vysvätiť kňazov alebo biskupov. Podľa jeho blízkych spolupracovníkov pápež mal vo zvyku bičovať sa.

Postupom rokov sa stav Jána Pavla II. zhoršoval. Lekárska starostlivosť o pápeža sa stala náročnejšou a zdravotnícka služba bola v neustálom napätí a v obavách.

Totus tuus

Anjel Pána odriekaval pápež 30. januára 2005 s veľmi chrapľavým hlasom, ktorý vydával s veľkým úsilím a neskrývaným utrpením. O deň neskôr oznámil hovorca Vatikánu zrušenie audiencie pre chrípkové ochorenie. Pápež dostal chrípku – podľa Navarro-Vallsa – už v nedeľu 30. januára 2005. Zdravotný stav Jána Pavla II. sa rýchlo skomplikoval akútnou laryngotracheitídou a záchvatom laryngospazmu, ktorý nebezpečne zúžil dýchací priestor. Prvého februára sa pápežov stav natoľko zhoršil, že musel byť nevyhnutne hospitalizovaný. Na Gemelliho klinike bol okamžite pripojený na prístroje na podporu dýchania a podstúpil ďalšie vyšetrenia.⁶⁴ Pápežov zdravotný stav sa rýchlo zlepšil. Ján Pavol II. sa desiateho februára vrátil do Vatikánu. Nakoľko sa už pápež nemohol pohybovať sám, jeho kolieskové kreslo muselo do auta zdvihnúť hydraulické zariadenie.

⁶¹ DZIWIŚ, Stanisław. *Nechajte ma odísť*. Trnava : Dobrá kniha, 2006, s. 50.

⁶² TK KBS: Hovorca Vatikánu potvrdzuje zdravotné problémy pápeža. [online]. [cit. 2013-12-05].

Dostupné na internete: <http://www.tkkbs.sk/view.php?cislocianku=2003092514>.

⁶³ DZIWIŚ, Stanisław. *Nechajte ma odísť*. Trnava : Dobrá kniha, 2006, s. 51.

⁶⁴ DZIWIŚ, Stanisław. *Nechajte ma odísť*. Trnava : Dobrá kniha, 2006, s. 53.

Trojkilometrovú cestu z kliniky Gemelli do Vatikánu lemovali tisíce veriacich. Televízny prenos zorganizovala talianska televízia.⁶⁵

V nedeľu 13. februára sa Ján Pavol II. ukázal veriacim a mohol predniesť niekoľko slov. Z jednej pápežovej vety bolo očividné, že o rezignácii neuvažuje: „*Stále potrebujem vašu pomoc pred Bohom, aby som mohol plniť poslanie, ktoré mi zveril Ježiš.*“ Väčšiu časť posolstva čítal arcibiskup Leonardo Sandri. Pápež po celý čas sedel, veriacich pozdravil trasúcou sa rukou a potom povedal pár slov. Hlas Jána Pavla II. takmer nebolo počuť a z každého slova bolo cítiť, že má problémy.⁶⁶ Stav pápeža sa však zakrátko zhoršil. Ján Pavol II. mal čoraz väčšie problémy s dýchaním. Ťažko sa pozeralo hlavne na to, ako sa nadychoval, spomína kardinál Dziwisz. Tragický bol večer 23. februára, keď pápež prežíval ďalšiu krízu, pri ktorej mu hrozilo udusenie. Na večeri bol prítomný aj pápežov priateľ kardinál Marian Jaworski, ktorý chcel pápežovi udeliť sviatosť pomazania chorých. V noci sa situácia natoľko skomplikovala, že na druhý deň ráno sa rozhodlo o opätovnej hospitalizácii v Gemelliho klinike.⁶⁷ Farmaceutická liečba však už nestačila. Doktor Buzzonetti spolu s ďalšími lekármi rozhodol, že je nevyhnutné vykonať tracheotómiu, aby sa pápežovi zabezpečil dostatočný prísun vzduchu a predišlo sa opätovnému riziku udusenia. Podľa spomienok kardinála Dziwisza sa k nemu pápež otočil a pošepkal mu, či by nemohol lekárov poprosiť, aby sa zákrok odložil na obdobie letných prázdnin. Po chvíli však, keď videl reakcie prítomných, súhlasil s operáciou. Doktor Buzzonetti, v snahe potešiť pápeža, povedal: „*Vaša Svätosť, je to taký jednoduchý zákrok. Jednoduchý, ale pre koho?*“, odpovedal pápež.⁶⁸

Krátku operáciu vykonali v ten večer prof. Gaetano Paludetti zo Stomatologickej kliniky Katolíckej univerzity a doktor Angelo Camaioni. O celkovú anestézu sa postaral prof. Proietti.⁶⁹ Po prebudení sa po zákroku z anestézy, pápež pohybom ruku požiadal o papier a pero. Trasúcou sa rukou napísal niekoľko slov po poľsky: „*Co ste mi to spravili? Ale ... totus tuus.*“ Pápež chcel vyjadriť bolesť zo straty hlasu a zároveň pripravenosť úplne sa zveriť Márii.⁷⁰ V nedeľu 13. marca 2005 sa Ján Pavol II. vo večerných hodinách vrátil do Vatikánu. V nasledujúcich dňoch nastalo pomalé zlepšenie pápežovho zdravotného stavu, sťaženého veľmi ťažkým prehltnutím, stiesnenou fonáciou, výživovým deficitom a značnou asténiou.⁷¹

V nedeľu 20. marca sa pápež objavil v okne svojej pracovne, ale jeho prejav museli prečítať. Pápež iba ruku ukázal na svoje hrdlo, aby vyjadril, prečo nemôže prejav prečítať sám.⁷² Od tohto dňa sa začalo rapídne zhoršovanie zdravotného stavu pápeža. Utrpenie, postihujúce Jána Pavla II., ktoré ho sprevádzalo posledné štyri roky, začalo

⁶⁵ JANDOUREK, Jan. *Když pápež odchází*. Brno : Petrov, 2005, s. 84 – 85.

⁶⁶ Pápež chce zostať v úrade. [online]. [cit. 2013-12-05]. Dostupné na internete: <http://www.sme.sk/c/1929753/papez-chce-zostat-v-urade.html>.

⁶⁷ DZIWISZ, Stanislaw. *Život s Karolom*. Trnava : Spolok svätého Vojtecha, 2007, s. 250 – 251.

⁶⁸ DZIWISZ, Stanislaw. *Život s Karolom*. Trnava : Spolok svätého Vojtecha, 2007, s. 251.

⁶⁹ DZIWISZ, Stanislaw. *Nechajte ma odísť*. Trnava : Dobrá kniha, 2006, s. 55.

⁷⁰ DZIWISZ, Stanislaw. *Život s Karolom*. Trnava : Spolok svätého Vojtecha, 2007, s. 251.

⁷¹ DZIWISZ, Stanislaw. *Nechajte ma odísť*. Trnava : Dobrá kniha, 2006, s. 56.

⁷² JANDOUREK, Jan. *Když pápež odchází*. Brno : Petrov, 2005, s. 86.

vrcholil' v období Veľkého týždňa.⁷³ Počas tohto obdobia koncelebroval pápež obrady Veľkonočného trojdňa vo svojej kaplnke a k modlitbe krížovej cesty v Koloseu sa pripojil prostredníctvom dlhého a bolestivého televízneho prenosu. Veriaci mali možnosť vidieť pápeža snímaného zboku a zozadu. Ľudia zrejme intuitívne tušili, že situácia je omnoho vážnejšia, než to tvrdilo oficiálne vyhlásenie Vatikánu.⁷⁴

Na Veľkonočnú nedeľu 27. marca, zostal Ján Pavol II. približne asi na trinásť minút pred oknom otvoreným do námestia preplneného veriacimi. Na Veľkonočnú nedeľu chcel aspoň udeliť požehnanie Urbi et orbi, na ktoré sa pripravoval. Po skončení príhovoru, ktorý prečítal kardinál Angelo Sodano, pápež, či už v dôsledku vzrušenia alebo utrpenia, nedokázal udeliť požehnanie. Zašepkal: „*nemám blas*“ a mlčky urobil trojitý znak kríža. Bolo to posledné požehnanie Jána Pavla II.⁷⁵ Pápež bol hlboko dojatý, sklamaný a vyčerpaný márnou snahou. Vzrušený ľud na námestí tleskal a volal pápeža, ale on cítil celé bremeno bezmocnosti a utrpenia. Kardinál Dzwisz spomína tieto chvíle: „*Pozrel sa mi do očí. „Asi by bolo lepšie, keby som zomrel, keď už nemôžem plniť poslanie, ktoré mi bolo zverené. Chcel som mu odpovedať, no on dodal: Nech sa stane Tvoja vôľa... Totus tuus.*“ Nevyjadrovalo to rezignáciu, ale odovzdanie sa Božej vôli.“⁷⁶ Na Veľkonočný pondelok sa Ján Pavol II. v čase modlitby Regina Coeli neukázal v okne svojej pracovne. V stredu, 30. marca 2005, sa pápež znovu objavil a bez slov žehnal ohromený dav, čakajúci ho na Námestí sv. Petra. Ján Pavol II. chcel povedať niekoľko slov, aspoň slová poďakovania, avšak nebolo to možné. Bolo to posledné vystúpenie pápeža, kedy ho mohla verejnosť zazrieť. Keď sa vzdialoval od okna, už nemal na tvári výraz bezmocnosti, aký mal na Veľkonočnú nedeľu, spomínal kardinál Dziwisz, už vedel, bol pripravený...⁷⁷ Vo štvrtok 31. marca zachvátila pápeža krátko po jedenástej hodine počas slúženia omše v kaplnke triaška, po ktorej nasledovalo prudké zvýšenie teploty. Nastal veľmi vážny septický šok s kolapsom srdcovocievneho systému, čo zapríčinila infekcia močových ciest. Okamžite sa zabezpečili všetky nevyhnutné opatrenia.⁷⁸ Po otázke monsignora Dziwisza, pápež vyjadril rozhodnutie zostať vo svojom byte. Chcel trpieť a umrieť doma, v blízkosti hrobu sv. Petra.

V neskorých popoludňajších hodinách sa pri lôžku Jána Pavla II. slúžila omša. Pápež s podporou prítomných odriekal všetky modlitby, koncelebroval s privretými očami. V istej chvíli si sestra Tobiaňa všimla pápežov pohľad. Naklonila sa k nemu a on ledva počuteľným hlasom zašepтал: „*Nechajte ma odísť k Pánovi.*“⁷⁹ Okolo devätnástej hodiny upadol pápež do kómy. Kardinál Marian Jaworski mu vyslúžil pomazanie chorých. O 19:17 prijal pápež Eucharistiu. Na konci omše pobožkali ruku pápežovi rehoľné sestry z Pápežského domu, ktoré volal po mene a dodal: „*Naposledy*“. Potom k nemu pristúpili dojatí lekári a zdravotníci. Prof. Buzzonetti mu silno stisol ruku a povedal: „*Svätosť, máme*

⁷³ LABO, Šebastián. *Utrpenie, smrť a pohreb Jána Pavla Veľkého*. Trnava : Spolok svätého Vojtecha, 2006, s. 13.

⁷⁴ JANDOUREK, Jan. *Když pápež odchází*. Brno : Petrov, 2005, s. 88.

⁷⁵ DZIWISZ, Stanisław. *Nechajte ma odísť*. Trnava : Dobrá kniha, 2006, s. 58.

⁷⁶ DZIWISZ, Stanisław. *Život s Karolom*. Trnava : Spolok svätého Vojtecha, 2007, s. 252.

⁷⁷ DZIWISZ, Stanisław. *Život s Karolom*, s. 253.

⁷⁸ DZIWISZ, Stanisław. *Nechajte ma odísť*. Trnava : Dobrá kniha, 2006, s. 59.

⁷⁹ DZIWISZ, Stanisław. *Život s Karolom*. Trnava : Spolok svätého Vojtecha, 2007, s. 255.

vás radi a sme s vami celým srdcom“.⁸⁰ V piatok 1. apríla pápež Ján Pavol II. o šiestej hodine ráno pri vedomí a pokojný prijal štólu, náprsný kríž a koncelebroval omšu. Tadeusz Styczeń, blízky pápežov priateľ, prečítal niekoľko statí zo Svätého písma. Stav Jána Pavla II. bol kritický, len s veľkou námahou vyslovil niekoľko slabík. Okolo desiatej hodiny dopoludnia sa pápež pokúsil povedať ľuďom zhromaždeným pri jeho lôžku niečo, čo sa im nedarilo porozumieť. Ján Pavol II. mal vysokú horúčku a veľké ťažkosti pri dýchaní, preto už takmer nedokázal vyslovovať jednotlivé slová. Priniesli mu pero a papier, na ktorý napísal, že je piatok a rád by sa pomodlil Krížovú cestu. Jedna z rádových sestier začala nahlas čítať príslušné texty. Pápež s veľkým premáhaním urobil znamenie kríža vždy, keď sa začínalo ďalšie zastavenie.⁸¹

V sobotu 2. apríla 2005 sa slávila omša v pápežovej prítomnosti, u ktorého sa začalo prejavovať počiatkové, zatiaľ nepravidelné zhoršovania vedomia. Predpoludním sa pápežovi náhle zvýšila teplota. Sotva zrozumiteľným hlasom po poľsky povedal: „*Nechajte ma odísť k Pánovi*“. Krátko po devätnástej hodine upadol Ján Pavol II. do kómy. Monitor zaznamenával postupné zlyhávajúce životných funkcií. O dvadsiatej hodine odsľúžil kardinál Dziwisz spolu s kardinálom Jaworským, arcibiskupom Rylkom a dvoma poľskými kňazmi Tadeuszom Stycznom a Mieczysławom Mokrzyckým svätú omšu. Slávenie sprevádzali poľské náboženské piesne, ktoré sa spájali so spevmi mladých a zástupom veriacich, zhromaždených v modlitbe na Námestí sv. Petra. O 21:37 vydýchol Ján Pavol II. naposledy. Pri jeho telesných pozostatkoch začali prítomní spievať *Te Deum*.⁸² V posledných chvíľach života, napísal Šebastián Labo, nám dal Ján Pavol II. nádherný príklad svojím postojom k smrti. Nebál sa jej a odvážne proti nej do posledného okamihu svojho života bojoval.⁸³ Pápež nám ukázal svoju tvár aj vtedy, keď už predstavovala iba bolesť a utrpenie. Až do svojej smrti zostal Ján Pavol II. verný svojmu úradu.

Dňa 28. júna 2005 sa začalo v Ríme diecézne prešetrenie o živote, cnostiach a povesti Jána Pavla II. Tú istú príležitosť ponúkol o niekoľko mesiacov neskôr aj kardinál Dziwisz, nový krakovský arcibiskup, poľským veriacim a 4. novembra sa oficiálne otvoril diecézny proces. Podobne sa otvoril aj proces v New Yorku kvôli zhromaždeniu svedectiev amerických občanov. Bolo vypočutých 114 svedkov, ich svedectvá – spolu s ďalšími dokumentmi – vytvorili tisíce strán tzv. Verejnej kópie, z ktorej sa neskôr zostavili štyri zväzky označené ako *Positio*. Zozbieranie a vyhodnotenie rozsiahleho materiálu, ako aj vypočutie svedkov, bola pre postulátora procesu Slawomira Odera a jeho spolupracovníkov nesmierne náročná práca a záväzné poslanie. „*Nepochybne to však bolo užitočné poslanie*“, vyjadril sa S. Oder. „*Umožnilo totiž potvrdiť povest' svätosti Jána Pavla II. a stalo sa tak akousi poctou pravde. Táto pravda vďaka všetkým, čo prispeli k jej kompletnému overeniu, dnes žiari celkom jasne a nepochybniteľne*“.⁸⁴

⁸⁰ DZIWIŚZ, Stanisław. *Nechajte ma odísť*. Trnava : Dobrá kniha, 2006, s. 59.

⁸¹ ODER Slawomir – GAETA Saverio. *Prečo svätý?* Bratislava : Karmelitánske nakladateľstvo, 2010, s. 143.

⁸² DZIWIŚZ, Stanisław. *Nechajte ma odísť*. Trnava : Dobrá kniha, 2006, s. 59.

⁸³ LABO, Šebastián. *Utrpenie, smrť a pohreb Jána Pavla Veľkého*. Trnava : Spolok svätého Vojtecha, 2006, s. 24 – 25.

⁸⁴ ODER Slawomir. – GAETA Saverio. *Prečo svätý?* Bratislava : Karmelitánske nakladateľstvo, 2010, s. 145 – 146.

Pápež Ján Pavol II. bol 1. mája 2011 blahorečený na Námestí sv. Petra pápežom Benediktom XVI. Ten stanovil sviatok blahoslaveného Jána Pavla II. v celej Katolíckej cirkvi na 22. október - na výročie prevzatia pápežského úradu (1978).

Slávnostný obrad svätorečenia pápeža Jána Pavla II. i jeho predchodcu Jána XXIII. sa uskutočnil v Nedeľu Božieho milosrdenstva 27. apríla 2014.

Záver

Pápež Ján Pavol II. si od začiatku svojho pontifikátu získal srdcia mnohých ľudí, nielen katolíkov. Chorí ľudia mali v každom programe Jána Pavla II. – počas jeho apoštolských ciest – vždy popredné a osobitné miesto. Ich účasť bola podľa pápežových slov vždy mimoriadne dôležitá. Ján Pavol II. zveroval každú zo svojich apoštolských ciest trpiacim do ich modlitieb a obiet. Pápež sa na svojich cestách stretával s rôznymi ľuďmi; postihnutými, chorými na AIDS, alkoholikmi, narkomanmi, bezdomovcami, mentálne zaostalými, ľuďmi vyradenými zo spoločnosti. Neustále zdôrazňoval hodnotu každého ľudského života. Pápež Ján Pavol II. sa prostredníctvom stretnutí s chorými spájal s každým chorým, trpiacim a bezbranným človekom na Zemi. Jeho príhovory k chorým prinášali útechu a vzbudzovali lásku. Pápež neskrýval svoje choroby. Keď už bol aj pripútaný na invalidnom vozíku, naďalej bol verný svojmu poslaniu pastiera až do svojich posledných síl neustále hlásal evanjelium a šíril lásku a nádej. V posledných chvíľach života dal nám nádherný príklad svojím postojom k smrti. Nebál sa jej a odvážne proti nej do posledného okamihu svojho života bojoval, napísal Šebastián Labo.

RESUME

Obdobie pontifikátu pápeža Jána Pavla II. patrí k jednému z najdlhších a najvýznamnejších pontifikátov v dejinách Katolíckej cirkvi, ktorého charakteristickou črtou bola starostlivosť o chorých. Ján Pavol II. už ako malý chlapec prežil tragédiu úmrtia najbližších členov svojej rodiny. Neskôr to bola tragédia druhej svetovej vojny spojenej s utrpením poľského národa okupovaného nacistickým Nemeckom, povojnovým obdobím komunistickej totality, prenasledovaním za náboženské presvedčenie, ateizácie poľskej spoločnosti, ako aj obmedzenej činnosti Cirkvi. Starostlivosť o trpiacich a chorých u Karola Wojtyły bola zreteľná už počas jeho krakovského pôsobenia, kedy na jeho podnet boli vo farnostiach Krakovskej diecézy zriadené farské dobročinné skupiny, ktorých cieľom bolo starať sa o chorých a chudobných na celom území farnosti bez ohľadu na ich náboženskú orientáciu. V roku 1965 zriadil arcibiskup Wojtyła oddelenie pastoračnej dobročinnej služby v metropolitnej kúrii. Siedmeho mája 1965 oznámil arcibiskup Wojtyła, že arcidiecéza si bude každoročne pripomínať *Deň chorých*. Neskôr ako pápež Ján Pavol II. ustanovil 11. február za *Svetový deň chorých*, ktorý bude Cirkev oslavovať každoročne. Posolstvo, ktoré pápež každoročne zverejňoval pri príležitosti Svetového dňa chorých, upozorňovalo verejnú mienku na veľkú skutočnosť ľudského utrpenia a pozývalo všetkých k spoločnej činnosti, aby mohlo účinne odpovedať na očakávania chorých a trpiacich. Trinásteho mája 1981 bol spáchaný

na Jána Pavla II. atentát. Tým sa začalo fyzické utrpenie pápeža. Televízne kamery zvečnili zábery ťažko zraneného pápeža na námestí sv. Petra. Od týchto chvíľ sa stalo zvykom, že choroby Jána Pavla II. sa stali vecou verejnou. Pápežov zdravotný stav sa postupne zhoršoval. Atentát a operácie, ktoré podstúpil, oslabili pápežovo zdravie a fyzické sily. Ján Pavol II. začali trápiť choroby, ktoré ukrýval.

Ján Pavol II. chápal svoje utrpenie ako určitú formu zadost'učinenia a ako darovanie seba v prospech ľudstva. Pri každej zo zahraničných ciest sa konali stretnutia Jána Pavla II. s chorými a postihnutými. Pápež si veľmi dobre uvedomoval svoj zhoršujúci sa zdravotný stav. V pápežovom testamente, ktorý zverejnil Vatikán, Ján Pavol II. v roku 2000 zvažoval o svojom odstúpení z pápežského úradu. Pre Jána Pavla II. bolo každé jeho telesné utrpenie podnetom na osobnú meditáciu, kde si vždy kládol otázku, čo mu chce Boh touto chorobou naznačiť. Podľa jeho slov, v Kristovi bolesť nadobúda nové svetlo, ktoré ju pozdvihuje z jednoduchej a negatívnej pasivity na úroveň pozitívnej spolupráce na diele spásy.

Ján Pavol II. zostal až do smrti verný svojmu úradu, napriek stále sa zhoršujúcemu zdravotnému stavu. Pápež nám ukázal svoju tvár aj vtedy, keď už predstavovala iba bolesť a utrpenie. Pápež sa sám stal svedkom „*evanjelia bolesti*“, o ktorom napísal v *Salvifici doloris*. Ján Pavol II. bol 1. mája 2011 blahorečený na Námestí sv. Petra pápežom Benediktom XVI a o tri roky neskôr, 27. apríla 2014 vyhlásený pápežom Františkom za svätého.

SUMMARY

The pontificate of Pope John Paul II belongs to one of the longest and greatest pontificates in history of Catholic Church. Its characteristic feature was care of the sick people. John Paul II experienced tragedies as a small boy, when his close family members died. Later, it was tragedy of the World War II which was connected with suffering of the Polish nation, occupied by Nazis, postwar period of communist totalitarianism, persecutions because of religious faith, atheisation of Polish society as well as limited activity of the Church. Karol Wojtyła's care of suffering and sick people was noticeable even during his service in Cracow, where he initiated establishment of parochial charity groups in Cracowian diocese. Its goal was to look after sick and poor people in the whole parish, regardless of religion. In 1965 the archbishop Karol Wojtyła established department of parochial charity service in the metropolitan curia. On 7th of May, 1965 archbishop Wojtyła announced that archdiocese will every year commemorate the Day of the Sick. Later, Pope John Paul II designated 11 February as the World Day of the Sick, which will be commemorated by the Church every year. The message which the Pope had publishing on the occasion of the World Day of the Sick every year warned public attention to great reality of human suffering and invites all to the common activity to respond the expectations of the sick and suffering effectively. Attempted assassination of Pope *John Paul II* took place on 13th of May, 1981. It was the beginning of the Pope's physical suffering. Television cameras perpetuated the images of seriously injured Pope

on St. Peter`s Square. Since this moments has become habitual, that information about the Pope`s health problems became public metter. The Pope`s health was getting worse gradually. The attempt on his life, the operations he had to undergone, weakened his health as well as physical power. Diseases he had been able to hide before started him badger.

John Paul II understood his physical suffering as a form of satisfaction and his own contribution in favour of the mankind. John Paul II met the sick and suffering people at his every travelling abroad, he had made. The Pope realised his health condition, which was getting worse, very well. In the papal testament, which made published by Vatican, John Paul II thought about resignation of the papal office in 2000. Each physical suffering of John Paul II was an impulse for his personal meditation in which he always asked himself what message is given to him by God through his disease. As he said the pain can be seen differently in Christ. Pain raise people from simple and negative passivity to the level of positive cooperation on the masterpiece of salvation.

Despite his health condition, which getting worse, John Paul II had not resigned. He showed publicly his face even in the time when it was only full of pain and suffering. The Pope became a wittness of the „gospel of pain“ which was mentioned in his Salvifici doloris. On 1st of May, 2011 John Paul II was beatified by the Pope Benedict XVI and three years later, on 27th of April, 2014 he was canonized by the Pope Francis.

Adresa autora:

Mgr. Marek Krupský

Katolícka univerzita v Ružomberku

Teologická fakulta Košice

Hlavná 89, 041 21 Košice

e-mail: marek.krupsky@gmail.com

UNIVERZITNÉ PASTORAČNÉ CENTRUM DR. ŠTEFANA HÉSEKA V PREŠOVE 2002 – 2007

Ján Knapík

UNIVERSITY PASTORAL CENTER OF DR. STEPHEN HESEK IN PREŠOV IN 2002-2007

Abstract: Pastoral care of university students in Slovakia officially have begun to develop after 1989. Concrete expression of the care of the Catholic Church are university pastoral centers. The article describes the establishment of the University Club, socio-pastoral center, which had been the predecessor of University pastoral center of Dr. Stephen Heseke in Prešov. It pays attention to a fundamental principle of its operation and approximates activity during the first five years of its existence.

Keywords: University pastoral center. University student.

Úvod

S pádom totality v novembri 1989 sa otvorili Katolíckej cirkvi nové možnosti pastoračného pôsobenia. Bolo len otázkou času, kedy sústredí svoju pozornosť na špeciálnu pastoračiu (stredné a vysoké školy, nemocnice, armáda, policajný zbor). V totalitnom režime to nebolo možné, pretože štát si uzurpoval právo vychovávať mladú generáciu a činnosť cirkví a náboženských spoločností udržiaval v útlmovom režime. Jednotlivci alebo podzemnou cirkvou organizované skupiny, ktoré narušili výchovný monopol štátu, riskovali trestnú zodpovednosť za svoje konanie. Zvlášť citlivý bol totalitný režim na pokusy vychovávať mladých mimo oficiálnych organizácií, ktoré boli propagandisticky prepojené s komunistickou ideológiou – pionierska organizácia, Socialistický zväz mládeže, Zväzarm.¹ V päťdesiatych a šesťdesiatych rokoch to boli dlhé tresty odňatia slobody spojené s ťažkým mučením. Po spojeneckej okupácii vojsk Varšavskej zmluvy v roku 1968 niekoľkomesačné väzenia, podmienené tresty a perzekúcia.

¹ KNAPÍK, Ján. 2009. Zmeny v slovenskom školstve v rokoch 1989 - 2002. In UHÁĽ, M. (edit.) *Sociálne otázky v teologickej reflexii : zborník*. 1. vyd. Brno : Cesta, 2009. s. 141. ISBN 978-80-7295-112-3.

Bolo priam nemysliteľné, aby žiaci a študenti ignorovali členstvo v mládežníckych organizáciách. V opačnom prípade bol na nich vyvíjaný nátlak. Aj keď oficiálne bola deklarovaná náboženská sloboda a sloboda prejavu, v praxi ju bolo možné uplatniť len veľmi ťažko a vždy s veľkým rizikom postihu. Náboženská tlač bola zlikvidovaná a tá oficiálna (Katolícke noviny, Duchovný pastier) musela byť poplatná režimu.

Napriek týmto ťažkým skutočnostiam počas celej totality existovala takzvaná podzemná cirkev. Tvorili ju kňazi a laici, ktorí sa nikdy nezmierili so vtedajším stavom. Vydávali samizdaty, pašovali literatúru zo zahraničia, pracovali so stredoškolskou mládežou a vysokoškolákmi, pomáhali organizovať teologické štúdiá. Podzemná cirkev sa postarala aj o to, aby napriek zákazu vysviacat' biskupov, boli tajne vysvätení noví biskupi, ktorí boli zárukou nových kňazských svätení.

Tento ľudský a duchovný potenciál nakumuloval množstvo energie, ktorá sa mohla naplno prejavíť po novembri 1989. Napriek určitej zakríknutosti a pomalej orientácie v nových pomeroch, pastoračné a výchovné pôsobenie Katolíckej cirkvi sa postupne dostávalo do normálu. K dôležitým prvkom riadneho pôsobenia Cirkvi patrí aj snaha o univerzitnú pastoračiu. Jej konkrétnym vyústením bolo zakladanie univerzitných pastoračných centier.

Univerzitné pastoračné centrá – nový prvok pastoračného pôsobenia Katolíckej cirkvi na Slovensku

Zmena politického systému v novembri 1989 otvorila Katolíckej cirkvi nové možnosti pastoračného pôsobenia. Časť svojej energie sústredila na pastoračiu vysokoškolských študentov a pedagógov.

Univerzitné pastoračné centrá

Pastorácia vysokoškolákov je v európskom a americkom univerzitnom prostredí bežnou praxou nielen Katolíckej cirkvi, ale aj iných kresťanských denominácií. Na Slovensku vznikla na pôde Katolíckej cirkvi dosiaľ nepraktizovaná modifikácia tohto druhu špeciálnej pastoraácie. Okrem obligátneho vysluhovania sviatostí, duchovného poradenstva a prítomnosti kňazov v univerzitnom prostredí, pastoračia vysokoškolákov sa na Slovensku vyznačuje silným akcentovaním voľnočasových aktivít vysokoškolských študentov. A tak sa univerzitné pastoračné centrá stali aj kvázi centrami voľného času pre vysokoškolákov. V ich ponuke sú teda – okrem duchovných – aj športové, kultúrne, umelecké a dobročinné aktivity.

Prvé univerzitné pastoračné centrum na Slovensku vzniklo oficiálne v Bratislave v októbri 1997. Aktivity vedúce k jeho založeniu sa začali v Mlynskej doline už v júni 1996.² Nasledovali Košice v roku 1998, Prešov 2002 a ďalšie mestá, v ktorých sídlia vysoké školy.

² BUBÁK, Milan. 2001. *Kedy a ako sa to začalo*. In [online]. 2009, [cit. 2009-10-08]. Dostupné na internete: <http://upc.uniba.sk/index.php?option=com_content&view=article&id=191:kedy-a-ako-sa-to-zacalo&catid=16:poslanie-upece&Itemid=97>.

V súčasnosti je na Slovensku 12 katolíckych univerzitných pastoračných centier a jedno evanjelické:

- ❖ Banská Bystrica – UPC Štefana Moysesu, biskupa;
- ❖ Bratislava – UPC sv. Jozefa Freinademetza;
- ❖ Bratislava – UPC bl. Zdenky Schelingovej;
- ❖ Košice – sv. Košických mučeníkov;
- ❖ Martin;
- ❖ Nitra – UPC Pavla Straussa;
- ❖ Prešov – UPC dr. Štefana Héseka;
- ❖ Ružomberok – UPC biskupa Jána Vojaššáka;
- ❖ Trenčín;
- ❖ Trnava – sv. Stanislava Kostku;
- ❖ Zvolen – UPC Emauzských učeníkov;
- ❖ Žilina – UPC sv. Pavla;
- ❖ Bratislava – UPC Mosty, účelové zariadenie cirkevného zboru Evanjelickej cirkvi na Slovensku, Legionárska, Bratislava.

Zriaďovateľom katolíckych univerzitných pastoračných centier je vždy diecézny biskup, na ktorého území sa nachádza konkrétna vysoká škola. „*Diecézny biskup sa má postarať, aby pri univerzitách, aj nekatolíckych, boli katolícke univerzitné strediská, ktoré by mládeži poskytovali pomoc, predovšetkým duchovnú*“³, toľko strohé vyjadrenie Kódexu kánonického práva. Ono uvádza len všeobecný rámec, ktorý je zriaďovateľom doplnený o ďalšie aktivity podľa toho, čo považuje za dôležitú súčasť ich činností. Základným cieľom je duchovná starostlivosť o študentov a zamestnancov vysokých škôl. K tomu neodmysliteľne patrí „Vnášanie duchovnej kultúry do života vysokoškolsky vzdelaných ľudí...“⁴ Takto formulovaným cieľom zodpovedá vymedzenie činnosti. Takže ruka v ruke s pastoračnou aktivitou ide aj o organizovanie prednášok a diskusií z teológie, psychológie, sociológie a iných vedných disciplín, ďalej kultúrne, spoločenské, dobročinné a športové aktivity.⁵ Univerzitné pastoračné centrá majú obyčajne postavenie verejného diecézneho združenia veriacich a vlastnú právnu subjektivitu.

Univerzitné pastoračné centrum v Prešove

Univerzitné pastoračné centrum v Prešove vzniklo na ľudskom, duchovnom a pastoračnom základe, ktorý sa tam budoval v predchádzajúcich rokoch. Nemyslíme tým len roky po skončení totality, ale aj tie predchádzajúce. Aj keď v tom čase na pôde vysokej školy nemohli oficiálne existovať žiadne pastoračné aktivity, predsa existovali skupiny

³ Kódex kánonického práva. Bratislava : KBS, 1996, kán. 813.

⁴ Archív Univerzitného pastoračného centra Dr. Štefana Héseka, *Štatút Univerzitného pastoračného centra Dr. Štefana Héseka v Prešove*. 30. 11. 2002, čl. II.

⁵ KNAPIK, Ján. Umelecké aktivity ako súčasť výchovného pôsobenia univerzitného pastoračného centra Dr. Štefana Héseka v Prešove. In *Súčasný aspekt výchovy a vzdelávania*. Zborník z katecheticko-pedagogickej vedeckej konferencie. Košice : Viena, 2009, s. 79.

vysokoškolákov, ktoré sa stretávali s kňazmi a rehoľnými osobami na pravidelných duchovných stretnutiach. Súčasťou týchto stretnutí boli aj modlitby za náboženskú slobodu. Po roku 1989 sa do vysokoškolského prostredia v Prešove dostali oficiálne prví kňazi, ktorí sa snažili pracovať s vysokoškolákmi. V jedálni študentského domova sa raz týždenne konali sväte omše a pravidelné duchovné obnovy. Duchovnú službu mali na starosti kňazi z farnosti svätého Mikuláša, potom jezuiti a neskôr novozriadený farský úrad Kráľovnej pokoja v Prešove, na ktorého území sa nachádzala Prešovská univerzita (do roku 1996 súčasť Univerzity Pavla Jozefa Šafárika).

Výrazný zlom v organizovaní pastorácie vysokoškolákov v Prešove nastal vtedy, keď sa správcom vo farnosti Kráľovnej pokoja v Prešove stal Stanislav Stolárik, terajší košický pomocný biskup. Z jeho iniciatívy sa uskutočnili aktivity, ktoré smerovali k zriadeniu univerzitného pastoračného centra v Prešove. V roku 2000 oslovil autora tohto článku s ponukou slúžiť raz týždenne sväte omše pre vysokoškolákov v jedálni študentského domova na ulici 17. novembra. V tom čase tam existovalo veľmi živé spoločenstvo, približne sto vysokoškolských študentov, ktorí sa zúčastňovali na svätých omšiach. Veľmi cenné bolo to, že boli samostatní; vybavili si povolenie na slávenie bohoslužieb od vedenia univerzity, starali sa o propagáciu duchovných aktivít na internáte, pripravili priestor na slávenie a zabezpečili liturgické služby – lektorov, spevákov a miništrantov. Študenti hudobnej výchovy sprevádzali bohoslužby hrou na hudobných nástrojoch. Táto iniciatíva vysokoškolákov bola veľmi vzácna, žiaľ, s nástupom univerzitného pastoračného centra trocha ustúpila. Bolo to spôsobené aj tým, že mnohé záležitosti začali organizovať kňazi z univerzitného pastoračného centra, ale aj tým, že aktivita študentov postupne slabla, akoby sa stávali pohodlnejšími. Je ťažké v tejto chvíli posúdiť, nakoľko to bolo spôsobené činnosťou univerzitného pastoračného centra a nakoľko inými okolnosťami.

Vysokoškolský klub, spoločensko-pastoračné centrum

Predchodcom univerzitného pastoračného centra v Prešove bol Vysokoškolský klub, spoločensko-pastoračné centrum. Z komunikácie, ktorá prebehla medzi Katolíckou cirkvou a magistrátom mesta Prešov, vzišlo rozhodnutie založiť inštitúciu, ktorá nebude zriadená Cirkvou a bude klásť veľký dôraz na voľnočasové aktivity vysokoškolákov. Dôvodom bolo aj to, aby na založení tejto inštitúcie mohla participovať aj Prešovská univerzita. Na prvom informačnom stretnutí na Mestskom úrade v Prešove sa zúčastnili František Mihina – dekan Filozofickej fakulty PU, Peter Kuzmišin – dekan Fakulty humanitných a prírodných vied PU, autor tohto článku a Juraj Kopčák – primátor mesta Prešov, ktorý stretnutie inicioval. Autor tohto článku dostal za úlohu pripraviť stanovy a predložiť ich ostatným na pripomienkovanie. Po úprave stanov, ktoré bolo spôsobené pripomienkami všetkých zúčastnených strán a odsúhlasení Jozefa Korema, ktorý v tom čase zastupoval ekonomické záležitosti Arcibiskupského úradu v Košiciach, bolo dňa 13. septembra 2001 oficiálne založené občianske združenie Vysokoškolský klub, spoločensko-pastoračné centrum. Jeho zakladateľmi boli Alojz Tkáč – košický arcibiskup

a metropolita, František Mihina – dekan Filozofickej fakulty Prešovskej univerzity, Peter Kuzmišin – dekan Fakulty humanitných a prírodných vied Prešovskej univerzity, Martin Michelčík – študent matematiky a hudobnej výchovy na Fakulte humanitných a prírodných vied PU a autor tohto článku. Bol to významný počin, ktorý ponúkal cestu na prekonanie starého antagonizmu medzi svetom veriacich a svetom oficiálnych štruktúr a ktorý zostal latentne prítomný aj po oficiálnom skončení vlády jednej strany. Občianske združenie založili štatutár rímskokatolíckeho arcibiskupského úradu, dekaní dvoch fakúlt Prešovskej univerzity, primátor mesta Prešov, kňaz poverený pastoračiou vysokoškolákov a vysokoškolský študent. Vysokoškolský klub, spoločensko-pastoračné centrum bolo slávnostne otvorené 24. októbra 2001. Túto udalosť si všimli aj médiá.

„Už takmer rok vo verejnosti rezonuje projekt vytvorenia miesta na prezentáciu vysokoškolákov. Študentskému mestu totiž chýba už niekoľko rokov. Po dlhých mesiacoch úsilia vzniklo občianske združenie Vysokoškolský klub, spoločensko-pastoračné centrum. Rovnako sa bude volať aj miesto pre stretávanie sa mladých ľudí, ktoré sa dnes o 18. hodine slávnostne otvorí svätou omšou v chráme sv. Mikuláša. Celebrovať ju bude košický arcibiskup Mons. Alojz Tkáč. Neskôr, presnejšie o 19. hodine, otvorí klubové priestory v hoteli Senátor primátor Juraj Kopčák a medzi pozvanými hosťami nebude chýbať ani košický herec Peter Rašev.“⁶

Na slávnostnom otvorení sa zúčastnili predstavitelia mesta, vedenie Prešovskej univerzity, zástupcovia rôznych inštitúcií, ale hlavne množstvo študentov. Kultúrny program pripravil Martin Michelčík, zakladajúci člen občianskeho združenia. Jeho vklad do tejto inštitúcie sa ukázal byť kľúčový. Nekonfliktný typ s potenciálom konštruktívne riešiť problémy, s bohatými kontaktmi v umeleckom prostredí nielen v Prešove, k tomu hudobník, spevák, skladateľ, moderátor (v tom čase v komerčnom rádiu Východ), zvukár, stal sa neúnavným organizátorom kultúrnych podujatí vo Vysokoškolskom klube. A navyše bol akceptovaný pedagogickou aj študentskou časťou akademickej obce Prešovskej univerzity, čo bolo významnou devízou pri riešení rôznych problémov, ktoré na seba nenechali dlho čakať. Napriek tomu, že vtedajšie vedenie Prešovskej univerzity sa zúčastnilo na slávnostnom otvorení Vysokoškolského klubu, po pár mesiacoch sa neoficiálne vyjadrilo, že ich predstava o fungovaní tejto inštitúcie bola iná. Problém mal viacero rovín. Prostredie Prešovskej univerzity bolo zvýšenou aktivitou Katolíckej cirkvi na pôde univerzity vyrušené. Svoju úlohu zohrali aj vzájomné predsudky, vyplývajúce z nepoznania druhej strany. A tiež povedomie, že akademická pôda je priestor, na ktorý by Cirkev nemala vstupovať. To, samozrejme, nikto nepovedal priamo, ale bolo to prítomné ako nejaké nepísané pravidlo.

Najdôležitejšou úlohou vysokoškolského klubu bolo poskytnúť vysokoškolákovi priestor na prezentovanie výsledkov vlastnej tvorivosti. Prešovská univerzita ponúka vo

⁶ KOŠUTHOVÁ, Anna. Po roku priprav otvoria Vysokoškolský klub, spoločensko-pastoračné centrum <http://korzar.sme.sk/c/4680220/po-roku-priprav-otvoria-vysokoskolsky-klub-spolocensko-pastoracne-centrum.html#ixzz2xtrsyF2A>. [04.04.2014]

svojom programe aj umelecké odbory – hudobné, dramatické, výtvarné. Okrem toho sú medzi študentmi aj takí, ktorí sa umeleckej činnosti venujú ako záľube. Je logické, že prvým programom Vysokoškolského klubu bol muzikál a po ňom nasledovali pravidelné koncerty, literárne večery, výstavy a módne prehliadky.

Ciele Univerzitného pastoračného centra Dr. Štefana Héseka v Prešove

Založenie a činnosť Vysokoškolského klubu výrazným spôsobom ovplyvnili charakter univerzitného pastoračného centra. To vzniklo predovšetkým ako inštitúcia, ktorá sa má starať o duchovné dobro vysokoškolských študentov a pedagógov.

Univerzitné pastoračné centrum získalo postavenie verejného diecézneho združenia veriacich a dostalo právnu subjektivitu.⁷ Táto skutočnosť bola veľmi dôležitá pre ďalší rozvoj centra. Okrem prvotného cieľa – duchovnej starostlivosti o študentov a zamestnancov vysokých škôl v Prešove - je na druhom mieste „Vnášanie duchovnej kultúry do života vysokoškolsky vzdelaných ľudí...“⁸ Takto formulované ciele sa odrazili vo vymedzení činnosti. Okrem pastoračnej služby sa má centrum venovať aj organizovaniu prednášok a diskusií z teológie, kultúry a iných vedných disciplín, ďalej kultúrnym, spoločenským, dobročinným a športovým aktivitám.⁹

Toto vymedzenie činnosti považujeme za nesmierne dôležité. Tým, že cirkevná vrchnosť priamo v štatúte uvádza aj iné ako duchovné ciele, deklaruje, že má snahu rozvíjať osobnosť človeka vo všetkých rovinách – duchovnej, intelektuálnej, kultúrnej, spoločenskej a telesnej. Duchovnú – nadprirodzenú dimenziu chápe ako nadstavbu prirodzenej. Z toho vyplýva, že prirodzenosť človeka je chápaná ako základ, bez ktorého sa nadprirodzeno nemá o čo oprieť. Prirodzené dobro je nevyhnutným základom nadprirodzeného dobra. To zároveň vysvetľuje, prečo Cirkev vstupuje aj do iných ako duchovných a pastoračných aktivít. Takýmto spôsobom zasahuje do oblastí, ktoré nie sú vymedzené len vierou a teológiou, ale patria do sféry pedagogiky. V tomto prípade do pedagogiky voľného času.

Činnosť UPC Dr. Štefana Héseka v rokoch 2002 – 2007

Za veľmi dôležité považujeme vymedzenie činností, ktoré nie sú striktne duchovné a náboženské. Dostatočne to dokumentuje päťročná bilancia Univerzitného pastoračného centra Dr. Štefana Héseka v Prešove za roky 2002 – 2007. Aktívni študenti a kňazi univerzitného pastoračného centra zorganizovali 135 kultúrnych a 78 duchovných podujatí, 73 premietnutých filmov, 51 prednášok, 33 športových akcií, 9 výstav a 6 charitatívnych aktivít.¹⁰ Zdá sa, že to nemá veľa spoločného s inštitúciou, ktorú zriadila

⁷ ARCHÍV UNIVERZITNÉHO PASTORAČNÉHO CENTRA DR. ŠTEFANA HÉSEKA. 2002. *Štatút Univerzitného pastoračného centra Dr. Štefana Héseka v Prešove*. Prešov, 30. 11. 2002, čl. I.

⁸ ARCHÍV UNIVERZITNÉHO PASTORAČNÉHO CENTRA DR. ŠTEFANA HÉSEKA. 2002. *Štatút Univerzitného pastoračného centra Dr. Štefana Héseka v Prešove*. Prešov, 30. 11. 2002, čl. II.

⁹ ARCHÍV UNIVERZITNÉHO PASTORAČNÉHO CENTRA DR. ŠTEFANA HÉSEKA. 2002. *Štatút Univerzitného pastoračného centra Dr. Štefana Héseka v Prešove*. Prešov, 30. 11. 2002, čl. III.

¹⁰ KNAPIK. Ján. *Päť rokov rozhodne nestačí*. Prešov : Univerzitné pastoračné centrum Dr. Štefana Héseka v spolupráci so Združením kresťanských spoločenstiev mládeže, 2008, s. 12.

Katolícka cirkev. Dokonca mohli by sme konštatovať, že Cirkev sa spreneverila svojmu pôvodnému poslaniu. V skutočnosti sa len snaží vytvoriť vhodné podmienky na prežívanie viery v každodenných životných situáciách, nielen v priestore ohraňovanom múrmi kostola. Súčasťou tejto filozofie je vnímanie nadprirodzenej – spirituálnej dimenzie ako nadstavby prirodzenej. To znamená, že prirodzenosť človeka je chápaná ako základ, bez ktorého sa nadprirodzeno nemá o čo oprieť. Prirodzené dobro je nevyhnutným základom nadprirodzeného dobra. To je zároveň vysvetlením toho, prečo cirkev vstupuje aj do iných ako duchovných a pastoračných aktivít. Takýmto spôsobom zasahuje do oblastí, ktoré nie sú vymedzené len vierou a teológiou, ale patria do sféry iných vied.¹¹

Aktivity Univerzitného pastoračného centra Dr. Štefana Héseka uľahčujúce socializáciu na vysokej škole

Príchod na vysokú školu je problematickým prelomom v živote mladého človeka. Čaká ho tam nové materiálne a sociálne prostredie a celkom odlišný spôsob práce. Nemalú úlohu zohráva aj odlišný prístup pedagógov, ktorí sa k študentom správajú ako k svojprávnym ľuďom, u ktorých predpokladajú dostatočnú mieru zodpovednosti a autoregulácie. Problém je v tom, že doteraz títo mladí ľudia žili pod tlakom kontroly zo strany stredoškolských pedagógov a vychovávateľov a samozrejme aj zo strany vlastných rodičov. Náhla absencia tejto spoločenskej kontroly a permanentného vyžadovania určitých povinností, môže mladého človeka na určitý čas vyviesť z rovnováhy. Ak sa k tomu pridružia študijné problémy, mladý človek stráca pôdu po nohami a hľadá únikové cesty. Môže to byť nadmerná konzumácia alkoholu a omamných látok, prudká zmena životného štýlu, obliekania a názorov, chaos v intersexuálnych vzťahoch. Nezriedka dochádza k prehodnocovaniu doterajšieho hodnotového systému, ktoré môže byť potvrdené jeho znútornením, alebo naopak, dochádza k výraznému odklonu od doterajších hodnôt.

Významnú úlohu v procese socializácie a adaptácie študenta vysokej školy hrá práve spôsob trávenia voľného času. Je veľmi dôležité, aby mladý človek dokázal byť aktívny aj mimo školských povinností a plnohodnotne využíval svoje schopnosti.¹² Preňho je obrovským prínosom, ak ich dokáže využívať v prospech iných. Neodmysliteľnou súčasťou programu univerzitných pastoračných centier sú ponuky, v ktorých môžu študenti rozvíjať svoje nadanie v umeleckej oblasti (hudba, dramatické umenie, výtvarné umenie), v športe, alebo sa angažovať v sociálnej sfére.

¹¹ KNAPÍK, Ján. Umecké aktivity ako súčasť výchovného pôsobenia univerzitného pastoračného centra Dr. Štefana Héseka v Prešove. In *Súčasný aspekt výchovy a vzdelávania. Zborník z katecheticko-pedagogickej vedeckej konferencie*. Košice : Vienaľa, 2009, s. 79.

¹² PASTERÁKOVÁ, Lenka. – KRAJČOVÁ, Nadežda. Dimenzia výchovy mimo vyučovania. In *Problematika voľného času detí a mládeže. Zborník príspevkov z medzinárodnej vedecko-odbornej konferencie*. Prešov : GTF PU, 2007.

Aktivity ponúkajúce zmysluplné trávenie voľného času

Študenti majú možnosť konfrontovať svoje umelecké majstrovstvo v interpretácii klasickej hudby nielen so spolužiakmi, ale aj so svojimi pedagógmi. Veľkej obľube sa tešia koncerty rôznych vysokoškolských hudobných telies. Väčšinou ide o zoskupenia, ktoré nie sú zriadené univerzitou a vyznačujú sa rôznosťou štýlov (rock, pop, folk, jazz). Literárne večery majú dvojakú formu. Častejšia je tá, v ktorej vysokoškoláci vystupujú ako účinkujúci a zároveň ako organizátori. Aktéri si pripravujú buď vlastné čítanie, alebo vyberú úryvky od iných autorov. Zriedkavejšie sú literárne večery, na ktoré si vysokoškoláci pozývajú renomovaných autorov na autorské čítanie. Spevácky zbor je súčasťou každého univerzitného pastoračného centra. Repertoár tvoria liturgické spevy, spevy z Taizé, alebo vlastné piesne. Vedúcim zboru je obyčajne vysokoškolský študent. Najtypickejšími aktivitami pri akciách zameraných na využitie výtvarného nadania študentov sú výstavy prác výtvarného umenia. Študenti vystavujú obrazy, sochy, plastiky, úžitkové umenie, zrealizované módné návrhy...

Obľúbenou časťou programu sú športové a turistické aktivity – športové turnaje a turistika. Nie najsilnejšou, ale určite spoločensky významnou je angažovanosť v sociálnej oblasti. Solidarita so sociálne slabšími, pravidelný kontakt s deťmi v detských domovoch a seniormi. Významnou aktivitou v tomto smere je *Služba počúvania* – vysokoškoláci navštevujú raz týždenne geriatrických pacientov v prešovskej nemocnici a trávajú s nimi čas. Je to psychicky náročná služba, ale pre študentov je mimoriadne obohacujúca.

Všetky tieto aktivity Univerzitného pastoračného centra vytvárajú vysokoškolákovi podmienky na zmysluplné trávenie voľného času. Ponuka je postavená tak, aby rešpektovala hlavné princípy súčasnej pedagogiky voľného času: 1. voľný čas ako prostriedok rozvoja osobnosti a upevňovania zdravia; 2. prekonanie konzumného prístupu a rozvoj kreativity; 3. zdôrazňovanie dôležitosti sociálneho kontaktu pri trávení voľného času (rodina, priatelia); 4. spontánnosť a uvoľnenosť; 5. zábava, radosť, pôžitok z činnosti; 6. odreagovanie a regenerácia síl.¹³ Každá z týchto zložiek predstavuje bohatú štruktúrovanú problematiku, ktorá si vyžaduje dôkladné rozpracovanie.

Univerzitné pastoračné centrum prenájom priestory, ktoré zadarmo poskytuje vysokoškolákovi na organizovanie týchto aktivít. Poskytuje technické zabezpečenie a v rámci svojich možností sa snaží tieto podujatia aj propagovať. Na druhej strane provokuje študentov k vlastnej aktivite. Študenti tvoria a ponúkajú vlastné programy, pozývajú hostí, inštalujú a prezentujú vlastné diela, robia propagáciu. Všetko to smeruje k tomu, aby boli študenti aktívni. Aktívny prístup k životu v nich buduje zdravé sebadomie, objavujú schopnosti, o ktorých ani netušili a navzájom sa obohacujú. Tento životný štýl má nevyčísliteľnú hodnotu aj v tom, že je účinnou prevenciou pred nežiaducimi javmi, ktoré často vedú k osobným tragédiám a spoločenským problémom.

¹³ PRŮCHA, Jan., WALTEROVÁ, Eva., MAREŠ, Jiří. *Pedagogický slovník*. Praha : Portál, 1995, s. 153.

Záver

Univerzitné pastoračné centrá sú novodobým fenoménom špeciálnej pastoračie Katolíckej cirkvi na Slovensku. Ich neobyčajnosť spočíva v tom, že sa nesústredujú len na pastoračné aktivity, ale snažia sa zasadiť náboženskú vieru do širšieho kontextu osobnosti mladého človeka. Prirodzenosť vnímajú ako neodmysliteľnú súčasť nadprirodzeného smerovania, a tým jej priznávajú veľký význam. Starostlivosť o duchovné potreby v kombinácii s ponukou možností na zmysluplné trávenie voľného času a na využívanie vlastného tvorivého potenciálu v prajnom a podporujúcom prostredí pastoračných centier vytvára dobré predpoklady na úspešnú socializáciu na vysokej škole.

Na druhej strane náboženské pozadie týchto centier môže byť pre určitú skupinu vysokoškolských študentov veľkou prekážkou, takže ich odmietnu bez toho, aby vôbec skúmali, aké možnosti ponúkajú. Pre iných môžu byť neprijateľné práve kvôli eliminácii rizikového správania spojeného s konzumáciou návykových látok a absenciou spoločensky nežiaduceho správania. V spoločnosti založenej na pluralitnej demokracii a rešpektovaní slobody ako základného predpokladu realizácie ľudskej osobnosti majú univerzitné pastoračné centrá svoje pevné miesto.

RESUMÉ

Univerzitné pastoračné centrá sú moderným fenoménom špeciálnej pastoračnej starostlivosti Katolíckej cirkvi na Slovensku. Ich zvláštnosť spočíva v tom, že sa nesústredujú len na pastoračnú činnosť, ale snažia sa zasadiť náboženskú vieru do širšieho kontextu osobnosti mladého človeka. Prirodzenosť vnímajú ako neoddeliteľnú súčasť nadprirodzeného. Starostlivosť o duchovné potreby, v kombinácii s príležitosťami pre zmysluplné trávenie voľného času a využívaním vlastného tvorivého potenciálu v prajnom prostredí univerzitných pastoračných centier, vytvára dobré podmienky pre úspešnú socializáciu na univerzite.

Na druhej strane náboženské pozadie týchto centier je pre určité skupiny vysokoškolských študentov významnou prekážkou, takže ich odmietajú bez toho, aby skúmali možnosti, ktoré ponúkajú. Pre iných môžu byť neprijateľné, pretože eliminujú rizikové správanie spojené s konzumáciou drog a absenciou spoločensky nežiaduceho správania. V spoločnosti založenej na rešpektovaní pluralitnej demokracie a slobode ako podmienke pre realizáciu ľudskej osobnosti majú vysokoškolské pastoračné centrá pevné miesto.

SUMMARY

University pastoral centers are a modern phenomenons of special pastoral care of Catholic Church in Slovakia. Its special feature lies in the fact, that it doesn't just focus on pastoral activities, but tries to ground religious beliefs in the broader context of personality of a young person. Nature perceive as an inherent part of the supernatural and the direction it accords great importance. Caring for spiritual needs in combination with opportunities for meaningful leisure and using their own creative potential in supportive

environment pastoral centers creates good conditions for successful socialization at the university.

On the other hand, the religious background of these centers can be for certain groups of university students major barrier, so they refuse the possibilities it offers without ever explored. For others may be unacceptable because they eliminate the risk behaviors like consumption of drugs and the absence of socially undesirable behavior. In a society, which is based on respect for pluralist democracy and freedom as a precondition for the implementation of human personality have university pastoral centers a fixed place.

Adresa autora:

Mgr. Ján Knapík, PhD.

Katolícka univerzita v Ružomberku

Teologická fakulta Košice

Hlavná 89, 041 21 Košice

e-mail: jan.knapik@ku.sk

LISTINA KRÁĽA BELU IV. V ZÁLEŽITOSTI DAROVANIA PATRONÁTNEHO PRÁVA NA KLÁŠTOR PREMONŠTRÁTOV V LELESE Z ROKU 1252

Konštantín Daniel Boleš

THE CHARTER OF KING BELO IV. IN THE MATTER OF DONATING RIGHTS OF PATRONAGE OVER PREMONSTRATENSIAN MONASTERY IN LELES FROM 1252

Bela dei gracia Hungarie, Dalmacie, Croacie, Rame, Seruie, Gallicie, Lodomerie, Cumanieque Rex. Omnibus presens scriptum inspec| | turis salutem in omnium saluatore. Ad uniuersorum noticiam harum serie uolumus peruenire, quod nos consideratis fidelitatibus et | | seruiciis dilecti et fidelis nostri Andree comitis filii quondam Nicolai bani, que nobis idem a primeuis sue etatis temporibus in diuersis nostris et | | regni nostri negociis laudabiliter exhibuit volentesque eiusdem meritoriis obsequiis condigne remuneracionis premiis occurrere sicut decet, ius | | patronatus monasterii sancte crucis de Lelez, quod quidem ius in ipso monasterio nobis cesserat venerabilis pater Bogyzlaus quondam | | episcopus Wacyensis, qui ipsum monasterium in predicta terra Lelez, que fuerat castrum de Zemlyn ex concessione felicis recordacionis Andree regis | | karissimi patris nostri fundauerat, de plenitudine gracie nostre contulimus, dedimus et donauimus dicto comiti Andree et suis heredibus heredum| | que successoribus pleno iure sicut ad nos spectabat, perpetuo et irreuocabiliter possidendum ita ut idem comes Andreas et sui post| | eum heredes ius patronatus sepedicti monasterii de Lelez pacifice et quiete in perpetuum obtineant ac si ipsi iidem a tempore fundacionis | | ipsius monasterii speciales eiusdem monasterii patroni et fundatores extitissent. Ut igitur huius nostre donacionis series firma semper et inconcussa | | permaneat nec processu temporis ualeat per quempiam retractari, presentes eidem comiti Andree dedimus litteras dupplicis sigilli nostri muni| | mine roboratas. Datum per manus magistri Thome Albensis ecclesie electi, aule nostre vicecancelarii dilecti et fidelis nostri. Anno Domini M^o | | CC^oquinguesimo secundo. Regni autem nostri anno XVII°.

Belo, z milosti Božej král' Uhorska, Dalmácie, Chorvátska, Ramy, Srbska, Halíče, Vladimírska a Kumánska. Všetkým, ktorí budú nazerať do tohto listu, pozdrav v Spasiteľovi všetkých. Na znanosť všetkým chceme znením tohto listu dať, že my, potom, čo sme si pozorne všimali verné služby nášho milovaného a verného kómesa Andreja, syna už nebohého bána Mikuláša, ktorý nám chvályhodne preukázal už od svojho mladistvého veku v rozličných našich záležitostiach ako i vo veciach nášho kráľovstva, chceme mu pritom vyjsť v ústrety a odmeniť náležite jeho záslužné počínanie si v službe ako sa i patrí. Preto sme mu udelili a darovali z plnosti našej milosti patronátne právo nad kláštorom Sv. kríža v Lelese, ktoré nám ako právo pripadlo od ctihodného otca Boleslava, bývalého vacovského biskupa; nakoľko on tento kláštor založil na kedysi k bradu Zemlín prisľuchajúcim majetku Leles,

a to na základe dovolenia daného blahej pamäti kráľom Andrejom, naším drahým otcom. Toto právo sme mu darovali - jeho dedičom a nástupcom jeho dedičov - v plnom rozsahu tak, ako i nám ono prislúchalo, a to naveky a neodvolateľne, aby ho vlastnil v pokoji a nerušene. Tiež takým spôsobom, aby patronátne právo spomínaného kláštora v Lelesi nadobudli komes Andrej a jeho dedičia po ňom, ako keby oni sami od jeho založenia boli jeho osobitnými patrónmi a zakladateľmi. Aby teda usporiadanie tohto darovania zostalo stále a neporušiteľné a žeby ani po čase ho nik nemohol napadnúť, udelili sme komesovi Andrejovi túto našu listinu potvrdenú našou dvojitou (obojsstrannou) pečaťou. Dané rukou magistra Tomáša, voleného (pre funkciu prepošta) ku kostolu v Stoličnom Belebrade a zároveň i nášho milovaného a verného kuriálneho vicekancelára. V roku Pána 1252 v sedemnástom roku našej vlády.

Darovacia listina kráľa Belu IV. bola vydaná v roku 1252 v sedemnástom roku jeho vlády. Panovnícke roky si počítal od 14. októbra 1235. Szenpétery vo svojej edícii zaradil listinu medzi ďalšie listiny z roku 1252, pred listinu, ktorá bola datovaná v novembri 1252. Adresátom a tým i obdarovaným bol komes Andrej, syn bána Mikuláša, ktorý bol dávnym predkom rodu Soós zo Solivaru.¹ Kráľ Belo IV. mu daroval patronátne právo nad kláštrom premonštrátov v Lelese, ktoré dostal do daru pri svojom krste od fundátora kláštora biskupa Boleslava. Spomína sa to v listine Andreja II. z roku 1214.² Keďže vážení autori spochybňujú pravosť listiny z roku 1214 o založení kláštora v Lelese, listina z roku 1252 sa pokladá za prvú hodnovernú správu o tomto kláštore.³ Listina Belu IV. z roku 1252 o darovaní patronátneho práva na kláštor v Lelese bola viac ráz publikovaná, a to u Katonu,⁴ Fejera, Szentepéteryho či Marsinu.⁵

Adresa autora:

ThDr. Konštantín Daniel Boles O.Praem.

Rehoľný dom premonštrátov

Hlavná 67, 040 01 Košice

e-mail: danielb.posta@gmail.com

¹ FUXHOFFER, Damianus. *Monasteriologiae regni Hungariae libri duo totidem tomis comprehensi*. (Ed. Maurus Czinár) tom. II., (vyd. Car.Sartor) Vindobonae et Strigoni 1869, s. 39.

² KATONA, Stephanus. *Historia critica regum Hungariae stirpis Arpadianae ex fide domesticorum et externorum scriptorum concinnata*. Tom.V., vyd. sumptib. Ioan.Michael. Landeres Posonii et Cassoviae 1783, s. 180 – 193; MARSINA, Richard. *Codex diplomaticus et epistolaris Slovaciae*. tom.I., Bratislava 1971, nr. 190, s. 144 – 146.

³ ŽAŽOVÁ, Henrieta. *Z dejín premonštrátov na Slovensku*. In: Jasovskí premonštráti v premenách času – Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie (ed. Ambróz Štrbák), vyd. Viena Košice 2012, s. 26.

⁴ KATONA, Stephanus. *Historia critica regum Hungariae* tom.VI., s. 172; FEJÉR, Stephanus. *Codex diplomaticus Hungariae*, tom.IV., vol 2., s. 140.

⁵ SZENTPÉTERY, Imre. – BORSA, Ivan. *Az Árpádházi királyok okleveleinek kritikai jegyzéke*. kötet I., füzet 2. Budapest 1927, nr. 980, s. 305; MARSINA Richard: *Codex diplomaticus et epistolaris* tom. II., s. 282, nr. 401.

SPOMIENKA NA PÁPEŽSKÚ NÁVŠTEVU: PAMÄTNÁ TABUĽA A SOCHA JÁNA PAVLA II.

Tomáš Filip

COMMEMORATION OF PAPAL VISIT: COMMEMORATIVE PLAQUE AND STATUE OF JOHN PAUL II.

Významným okamihom roku 2014 bolo pre Cirkev nepochybne svätorečenie blahoslavených pápežov Jána XXIII. a Jána Pavla II. Tisíce pútnikov sa ho zúčastnilo priamo na Námestí sv. Petra v Ríme, alebo putovali aspoň v duchu a kanonizačnú slávnosť sledovali z domu. Ján Pavol II. bol počas svojho pontifikátu tiež častým pútnikom a na Slovensko putoval trikrát. Počas svojej druhej návštevy Slovenska v roku 1995 prišiel Svätý Otec 2. júla aj do Košíc a Prešova, čo pripomínajú viaceré pamiatky a umelecké inštalácie. Práve takáto pamätná doska sa nachádza aj na budove košického Kňazského seminára sv. Karola Boromejského na Hlavnej 89, a hoci je inštalovaná na pomerne exponovanom mieste, málokto z okoloidúcich jej venuje pozornosť. Práve v tejto budove pápež strávil niekoľko hodín po udalosti, keď na košickom letisku celebroidal kanonizačnú sv. omšu Svätých košických mučeníkov, ktorých v roku 1619 v Košiciach mučili a zavraždili protihabsburskí protestantskí povstanci. V seminári potom Ján Pavol II. obedoval s biskupmi, bohoslovcami a zamestnancami seminára, prijal návštevu rehoľníč z košického karmelitánskeho kláštora i pátra Františka Paňáka SJ a krátko si tu aj odpočinul. Pred odchodom do Prešova sa Svätý Otec z dverí seminára prihovoral okolostojacim. Tento moment – rovnako aj pobyt v seminári – pripomína spomínaná pamätná tabuľa, ktorá bola slávnostne odhalená 26. mája 2011 počas Dňa Jána Pavla II., kedy ju požehnal košický arcibiskup Bernard Bober. Autorom tabule je akademický sochár Peter Beňo a tabuľa zobrazuje pápeža Jána Pavla II. vo forme busty, ku ktorej autor pridal aj pápežskú berlu. Na bronzovej tabuli sa pod bustou nachádza text: *Z tohto miesta sa prihovoral verejnosti pápež Ján Pavol II. dňa 2. júla 1995 počas svojej druhej pastoračnej návštevy Slovenska.*

Ten istý sochár, Peter Beňo, je tiež autorom ďalšieho diela, ktoré pripomína pontifikovú návštevu na Slovensku. Toto dielo akoby kráčalo v stopách pápeža z 2. júla 1995 a presúva sa do Prešova. Tu pápež navštívil gréckokatolícky Katedrálny chrám svätého Jána Krstiteľa, kde si v bočnej kaplnke uctil pozostatky biskupa Petra Pavla Gojdiča, ktorého on sám neskôr v roku 2001 v Ríme vyhlásil za blahoslaveného. Potom sa Ján Pavol II. odobral papamobilom na slávnostný Akatist k Presvätej Bohorodičke – hymnus na oslavu Matky Božej. Nečakaná bola však náhla zmena pápežovej cesty do historického centra Prešova, kde pri budove evanjelického kolégia pápež zastal. Práve na

tomto mieste sa nachádza pamätník Caraffových obetí – 24 popravených prešovských mešťanov, ktorí boli zabití počas udalostí z roku 1687, známych ako Prešovské jatky. Svätý Otec si tu v tichosti uctil pamiatku týchto umučených protestantov a potvrdil svoj zmysel pre medzináboženskú toleranciu a túžbu po jednote a pokoji. Núka sa paralela – dopoludnia v Košiciach Svätý Otec kanonizoval troch katolíckych mučeníkov, ktorých zavraždili protestanti, popoludní si uctil protestantov, ktorých zabili katolíci. Dve historické udalosti, ktorých výsledkom bolo množstvo krvi, nenávisti a odcudzenia, no jeden pápež, ktorý hľadal zmier a prosil o odpustenie.

Socha Jána Pavla II., ktorá aj v Prešove pripomína vzácnu návštevu, stojí medzi rímskokatolíckou Konkatedrálou sv. Mikuláša a evanjelickým Kostolom Svätej Trojice. Sochár Peter Beňo, ktorý vytvoril 2,3 metre vysokú a pol tony ťažkú bronzovú sochu, dal jej netradičnú podobu. Nejedná sa o žehnajúceho alebo mávajúceho a usmiateho pápeža. Tu je zachytený inak, dynamicky a živo, no predsa v tichosti a modlitbe, so zopätými rukami. O procese tvorby a symbolike sochy hovorí jej autor: „Vytvoriť sochu sv. Jána Pavla II. v centre Prešova bolo od začiatku pre mňa veľkou výzvou. Na začiatku som bol oslovený spracovať návrh do výtvarnej súťaže. Návrh modliaceho sa Svätého Otca komisiu oslovil najviac, čo rozhodlo o zadaní zákazky. Zadávatel mal predstavu umiestniť sochu v úzkom kontakte s južným priečelím Konkatedrály sv. Mikuláša. Počas upresňovania polohy a orientácie sochy bolo znovu prediskutované aj jej umiestnenie. Priznám sa, južná strana chrámu celkom nevyhovovala môjmu zámeru. Mal som skôr pocit, že socha by mala stáť voľnejšie v priestore. Nakoniec širším konsenzom padlo rozhodnutie umiestniť ju do priestoru medzi katolícky Chrám sv. Mikuláša a evanjelický Kostol Svätej Trojice. V prospech tohoto umiestnenia hovorila nakoniec aj symbolika celkovej koncepcie. Tá bola ešte upravovaná v procese tvorby - podstavec bol znížený na minimum, upravil sa jeho tvar, doladľovalo sa umiestnenie nápisov a okolia podstavca. Nemenej dôležitá bola konečná orientácia sochy. Počas procesu tvorby sochy dochádzalo k mnohým úpravám a zmenám. Podstatné bolo vyjadriť gesto, pohyb, dynamiku. Zo statického postoja sa stal postoj dynamický. Niekoľkokrát bolo premodelované zopätie rúk, či naklonenie hlavy. Všetky tieto procesy smerovali k umocneniu základnej myšlienky sochy a vyžadovali si určitý čas, miestami aj časový odstup. Počas modelovania a odlievania sa stále precizovala poloha, výsledný tvar podstavca, úprava dlažby, textová časť, citát. Dalo by sa povedať, že všetko bolo vo vývoji do posledných chvíľ realizácie. Výslednú podobu môžem interpretovať zhruba v týchto rámcoch: ekumenické posolstvo je vyjadrené nielen výtvarnou citáciou známeho gesta sv. Jána Pavla II. počas jeho návštevy Prešova, ale aj umiestnením medzi chrámy dvoch konfesií. Socha nemá reprezentačný cieľ, ale má spájať. V tichosti, v modlitbe, ktorá je spoločná pre všetky vierovyznania. Atribút svätosti je vyjadrený miernym nadnesením. Postava nekráča po zemi, podstavec ju mierne dvíha, pričom je stále v blízkom kontakte s ľudmi. Samotný pohyb postavy odkazuje na niekoľko aspektov - gesto modlitby Jána Pavla II. pri pomníku obetiam politicko-náboženských procesov, ktoré sa udiali počas jeho sprievodu mestom a bolo nečakané. Aj výsledné sochárske poňatie je do určitej miery nečakané, ale

opodstatnené. Kráčanie vyjadruje vnútornú dynamiku modlitby, ako niečoho, čo je v človeku neustále prítomné. Prepája proces statický – kontempláciu – s procesom dynamickým – realizovaním posolstva. Postoj v pohybe, pohyb v postoji. Svätý Ján Pavol II. bol svedectvom vnútornej sily modlitby a zároveň človekom v pohybe, pútnikom, ktorý sa nebojí vykročiť za hranicu vlastnej Cirkvi, aby odkrýval hĺbku viery všetkým národom. Tento aspekt je vyjadrený v tvarovaní podstavca s ostrým okrajom, s pomyselnou hranicou, na ktorej postava Svätého Otca stojí a špičkou chodidla ju presahuje. Pod ňou sa rozprestiera postupné prepojenie so zemou, ktoré je doplnené citátom: „Nech zostúpi Duch Svätý a obnoví tvárnosť zeme, tejto zeme!“ Biela dlažba prechádza do šedej a postupne splýva s pôvodným prostredím. Priestor medzi Chrámom sv. Mikuláša a Chrámom Svätej Trojice bol dlhodobo opomínaný a neurčitý. Ľudia tadiaľ väčšinou prechádzali. Dúfam, že socha sv. Jána Pavla II. toto miesto zaujímavým (možno aj práve nečakaným) spôsobom doplní a podnecuje ľudí k zastaveniu a vzájomnému súzneniu.“

Táto socha, ktorá pripomína odkaz svätého Jána Pavla II., bola slávnostne odhalená a požehnaná 15. júla 2012 košickým pomocným biskupom Stanislavom Stolárikom s účasťou predstaviteľov kresťanských cirkví, čo malo nepochybne ekumenický charakter a vyjadrovalo vôľu o porozumenie.

Významnú udalosť návštevy pápeža Jána Pavla II. na Slovensku pripomínajú v Košickej arcidiecéze aj viaceré ďalšie umelecké objekty. Spomeňme ešte aspoň jednu z najznámejších, ktorou je socha Jána Pavla II. v Košickej mestskej časti Barca. Zo žuly a lešteného nerezového plechu ju vytvoril Mgr. art. Peter Harničár a bola slávnostne odhalená 15. júla 2006. Pápežskú návštevu okrem toho pripomínajú aj ulice v Košiciach a Prešove, nesúce jeho meno, busty či pamätné dosky. Najlepšou pripomienkou pápežovej návštevy a odkazu však budú určite ľudia šíriaci pokoj, porozumenie a bratskú lásku.¹

Adresa autora:

ThLic. Tomáš FILIP, PhD.

Katolícka univerzita v Ružomberku

Teologická fakulta Košice

Hlavná 89, 041 21 Košice

e-mail: mgr.tomas.filip@gmail.com

¹ Autor v tomto príspevku použil aj podklady od akademického sochára Petra Beňu

RECENZIE | REVIEWS

Ľuboslav Hromják (zost.): Mons. Štefan Náhalka : Prvý riaditeľ Slovenského ústavu sv. Cyrila a Metoda v Ríme. Zborník prednášok z konferencie k 35. výročiu jeho smrti. - Spišské Podhradie : Nadácia Kňazského seminára biskupa Jána Vojaššáka, 2011. 150 s. - ISBN 978-80-89170-38-8.

Mal som možnosť zúčastniť sa konferencie, ktorá pojednávala o živote Mons. Štefana Náhalku a vypočuť si jednotlivé prednášky a spomienky zúčastnených. O Mons. Štefanovi Náhalkovi by sme počas totality márne zháňali nejaké informácie. Ak áno, tak iba negatívne. Zmienku o ňom, aj keď okrajovo a z opačného pohľadu, podal v roku 1986 Ondrej Dányi (+2012) v diele *Politický klerikalizmus v službách antikomunizmu*. Sám autor však bol negatívnou postavou v čase normalizácie, náčelníkom odboru analytiky v štátnych službách. Z ŠtB odišiel na vlastnú žiadosť v roku 1975, potom bol dlhé roky vedeckým pracovníkom SAV. „Stal sa hlavným ideológom v boji proti Katolíckej cirkvi. Jeho knihy sú dodnes v predaji.“¹ V roku 1990 bol jedným zo zakladajúcich členov spoločnosti PROMÉTHEUS, ktorá sa otvorene hlási k ateizmu.²

Ak by sa neuskutočňovali konferencie na pôde Katolíckej cirkvi, zostal by nám do budúcnosti iba skreslený pohľad na rôzne osobnosti, ktoré, žiaľ, pre spoločnosť a ľudí, ktorí spolupracovali so štátnou mocou, nemohli svoj talent rozvinúť na slovenskej pôde.

Podľa slov samotného zostavovateľa a organizátora konferencie, ktorá sa uskutočnila 12. marca 2010, jej cieľom malo byť priblíženie zabudnutej významnej osobnosti slovenského katolicizmu 20. storočia; splatenie dlhu predstaviteľom katolíckeho exilu a poukázanie na personalistický rozmer v živote Mons. Š. Náhalku a jeho význam pre osobnostnú formáciu slovenskej katolíckej elity. A to si myslím, že sa organizátorovi aj podarilo naplniť.

Publikovaný zborník po úvode editora uvádza príhovory Mons. Františka Tondru, vtedajšieho spišského diecézneho biskupa; Mons. Jozefa Jaraba, rektora Kňazského seminára biskupa Jána Vojaššáka v Spišskej Kapitule – Spišskom Podhradí; rektora Katolíckej univerzity v Ružomberku prof. Tadeusza Zasepu a napokon Mons. Vladimíra Stahovca, rektora Pápežského slovenského kolégia sv. Cyrila a Metoda v Ríme.

Z pohľadu dvoch historikov Ľuboslava Hromjáka a Stanislava Misála je prezentovaná ďalšia druhá časť zborníka a venuje sa náčrtu osobnosti Mons. Štefana Náhalku, jeho úteku z krajiny a sledovaniu komunistickou Štátnou bezpečnosťou.

¹ VAGOVIČ, Marek. *Agenti ŠtB, čo prišli po tankoch, už majú tváre*. In <http://www.sme.sk/c/5031711/agenti-stb-co-prisli-po-tankoch-uz-maju-tvare.html>

² <http://slovakia.humanists.net/danyi.htm>

Mons. Štefan Náhalčka (1916 – 1975), rodák z Liptovskej Tepličky, je dodnes vnímaný ako pokračovateľ vojtaššákovskej línie v oblasti boja s komunizmom.

Kňazskú formáciu dostal v Pápežskom kolégiu sv. Jána Nepomuckého v Ríme a teologické štúdiá absolvoval na Pápežskej Lateránskej univerzite. Sviatosť kňazstva prijal 19. decembra 1942 v Ríme. Doktorát teológie získal na Cyrilometodskej bohosloveckej fakulte Slovenskej univerzity roku 1947 v odbore katolícka vierouka obhajobou dizertačnej práce *„Láska v duchovnom živote“*. V rokoch 1948 až 1950 vyučoval filozofiu v spišskom seminári. Stal sa terčom komunistickej polície, ktorá po ňom stále sliedila. Po zaistení biskupa J. Vojtaššáka v jeseni 1950, vykonával funkciu generálneho vikára ad cautelam. Prešiel do ilegality a začal sa ukrývať na viacerých miestach pred ŠtB. Napokon 14. mája 1953 sa mu podarilo emigrovať cez Rakúsko do Talianska.

Jeho intelektuálny potenciál a nadšenie pre slovenských katolíkov ho v Ríme viedli k tomu, že sa intenzívne zapojil do práce v rámci Ústrednej katolíckej kancelárie. Po roku 1965 prevzal vedenie Slovenského katolíckeho ústredia v Ríme i redigovanie mesačníka Hlasy z Ríma. Ďalej redigoval časopisy Slovenský kňaz a Slovak Studies. Mal významný podiel na vybudovaní Slovenského ústavu sv. Cyrila a Metoda v Ríme (1963) a stal sa jeho prvým rektorom. Veľmi mu ležala na srdci starostlivosť o kňazský dorast. Pavol VI. ho 14. augusta 1963 za jeho činnosť docenil titulom monsignor a 30. decembra 1967 titulom pápežský prelát. Trpel astmou a zomrel náhle 6. marca 1975 v Ríme.

Aj samotná komunistická moc v Československu ho celú dobu považovala za jedného z najvýznamnejších predstaviteľov slovenského katolíckeho exilu. Aspoň v tomto mala pravdu.

Najrozsiahlejšia časť zborníka je napokon venovaná spomienkam na osobnosť Mons. Š. Náhalčku. Kardinál Jozef Tomko vo svojom príspevku povzbudzuje k snahe pamätať na exilové osobnosti. Mons. Štefan Vrablec nazýva Náhalčku priekopníkom v aktívnej prítomnosti pri začiatkoch veľkých podujatí medzi Slovákmi v zahraničí. Uvádza ich štyri:

1. vznik Slovenského vydavateľstva sv. Cyrila a Metoda,
2. starostlivosť o časopisy: Hlasy z Ríma, Slovak Studies a Slovenský kňaz neskôr Diakonia,
3. uvádzanie do života liturgickej obnovy v duchu Druhého vatikánskeho koncilu,
4. založenie Slovenského ústavu sv. Cyrila a Metoda v Ríme.

Dr. Jozef Rydlo vo svojich spomienkach si veľmi cení zdôraznenú Náhalkovu obrovskú robotu.

V prebratých spomienkach Mons. Andreja Grutku je zdôraznená Náhalkova kňazská učiteľská služba. On *„písal a hovoril, lebo pravda, ktorú v sebe nosil, sa ponúkala ako rozkypená krv aj pre iných, nevmetila sa mu do duše a do srdca, ale prelievala i navonok, aby všetko zaplavila a zachytila.“*

Takisto už len v prebratých spomienkach jezuitu Michala Lacka môžeme čítať Náhalkov dôraz organizačným a redakčným prácam, pričom si vedel nájsť ešte čas na vlastnú vedeckú činnosť. V ďalších spomienkach spišského kňaza Štefana Komu je

zvýraznená ďalšia Náhalkova vlastnosť - byť kresťanom a zostať človekom; v spomienkach Viktora Orosa na prenasledovanie ŠtB; v spomienkach saleziána Víta Ušáka, psychológa prof. Ladislava Košča, Milana Turza a napokon prepis z literárneho popisu, ktorý napísal František Krčmár, ktorý mu pomáhal pri úteku za hranice. Zborník uzatvára 11 stranová fotografická a dokumentačná príloha.

Spoločnosť, ktorá má krátku pamäť, potrebuje rozprávať o dejinách, ktoré nás chcú učiť.

Adresa recenzenta:

prof. ThDr. Cyril Hišem, PhD.

Katolícka univerzita v Ružomberku

Teologická fakulta Košice

Hlavná 89, 041 21 Košice

e-mail: cyril.hisem@ku.sk

RECENZENTI PRÍSPEVKOV | REVIEWERS

prof. ThDr. Pavol DRÁB, PhD.

Katolícka univerzita v Ružomberku

Teologická fakulta Košice

Hlavná 89, 041 21 Košice

e-mail: drab@ktfke.sk

prof. ThDr. Cyril HIŠEM, PhD.

Katolícka univerzita v Ružomberku

Teologická fakulta Košice

Hlavná 89, 041 21 Košice

e-mail: cyril.hisem@ku.sk

prof. ThDr. Gabriel RAGAN, PhD.

Katolícka univerzita v Ružomberku

Teologická fakulta Košice

Hlavná 89, 041 21 Košice

e-mail: gabriel.ragan@ku.sk

prof. ThDr. PaedDr. PhDr. Jozef JURKO, PhD.

Katolícka univerzita v Ružomberku

Teologická fakulta Košice

Hlavná 89, 041 21 Košice

e-mail: jurko@ktfke.sk

prof. PaedDr. ThLic. Martin WEIS, ThD.

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích

Teologická fakulta

Kněžská 8, 370 01 České Budějovice

e-mail: weis@tf.jcu.cz

doc. PhDr. Ivan CHALUPECKÝ

Katolícka univerzita v Ružomberku

Teologická fakulta Košice

Hlavná 89, 041 21 Košice

e-mail: ich@systemhouse.sk

doc. PhDr. ThDr. Štefan LENČIŠ, PhD.

Katolícka univerzita v Ružomberku

Teologická fakulta Košice

Hlavná 89, 041 21 Košice

e-mail: stefan.lencis@ku.sk

doc. PaedDr. ThDr. Ambróz Martin ŠTRBÁK, O.Praem., PhD.

Rehoľný dom premonštrátov

Hlavná 67, 040 01 Košice

e-mail: martin.strbak@gmail.com

ThDr. Konštantín Daniel BOLEŠ O.Praem.

Rehoľný dom premonštrátov

Hlavná 67, 040 01 Košice

e-mail: danielb.posta@gmail.com

ThDr. Peter BORZA, PhD.

Gréckokatolícka teologická fakulta Prešovskej univerzity

Katedra historických vied

Ul. biskupa Gajdica 2, 080 01 Prešov

e-mail: peter.borza@unipo.sk

ThDr. PaedDr. Mgr. Mária DUCHOVÁ, PhD.

Katolícka univerzita v Ružomberku

Teologická fakulta Košice

Hlavná 89, 041 21 Košice

e-mail: maria.duchova@ku.sk

ThDr. Angelus Štefan KURUC O.Praem., PhD.

Rehoľný dom premonštrátov

Hlavná 67, 040 01 Košice

e-mail: stefan.kuruc@gmail.com

ThDr. Štefan NOVOTNÝ, PhD.

Kňazský seminár sv. Karola Boromejského

Hlavná 91, 042 03 Košice

e-mail: stefan_novotny@yahoo.com

ThLic. Tomáš FILIP, PhD.

Katolícka univerzita v Ružomberku

Teologická fakulta Košice

Hlavná 89, 041 21 Košice

e-mail: mgr.tomas.filip@gmail.com

ThLic. Tatiana JANOČKOVÁ, PhD.

Katolícka univerzita v Ružomberku

Teologická fakulta Košice

Hlavná 89, 041 21 Košice

e-mail: janockova.tatiana@gmail.com

ThLic. Lenka STRAKOVÁ, PhD.

Katolícka univerzita v Ružomberku

Teologická fakulta Košice

Hlavná 89, 041 21 Košice

e-mail: lenka.laposova123@gmail.com

Notitiæ historiæ ecclesiasticæ

vedecký recenzovaný časopis | *Scientific peer-reviewed journal*

ročník | *Volume* 3, číslo | *Issue* 1, rok | *Year* 2014

Adresa vydavateľa | *Address of Editorial Publisher:*

© 2014 Verbum – vydavateľstvo Katolíckej univerzity v Ružomberku

Námestie Andreja Hlinku 60, 034 01 Ružomberok

web: www.ku.sk

Adresa redakcie | *Address of Editorial Office:*

© Inštitút cirkevných dejín, Teologická fakulta Košice

Katolícka univerzita v Ružomberku

Hlavná 89, 041 21 Košice

web: www.icd.ktfke.sk

email: icd@ktfke.sk

Tlač | *Print:*

Vydavateľstvo Michala Vaška, Prešov

Pokyny pre autorov | *Instructions for Authors*

www.icd.ktfke.sk

Fotografia na prednej obálke predstavuje sochu pápeža Jána Pavla II., ktorá sa nachádza v priestore medzi Konkatedrálou sv. Mikuláša a Chrámom Svätej Trojice v Prešove. Autorom sochy a fotografie je akademický sochár Peter Beňo.

Fotografie na zadnej obálke predstavujú bronzovú tabuľu pápeža Jána Pavla II. (autor akademický sochár Peter Beňo), ktorá je umiestnená pri vchode do Kňazského seminára sv. Karola Boromejského na Hlavnej ulici v Košiciach. Autorom týchto dvoch fotografií je Norbert Szanyi.

ISSN 1338-9572

Evidenčné číslo: EV 4697/12

IČO vydavateľa: 37 801 279

Dátum vydania periodickej tlače: jún 2014